Dr Chhaga[illegible] [illegible]l Shast[illegible]

M A (H[illegible] & Sanskrit [illegible]) [illegible]
GOLD MEDALIST [illegible] D

Bombay Sanskrit and Prakrit Series

No. LX

KUMĀRAPĀLACARITA

(PRĀKṚTA DVYĀŚRAYA KĀVYA)

OF

HEMACANDRA

WITH AN APPENDIX

CONTAINING HIS PRAKRIT GRAMMAR

1936

Price Rupees Six

The Department of Public Instruction, Bombay

THE

KUMĀRAPĀLACARITA

(PRĀKRTA DVYĀSRAYA KĀVYA)

OF

HEMACHANDRA

ILLUSTRATING THE EIGHTH CHAPTER OF HIS

SIDDHA HEMACANDRA OR PRAKRIT GRAMMAR

WITH A COMMENTARY BY

PŪRNAKALASAGANI

EDITED BY THE LATE

SHANKAR PANDURANG PANDIT, M A

Second Edition Revised by

P L. VAIDYA M A, D LITT

Published by

The Bhandarkar Oriental Research Institute

POONA

Bombay Sanskrit and Prakrit Series No LX

1936

Printed by Ganesh Kashinath Gokhale at his 'Shri Ganesh Printing Works,' 195/96 Shanwar Peth, Poona and Published by Dr V S Sukthankar, Secretary, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona 4

आचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितं

कुमारपालचरितं

नाम

प्राकृतद्व्याश्रयकाव्यम्

पूर्णकलशगणिविरचितया टीकया

परिशिष्टे च सिद्धहैमव्याकरणस्याष्टमाध्यायेन सहितम् ।

पण्डिताभिधानेन पाण्डुरङ्गसूनुना शङ्करेण

सपादितम्

तस्येद द्वितीय सस्करण

वैद्योपाह्वेन परशुरामशर्मणा सशोधितम् ।

भाण्डारकरप्राच्यविद्यासशोधनमन्दिराधिकारिभि

प्रकाशितम् ।

Printed by Ganesh Kashinath Gokhale at his "Shri Ganesh Printing Works," 495 96 Shanwar Peth Poona and Published by Dr V S Sukthankar Secretary, Bhandarkar Oriental Research Institute Poona 4

आचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचित

कुमारपालचरितं

नाम

प्राकृतद्व्याश्रयकाव्यम्

पूर्णकलशगणिविरचितया टीकया

परिशिष्टे च सिद्धहैमव्याकरणस्याष्टमाध्यायेन सहितम् ।

पण्डिताभिधानेन पाण्डुरङ्गसूनुना शंकरेण

संपादितम्

तस्यैव द्वितीयं संस्करणं

वैद्योपाह्वेन परशुरामशर्मणा संशोधितम् ।

भाण्डारकरप्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिराधिकारिभिः

प्रकाशितम् ।

INTRODUCTION*

I

This revised edition of the Kumārapālacarita of Hemacandra is based upon the same manuscript material as was used for the first edition by the late Mr S P. Pandit and his Shastri, Pandit Shivram Shastri Tatke The material presented in the first edition required a thorough revision and rearrangement particularly in view of the great advance made in the Prakrit studies since the days of the late Mr Pandit Mr Pandit used three MSS. for the text and the commentary of the Kumāra pālacarita, and one Ms and two printed editions of the eighth chapter of Hemacandra s Grammar dealing with the Prakrit dialects which he gave as an Appendix I give below the description of the material.—

(A) THE KUMĀRAPĀLACARITA AND ITS COMMENTARY

B This Ms. consists of 67 leaves and has 17 lines to a page The leaves are $11\frac{3}{4} \times 4\frac{1}{2}$ The *colophon* at the end runs as follows —

सवत् १५७१ वर्षे कार्तिकवदि चतुर्दशी बुधे सालीवाडामध्ये वास्तव्यपडित वीठलसुतपडितलटकणालिखित ॥ १ ॥ यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृश लिख्यते मया । यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयताम् ॥ २ ॥ शुभ भवतु ॥ कल्याणमस्तु ॥ १ ॥ सवत् १५७० वर्षे श्रीअणहिल्लपुरनगरे श्रीखरतरगच्छे श्रीजिनसागरसूरिपट्टे श्रीजिन सुदरसूरिपट्टपूर्वाचल (?) सहस्रकरावतारश्रीजिनहर्षसूरिशिष्यै श्रीकमलसंयमोपाध्यायै श्रीप्राकृतव्याश्रयवृत्तिर्लेखयाचक्रे ॥ १ ॥

---

* Th Introd t on mbod es good deal of material from th Introd c tion t the f rst edition P L V

It shows that the Ms was written at Patan in Gujrat, in Samvat 1570 or 1514 A D This Ms was obtained for the late Mr Pandit by his friend the late Mr. Hariprasad Santokhrambhai Desai of Bhavnagar

C This was a Ms obtained by the late Mr. Pandit through the same gentleman It was written in Bhavnagar and completed on 10th March 1883. It consists of 131 leaves, $12'' \times 9\frac{5}{8}''$ It does not give any more details

D This Ms, forming the collection of the Deccan College and now deposited at the Bhandarkar Oriental Research Institute, is one of the whole of the Dvyās'raya Kāvya (now printed in BSS Nos LXIX and LXXVI) and consists of 473 leaves, $10'' \times 4\frac{1}{2}''$ with 17 lines to a page. The first 387 leaves contain the Sanskrit Dvyāśraya Kāvya and its Vrtti illustrating Sanskrit grammar, and the remaining leaves contain the Prakrit Dvyāsraya Kāvya with its Vrtti The first and the last of the leaves are unfortunately lost and hence it is not possible to ascertain its age

(B) THE APPENDIX

A This Ms of the eighth chapter of Siddha-Hemacandra or Śabdānusāsana consists of 44 leaves, $10\frac{5}{8}'' \times 4\frac{1}{4}''$, and has 15 to 16 lines to a page It was written in Avanti or Ujjain, in Samvat 1612 or 1555 A D It was obtained by the late Mr Pandit from the library of Seth Manibhai Premabhai of Ahmedabad

P This is the printed edition of R Pischel, "Grammatik der Prakrit Sprachen, Halle, 1877 This edition is based on a collation of six MSS and B for which see below.

B This is the printed edition entitled "Prākrita Bālabhāsā Magadhi" by Krishnashastri Mahabalesvar of Bombay and published in Samvat 1929 or 1873 A.D.

The importance of this Appendix in the present volume cannot be exaggerated as it is extremely useful firstly for the proper appreciation of the Dvyāsraya kāvya and secondly for the text of the commentary For the commentary embodies a very large portion of Hemacandra s grammar and also of his Vṛtti Thus the preparation of the text of this Appendix was an important stage in the preparation of the *Dvyāśraya* Kāvya and its commentary It will be seen from the critical apparatus that the Kāvya and the commentary are based on the text of the Appendix where the MSS failed to give a clue to the accurate text

A few observations are necessary here about the method of recording variants from MSS of a work written in Prakrit Firstly MSS are at variance in writing ए and ओ when they are followed by a conjunct consonant as an option is allowed in such cases to have इ and उ substituted by Hema. i 85 and i. 116 and further by iv 410 and iv 411 The result of the promiscuous operation of these rules is complete chaos The variants therefore *of* इ *and* उ *in place of* ए and ओ are not recorded Secondly the scribes often write ओ as उं but when the stroke above उ is obliterated or misplaced we decided the correct reading on the strength of the metrical value and ignored the variants Thirdly the promiscuous use of यश्रुति by Jain writers may be tolerated elsewhere but cannot be so tolerated in the present work which obviously illustrates a system of grammar we have not recorded variants due to यश्रुति Fourthly certain forms allow an option *e g* हिं may be written as हि हिँ or हिं we ignored the variants of this type, metrical needs being our sole guide In fact MSS do not use the ँ sign of anunāsika at all even in cases where the use of anunāsika is to be illustated Fifthly the MSS make promis

ouous use of ञ and ण्ण, although a व्यवस्थितविभाषा should in such cases be the guiding principle for modern editors we have followed, on principle, the readings of our Ms. B, and have not noted the variants

As Hemacandra's Prakrit grammar is one of the exhaustive works on the subject, and as there is no aid for its proper understanding by way of notes in English, we have added in this revised edition a few notes on the first three pādas, while we have made them a little bit more exhaustive on the portion dealing with the Apabhramsa dialect We hope that in this way the utility of this part is considerably enhanced

II

The present work *viz*, Śrī Kumārapālacarita-Prākrta-Dvyāsraya-Mahākāvya is strictly speaking not a complete poem by itself, but is only a part, and though several MSS are devoted to this part only, there are many others which contain the entire Dvyāśraya Mahākāvya. The first seven parts of the poem, as a whole, are devoted to the description of the Anahillapura princes, including Prince Kumārapāla, and the illustration of the first seven chapters or adhyāyas of Hemācārya's Sūtras of Sanskrit Grammar. The eighth part is devoted exclusively to the description of Prince Kumārapāla, his excellences and exploits, and to the illustration of the rules of the grammar of the Prakrit language which form the eighth and last chapter The whole poem, the first twenty cantos of which are in Sanskrit and the last eight cantos in Prakrit, is thus the work of one and the same author, but the commentary is written by two different scholars The colophon of the c[illegible]ntary on the poem illustrating the Sans[illegible]art of the [illegible] runs as follows —

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीहेमचन्द्राभिधान शब्दानुशासनद्वयाश्रयवृत्तौ विंश सर्ग समर्थित ।

Two verses at the end of the commentary illustrating the Prakrit part are as follows —

दत्तो मुदा तैर्जिनरत्नसूरिक्षमाधिपैर्बोधमणिप्रदीप ।
श्रीप्राकृतद्वयाश्रयहेमगर्भस्थित यदादर्शयदर्थजातम् ॥
श्रीमज्जिनेश्वरयतीश्वरदत्तदीक्षा
शिक्षोऽस्र पूर्णकलशो गणिरल्पबुद्धि ।
अन्योपकारिषु पद परिलब्धुकामो
वृत्त्यानया किमपि तत्प्रकटीचकार ॥

It is evident from this that Abhayatilakagani was the author of the commentary on the part of the poem illustrating the seven adhyāyas and that Purnakalasagani was the author of the commentary on the part illustrating the eighth adhyāya and, that both were the pupils of Jinesvarasuri One Laksmitilakagani a common friend of these two commentators has looked over and corrected both these commentaries and his service is thankfully acknowledged at the end of the commentaries on both the parts So the ruling prince who forms the hero of this part of the poem is Kumārapāla of Anahillapura (Paṭṭana) the author of the poem and of the grammar to illustrate which the poem is intended is Hemācārya or Hemacandra and the author of the commentary on the poem is Pūrnakalasagani

III

All that is known of Purnakalasagani is that Abhayatilakagani and Laksmitilakagani were his fellowstudents and that he was the pupil of Jinacandrasuri whose succession as the head of the Candra religious sect is thus given at the end of the commentary —

---

१ य आद २

cuous use of ञ and ण्ण, although a व्यवास्थितविभाषा should in such cases be the guiding principle for modern editors we have followed, on principle, the readings of our Ms. B, and have not noted the variants

As Hemacandra's Prakrit grammar is one of the exhaustive works on the subject, and as there is no aid for its proper understanding by way of notes in English we have added in this revised edition a few notes on the first three pādas, while we have made them a little bit more exhaustive on the portion dealing with the Apabhramsa dialect We hope that in this way the utility of this part is considerably enhanced

II

The present, work *viz.*, Śrī Kumārapālacarita-Prākrta-Dvyāsraya-Mahākāvya is strictly speaking not a complete poem by itself, but is only a part, and though several MSS are devoted to this part only, there are many others which contain the entire Dvyāśraya Mahākāvya. The first seven parts of the poem, as a whole, are devoted to the description of the Anahillapura princes, including Prince Kumārapāla, and the illustration of the first seven chapters or adhyāyas of Hemācārya's Sūtras of Sanskrit Grammar. The eighth part is devoted exclusively to the description of Prince Kumārapāla, his excellences and exploits, and to the illustration of the rules of the grammar of the Prakrit language which form the eighth and last chapter The whole poem, the first twenty cantos of which are in Sanskrit and the last eight cantos in Prakrit, is thus the work of one and the same author, but the commentary is written by two different scholars The colophon of the commentary on the poem illustrating the Sanskrit part of the grammar runs as follows —

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीहेमचन्द्राभिधान शब्दानुशासनद्व्याश्रयवृत्तौ विंश सर्ग समर्थित ।

Two verses at the end of the commentary illustrating the Prakrit part are as follows —

दत्तो मुदा तैर्जिनरत्नसूरिक्षमाधिपैर्बोधमणिप्रदीप ।
श्रीप्राकृतद्व्याश्रयहेमगर्भस्थित यदादर्शयदर्थजातम् ॥
श्रीमाञ्जिनेश्वरयतीश्वरदत्तदीक्षा
शिक्षोन पूर्णकलशो गणिरल्पबु दे ।
अन्योपकारिषु पद परिलब्धुकामो
वृत्त्यानया किमपि तत्प्रकटीचकार ॥

It is evident from this that Abhayatilakagaṇi was the author of the commentary on the part of the poem illustrating the seven adhyāyas and that Pūrṇakalaśagaṇi was the author of the commentary on the part illustrating the eighth adhyāya, and, that both were the pupils of Jineśvarasūri One Lakṣmitilakagaṇi a common friend of these two commentators has looked over and corrected both these commentaries and his service is thankfully acknowledged at the end of the commentaries on both the parts So the ruling prince who forms the hero of this part of the poem is Kumarapāla of Aṇahillapura (Paṭṭana) the author of the poem and of the grammar to illustrate which the poem is intended is Hemācārya or Hemacandra and the author of the commentary on the poem is Pūrṇakalaśagaṇi

III

All that is known of Pūrṇakalaśagaṇi is that Abhayatilakagaṇi and Lakṣmītilakagaṇi were his fellowstudents and that he was the pupil of Jinacandrasūri whose succession as the head of the Candra religious sect is thus given at the end of the commentary —

१ य आद २

1. Abhayadevasūri, 2 Jinavallabha; 3. Jinadatta, 4. Jinacandra, 5 Jinapati, Jinesvara.

IV

Next we give a short account of the subject of the poem The poem begins with the description of the capital, Pattana and takes up the hero as being already on the *throne and with representatives of rulers of all provinces attending on him The first five cantos and a part of the sixth are devoted to the description of Anahillapura, the wealth of the king, the splendour of the royal temples of Jina, the grandeur of the procession in which the king visited them, the liberality and devotion with which he worshipped the images, the beauty of the king's gardens, and the pleasures and luxuries of the king and his subjects in all the seasons of the year. The latter part of the sixth canto contains an account of the warfare between the armies of Kumārapāla and Mallikārjuna, the king of the Konkan, which ended in the defeat and death of the latter, and a brief account of the relations of Kumārapāla with contemporaneous kings The last two cantos are devoted to the expression of moral and religious reflections, in the seventh, they are placed in the mouth of the hero, and in the eighth, they come as instructions from the goddess Śrutadevī to the hero given by her at his prayer

As this poem does not contain any account of the genealogy of the hero and the interesting events of his life previous to his attainment of sovereignty, we propose to give here, for the information of the uninformed reader, a brief account of the same, as mainly based on the Prabandhachintāmani of Merutunga, and also a short

---

* See I, 28

summary of the incidents mentioned in the latter part of the sixth canto and of the reflexions contained in the seventh and the eighth cantos

The author of Prabandhacintāmaṇi states that Bhīmadeva the King of Aṇahillapura admitted into his harem one Caulādevī who though not a Kṣatriya virgin and once a courtezan by profession, was admired for her strength of character and devotion to her master Their son was Haripāla His son was Tribhuvanapāla and Tribhuvanapāla's son was Kumārapāla It was predicted by those who were proficient in chiromancy that Kumārapāla would succeed Siddharāja on the throne of Aṇahillapura (Paṭṭana) that ruling king, however on account of the flaw in the parentage of the youth disliked the idea and always remained on the watch to put him to death Kumārapāla who suspected this passed several years in other countries as an ascetic Once he returned to Paṭṭana and resided in a convent It happened to be the day on which Siddharāja had invited all the ascetics in the town for worshipping them by way of celebrating the anniversary of the death of his father Karṇa. Kumārapāla was therefore obliged to be present along with all the ascetics Siddharāja, when washing the feet of this assembly with earnest devotion came to Kumārapāla and was struck when he noticed the extreme delicacy of the soles of his feet and such marks thereon as had been described to him to be sure prognostications of sovereignty Kumārapāla did not fail to observe the change which had come over the face of the king and immediately fled away Pursued by the soldiers of Siddharāja he first hid himself in the work house of a potter, and then in a heap of thorny branches of trees in the field of a cultivator and thus eluded the search of his pursuers

During his flight while resting under a tree, he noticed a rat bringing out from a hole twenty-one silver coins, one by one When the rat afterwards began to restore them, he allowed it to go into the hole with one of them and then took possession of the rest The rat on its return, not finding the treasure, was so deeply grieved that it died immediately on the spot Kumārapāla was much pained to see this incident On the way, while going without food for three days and tormented by hunger, he happened to meet a lady with a large retinue on the way to her father's house She invited him with affection as a sister and treated him to rich food Thus journeying for several days through the country, he arrived at Stambhatīrtha, Khambhat–Cambay, where Hemācārya, the great Jaina saint, resided at the time There he called at the minister Udayana's house to ask for food. Again Udayana saw him in the convent, where in reply to his questions, Hemācārya, on the strength of the marks he noticed on his person, prophecied that Kumārapāla was going to be the ruler of the whole land Noticing that Kumārapāla hesitated to trust in the prediction, Hemācārya made two copies of the statement of his prophecy and handed over one to the minister and the other to Kumārapāla The statement ran thus,—*"If you will not be anointed king on Sunday the second day of the dark fortnight of the month of Kārtika when the moon will be in the constellation *hasta* in the year 1199 Samvat, I shall give up the work of prophecying hereafter" On seeing this, Kumārapāla and Udayana agreed to abide by the orders of Hemācārya if the prophecy should be realised

* प्रबन्धचिन्तामणि p 194 line 4.

स० ११९९ वर्षे कार्तिक वदि २ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवत॰ पट्टाभिषेको न भवति तदात पर निमित्तावलोकसन्यास ।

Hemācārya at the same time exacted from Kumārapāla a promise that he would accept the Jaina creed if he should become a king Kumārapāla then went to the house of Udayana who entertained him heartily and providing him with all requisites sent him on to Mālvā

There in the temple of Kudangesvara he noticed a verse inscribed on the tablet containing the account of the foundation of the temple which ran as follows — * When eleven hundred and ninety nine years will have been completed there will be king Kumāra who, oh Vikramarāya will be like you' Astonished to read this inscription and having about the same time learnt that Siddharaja was dead Kumārapāla started back for Anahillapura

Returning to the town at night hungry and exhausted and having got no money, he appealed for his meals to the charity of a confectioner and then went to the house of his sister's husband Kānhadadeva who was the foremost among the ministers to whom Siddharāja had entrusted the work of placing a suitable ruler on the throne Kānhadadeva who had gone to the Court found Kumārapāla in the house on his return home, and treated him with great respect and next morning accompanied by his army in a state of readiness for action took him to the palace When all the courtiers were assembled a young relation of the deceased king was first placed on the throne but he appeared to be extremely careless as he did not mind even his clothes when they fell off and left his limbs naked and was therefore regarded as unfit for the honour Another relation was then placed in the post,

---

* पुण्ये वर्षसहस्रे शते वर्षाणां नवनवत्यधिके भवति कुमारनरेन्द्रस्तव विक्रम राज सदृश P 194 प्रबन्धचिन्तामणि

but he, too, was regarded as undeserving, as he sat in extremely humble position joining his hands in an attitude of prayer. Kānhadadeva then put forward Kumārapāla, who won the applause of all that were there by taking his seat on the throne in a neat and majestic position and handling his sword adroitly. The state priest then immediately performed the ceremony of coronation and Kānhadadeva rendered to him the prostration due to a king. Kumārapāla being of a mature age of 55 years when he ascended the throne, and having gathered vast experience in his numerous travels, conducted the government of the state independently and became unpopular among the old ministers who combined together and once employed assassins to murder him when he was to pass through a dark part of the palace. But a relation of his secretly gave him the information, and he evaded their effort and put to death the hostile ministers. Kānhadadeva, too, feeling proud of the relation he bore to him and of the service he had rendered to him on the occasion of his installation on the throne, began to insult him by publicly speaking of his low origin and poor antecedents. Kumārapāla frequently asked him to reserve his criticism for private interviews, but finding that Kānhdadeva persisted in his insulting behaviour, without showing any outward signs of dissatisfaction, caused his eyes to be extracted and sent him home. This established his influence thoroughly on all courtiers and subordinate princes who bore well the following truth in their heart —

आदौ मयैवायमदीपि नून न तद्दहेन्मामवहेलितोपि ॥
इति भ्रमादङ्गुलिपर्वणापि स्पृशेत (स्पृश्येत ?) नो दीप इवावनीप ॥१॥

A lamp should not be touched by a man even with the tip of his finger with the false idea that since it was he who lighted it at first, so indeed it would not burn him

though treated with disregard such is the case with a king too

When Kumārapāla felt he was firm on the throne he proved his gratitude to the potter, Alinga who had given him shelter when he was being pursued by the soldiers of Siddharāja by appointing him one of his ministers and conferring upon him a grant of land consisting of 700 villages. The descendants of that potter assumed the name Sagara in order to conceal their original low profession Udayana nobleman of Stambhatirtha (Cambay) who had also obliged him was not forgotten by him One of his sons, Vāgbhaṭadeva by name was made the prime minister

But another son of the same nobleman *Vāhada, who was a favourite of Siddharāja could not bear the dignity of Kumārapāla and disobeyed his orders. By and by he joined the army of §Ānāka the king of Nagor The young man having bribed many of the dependents of Kumārapāla induced Ānāka to undertake an invasion on Gujarat. The great efforts of Vāhada, who had prepared nearly every thing for the complete defeat and destruction of Kumārapāla by way of spreading disaffection among his followers and servants were frustrated by a strange incident Kumārapāla had an excellent elephant whose name was Kalahapancānana (a lion in a fight) His driver Caulinga by name whom Vāhada had bribed over to his side happening once to be scolded by Kumārapāla took offence and left his service Sāmala another elephant driver who was unequalled in his honesty and professional skill was appointed in his place When the time of the meeting of the forces of Kumārapāla and

This young man name variously written Cahad and Bahada also.
§ This name is written as आनो also.

Ānāka arrived, Kumārapāla was informed by his spies of the disaffection that had been created among his followers, but being naturally brave made up his mind to fight alone with Ānāka, and ordered Sāmala to take his elephant against him Finding that Sāmala hesitated to obey his order, Kumārapāla charged him with treachery Sāmala denied the charge and explained his hesitation by saying that in the opposite army there was Vāhada, also riding an elephant, whose voice was so shrill that it terrified even elephants He however, removed the danger by previously stopping the ears of his elephant by his wearing garment and then driving him against that of Ānāka Vāhada who was not aware of the change of the elephant-driver, being fully confident that he would receive help from the elephant-driver of Kumārapāla, forced his elephant on Kumārapāla's and tried to step on his head, sword in hand Sāmala, who foresaw the attack, slightly withdrew his elephant, so that Vāhada fell down between the two elephants, where he was seized and taken prisoner by the foot-soldiers of the brave king Immediately Kumārapāla hastened against Ānāka, and, challenging him to fight as 'the best of Ksatriyas' with his usual practice, shot an arrow exactly in his face, and when he lay prostrate on his elephant, shouted victory, waving his garment with great joy When the two leaders were thus defeated, all rendered obedience to Kumārapāla whose victory was thus complete

The next great encounter of Kumārapāla's men was with Mallikārjuna, the king of the Konkan. Once while Kumārapāla was sitting in his court surrounded by his generals and dependents, a bard described Mallikārjuna as having assumed the title, "the grand-father of kings." Kumārapāla, unable to bear the insult looked around and was astonished to see one of his councillors, Āmbada by

name showing to him his joint hands in an attitude of prayer so after the council was seperated the king sent for him and asked him what he meant Ambada said that from the demeanour of the king he inferred that the king wished to find out whether there was any warrior in the assembly by sending whom he could reduce Mallikārjuna who being vainglorious had assumed false dignity and that being himself competent to execute the commission he had made that silent request Immediately the king brought together the various sections of his army and his dependents and despatched them against Mallikārjuna with him Having made several long and consecutive marches Āmbada had just crossed the river Kalavini and was pitching tents when Mallikārjuna attacked him and routed his army Being thus defeated and driven to the other side of the river, he attired himself in black clothes and having used black flags in his army lived in black tents Kumārapala who was in that part of the country having seen the dismal camp and being informed that it was Ambada s and that the appearance he had assumed was owing to his being unable to bear the disgrace of the defeat he had met with, was struck with the highly sensitive nature of that general and sent another army and some more of his powerful feudatory princes to his aid Being thus assisted Āmbada again crossed the river Kalavini and after constructing a road again assailed the army of Mallikārjuna Directing his attention particularly towards the king and getting up to the head of his elephant he used his tusks as a ladder challenged him to a single fight and called upon him to invoke his favourite deity and to be the first to strike Then Āmbada threw him down and cut off his head the feudatory princes who had been sent to his aid being in the meanwhile engaged in plundering the town Having

* *

thus promulgated the authority of Kumārapāla in the Konkan, he returned to Anahillapura and in the Court of the King offered his salute with Mallikārjuna's head covered in gold "in the presence of 72 feudatories" He also presented the enormous *wealth he had brought from the treasury of Mallikārjuna to the king who rewarded him by conferring upon him the title of "the grand-father of kings" which was as it were thus wrested from Mallikārjuna

After giving a poetic description of this victory, the Prākrta Dvyāsraya Kāvya mentions briefly how Kumārapāla extended his power further by conquering Śrīnagara, Kānci and Tilinga From the North-west also the king of Sindhu is described as devoting himself to the service of Kumārapāla

The Prākrta section of Dvyāśraya Mahākāvya is extremely brief in mentioning the submission tendered by princes of other countries to Kumārapāla The king of Javana is described as abandoning all pleasures owing to the fear he feels for him "Uvvesvara"‡ is spoken of as presenting to him abundant wealth and excellent horses The Prince of Vārānasī (Benares) is mentioned as daily waiting at the portico of the palace for his visit. Kumārapāla receives presents of rich gems from the country of Magadha and excellent elephants from Gauda His army devastates the country of Kānyakubja and terrifies the king. The sufferings of the country of Dasārna are extreme, the king is terrified to death. The wealth of the vast capital is carried away by his soldiers

* श्रृङ्गारकोडीसाडी १ माणिकउपछेडउ २ पापखउहारु ३ सयोगसिद्धिसिप्रा ४ तथा हेमकुम्भा ३२ तथा मौक्तिकाना सेडउ ६ चतुर्दन्तहस्ती १ पात्राणि १२० कोटी सार्द्ध १४ द्रव्यस्य दण्ड । See प्रबन्धचिन्तामणि p. 203

‡ The commentary does not say whether this shows the name of a king, town, or country

and several generals of that king meet with death at their hands After reducing the power and pride of the king of Cedi (Tripuri modern Tipparah) the army of Kumārapāla is described as establishing its camp on the banks of the Reva the crocodiles in its deep waters and the gardens on its spacious banks are mentioned as suffering at the hands of his brave soldiers The army then crosses the river Jamunā and assails the king of Mathurā who being aware of his weakness protects his town by gratifying the assailants by presents of gold The potentates finally mentioned as contributing to the greatness of Kumārapāla are the king of Jangala the ruler of Turkish Mahomedans" and the Emperor of Delhi This takes us to the end of the sixth canto of the poem at the end of which the poet describes the hero as hearing the praises offered by the king of Jangala and then going to sleep

The seventh canto introduces the hero as waking up early in the morning and meditating on the serious duties of man and the verses in the canto are couched in the words of the hero The last two cantos do not refer to any historical events but contain moral and religious reflexions After describing how the sinful acts of a man cause his soul to wander about in the universe and how saints are happy in holy places when free from the influence of love, and after effectively denouncing the conduct of vicious men and women and the evil consequences of yielding to the influence of women, the hero is made to bestow praises on such individual saints as Sthūlabhadra Vajra Gajasukumāra, Gautama Abhayakumāra Sudharma, Jambū Prabhava, and to extol the Jaina doctrine and Jaina teachers and ascetics generally Then after describing the necessity of confining devotion to the five principal Jaina deities, the hero offers prayer

to Śrutadevī and requests her to give him proper counsel concerning his duties

The last and eighth canto is couched in the words of the goddess, Śrutadevī who is represented by the poet as imparting knowledge to Kumārapāla in compliance with his prayer The substance of the advice contained in the canto is as follows —Patient thought, freedom from anger, freedom from sinful operations, a mind devoted to absolution, righteous conduct, sharp intelligence, kindness towards the whole world, following the path of saints, making no distinction between friend and foe, looking upon all with a kind eye, speaking short and sweet, and the constant thought that lust and other hostile passions have to be kept always in check, are some of the means of attaining absolution The repetition of the prayer of Arhat and other deities, *viz*, what is known in the Jaina doctrine as Pañca-Paramesthi-Namaskāra, and abstaining from taking life and saving a man of whatever caste he may be, the repetition of the sacred spell, चत्तारिमङ्गल &c, and the constant contemplation of the feet of Arhat, enable a man to be free from attachment to all objects of senses, to carry on the practice of all the particular postures recommended in Yogaśāstra, to acquire perfect acquaintance of, and control over, all the passages of the vital airs and fluids, and to abstract the mind from all worldly objects and to concentrate it on Brahma, which gives freedom from the fear of disease, old age and death and secures final absolution "Save all life from destruction" is the best religious instruction that a man can confer upon man The praise or censure coming from others should not cause one to bestow praise or censure on them One should always secure the favour of his religious preceptor and thus attain the purity of

his own mind By following the words of saints by means of severe self-discipline one should destroy the effects of bad actions Those preceptors should be abandoned who by the desire of wealth bring their pupils into difficulties One that has faith in the words of Arhat naturally understands the philosophy of such sub jects as birth death creation, absolution &c Doctrines which are false (other than Jaina doctrines) should be avoided as leading to evil consequences The attainment of absolution should be preferred even to the attainment of godhead as the happiness of the former is eternal while that of the latter is temporary One should always bow to the preceptor who puts down in public discussion the preachers of false doctrines Without the three gems —faith (ज्ञान)—knowledge of religious truths (दर्शन) and good conduct (चारित्र)—absolution cannot be obtained as valuables do not fall from the skies but can only be pur chased with money Mercy practised daily towards liv ing beings leads to salvation and it makes no difference whether one is in a holy place or in a jungle or in his own house Those who violate religious binding by eat-ing at night fall into depths of sins and have to pass through innumerable lives To attain heaven one should be merciful towards living beings and to attain absolution one should practise self-control all other efforts are utterly useless. Those ears and hearts are blessed which every moment receive and hold fa t fresh words of sound sense coming from saints The distinction between mine and thine' altogether disappears from the minds of those into whose ears even the mention of the revol ation of Jina has found its way Thoughts should be fixed on religion in order to make one s heart free from passions to make one s word true and to make one s con duct pure Can waters have the power of bestowing

good, that people go to the Narmadā, the Sarasvatī, the Yamunā and the Bhāgīrathī and throw themselves like beasts into them? Jina should be fixed firmly in mind as if he were made a resident there or as if he were painted or engraved or reflected there or as if he were there by nature Without mercy all show of holiness is worthless, and one possessed of mercy cannot fail to get salvation

Some important events in the life of king Kumārapāla may be summarised here He was born in Samvat 1149 or 1092 A D, and came to the throne in Samvat 1199 or 1142 A D The first ten years of his reign were taken up by the consolidation of his position as King He was a great warrior and extended the kingdom of Gujarat largely Hemacandra mentions in his Mahāvīracarita that the conquests of king Kumārapāla would extend to Turkistan in the North, the Ganges in the East, mount Vindhya in the South, and the ocean in the west

स कौवेरीमातुरुष्कमैन्द्रीमात्रिदशापगाम् ।
याम्यामाविन्ध्यमावार्धि पश्चिमा साधयिष्यति ॥ IV 52

The most important victories over the Sāmbhara King Arnorāja and the Silāhāra king Mallikārjuna have already been mentioned above When peace was established in the country he devoted himself zealously to religious matters His minister Bāhadadeva introduced Hemacandra to him, and his learning made such a strong impression on him that he became converted to Jainism in Samvat 1209 or 1152 A D, took the twelve vows of the faith, built numerous temples throughout his kingdom, stopped the seven vices, and issued orders for the prohibition of slaughter in the kingdom Two edicts on non-injury to beings issued by the feudatories of Kumārapāla, Pūnapākṣa and Ālhanadeva, have come to light He made

pilgrimage to mount Girnar and mount Satrumjaya. He died in Samvat 1229 or 1172 A.D at the mature age of 80

[Material on the life of king Kumārapāla —Kumāra pāla-pratibodha of Somaprabhācārya GOS XIV 1920 Moharāja–parājaya of Yaśahpāla GOS IX, 1918 Prabhāvakacarita Prabandhacintāmani Kumārapālacarita of Cāritrasundara Kumārapālaprabandha of Jina mandana Rāsamālā edited by Forbe Bombay Gazetteer the present work i e Dvyāśraya Kāvya of Hemacandra Kumārapālacarita of Jayasimhasūri.]

V

Acārya Hemacandra was born in Samvat 1145 or 1088 A.D. at Dhandhukā in a family of Modha bania caste His name at birth was Cangadeva or Cāmgodeva his mother's name was Pāhini or Cāhini and his father's name was Cacca Caca or Cāciga The father professed Hinduism and the mother was an ardent follower of Jainism When Cangad eva was just five years old or according to *Rāsamālā* eight years old acarya Devacandra happened to visit Dhandhukā The mother used to go to the Jain Temple with her son There ācarya Devacandra who was staying in the temple noticed on the person of the boy signs of high spiritual life as also of intelligence of high order Devacandra persuaded the mother to entrust the boy to him so that he might receive initiation as a Jain ascetic This took place in Samvat 1154 or 1098 A D The mother agreed with great difficulty The father of the boy was away all the while and when on his return he found his son to have become a monk he got angry went to Devacandra to demand his son back but was persuaded by Udayana minister of Jaya

simha *alias* Siddharāja, to give up the boy to follow the religious life The boy was given the name of Somacandra on his entering the order of ascetics He thereafter studied various branches of Hindu and Jain sciences. In recognition of his scholarship, his old ācārya gave him the Mantra and the title of Sūri and re named him as Hemacandra This ceremony was performed at Nagor in Samvat 1162 or 1105 A.D Hemacandra thereafter visited Anahillapura, the capital of Gujarat, and was introduced to king Jayasimha *alias* Siddharāja It was at the suggestion of Siddharāja that he wrote his Grammer and, for the high patronage that he received from the king, named it Siddha-Hema-Sabdānusāsana and himself wrote a commentary on it During the reign of Siddharāja, Hemacandra composed a few more works such as Abhidhānacintāmani and Anekārthasamgraha Siddharāja honoured Hemacandra as a learned monk at first, but gradually came under the influence of his religious tenets also It is said that under Hemacandra's instruction Siddharāja built two Jain temples Rājavihāra in the capital and Siddhavihāra at Siddhapura The work which Hemacandra began in the reign of Siddharāja was completed in the reign of his successor king Kumārapāla, for Siddharāja only favoured Jainism, while Kumārapāla adopted Jainism as the religion of the state

Hemacandra is a versatile and encyclopaedic writer The tradition says that his writings extend to three crores and a half of slokas The Prabhāvakacarita says —

व्याकरण पञ्चाङ्ग प्रमाणशास्त्र प्रमाणमीमासाम् ।
छन्दोलङ्कृतिचूडामणी च शास्त्रे विभुर्व्यधित ॥ १ ॥
एकार्थानेकार्था देश्या निर्घण्ट इति च चत्वार ।
विहिताश्च नामकोशा भुवि कवितानटघुपाध्याया ॥ २ ॥

स्युत्तरषष्टिशलाका नरेशामतगूहितविचारे ।
अध्यात्मयोगशास्त्रं विदधे जगदुपकृतिविधित्सु ॥ ३ ॥
लक्षणसाहित्यगुणं विदधे च द्याश्रय महाकाव्यम् ।
चक्रे विंशतिमुक्तं स वीतरागस्तवानां च ॥ ४ ॥
इति तद्विहितग्रन्थसंख्यैव हि न विद्यते ।
नामापि न विदन्त्येषां मादृशा मन्दबुद्धय ॥ ५ ॥

Many of the works of Hemacandra are however in imitation of similar works of other writers yet in each of them there is something new For instance his work Siddha Hema-Sabdānuśāsana is written mainly on the lines of Pānini s grammar but Hemacandra adds sections on Prakrit and Apabhramśa dialects which to this day stands as a standard and exhaustive work on the subject His Deśīnāmamāla is similarly the standard lexicon of Prakrit words His *Chandonuśāsana* a treatise on metrics deals exhaustively with Prakrit and Apabhramsa metres His works on poetics Kāvyānusāsana and Alamkāracudāmani have similarly a touch of originality here and there His works on Jain philosophy and mythology such as Pramanamimānsā Yogasāstra Trisastisalākāpurusacarita are also important. He wrote twenty devotional songs called Vīrastutis including Ayogavyavacchedikā and Anyayogavyavacchedikā Of these works of a general nature were composed during the reign of Siddharāja and those of a religious nature were composed during the reign of Kumarapāla Hemacandra died at the mature age of 84 in Samvat 1229, i e 1172 A D only six months before Kumārapāla The King was very much afflicted at the death of his spiritual teacher and it is said abandoned all care for worldly affairs and spent time in deep and devout meditation till death

[Sources on the life of Hemacandra —Introductions to (1) Kumārapālapratibodha GOS (2) Moharājaparājaya GOS (3) Pramānamimānsā AMP (4) Syādvāda

mañjrī, B S S (5) Forbe's Rāsamālā, (6) Prabandhacintāmani of Merutunga, Prabandhakosa of Candiasekhara, Prabhāvakacarita of Candraprabha, and Kumārapālapratibodha of Somaprabha (7) Dr Bühler's Ueber das Leben des Jaina Monches Hemacandra]

ABBREVIATIONS USED

I Out of the three figures following है (which is an abbreviation of the word हैमव्याकरण) at the top of the right hand page, the first figure shows the number of the chapter (अध्याय) of grammar the second figure shows the quarter (पाद) of the chapter and the last figure shows the number of the last Sūtra quoted or illustrated on the page For exam ple [है ८ १ ११] on page 7 means that the last Sūtra quoted at the end of the page is the eleventh in the first quarter of the eighth chapter

II In the commentary the number of the Sutra quoted for illustration is shown by the single figure in brackets following that Sūtra other Sūtras are shown by two figures in brackets the first showing the quarter, and the second the number of that Sutra For example in अथ प्राकृतम् ' [१] on page 4 in line 28 the figure [१] shows the number of the Sūtra अथ प्राकृतम् and on page 5 in line 20 the quarter and number of the Sutra referred to in the word वक्रादित्वात् are shown respectively by the figures १ and २६ in brackets thus —[१ २६]

III The examples regularly intended for the illustration of Sutras occurring in the verses and the grammatical portion of the commentary given in smaller type are underlined e g वेईसमाइ on page 5 in lines 1 and 20

IV Where a prosodially long vowel is intended to be read as short, it is shown by the mark ˘ on the top of the letter e g हिँ in line 2 page 3 and अँ in line 4 page 11

V In all cases of two or more words joined in a compound, the combination of the words is shown by a hyphen as in सिरि-वद्धमाण-सामि in line 3. on page 3, provided the last vowel of the preceding word is not modified by the Sandhi

VI. The letters or words which the editor thought were omitted in the MSS by inattention of the scribes are supplied as suggestions in brackets

VII Where in brackets following a Sūtra the letter हे० or है० is followed by two figures the first figure shows the number of the Chapter or Adhyāya and the second figure shows the number of the quarter or Pāda of Haima Vyākarana,

VIII In the foot notes to Kumārapāla, A means the Deccan College MS of Haima Vyākarana consisting of chapter VIII, and printed as the Appendix to the present work.

विषयानुक्रम

प्रथम सर्ग

द्वितीय सर्ग

तृतीयः सर्गः

चतुर्थः सर्गः

ग्रीष्मर्तुवर्णनम् १–७७

पञ्चम सर्ग

प्रावृड्वर्णनम् १–४५

* * *

हेमन्तशिशिरवर्णनम् ६६–८६

६६,६७ कलकण्ठाना विक्षोभादि कुन्दलतादर्शन भ्रमरविस्फुरणं च ।
६८ फुल्लवलीफलिनीलताः ।
६९ कृष्णेक्षुरक्षकस्त्रीणा गीतम् ।
७० चणकादिरक्षकस्त्रीणामुद्यमः ।
७१ वनितानामन्योन्य लपनम् ।
७२ नवकेशररक्षकस्त्रीणा परस्पर वार्ता ।
७३ मुचुकुन्दकुसुमाहरणम् ।
७४ पारत्तीमूलकालिगुञ्जितादि ।
७५ यवरक्षकगोपीगीतम् ।
७६ मरुबकमाला ।
७७ कुन्दलवलीपुष्पाणि ।
७८ युवगोपीमूलको युवगोपाना हर्षः ।
७९ नारङ्गफलानि ।
८०,८१ स्त्रीणा नामग्रहणपूर्वक कुन्दपुष्पावचयविषयकं लपनम् ।
८२ फलिनीलोध्रकुसुमाना विकसनम् ।
८३ वारुणीपुष्पविकसनम् ।
८४ फलितबदर्यः ।
८५ पुनागलवलीकुन्दपुष्पाण्यनङ्गस्य जयसाधनानि ।
८६ फलिनीकुसुमै सर्वेषामक्षिसुखहर्षौ ।
८७ उद्यानवर्णनोपसहारो राज्ञ. सौधगमन सध्याकर्म च ।
८८ राजान प्रति सूताना सध्याकालादिबोधक पठनम् ।
८९ चक्रवाकविरहः ।
९०–९२ मुनिबटुकजल्पनम् ।
९३–९७ वासकसज्जाया भोगादिचिन्तनपूर्वकं प्रियशय्याकरणम् ।
९८–१०५ पासुलाना मिथो भाषणम् ।
१०६ चन्द्रोदयः ।

षष्ठः सर्गः

चन्द्रोदयवर्णनम् १–२१

१–३ कैरविण्याः शशिन प्रति प्रश्नः ।
४ रथाङ्गया दूरस्थरथाङ्ग प्रति दुःखकथनम् ।

विज्ञप्तिका ४१–१०६

सप्तम सर्ग

स्वापान्ते राज्ञः परमार्थचिन्ता १–८४

२८ स्त्रीणां न्यग्जातीयेष्वपि प्रेमानुबन्धित्वम् ।
२९ तासां परलोकादिनाशकत्वम् ।
३० तासां शुनीनामिव अकाङ्क्षणीयत्वम् ।
३१,३२ स्थूलभद्रमुनेः प्रशंसा ।
३३-३५ वज्रर्षेः ,,
३६ गजसुकुमारस्य ,,
३७ गौतमस्वामिनः ,,
३८ अभयकुमारमुनेः ,,
३९ सुधर्मस्वामिनः ,,
४० जम्बूमुनेः ,,
४१ प्रभवप्रभोः ,,
४२ जिनवचनस्य ,,
४३ गुरुभ्यो लब्धसम्यक्त्वस्य संसारभयाभावः ।
४४ हृदयोल्लसितजिनागमानां प्रशंसा ।
४५ उल्लसितजिनसमयस्य ज्ञानोल्लासः ।
४६ विवेकिनो जिनमतावगाहनम् ।
४७ अवगाहितजिनवचनस्य मोक्षप्राप्तिः ।
४८ भगवद्वचनं गृह्णतः कर्मगणस्य नाशः ।
४९ गृहीतप्रवचनानां मुक्तिः ।
५० गृहीतव्रतानां गुणप्रशंसा ।
५१ महामुनीनां तपस्याचरणम् ।
५२-५९ अर्हतां वर्णनं नमस्कारश्च ।
६० सिद्धान्प्रति शरणार्थं गमनम् ।
६१ सर्वसिद्धानां नमस्कारः ।
६२ सन्मार्गस्य बोधकानामाचार्याणां ध्यानम् ।
६३ आचार्यान्प्रति ज्ञानप्राप्तये प्रार्थना ।
६४,६५ उपाध्यायप्रशंसा ।
६६,७७ साधुप्रशंसा ।
६८ पञ्चपरमेष्ठिध्याने निदेशः ।
६९-८३ श्रुतदेवीप्रशंसा ।
८४ श्रुतदेवीमुद्दिश्य राज्ञो बोधार्पणविषये प्रार्थना ।
८५ श्रुतदेवीं विधेयमुपदिशत्विति प्रार्थना ।
८६-९१ कुमारपालं प्रति श्रुतदेव्याः प्रत्यक्षदर्शनम् ।

अष्टम सर्ग

२१	विषयत्यागपूर्वक समाधिलीनचित्तत्वेनावस्थानम् ।
२२	मन पवनयोर्मिथोवष्टम्भनेन मुक्ति. ।
२३	नाडीपवनसयोगज्ञान योगसाधनम् ।
२४	समाधिनिष्ठाना जरामरणार्तिभयाभावः ।
२५	ब्रह्मरन्ध्रे मनोनियोजन मुक्तेः साधनम् ।
२६	शत्रुमित्रयो. समभावेन दर्शनम् ।
२७	अहिंसाप्रधानो धर्मः क्रियतामित्युपदेशः ।
२८	आर्हसावचनस्य प्रशसा ।
२९	तपसा जन्मनः साफल्यम् ।
३०	सामान्यजनस्य निर्वाणस्वरूपविचाराभाव. ।
	राजान प्रति श्रुतदेवीवाक्यम् ३१–३६
३१	ससारकान्तारे मा निपततेति उपदेशस्त्वया सर्वेषा कार्यः ।
३२	सर्वत्र समभाव कुर्वित्यादिः ,,
३३	जीवदया कर्तव्येत्यादिः ,,
३४	महर्षिसेवन कर्तव्यमित्यादिः ,,
३५	धर्मप्रतिपादकसिद्धान्ते ग्रह कुर्वित्यादिः ,,
३६	युष्माक सयमश्चेन्मोक्षो न दूरे इत्यादि. ,,
३७–४२	देव्या' कुमारपाल प्रति परकृतनिन्दासहनाद्युपदेश. ।
४३	स्त्रीवचनेऽनासक्तस्य मोक्षसुखम् ।
४४	सत्यवचनादि निर्वाणस्य कारणम् ।
४५	साधूना वचनानि गृहीत्वा तपसा कर्मनाशः कर्तव्य. ।
४६	गुरुजनकथितश्रुतार्थधारणेन जीवितसाफल्यम् ।
४७	शिरसा गुरुपादस्पर्शस्तदुपदेशेन प्रियवचनादि ।
४८	धनलिप्सया विपत्तिकरस्य गुरोस्त्याग. ।
४९	दयाधर्मप्रशमाचरण कर्मच्छेदन च ।
५०	जिनवचनप्रमाणस्य पुरुषस्य जगजन्मकारणादिज्ञानम् ।
५१	मिथ्याधर्माचरणनिषेध. ।
५२	यत्रतत्रापि स्थितेन सम्यक्त्वमनुरागश्च कार्य. ।
५३	इन्द्रियजये क्रोधादिरूपकषायजय कपायक्षये कर्मनाशश्च ।
५४	कर्माणि तपसा विना दुर्जयानि । तपस' फल त्वपरिज्ञेयम् ।
५५	मोक्षसुख शाश्वत देवादीना सुख त्वल्पकालम् ।
५६	कर्तृत्वप्रयोजकत्वबुद्धिरहितस्य विवेकोपरिमित. ।
५७	मिथ्यादर्शनखण्डकस्य गुरुजनस्य प्रणिपातः कार्यः ।

TABLE OF CONTENTS

॥ कुमारपालचरितम् ॥

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	१	नयणाइँ	नयणाइ
२६	६	तेत्तिअमत	तेत्तिअमेत्त
३३	४	नूडर मणि	नूउर माण
३८	२१	पृष्ठे "वाट	"पृष्ठ वाटु
५१	३	नभम्भि	नभम्मि
५३	६	कयकीला	कयकीलो
६६	१२	सुण्ह	सुण्हा
८५	२१	अनूब्य	अनूष्य
६	१९	कलाभणि व	कला भणिव्वा
१२७	१४	द्राघीयस्त्व	द्राघीयस्त्व
४७६	१९	भिदिपाले	भिन्दिपाले
४९९	५	विष्टर	विष्टर
५४५	१०	धात्वादर्श	धात्वान्वी
५६८	२	पट्ट	फुट्ट
५७१	१	गुञ्जाक	गुडोक
५७७	८	चिब्हिपिर	चिरिपिरि

श्री ॥

ओं नमः श्रीजिनेश्वरपादपद्मेभ्यः ॥

पुण्याङ्कुराः शिवसुखफलं श्रोतृजन्तून् नु नेतुं
तैरग्रेऽस्ताः किमुत लिखितुं मङ्गलान्यष्ट लाजाः ।
यस्योद्यन्ते सन्ति दशनाभीशवो देशनायां
स श्रीचन्द्रप्रभजिनपतिः प्रातिभं नस्तनोतु ॥ १ ॥

अधोविहितदुर्गतिं प्रकटदिव्यगोत्रोद्धृतिं
वृतं सुमनसां भरैः प्रियतरामृतोद्यत्फलम् ।
सुराजितशुभश्रियं भुवनसत्तमामोदकं
जिनेश्वरमभिष्टुवे गुरुमभीष्टकल्पद्रुमम् ॥ २ ॥

यत्पार्श्वे याचितुं किं किमपि शशिरवी कुण्डलद्वन्द्वदम्भाद्
भेत्तुं दारिद्र्यवृत्ते द्युतिमति युगपद् दीप्रचक्रे नु भातः ।
सद्वीणापुस्तमुक्ताक्षवलयकमलातुल्यहस्ताब्जलक्ष्मी
र्वाग्देवी सा सुधाभा मम मनसि सदा स्तात् प्रकृत्य प्रसादम् ॥ ३ ॥

यः प्राकृतव्याकरणं नु शब्दैः साहित्यसर्वस्वमिवार्थभङ्ग्या ।
स द्व्याश्रयः काव्यमनल्पबुद्धिज्ञेयः कथं मादृश एव गम्यः ॥ ४ ॥

अभीष्टकल्पद्रुगुरुप्रसादप्रादुर्भवत्प्रातिभवैभवोऽहम् ।
स्वान्यावबोधाय तथापि किंचिद् यत्नं विधास्ये विवरीतुमेनम् ॥ ५ ॥

इह हि सदिङ्नागनागपतिकूर्मकुलाचलाचलाभाराद्धाकारव्यावृत्त
दोर्दण्डकलिताकर्णाकृष्टकाण्डललितप्रचण्डकोदण्डटङ्काराडम्बरत्रासितदुर्धर

वैरिवारबलस्य अगणितगुणगणतारतारकद्युतिद्योतितदिङ्मण्डलस्य प्रसरत्कीर्तिचन्द्रिकाधवलितनभस्तलस्य दीनानाथजन्तुजातविघातरक्षणक्षमबलस्य परोपकारकरणवर्णशीलस्य (°व्रत° ?) नानाप्रकारभक्तिप्राग्भारवन्दारुचतुःसमुद्रवसुंधराधिपकोटाकोटिकिरीटकोटिकान्तिपिञ्जरितचरणयुगलस्य चौलुक्यवंशमुक्ताफलस्य परमार्हतश्रीकुमारपालभूपालस्य संस्कृतद्व्याश्रयप्रतिपादितावशेषं प्राकृतलक्ष्यै रुचिरं चरितं वक्तुकामः साहित्यव्याकरणाद्यनेकशास्त्रनिर्माणप्रत्नप्रजापतिः श्रीहेमचन्द्रयतिपतिः प्राकृतद्व्याश्रयं महाकाव्यं चकार ॥ अथ द्व्याश्रय इति कः शब्दार्थः । उच्यते । द्वयोः महाकाव्यलक्षणशब्दलक्षणयोराश्रयो द्व्याश्रयः । एवं तर्हि सर्वमहाकाव्यानां द्व्याश्रयत्वप्रसङ्गः । न हि तत्र क्वापि महाकाव्यलक्षणशब्दलक्षणे न स्तः । इति चेत् न । अत्र हि " यथापद्यं प्राय " इत्यादि महाकाव्यलक्षणमस्ति । तथा व्याकरणाष्टमाध्यायोक्त" अथ प्राकृतम् "–इत्यादिसर्वसूत्रानुक्रमन्यस्तमूलोदाहरणव्यावृत्त्युदाहरणप्रस्तावायातमतान्तरोदाहरणप्रतिपादनेन सकलं प्राकृतलक्षणमपि । न चैवमन्यत्रेति नातिप्रसङ्गः ॥

---

१ B परोपकारणवर्णशीलस्य. २ C °प्रयत्न°

॥ अर्हं ॥

अह पाईआहिं भासाहिं ससय वहुलमारिस त त ।
अवहरमाण सिरि वद्धमाण सामिं नमसामो ॥ १ ॥

अत्र च साधुसमाचारपरिपालनार्थं निर्विघ्नेन शास्त्रपरिसमाप्त्यर्थमासन्नोपकारित्वादभिमतदैवतस्य निखिलमङ्गलालयस्य श्रीवीरस्वामिनो ग्रन्थकार अभिधेयसबन्धप्रयोजनसूचक नमस्कारमादौ आविश्चकार ॥

१ आदौ अथशब्दो मङ्गलार्थे अनन्तरार्थश्च । यदमर । “ मङ्गलानन्तरारम्भप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथो अथ ” इति । अथ सस्कृतद्व्याश्रयानन्तर प्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्य चिकीर्षवो वय श्रीवर्धमानस्वामिन नमस्याम । भगवति गर्भस्थिते ज्ञातकुल हास्तिकाश्वीयरथकट्यापादातधनकनकमाणिक्यादिभिवर्धत इति वर्धमान । श्रिया अष्टमहाप्रातिहार्यशोभया युक्तो वर्धमान । स चासौ स्वामी च त श्रीवर्धमानस्वामिनम् । अत्र च श्रीशब्देन पूजातिशय प्रतिपादित ॥ त्रिभुवनविभु प्रति एकवचनम आत्मान प्रति तु बहुवचन विरुद्धमिति न वाच्यम् । यत अय निरुपमत्वाद् एक । वय च प्राकृतप्राया प्रभूता इति सूचनार्थम् एकत्वबहुत्वे स्त ॥ किंभूतम् । प्राकृतीभिर्भाषाभि कृत्वा सशय सदेह आर्ष प्रचुरच्छात्रपरिवृतेन्द्रभूत्यादिद्विजर्षिपसर्वा धन त त अतिशयप्रसिद्ध बहुल जीवकर्मादिविषयत्वेन प्रभूतम । यदुक्तम् ।

---

१ C पायआहिं २ D अथ ३ BC अभिधयप्रयोजन° ४ BC ज्ञाति°
५ BC °महाप्राती

जीवे[1] कम्मे तज्जीव-भूअ-तारिसय-बन्धमोक्खे य ।
देवा नेरइया वा पुन्ने परलोयं[2]-निव्वाणे ॥

अपहरमाणं विनाशयन्तम् । इत्यनेन वचनातिशय उक्तः । स च न ज्ञानातिशयं विनेति तेन ज्ञानातिशयाक्षेपः । सोपि न अपायापगमातिशयं विनेति तेनापि च अपायापगमातिशयाक्षेपः । अपायभूता रागादयः तेषामपगमः । स एव अतिशयः । अथवा । वर्ध च्छेदनपूरणयोः । चौरादिकत्वाण्णिचि[3] कृते वर्ध्यते छिद्यतेऽसाविति स्वरान्तत्वात् कर्मण्यल् । ततो वर्धः छिन्नः मानः अहंकारो येनेति व्युत्पत्त्या वर्धमान इति नाम्नैव सूचितः । इत्थं चतुस्त्रिंशदतिशयज्ञापकमतिशयचतुष्कमुक्तम् । पाइआहिँ भासाहिँ इत्यत्र बहुवचनमशेषान्यभाषासंग्रहार्थम् । अत्र च संस्कृतद्व्याश्रयप्रतिपादितव्याकरणसप्ताध्यायीसकललक्ष्यतद्व्यावर्ण्यमानश्रीमूलराजनृपादि - चरितरूपाभिधेयानुक्रमायातप्राकृताष्टमाध्यायोदाहरणश्रीकुमारपालभूपालचरित्रस्वरूपमभिधेयमथशब्देन सूच्यते । अनेन च अभिधेयेन सह अस्य महाकाव्यस्य प्रतिपाद्यं[4]प्रतिपादकलक्षण. संबन्धः । प्रयोजनं च अनन्तरं सकलप्राकृतलक्षणश्रीकुमारपालचरितपरिज्ञानम् । परं परं च निःश्रेयसम् । यदुक्तम् ।

व्याकरणात् पदसिद्धिः पदसिद्धेरर्थनिर्णयो भवति ।
अर्थात् तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानात् परं श्रेयः ॥ १ ॥
सुकृतं जनयत्यादावसुरसुरस्वामितां ततः क्रमशः ।
निर्वृतिवनितावाप्तिं धार्मिकगुणकीर्तनं विदुषाम् ॥ २ ॥

"अहं[5] पाइआहिँ" "बहुल" "आरिस" इति पदभणितिव्याजेन साक्षात् "अथ प्राकृतम्" [१], "बहुलम्" [२], "आर्षम्" [३], इति सूत्रत्रय प्रतिपादितम् । तच्च अग्रे यथालक्ष्यम् अत्र ग्रन्थे व्यक्तीभविष्यति ॥

---

१ BC जीवो २ D °लोग° ३ BC °ण्णिति. ४ C omits प्रतिपाद्य°.
५ D omits अह व्यक्तीभविष्यति

अत्थि अणहिल्ल-नगर अन्ता-वेइसमाइ-निव-निचिअ ।
सत्तावीसइ-मुत्तिअ-भूसिअ-जुवइ-जण-पइ-हरय ॥ २ ॥
तिअस-वई-हर-वहु-मुह-आदरिसीहूय फलिह-सिल सिहरो ।
जस्सि पुहइ-वहू-मुह-अवयसो सहइ पायारो ॥ ३ ॥

१ अधुना श्रीकुमारपालस्य चरित विवर्णयिपु सकलेन्दिरा-मन्दिर तद्राजधानीनगर वर्णयति । अन्तर्वेदि गङ्गायमुनयोर्मध्य-देश· तस्य ईश स आदिर्येपा ते च ते नृपाश्च तैर्निचित व्याप्तम् । प्रतापपराभूतमार्तण्डमण्डलस्य श्रीकुमारपालभूपालस्य प्रसादनाय सकलदिङ्मण्डलमिलिताखिलनरपालचक्रवालेन सर्वकालमस्य कलित-त्वात् । सप्तविंशतिमौक्तिकाभिनक्षत्रमालानामहारविशेपै भूपितो युवतिजनो येपु एवभूतानि पतिगृहाणि ईश्वरसदनानि यत्र तत् अणहिलनगरम् अस्तीति सबन्ध ॥ तत् पुन कथम् ' अणहिल नगरम् ' इत्यभिधीयते । अभिधीयते । पूर्वं किल वनराजराजेन नूतननगरविधानविहितचित्तेन प्रधानभूमिखण्डगवेपणार्थं विचरता एकदा अरण्यमध्ये गवादींश्चारयन् अणहिलो नाम गोपालो दृष्ट । तदग्रे च चित्ताभिप्रायो निवेदित । तेनापि तत्कार्य-करणार्थं शकुनगवेपण कुर्वता एकत्र प्रदेशे शृगालो वलिष्ठकुर्कुर निर्धारयन्नवलोकित । तत्रैव च अणहिलेन वनराजराजो नगर-निवेश स्वनाम्ना कारित इति अणहिलनगरम् ॥

वेइसमाइ इत्यत्र वक्रादित्वाद् [१ २६] अनुस्वार । बाहुलकात् [१ २४] क्वचिद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य म ॥

२ अधुना पड्विंशतिगाथामानेन आदिमहाकुलकेन एतदेव नगर यच्छब्देन निर्दिशन् वणयति । तृतीया दशा येपाम् । मयूरव्यसकादित्वान्निपात । तेपा पति इन्द्र तस्य गृह स्वर्ग तत्र या

१ D अणहिल्ल° २ BC कुर्कुर ३ BC बाहुलकत्वात्, ४ D अय

जीवे[1] कम्मे तज्जीव-भूअ-तारिसय-बन्धमं
देवा नेरइया वा पुन्ने परलोयं-निव्वाणे ॥

अपहरमाणं विनाशयन्तम् । इत्यनेन वचना
च न ज्ञानातिशयं विनेति तेन ज्ञानातिशय
अपायापगमातिशयं विनेति तेनापि च अपा
अपायभूता रागादय. तेषामपगमः । स
अथवा । वर्ध छेदनपूरणयोः । चौरादिकत्वाण्णिच्
निति स्वरान्तत्वात् कर्मण्यट् । ततो वर्धः [
येनेति व्युत्पत्त्या वर्धमान इति नाम्नैव सूचित
दतिशयज्ञापकमतिशयचतुष्कमुक्तम् । पाइअ
बहुवचनमशेषान्यभाषासंग्रहार्थम् । अत्र च
पादितव्याकरणसप्ताध्यायीसकललक्ष्यतद्यावर्ण्यमा
चरितरूपाभिधेयानुक्रमायातप्राकृताष्टमाध्यायोदाहर
चरित्रस्वरूपमभिधेयमथशब्देन सूच्यते । अनेन
अस्य महाकाव्यस्य प्रतिपाद्यप्रतिपादकलक्षणः
च अनन्तर सकलप्राकृतलक्षणश्रीकुमारपालचरित
च नि श्रेयसम् । यदुक्तम् ।

व्याकरणात् पदसिद्धि· पदसिद्धेरर्थनिर्णयो
अर्थात् तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानात् परं श्रेय· ॥
सुकृतं जनयत्यादावसुरसुरस्वामिता ततः क्रम
निर्वृतिवनितावाप्ति धार्मिकगुणकीर्तनं विदुषा

"अरे पाइआहिँ" "बहुल" "आरिस" इति पद
"अथ प्राकृतम् [१], "बहुलम्" [२], "आर्षम्
प्रतिपादितम् । तच्च अग्रे यथालक्ष्यम् अत्र ग्रन्थे व्यक्तीभ

---

१ BC जीवो २ D °लोगं ३ BC °ण्णिाति. ४
५ D omits अट व्यक्तीभविष्यति

अत्थि अणहिल्ल-नगर अन्ता-वेईसमाइ-निव-निचिअ ।
सत्तावीसइ-मुत्तिअ-भूसिअ-जुवइ-जण-पइ-हरय ॥ २ ॥
तिअस-वई-हर-बहु-मुह-आदरिसीहूय फलिह-सिल-सिहरो ।
जस्सि पुहइ-वहू-मुह-अवयसो सहइ पायारो ॥ ३ ॥

२ अधुना श्रीकुमारपालस्य चरित विवर्णयिषु सकलेन्दिरा मन्दिर तद्राजधानीनगर वर्णयति । अन्तर्वेदि गङ्गायमुनयोर्मध्य-देश तस्य ईश स आदिर्येषा ते च ते नृपाश्च तैर्निचित व्याप्तम् । प्रतापपराभूतमार्तण्डमण्डलस्य श्रीकुमारपालभूपालस्य प्रसादनाय सकलदिङ्मण्डलमिलिताखिलनरपालचक्रवालेन सर्वकालमस्य कलित-त्वात् । सप्तविंशतिमौक्तिकाभिर्नक्षत्रमालानामहारविशेषै भूषितो युवतिजनो येषु एवभूतानि पतिगृहाणि ईश्वरसदनानि यत्र तत् अणहिल्लनगरम् अस्तीति सबन्ध ॥ तत् पुन कथम् 'अणहिल-नगरम्' इत्यभिधीयते । अभिधीयते । पूर्वं किल वनराजराजेन नूतननगरविधानविहितचित्तेन प्रधानभूमिखण्डगवेषणार्थं विचरता एकदा अरण्यमध्ये गवादींश्चारयन् अणहिलो नाम गोपालो दृष्ट । तदग्रे च चित्ताभिप्रायो निवेदित । तेनापि तत्कार्य-करणार्थं शकुनगवेषण कुर्वता एकत्र प्रदेशे शृगालो बलिष्ठकुर्कुर निर्धारयन्नवलोकित । तत्रैव च अणहिलेन वनराजराजो नगर-निवेश स्वनाम्ना कारित इति अणहिलनगरम् ॥

वेईसमाइ इत्यत्र वक्रादित्वाद् [१ २६] अनुस्वार । बाहुलकात् [१ २४] क्वचिद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य म ॥

३ अधुना षड्विंशतिगाथामानेन आदिमहाकुलकेन एतदेव नगर यच्छब्देन निर्दिशन् वर्णयति । तृतीया दशा येषाम् । मयूरव्यसकादित्वान्निपात । तेषा पति इन्द्र तस्य गृह स्वर्ग तत्र या

---

१ D अणहिल्ल° २ BC °कुर्कुर ३ BC बाहुलकत्वात्. ४ D अथ

निव-सह-मुहावयंसा बिइया गुरुणो अबीय-गुण-निवहा ।
निवसन्ति अणेग-बुहा जस्सिं पुहवीस-सलहिज्जे ॥ ४ ॥
न हु अत्थि न वि अ हूअं इह लोए अइसएण जस्स समं ।
सुंउरिस-ठाणमसूरिस-राहिअं सालाहण-पुरं पि ॥ ५ ॥

वध्वस्तासां यानि मुखानि तेषाम् उन्नतत्वाद् उज्ज्वलत्वाच्च अनादर्शा आदर्शा· संपन्नानि आदर्शीभूतानि स्फटिकशिलाशिखराणि यस्य । पृथिव्येव वधूः सुखहेतुत्वात् तस्या मुखं सर्वनगरप्रधानत्वात् इदमेव नगर वक्त्रम् तस्य अवतंस शोभाकारित्वात् शेखर इत्थंभूतः प्राकारः कोट्टो यत्र राजते ॥

अन्तावेईस । सत्तावीसइ-मुत्तिअ-भूसिअ । "दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ" [४] इति स्वराणा समासे दीर्घह्रस्वौ । क्वचिन्न । जुवइ-जण । क्वचिद् वा । पइ-हरयं वई-हर । दीर्घस्य ह्रस्वः । सिल-सिहरो । क्वचिद् वा । वहु-मुह वहू-मुह ॥

४ नृपस्य सभाया रम्यत्वात् मुखस्य अन्यथानुपपत्तेश्च कान्तात्वम् । सा तस्या मुखम् तत्र अवतंसा· शोभाकृत्त्वेन आपीडा इव । किल गगनाङ्गणगत एक एव गुरु· प्रसिद्ध· । परम् एते विशदप्रज्ञर्द्धित उत्प्रेक्ष्यन्ते द्वितीया गुरव· । अविद्यमानो द्वितीयः उपमानतया यस्य सः अद्वितीयो निरुपम । एवभूतो गुणनिवहो येषाम् । न एकः अनेकः अनेकश्च ते बुधाश्च ते तथा । पृथिवीशैरन्यनगरापेक्षया श्लाघ्ये प्रशस्ये यस्मिन् निवसन्ति ॥

मुह अवयसो मुहावयसा । "पदयो सधिर्वा" [५] इति सस्कृतोक्त· सर्व· सधिर्वा । पदयोरिति किम् । सहइ । बहुलाधिकागत् क्वचिद् एकपदेपि । बिइया अबीय ॥

५ सकलनगरतिलककल्पं किल सातवाहनस्य राज्ञो नगरं

---

१ B सुयरिस°, C सउरिस° २ C उज्जलत्वाच्चानादर्शा, B उज्जलत्वाद्वा-नादर्शा. ३ B आदर्शांस°, C [illegible] ४ C om सर्व

जम्सि नमन्त-सीसो तियसीसो वि हु तव तवन्ताण ।
तेलुक्क-सज्जणाण थुणइ स-भिक्खूण मद्धाए ॥ ६ ॥
जत्थोन्नय-थण नीमह-वहु-दसण-निस्सह नरा जन्ति ।
दुमहाउ दुस्सहेण मयणेण हयन्तरप्पाणो ॥ ७ ॥

प्रतिष्ठान नाम । यत्र सत्पुरुषाणा सदाचारनराणा स्थान पदम् । असुपुरुषै नीचैश्च रहित विवर्जितम् । पर तदपि न खलु अस्ति नापि च आसीत् इह लोके अस्मिन् जगति अतिशयेन माहात्म्येन कृत्वा यस्य सम तुल्यम् । एतदनुमानेन अग्रेपि अनेन सम तन्न भावाति विज्ञायते ॥

निवसन्ति अणेग । हु अदिथ । " न युवणस्यास्वे " [६] इति न संधि । अस्व इति किम् । पुहवीस । युवणस्येति किम् । गुरुणो अधीय ॥

लोए अहसएण । " एदोतो स्वरे " [७] इति न संधिश्च । एदोतोरिति किम् । पुहवीस ॥

विअ । हूअ । लोए । अहसएण । रहिअ । "स्वरस्योद्वृत्ते '[८] इति न संधि । बाहुलकात् क्वचिद् वा । सुउरिस असुरिस । क्वचित् संधिरेव । । सालाहण ॥

निवसन्ति अणेग । " त्याद ' [९] इति न संधि ॥

६ यस्मिन् बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्वादशप्रकार तप तप्यमानाना चरता नयो लोकास्त्रैलोक्यम् । भयजादित्वाद् यण् । ऊर्ध्वाधो मर्त्यलोकलक्षणम् । तात्स्थ्यात् प्राणिचयोपि । तस्य परिपालनादिभि कृत्वा सज्जना बान्धवास्तेषा सद्भिक्षूणा प्रधानमुनीना श्रद्धया अन्तरङ्गबहुमानेन आस्ता सुरासुरखचरनरनिकर त्रिदशेशोपि । हु इति निश्चितम् । नमच्छीर्ष स्तौति ॥

तियसीसो । " लुक् " [१०] इति लुक् ॥

तव । " अन्त्यव्यञ्जनस्य " [११] इति लुक् । वाक्यविभक्त्यपेक्षाया हि अन्त्यत्वम् अनन्त्यत्व च । तेन उभयम् । सज्जणाण सामक्खूण ॥

७ दु सहात् असह्यशीतातपादेरपि दु सहेन असह्येन मदनेन

१ BC बाहुलकत्वात्

तेअ-दुरालोएहिं अन्तो-उवरिं घराण रयणेहिं।
छूढ व्व निरवसेसा सरिआहिव-संपया जत्थ ॥ ८ ॥
विज्जु-चलं महुर-गिरो दिन्तो लच्छि जणो छुहत्ताण ।
भिसओ खु जहा सरओ दिसाण पाउस-किलन्ताण ॥ ९ ॥

हन्तान्तरात्मानस्तिरस्कृतान्त.सत्त्वा उन्नतस्तनैर्निःसहा गमनागमनादि-कार्ये मन्दा या वध्वस्तासां दर्शनेन संजातरणरणकत्वाद् नि सहम् अधीर यथा भवति एवं नरा भोगिनो यत्र यन्ति यान्ति वेति ॥

सद्धाए । उन्नय । "न श्रदुदोः" [१२] इति न लुक् ॥

नीसह निस्सह । दुसहाउ दुस्सहेण । "निर्दुरोर्वा" [१३] इति न लुक् ॥

८ गृहाणाम् अन्त. मध्यप्रदेशे उपरि उपरितनभागे च तेजोदुरा-लोकै. प्रेङ्खत्प्रभामण्डलखण्डितनेत्रप्रसरै रत्नै. मुक्ताफलप्रवालाद्यैः कृत्वा सरिदाधिपसपदो रत्नाकरविभूतय निरवशेषा. समस्ताः क्षिप्ता विन्यस्ता यत्र मन्यन्ते ॥

अन्तरप्पाणो । दुरालोएहिं । निरवसेसा । "स्वरेन्तरश्च" [१४] इति लुक् न । क्वचिद् भवत्यपि । अन्तो-उवरिं ॥

९ मधुरगी प्रियवाक्य सन् जन क्षुधार्तेभ्यो बुभुक्षाक्षाम-कुक्षिभ्य विद्युच्चला क्षणदृश्यविनश्वरीम् अतो ददत् कारुण्यात्[1] प्रयच्छन् लक्ष्मीम् स्वास्थ्यजनकत्वेन खु इति संभाव्यते भिषग् वैद्य. । यत्रेति प्रक्रमाज्ज्ञेयम् । अत्रार्थे पूर्णोपमामाह । यथा शरत्कालः प्रावृट्क्लान्ताना वर्षाकालकलुपितानां दिशां लक्ष्मीं प्रसादरूपां शोभां ददाति ॥

सरिआ । "स्त्रियाम् आद् अविद्युतः" [१५] इति आत्त्वम् । बाहुलकाद् ईषत्स्पृष्टतरयश्रुतिरपि । सपया । अविद्युत इति किम् । विज्जु-चल ॥

महुर-गिरो । "रो रा" [१६] इति रां[2] ॥

छुहत्ताण । "क्षुधो हा" [१७] इति हा । आर्षे[3] तु खुहेत्यपि ।

---

१ D कारणात् २ BC रा ३ BC आर्षेति.

जत्थच्छरस-मण-हरो रहूहि रमिरो वि अच्छर-समाहिं ।
दीहाऊ वि अदीहाउस-माणी सइ विवेइ-जणो ॥ १० ॥
कुसुम घणू घणुह घरो कउहा गुह-मण्डणम्मि चन्दम्मि ।
रज्ज तमेग छत्त असकमुवमुजए जत्थ ॥ ११ ॥

भिसओ । सरआ । 'शरदादेरत्' [१८] इति अन्त्यव्यञ्जनस्य अत् ॥
दिसाण । पाउस । "दिक्प्रावृषो स" [१९] ॥

१० यत्र अप्सरोमनोहर त्रिदशाङ्गनामानसावर्जक अप्सर समा भि देवीकल्पाभिर्वधूभि कान्ताभि सह रन्तापि रमणशीलोपि दीर्घायुरपि परिपूर्णजीवितव्योपि "मूलविस" इत्यादिसुगुरूपदेश वशप्रादुर्भूतानित्यत्ववासनावासितान्त करणत्वेन अदीर्घायुषम् आत्मान म यते सदा विवेकिजन युक्तायुक्तविमर्शकृल्लोक ॥

अच्छरस । अच्छर । दीहाउ । अदीहाउस । "आयुर प्सरसोर्वा" [२०] इति स ॥

११ ककुम्मुखमण्डने चञ्चत्किरणनिकुरम्बप्रकृतदिक्कान्तावदन विलेपने चन्द्रे कुसुमधनु पुष्पधन्वा राज्यम आधिपत्य तत् सर्व लोकप्रसिद्ध सर्वोत्कृष्ट वा एकच्छत्रम अद्वितीयातपत्रम् अशङ्क निर्भय यत्र उपभुनक्ति पालयति । सदा तदाक्षोभ्याङ्गनासमर्थत्वा ज्जगत इति ॥

कउहा । "ककुभो ह" [२१] इति ह ॥
धणू । धणुह । "धनुषो वा" [२२] इति वा ह ॥
रज्ज । "मोनुस्वार" [२३] इति मस्य अनुस्वार । क्वचित् अनन्त्यस्यापि । चन्दम्मि ॥

छत्त असकमुव । 'वा स्वरे मश्च' [२४] इति वा अनुस्वार । पक्षे लुगपवादो मस्य म । बाहुलकाद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य म । तमेग ॥

---

1 C omits °वासिता°

रोमंच-कंटइल्लो संझाए वंक-जंपण-छइल्लो ।
जत्थ मणंसिल-तिलओ विलसइ अहिसारिआ-लोओ॥१२॥
जत्थ भवणाण अवरिं देवं-नागेहिँ विम्हया दिट्ठो ।
रमइ मणोसिल-गोरो मणसिल-लित्तो मयच्छि-जणो॥१३॥
पव्वेसु अपव्वेसुं जत्थ मुणीणं कमेण अकमेणं ।
काऊणं पडिवत्तिं हरिसं काऊण देइ जणो ॥ १४ ॥

१२ अभिसरति अभिसारयति वा कामार्तो कान्तम् इत्यभिसारिका । तल्लक्षणो लोक अभिसारिकालोक मन शिलातिलक[1] वक्रजल्पने छेक भाषितेतरवाच्यवचनरचनायां निपुण अत एव रोमाञ्चेन कण्टकवान् संध्यायां यत्र विलसति क्रीडति । तथाविधजल्पनविलसनयो अन्यथानुपपत्तित कामिभिरिति अनुक्तमपि ज्ञेयम् ॥

असक । उवभुजए । रोमंच । कइटल्लो । सझाए । "ङञणनो व्यञ्जने" [२६] इत्यनुस्वार ॥

१३. देवनागै अमरनागकुमारै कथमत्र मनुष्य अप्सरोभ्यो नागाङ्गनाभ्यश्चाभ्यधिकागण्यलावण्यशालिन्यो दृश्यन्त इति विस्मयात् आश्चर्याद् दृष्ट गगनाङ्गणे कस्यचित् कार्यस्य संसिद्धये विचरद्भि अवलोकित मन शिलावद्गौर । सुवर्णवर्णत्वात् । मन शिलालिप्त अङ्गशोभातिरेकहेतुतिलकादिकरणेन । मृगाक्षिणी इव अक्षिणी यासां ताश्च स जनश्च भवनानाम् उपरि यत्र रमते । कामिभिरिति शेष ॥

वक्र जपण इति आद्यस्य, मणासिल इति द्वितीयस्य, अवरिं इति तृतीयस्य, " वक्रादावन्त. " [२६] इत्यन्तोनुस्वार[1]। क्वचिच्छन्द पूरणेपि। देव नागेहिँ। क्वचिन्न । मणसिल । आर्षे मणोसिल ॥

१४. पर्वसु उत्तरपारणपारणादिरूपेषु अपर्वसु तद्व्यतिरिक्तान्यदिनेषु क्रमेण प्रथमम् एकस्य पश्चाद् द्वितीयस्येत्यादिपरिपाट्या

१ D ता.

वीस-गुणो तीस-गुणो कलि कालो नूण जत्थ कय-जुगओ ।
नूण अणभुञ्जन्ते लोए मास स मसं व ॥ १५॥
जस्सिं सकलक वि हु रयणी रमण कुणान्ति अकलङ्क ।
सङ्खधर-सख भङ्गोज्जलाओं भवणसु भगीओ ॥ १६ ॥
लङ्घिज्जइ नालघ वञ्चिज्जइ न हु अवचणिज्ज च ।
वञ्छिज्जइ न वि जस्सिं अवछणिज्ज च केणावि ॥ १७ ॥

अक्रमेण समकाल प्रतिपत्तिम् " अभिमुह-गमण " इत्यादिसिद्धान्तोक्त-भक्ति कृत्वा हर्ष कृत्वा च मुनीना यत्र जनो ददाति ॥

भवणाण । पक्खसु अपक्खसु । मुणाण । कमण अकमेण । काऊण काऊण । " क्त्वास्यादेर्णस्वोर्वा ' [२७] इत्यन्तो वानुस्वार ॥

१५ किल अय कलिकाल सर्वकाल सर्वकालेषु अधमतम । पर सोपि सदाचारधार्मिकजनवत्त्वेन कृतयुगाद् विंशतिगुणस्त्रिंशद्गुणश्च यत्र। नूनम् इत्युत्प्रेक्ष्यते । नून निश्चित मास स्वमासवत् अभुञ्जाने अन भति लोके नरपत्यादौ सति । कृतयुगेपि हि केषाचित् पापात्मना मासाशित्वाद् अत्र च सर्वथा तदभावात् ततोधिकत्वम् ॥

वीस । तीस । "विंशत्यादेर्लुक् ' [२८] इति अनुस्वारलुक् ॥

मास मस । नूण नूण । " मासादेर्वा [२९] इति वा अनुस्वारलुक् ॥

१६ यस्मिन् शङ्खधरशङ्खभङ्गोज्ज्वला चक्रधरपाञ्चजन्यच्छेदविशदा भवनाशुभङ्गय सदलकिरणविच्छित्तयो रजनीरमण चन्द्रम् । अपि विस्मये । सकलङ्कमपि समलमपि । हु इति निश्चितम् । अकलङ्क निर्मल कुर्वन्ति ॥

१७ अलङ्घ्यम् अनयक्षेय पूज्य गुरुमातरपितरादिक न लङ्घ्यते । तदाज्ञातिक्रमेण न पराभूयते । न च खलु अवञ्चनीयम् अविप्रताय

वंजिअ-सत्ती सत्ती-अणञ्जिओ सत्ति-वंझ-जण-वञ्झो ।
लुंटाय-लुण्टणो संठे सण्ठो जत्थ निव-लोओ ॥ १८ ॥
उद्दंड-बाहु-दण्डा-जस्सि कुंढासहा सयमकुण्ढा ।
कंतंगा कन्त-गुणा नय-पंथे पन्थिआ पुरिसा ॥ १९ ॥

मित्रादि वञ्चयते विप्रतार्यते । नापि च अवाञ्छनीयम् अनभिलपणीयं परद्रव्यपरदारादि वाञ्छ्यते अभिलष्यते सदाचारनिरतत्वात् केनापि यस्मिन् ॥

१८ व्यञ्जिता प्रोद्धुरकन्धररणकण्डूलदोर्दण्डप्रचण्डशात्रवत्रासने प्रकटिता शक्ति स्वसामर्थ्यं येन । शक्त्या अनञ्जित अगतशक्ति । शक्तिवन्ध्यजनवन्ध्य । पराक्रमवति अभियुक्त । लुण्टाके चोरे लुण्टनो मोषक । शठे मायाविनि शठश्छद्मपर । नीतिमतां हि राज्ञा तथाविधेषु प्रतिकूलाचरणं न दोषाय । यदाह भारवि ।

> व्रजन्ति ते मूढधिय पराभवं
> भवन्ति मायाविषु ये न मायिन ।
> प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधान्
> असवृताङ्गान् निशिता इवेपव ॥

यत्र नृपलोको राजान ॥

१९ उद्दण्डौ शात्रवत्रासकृत्त्वेन प्रचण्डौ बाहुदण्डौ येपाम । कुण्ठा क्रियासु मन्दा तान् न सहन्ते न क्षमन्ते इति कुण्ठासहा । स्वयम आत्मना च अकुण्ठा देवार्चनादिक्रियासु अमन्दा । कान्ताङ्गा मनोज्ञहस्तपादाद्यवयवा । कान्ता मनोज्ञा विश्वेन वाञ्छिता वा गुणा शौर्यौदार्यस्थैर्यगाम्भीर्यादयो येपाम् । नयपथे न्यायमार्गे पान्था पथिका पुरुपा यत्र ॥

---

१ BC omit प्रकटिता. २ C विश्वविश्वेन.

चदुज्झाण व चन्दो वफिअ-बधूण वन्धवो जस्सि ।
अणुकम्प-कम्पिअ-मणो निहनि-जणो वम्फए धम्म ॥२०॥
लवत-लुम्बि-रभारम्भिय-तोरण निरुद्ध-सरभो ।
मग्ए नि पाउसम्मि न न जत्थ दीसइ फुडो तरणी ॥२१॥
जत्थ चुलुक्क निवाण परिमल-जम्भो जमो कुसुम दाम ।
नहमिव मव्व-गओ दिम-रमणीण मिराइँ सुरहेइ ॥२२॥

२० चदुज्झेति ऐश्य कुसुन्धाची। ततो यथा कुमुदाना चन्द्रो वा धव एव काङ्क्षिता निराश्रयत्वेन अभिलषिता बान्धवा येस्तेषाम् उपकारकारित्वाद् अनुकम्पाकम्पितमना दयायत्तगतचेता सन् बान्धव विसर्थिजन ईश्वरलोको यस्मिन धर्मं काङ्क्षति ॥

२१ लम्बमाना लुम्ब्य फलसमूहा यासु ताश्च ता रम्भाश्च कदल्यस्ताभि आरब्धानि प्रतिगृह कृतानि यानि तोरणानि वन्दनमालास्तै निरुद्ध निषिद्ध सरम्भ किरणनिकरप्रसररूप आटोपो यस्य स एव भूतस्तरणिर्युमणि स्फुट प्रकटो न यत्र दृश्यते प्रावृषीव प्रावृट्काल इव शरद्यपि शरत्कालेपि । प्रावृषि हि सजलजलधरान्तर्हितत्वाद् न दृश्यते । अत्र तु निवृत्तघनायां शरद्यपि न दृश्यत इति विरुद्धार्थ अपिशब्द ॥

सकल्क अकलङ्क । सङ्ग सग । मङ्गो मगाओ । लङ्घिजइ लघ । वञ्छिजइ अवचाणिज । वञ्छिअइ अवछाणिज । वजिअ अणञ्जिओ । धम्र धञ्झो । लुण्ठय लुण्टणो । सठ सण्ठो । उद्दड दण्डा । कुन्ट अकुण्ठा । कतगा कन्त । पथे पथिआ । चदुज्झाण चन्दो । बधूण बधवो । अणुकम्प कम्पिअ । [वफिअ] वम्फए । लवत लुम्बि । रभा रम्भिअ । "वर्गे न्त्यो वा" [३०] इति वा अनुस्वारस्य वर्गान्त्य ॥

सरए । पाउसम्मि । तरणी । "प्रावृट्शरत्तरणय पुंसि" [३१] इति पुंलिङ्गे प्रयोगश्च्या ॥

२२ यत्र चौलुक्यनृपाणा मूलराजप्रभृतीना नभ इव गगनमिव

---

१ BC add वफिअ before बधूण instead of before वम्फए

सव्व-वयाणं मज्झिम-वयं व सुमणाण जाइ-सुमणं व ।
सम्माण मुत्ति-सम्मं व पुहइ-नयराण जं सेयं ॥ २३ ॥
चम्मं जाण न अच्छी णाणं अच्छीइँ ताण वि मुणीण ।
विअसन्ति जत्थ नयणा किं पुण अन्नाण नयणाइं ॥२४॥
गुरुणो वयणा वयणाइँ ताव माहप्पमवि य माहप्पो ।
ताव गुणाइं पि गुणा जाव न जस्सिं बुहे निअइ ॥२५॥

सर्वगतम् ऊर्ध्वाधोमर्त्यलोकप्राप्त परिमलस्य सौरभ्यस्य जन्म उत्पत्तिस्थानं यश कुसुमदाम पुष्पमाल्यं दिग्रमणीना शिरासि सुरभयति सुरभीणि करोति । एतन्नगरम् आरभ्य सकलदिक्चक्रवालव्यापि चौलुक्यनृपाणां यश इत्यर्थ. ॥

२३. यथा सर्ववयसां कौमारयौवनवार्धकानां मध्यमवय' तारुण्यं श्रेय । यथा सुमनसा बकुलविचकिलपाटलादिपुष्पाणां जातिसुमना । यथा शर्मणां चक्रवर्तिदेवेन्द्रादिसौख्यानां मुक्तिशर्म तथा पृथिवीनगराणां प्रतिष्ठानादीना मध्ये यत् श्रेय प्रशस्यतरम् ॥

२४. येपाम् अक्षीणि न चर्म किं तु ज्ञानं तत्त्वावबोधरूपम् अक्षीणि । तेषामपि मुनीनां सातिशयज्ञानिनाम् ऋषीणां यत्र नयनानि विकसन्ति अत्यद्भुतधर्मधर्मस्थानादिवीक्षणात् प्रीयन्ते । किं पुनरन्येपां चर्मचक्षुपां सामान्यजनानां नयनानि सविकासानीति ॥

जम्मो । जसो । " स्नम् अदामशिरोनभः " [३२] इति पुस्त्वम् । अदामशिरोनभ इति किम् । दाम । नह । सिराइँ । बाहुलकात् । वय । सुमण । सम्म । सेय । चम्म ॥

२५. गुरो सुराचार्यस्य वचनानि तावद् वचनानि । आश्चर्यकारीणीत्यर्थ । माहात्म्यं गौरवमपि तावद् माहात्म्यम् गुणा बुद्धिमत्त्वादयोपि तावद् गुणा यावत् न यस्मिन् बुधान् पश्यति ।

हरि-हर-विहिणो देवा जत्थन्नाइँ वि वसन्ति देवाइ ।
एयाए महिमाए हरिओ महिमा सुर-पुरीए ॥ २६ ॥
जत्थञ्जलिणा कणय रयणाइँ वि अञ्जलीइ देइ जणो ।
कणय निही अक्खीणो रयण निही अक्खया तह वि ॥२७॥
तत्थ सिरि कुमर वालो बाहाए सव्वओ वि धरिअ-धरो ।
सुपरिट्ठ परीवारो सुपइट्ठो आसि राइन्दो ॥ २८ ॥

एतन्नगरबुधविलोकने तु बृहस्पतेर्वाग्मित्व माहात्म्य गुणाश्च न प्रतिभान्तीति भाव ॥

अच्छी अच्छीइँ । नयणा नयणाइँ । वयणा वयणाइ । माहप्प माहप्पो । "वाऽऽर्थवचनाद्या" [३३] इति वा पुस्त्वम् ॥

२६ हरिहरविधयो देवा अन्येपि सूर्यसुगतफणिपत्यादयो देवा यत्र वसन्ति । अनेन महिम्ना सुरपुर्या स्वर्गलोकस्य महिमा प्रभाव हृतस्तिरस्कृत । सुरपुर्यां हि इन्द्र एव एक प्रवरो वसति । अत्र च महाप्रभावाण्यनेकानि दैवतानि । अतो युक्तस्त महिमापहार ॥

गुणाइ गुणा । देवा देवाइ । "गुणाद्या क्लीबे वा [३४] इति वा क्लीबत्वम् ॥

२७ यत्र कनकम् अञ्जलिना हस्तेन रत्नान्यपि पद्मरागगारुत्मतहीरकमौक्तिकादीन्यपि अञ्जलिना यत्र जनो ददाति । कृपापात्र दीनानाथार्थिषु इति शेष । तथापि कनकनिधि सुवर्णशेवधि अक्षीण परिपूर्ण । रत्ननिधिश्च अक्षीण । प्रतियाचक तथा दाने शेवधीना ह्रास सभवति । पर वैश्रवणकल्पत्वाज्जनाना तत्परिपूर्णतैवे त्यर्थ । आदिमहाकुलकम् ॥

महिमाए महिमा । अञ्जलिणा अञ्जलीइ । निही निही । "वेमाञ्जल्याद्या स्त्रियाम्" [३५] इति स्त्रीत्वम् ॥

२८ सवत सकलदिग्वलयावनिपालेभ्यो दिग्गजधर्मकुलाचल

---

१ BC कुमार°

तुह आणा-ओमालं सिरम्मि धरिमो जहा अणिम्मल्लं ।
अम्हे एत्थाम्हेत्थ य इअ भणिउं जो निवेहि नओ ॥ २९ ॥
तुह हरि-पिआ जइ इमा किं पि पिआ किमवि मेइणी जइमा ।
ता किं ति मए त्ति रुसेव जस्स कित्ती गया दूरं ॥ ३० ॥

फणिपतिभ्यो वा बाहौ स्वदोर्दण्डे धृतधर संस्थापितवसुंधर सुप्रतिष्ठ- सन्न्यायमार्गस्थित परीवारो मित्रामात्यादिवर्गो यस्य । सुप्रतिष्ठ प्रतिज्ञाशूर तत्र अणहिल्लनगरे श्रीकुमारपालो राजेन्द्र आस्ते ॥

बाहाए । " बाहोरात् " [३६] इत्याकारोन्तादेशः ॥

वालो । सव्वओ । धरो । वारो । सुपइट्ठो । राइन्दो । " अतो डो- विसर्गस्य " [३७] इति विसर्गस्थाने डो. ॥

२९. अधुना एकान्नविंशत्या गाथाभि अस्यैव राज्ञो वर्णनम् आह । तव आज्ञैव शासनमेव निर्माल्यं शेषां शिरसि शीर्षे धराम- वहाम । किमिव । यथा अनिर्माल्य तत्कालविकासितशतपत्रिका- चम्पकादिदाम । अत्र सिन्धुदेशादौ वयम् अत्र कुङ्कणदेशादौ च वयं वर्तामहे इति भणित्वा यो नृपैर्नत ॥

सुपरिट्ठ सुपइट्ठो । ओमाल अणिम्मल्ल । "निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा ", [३८] । निर्प्रती माल्ये स्थाधातौ च यथासख्यम् ओत्परी वा ॥

३०. तव इयं हरे प्रिया भार्या यदि किमपि अनाख्येयं यथा भवति एवं प्रिया मेदिनी च चाण्डाली इयं यदि किमपि प्रिया तदा किमिति किम् एवं सति मयेति अस्माद्धेतो रुषेव यस्य कीर्तिर्गता दूरम् ॥ कान्ता हि यदा नीचान्यकान्तासक्तं भर्तारम् अवलोकयति तदा रोषाद् अन्यत्र व्रजति । कीर्तेरपि तथा सर्वत्र भ्रमणाद् इत्थम् उत्प्रेक्षा । अत्र च हरिप्रिया लक्ष्मी. मेदिनी पृथ्वी ॥

" आदे. " [३९] । आदेरित्याधिकारः कगचजेत्यादिसूत्रात् प्राग् अविशेषे वेदितव्यः ॥

अम्हे एत्थ अम्हेत्थ । जइ इमा जइमा । " त्यदाद्य॰ " इत्यादिना [४०] त्यदादेरव्ययाच्च तयोरेवादेः स्वरस्य बहुलं लुक् ॥

जो दूसासण-रिउणो आसत्थामस्स राम-सीसस्स ।
वीसामिअ-जस पसरो स-जसेण कासवि तलम्मि ॥ ३१ ॥
वीसु वासा-नीसित्त-महि अले ऊस-मालि-तेअस्स ।
रज्जे जस्स न कास वि नीसत्त नीमहत्त वा ॥ ३२ ॥
गुण-सामिद्धी पयडा कला सामिद्धी वि पायडा जस्स ।
जो दाहिण पवण लिहो दाक्खिण्ण निही गुणि वणाण ॥३३ ॥

किं पि किमवि । "पदाद् अपेवा [४१] पदात् परस्य अपे आदेर्लुग् वा ॥
किं ति मए त्ति । "इते स्वरान् तश्च द्वि ' [४२] इति पदात् इते आदे
र्लुक् स्वराच तकारो द्वि ॥

३१ दु शासनस्य रिपुर्भीमस्तस्य । अश्वत्थाम्न द्रोणाचार्याङ्गजस्य ।
रामस्य परशुरामस्य शिष्यो भीष्मस्तस्य च विश्रमितयश प्रसर प्रश-
मितसुश्लोकप्रपञ्च स्वयशसा कृत्वा य काश्यपीतले पृथ्वीपीठे। भीमा
दीना शौर्यादिगुणगणेभ्योपि अद्भुतगुणत्वाद् अस्य सुघटस्तद्यश प्रशम ।
अथ च चिरभ्रमणखिन्न विश्राम्यते ॥

३२ उष्णमालितेजस दु सहत्वाद् मार्तण्डकल्पप्रतापस्य यस्य विष्वक्
समन्ताद् वर्षासु प्रावृट्काले निषिक्त धाराधरधाराधोरण्या उक्षित महीतल
यत्र तस्मिन् राज्ये न कस्यापि नि स्वत्व निर्द्रव्यत्व नि सहत्व असम
र्थत्व वा । राजन्वत्या हि पृथ्व्या स्वकाल वृष्टि ईश्वरा समर्थाश्च लोका
इत्यादि सर्व सुघटमिति ॥

दूसासण । आसत्थामस्स । सीसस्स । वीसामिअ । कासवि । वीसु । वासा ।
नीसित्त । ऊस । कास । नीसत्त । नीसहत्त । "लुप्तयरव॰ इत्यादिना [४३]
लुप्तयाद्याना शषसानाम् आदे स्वरस्य दीर्घ ॥

३३ गुणाना शौर्यादीना समृद्धि सपत् प्रकटा अत्युत्कर्षप्राप्तत्वात्
प्रसिद्धा । कलाना गीतपठितादिद्विसप्ततिमग्याना समृद्धिरपि यस्य

सिविणम्मि वारण-बलं सुमिणम्मि अ आस-साहणं जस्स।
दिण्ण-भयं पिच्छन्ता दत्त-करा रिउ-निवा जाया॥ ३४॥
अङ्गार-पिक्क-गोल्ले खाए इङ्गाल-पक्क-कन्दे अ।
तत्त-निलाडा रिउणो जस्स णलाडं-तवे तवणे॥ ३५॥

प्रकटा। दाक्षिण्यस्य अनुकूलताया निधि शेवधि। गुणिन. सन्त त एव सर्वसाधारणत्वेन वनानि। तेषां फलसमृद्ध्यादिजनकत्वेन दक्षिण-पवननिभो योस्ति॥

सामिद्धी समिद्धी। पयडा पायडा। "अतः समृद्ध्यादौ वा" [४४] इति आदेरस्य दीर्घो वा॥

दाहिण। "दक्षिणे हे" [४५] इति आदेरस्य दीर्घः। हे इति किम्। दक्खिण्ण॥

३४. स्वप्ने वारणबलं गजसैन्यं स्वप्ने अश्वसाधनं तुरगकटकं च दत्त-भयं वितीर्णत्रासं यस्य प्रेक्षमाणा दत्तकरा अर्पितदण्डा रिपुनृपा जाता.। तद्गजादिबलं चरेभ्य सभयं निशम्य स्वप्ने साक्षादिव पश्यन्तस्त्रस्तचित्ता रिपुनृपा स्वसौस्थ्याय यं दण्डादिना प्रसादयन्तीति भाव॥

सिविणम्मि। दिण्ण। "इ. स्वप्नादौ" [४३] इति इत्वम्। आर्षे उकारोपि। सुमिणम्मि। बाहुलकाण्णत्वाभावे न। दत्त॥

३५ ललाटंतपे अत्युग्रे तपने मार्तण्डे सति तप्तललाटा. संतप्तभाल-स्थला रिपवो यस्य अङ्गारपक्कानि यानि गोल्लेति देश्यत्वाद् बिम्बीफलानि तानि। अङ्गारेषु पक्का ये कन्दास्तांश्च खादन्ति भक्षयन्ति। यद्भयाद् अरण्यानीमध्यम् अध्यासीना अङ्गारपक्कबिम्बीफलकन्दादिभिः शत्रवः प्राणधारणं कुर्वन्तीत्यर्थ.॥

अङ्गार इङ्गाल। पिक्क पक्क। निलाड णलाड। "पक्काङ्गारललाटे वा" [४७] इति वा इत्वम्॥

---

१ D णडाल°. २ BC °धारणा. ३ D णिडाल णडालं.

कइम मज्झिम लोए रिऊहिँ चत्त न छत्तिवण्ण-वण ।
नव-छत्तवण्ण-परिमल-मए गए जस्स समरिउ ॥ ३६ ॥
अमयमइओ व्व अहवा अमयमयाओ वि समहिओ जस्स ।
हर-हीर-पिआहि वि जस-गीअ-झुणी सुव्वए वीसु ॥ ३७॥
अखुडिअ-पडिहा-पसरस्स अग्गओ जस्स दप्प-कण्डूल ।
खण्डिअ-नाण-प्पाडिह चुंद्द-चुड गउअ-चण्ड व ॥ ३८ ॥

३६ मध्यमेलोके मर्त्यलोके कतमत् सप्तपर्णवन सप्तच्छदकानन रिपुभिर्न त्यक्तम् नवसप्तपर्णपरिमलमदान् गजान् यस्य सस्मृत्य ॥

कइम । मज्झिम । "मध्यमकतमे द्वितीयस्य" [४८] इति अत इत्वम् ॥

छत्तिवण्ण छत्तवण्ण । "सप्तपर्णे वा" [४९] इति अत इत्व वा ॥

३७ अमृतस्य विकार अमृतमय स इव अथ वा अमृतमयादपि सुधाविकारादपि समधिक समभ्रीठो यस्य यशसो गीतस्य गानस्य ध्वनिर्निनाद आस्ता तावद् अन्यजनै किं तु हर ईश्वर हरप्रिया गौरी ताभ्यामपि विष्वक् समन्तात् श्रूयते ॥

अमयमइओ अमयमयाओ । "मयट्यइर्वा" [५०] इति आदेरता अइ वा ॥

हर हीर । "ईर्हरे वा" [५१] इति आदेरतो वा ई ॥

झुणी वीसु । "ध्वनिविष्वचोरु" [५२] इति आदरस्य उत्वम् ॥

३८ अखण्डित अच्छिन्न प्रतिभा । नवनवोल्लेखशालिनी प्रज्ञा प्रतिभा । तस्या प्रसरो यस्य तस्य यस्य अग्रत पुरतो दर्पेण सकल शास्त्राद्भुतावबोधाभिमानेन पूर्व कण्डूल खजूल खण्डिता निरुत्तर त्याच्छिन्ना ज्ञानप्रतिभा यस्य तद् बुधचण्डम् । उत्प्रेक्ष्यते । गवया गवाकृतय साक्षाद्रहिता आरण्यकपशव तेषा चण्डमिव ॥

अखुडिअ खण्डिअ । चुंद्द चण्ड । "चण्डखण्डिते णा वा" [५३] इति आदेरस्य णेन सह उत्वम् ॥

---

१ BO बुहंबुंद्रं गउअचंद्रव, D बुहयुन्द गउअचद्र २ D मध्यलोके ३ BO omit प्रज्ञा ४ D °द्भुतबोधा° ५ B O °चद्र D चंद्रं ६ BO चंद्रमिव, D चद्रमिव ७ BO चुंद्रं चंद्रं । चंद्रखंडिते &c, D बुद्रं । चन्द्रं°

आसि-पुढुमो धणु-पुढमो छुरिया-पढुमो अ सेल्ल-पढमो य ।
सव्वण्णु व्व अहिण्णू जो सयल-कला-कलावस्स ॥ ३९ ॥
उर-सेज्जाइ वि हरिणो सुन्देर-घरम्मि सइ सिरी अथिरा ।
जस्स गुण-वेल्लि-तरुणो थिरासि भू-वल्लि-पेरन्ते ॥ ४० ॥
जस्स य दिस-पज्जन्ते अहरिअ-जोण्होकरो जसोकेरो ।
अच्छेर-निरीहाण वि अच्छरिअं किं व न करेइ ॥ ४१ ॥

गउअ । "गवये व." [५४] इति वस्य उत्वम् ॥

३९. असौ प्रथम धनुषि प्रथम छुरिकायां प्रथमश्च । सेल्लेति देश्य प्रासवाची । तस्मिन् प्रथमश्च । असिधनुश्छुरिकासेल्लशब्दै एतत्क्रियापटव सुभटा उच्यन्ते । तेषु प्रवर स्वघातदानपरघातवञ्चनादिक्रियानिपुणत्वात् । किं वहुना य सकलकलाकलापस्य अभिज्ञो विचक्षण. । किंवत् सर्वज्ञ इव सर्ववेदीव ॥

पुढुमो पुढमो पढुमो पढमो । "प्रथमे पथोर्वा" [५५] इति पथयोः अस्य युगपत् क्रमेण च उर्वा ॥

सव्वण्णु । अहिण्णू । "ज्ञो णत्वेभिज्ञादौ" [५६] इति ज्ञस्य णत्वे ज्ञस्यैव अत उत्वम् ॥

४०. आस्तां तावत् स्वावासकमलादौ अस्थिरा । सौन्दर्यगृहे हरे' उर.शय्यायामपि [सदा] श्री अस्थिरा चञ्चला । परं सापि गुणा एव यश.प्रसूनजनकत्वाद् वल्लय वल्लर्य. तासा तरुरिव आधारभूतत्वात् । तस्य यस्य भूवल्लिपर्यन्ते सकले पृथ्वीवलये स्थिरा आसीत् । चापलम् अपास्य अस्मिन् गुणगणनिधौ लक्ष्मी स्थितेति भाव ॥

सेज्जा । सुन्देर । "एच्छय्यादौ" [५७] इति आदेरस्य एत्वम् ॥

४१ पूर्ववर्णनापेक्षया च समुच्चये । यस्य दिक्पर्यन्ते अधरित' पराभूतो ज्योत्स्नायाश्चन्द्रिकाया उत्करो राशिर्येन स यशउत्करो

जो आसि बम्भचेर ग्गहण गुरू पइ निओअ विहुरस्स ।
रण्णन्तग्गय रिउ अन्तेउर-पोम्मच्छि-लोअस्स ॥ ४२ ॥
पय-पउम-नमोक्कारे परोप्परामद्द-तुट्ट हारेहिं ।
जस्स सहाइ निवेहिं ओप्पिअमिव मुत्तिआहरण ॥ ४३ ॥
जत्थप्पिअ भू भारो सुवइ फणी – तत्थ सोवइ हरी वि ।
जोअत्थ दिन्न भारो न उणाइ सयालुओ न उणा ॥ ४४ ॥

न केवलम् अन्येषाम् आश्चर्ये कौतुके निरीहा सद्ध्यानविन्यस्त चित्तत्वात् निराकाङ्क्षास्तेषा योगिनामपि आश्चर्य किमिव न करोति । किं तु सर्वे आश्चर्य वितनोतीत्यर्थ ॥

वेल्लि वल्लि । पेरन्ते पज्जन्त । जोण्होक्करो जसोक्केरो । अच्छेर अच्छरिअ । "वल्ल्युत्करपर्यन्ताश्चर्ये वा [५८] इति वा आदेरस्य एत्वम् ॥

४२ ब्रह्मचर्यं मैथुनसेवनाविरमण तस्य ग्राहणे अङ्गीकारणे गुरु दीक्षादाता य आसीत् पत्युर्वियोगेन विधुरस्य सकष्टस्य अरण्यस्य अन्त मध्ये गतो यो रिपूणाम् अन्त पुरपद्माक्षीलोक अवरोधवधूजनस्तस्य । सवशत्रूणा निर्मूलकापकपितत्वात् तन्नायिकाना ब्रह्मचर्यदीक्षादानम् । ब्रह्मचारी प्राय अरण्यचारी भवतीत्युक्तिलेश ॥

बम्भचेर । "ब्रह्मचर्ये च [५९] इति चस्यात एत्वम् ॥

अ तेउर । "तोन्तरि [६०] इति तस्यात एत्वम् । कश्चिन्न । रण्णान्तग्गय ॥

४३ पदपद्मनमस्कारे । क्रियमाणे इति शेष । परस्परामर्देन अन्योन्यसघर्षेण त्रुटिता स्रस्ता ये हारास्तै कृत्वा नृपैर्यस्य सभाया मौक्तिकाभरणमिव अर्पित दत्तम् ॥

पोम्म । "ओत् पद्म' [६१] इति आदेरत ओत्वम् । "पद्मछद्म०' [२ ११२] इति विश्लेषे न । पउम ॥

नमोक्कारे । परोप्परा । 'नमस्कारपरस्परे द्वितीयस्य" [६२] इति अत ओत्वम् ॥

४४ यत्र अर्पितभूभार स्वपिति फणी शेष तत्रैव अर्पितभूभार

१ D कष्टस्य　२ D नायिकानां

जइ सक्को न उण नरो न उणो नारायणो वि सारिच्छो ।
जस्स पुणाइ पुणाइ वि भुवणाभय-दाण-ललिअस्स ॥ ४५ ॥
रण्णे अरण्ण-साणाउलम्मि लाऊ-लया-हरे रुन्नं ।
जस्सारि-वहूहि तहा अलाउ कुल्ला जह कयाओ ॥ ४६ ॥
उक्खय-संठविअ-निवेण जेण वच्छत्थलाओं हरिणो वि ।
उक्खाया भुय-दण्डे निअम्मि संठाविया लच्छी ॥ ४७ ॥

हरिरपि स्वपिति । य पुन अन्यत्र न दत्तो भार अर्थाद् भुव एव येन । अत एव च न पुन शयालु' आलस्योपहत' ॥

ओप्पिअ जत्थप्पिअ "वार्पौ" [६३] इति अर्पयतेः आदेरस्य ओत्त्व वा ॥
सुवइ सोवइ । "स्वपावुच्च" [६४] इति स्वपितौ आदेरस्य ओत् उच्च ॥

४५. यस्य यदि शक्र इन्द्रः सदृक्षो न । पुनः नर अर्जुनो न पुनर्नारायणोपि । कुतः पुन पुनरपि भूयोभूयोपि भुवनस्य सकलसचराचरलोकस्य यद् अभयदानं वधनिवर्तनं तेन ललितस्य मनोहरस्य । यदीति संभावने । शौर्यादिभि इन्द्रो यत्तुल्यः संभाव्यते । परमार्थतस्तु सोप्यविरतत्वाद् यत्तुल्यो नास्तीत्यर्थ ॥

न उणाइ न उणा । "नात् पुनर्यादाइ वा" [६५] इति आदेरस्य आ आइ इत्यादेशौ वा । पक्षे । न उण न उणो । केवलस्यापि दृश्यते । पुणाइ ॥

४६ अरण्ये अरण्यश्वभि वृकै आकुले संकीर्णे अलावूलतागृहे तुम्बिनीवल्लिमण्डपे यस्य अरिवधूभि तथा अनवरताश्रुपनीपतनेन रुदितं यथा अलावूनां सेकाय कुल्या सारणय कृता ॥

रण्णे अरण्ण । लाऊ अलाउ । "वालाव्वरण्ये लुक्" [६६] इति आदेर्लुक् ॥

४७ अहम् एव मन्ये । येन हरेरपि वक्ष स्थलात् लक्ष्मी उत्खाता उत्पाटिता ततो निजभुजादण्डे सस्थापिता । कथम् एवं ज्ञायत इति विशेपणद्वारेण हेतुमाह । पूर्वम् उत्खाता अभक्तत्वात् स्वस्थानाच्च्याविता.

1 D omits गृहे . । "वालाव्व"

अह कइया वि दिवा-मुह-पत्थावे पत्थवोचिअ तस्स ।
अणुरागागय मरहट्ठमाइ-सूएहिँ इअ पढिअ ॥ ४८ ॥
हय-मसल-तम-पसरो सइ वामो पसुलाण पच्चूसो ।
सामय-चय-दिन्नग्घो त व पयट्टो सया पुन्नो ॥ ४९ ॥

पश्चात् सेवावशवर्तित्वात् सस्थापिता देशाधिपत्य नियोजिता नृपा अनेनेति नृपस्वभावेन दूरे प्रियाया अपि इत्थ सभाव्यते । कविमार्गे विभूतिहरिप्रिययोरैक्याद् एव वर्णना ॥

तहा अह । उक्खय उक्खाया । सठविअ सठाविया । "याव्ययोत्खातादा वदात" [६०] इति आदेराकारस्य अत् वा ॥

४८ अथ अनन्तर कदाचिदपि कस्मिश्चित् काले दिवामुखप्रस्तावे वासरप्रारम्भावसरे तस्य श्रीकुमारपालभूपालस्य प्रस्तावोचित प्रभात पठनीयम् अनुरागेण अत्यद्भुतगुणगणश्रवणसजातदर्शनस्नेहेन आगता ये ते च ते महाराष्ट्र आदिर्येषा देशाना ते तथा तेषा सूताश्च मङ्गल-पाठकास्तै इति वक्ष्यमाण पठितम्[2] ॥

पत्थावे पत्थवो । "घञ्वृद्धेर्वा" [६८] इति आदेराकारस्य अत् वा । क्वचिन्न । अणुराग ॥

मरहट्ठ । "महाराष्ट्रे [६९] इति आदेराकारस्य[3] अत् । वक्रादित्वा-अनुस्वार । बाहुलकाद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य म ॥

४९ अथ द्वाविंशत्या[4] गाथाभि सूतोक्तम् व्याह । हत नवदिन करकरसपर्काद् ध्वस्त मासल सूचिभेद्यस्तम प्रसर तिमिरप्रवृत्ति र्येन सदा वाम विटादिगृहगतिनिषेधकत्वेन प्रतिकूल । कासाम् । पासुलाना स्वैरिणीनाम् । श्यामाकपयोभि आरण्यव्रीहिजलै दत्त ऽर्घ्य प्रदक्षिणापूर्व मार्तण्डमण्डल प्रति क्षिप्त अर्घ पूजा यत्र । प्रत्यूष अहर्मुखम् । पुण्य सकललोकलोचनान्ध्यपटलविध्वसकत्वेन प्रशस्य

१ B पुंसलाण　२ BC पाठितम्　३ BC °राकार स्यात् for राकारस्य अत्　४ D द्वाविंशतिगाथाभि

दिसं-कुप्पिसन्त-जस-भर देवय-हरए तुमं सकुप्पासा ।
दिक्खाइरिआ सिक्खायरिएहि सहोवसप्पन्ति ॥ ५० ॥
गय-थीण-तिमिर-केसे खल्लीडे नह-सिरम्मि संवुत्ते ।
थुवआ हवन्ति लोआ एण्हिं सुण्हाल-चिन्धस्स ॥ ५१ ॥

प्रवृत्त सजात । त्वमिवेति । भवानप्येवंविध । जिनवचनाववोधाद् ध्वस्तनिविडाज्ञानप्रवृत्ति । पांशुलानां पाप्मिनां सदा वाम. दु खदायित्वात् । सामजव्रजै हस्तिवटाभिर्दत्त अर्घ उपायनं यस्मै । सदाचारनिरतत्वात् पवित्रश्चेति ॥

मसॅल । पसुला । "मासादिष्वनुस्वारे" [७०] इति मासप्रकारेष्वनुस्वारे सति आदेरातोऽत् ॥

सामय । "श्यामाके मः" [७१] इति मस्य आत अत् ॥

७० दिक्षु कूर्पास कञ्चुलिका तद्वद् आचरन् यशोभरो यस्य स तथा तस्यामन्त्रणम् । हे दिक्कूर्पासयशोभर देवतागृहे सकूर्पासा:सकञ्चुका दीक्षाचार्या बटुककरणादिसंस्कारकारिण शिक्षाचार्यै शास्त्रपाठकै सह त्वाम् उपसर्पन्ति । आशीर्वादप्रदानार्थ समीपम् आगच्छन्ति । इदानीम् इति प्रक्रमाज्ज्ञेयम् । एवम् अन्यत्रापि ॥

सइ सया । कुप्पिस कुप्पासा । "इ सदादौ वा" [७२] इति आत इत्व वा । दिक्खाइरिआ सिक्खायरिएहि । "आचार्ये चोऽच" [८३] इति चस्य आत इत्वम् अत्व च ॥

५१ गत नष्ट स्त्यान घन तिमिरमेव श्यामवर्णत्वात् केशा यत्र । अत एव खल्वाटे खलतौ नभ एव सकललोकस्य उपरिवर्तित्वात् शिरस्तस्मिन् सवृत्ते जाते सति सास्नालचिह्नस्य वृषभध्वजस्य भगवत आदिनाथस्य शूलिनश्च इदानी प्रत्यूपे लोका आर्हतमाहेश्वरा· स्तावका स्तोतारो भवन्ति ॥

थीण । खल्लीडे । "ई स्त्यानखल्वाटे" [७४] इति आदेरातः ई[5]॥

थुवआ । सुण्हाल । "उ. सास्नास्तावके" [७५] इति आदेरातः उत्वम् ॥

---

१ D दिसि २ BC वहति ३ D omits मसल °रातोत्. ४ BC °सस्कारिण . ५ D omits ई रात

गयणे तुहिणोसारिणि तुहिणासार पडन्तमगणन्ता ।
उट्ठन्ति वहूओ पुरो अज्जूण विणय गेज्झाण ॥ ५२ ॥
कुट्टिम-चउ वारेसु मतिण्हमिण्हि कुणन्ति रमणीओ ।
रागय-पारावय रावोट्ठिअ पिअ परीरम्भ ॥ ५३ ॥
पारेवय मणिएहिं तेत्तिअमेत्त रमेसु वेमाओ ।
तेत्तिअमत्त मग्गान्ति चलिअ मेत्ते भुअङ्गम्मि ॥ ५४ ॥

५२ तुहिनस्य प्रालेयस्य आसारो वेगवद्वर्षो विद्यते यस्मिन् एवभूते गगने सति तुहिनासार पतन्त शरीरे लगन्तम् अगणयन्त्य अमन्य माना विनयग्राह्याणा भक्त्या आवर्जनीयानाम् आर्याणा श्वश्रूणा पुर पूर्व वध्व उत्तिष्ठन्ति ॥

तुहिणोसारिणि तुहिणासार । "ऊद् वासारे" [७६] इति आदेरात् ऊत् वा ॥
अज्जूण । "आर्याया य श्वश्र्वाम्" [७७] इति र्यस्य आत ऊ ॥
गेज्झाण । "एद् ग्राह्ये" [७८] इति एत्वम् ॥

५३ कुट्टिमानि मण्यादिभिर्बद्धतलानि यानि चतुर्द्वाराणि चतुर्मुख गृहविशेपास्तेपु सतृष्ण मिने आशङ्कितभाविबहुविरहत्वेन सतर्प यथा भवति एवम् इदानीं प्रात क्षणे द्वारेपु आगता ये पारापतास्तेपा रावै शब्दैरुत्थिता जागरिता ये प्रियास्तेपा परारम्भम् आलिङ्गन रमण्य कुर्वन्ति ॥

देरा । "द्वारे वा" [७९] इति आत एत्व वा । पक्षे वारे ॥ दुआर । दार इति प्रयोगद्वयम् अनुक्तमपि ज्ञेयम् ॥

५४ पारापतमणितानीव कलरवकूजितानीव यानि मणितानि रत कूजितानि तै कृत्वा यावान् प्रतिज्ञात कालस्ताव मात्र वेश्या पण्याङ्गना अरंसिपत अक्रीडिपु । भुजङ्गे विटे चलितमात्रे गमनोन्मुख एव ताव न्मात्र प्रतिज्ञातकालमनित मार्गयन्ति गवेपयन्ति ॥ पूर्वार्धे नित्तिअ मित्त इति तु रम्य पाठ ॥

१ B °सारणि　२ D रमिसु　३ B °सारणि　४ BC °तलानि चतु°　५ D omits मिने　　°रुत्थिता

अद्द-नहङ्काण पियाण अल्ल-आलावयाण विलयाओ ।
उल्लन्ति अङ्कमंसुअ-ओल्लीहिं ओल्ल-नक्खङ्का ॥ ५५ ॥
निअ-ठाण-मीलणं पिक्खिऊण चिन्ता-परा मिउल्लावा ।
नीलुप्पल-पेण्डे पिण्डिऊण भसला रुअन्ति व्व ॥ ५६ ॥

पारावय पारेवय । "पारापते रो वा" [८०] इति रस्य आत एत्त्व वा ॥

तेत्तिअमेत्त तेत्तिअमत्तं । "मात्रटि वा" [८१] इति आत एत्त्व वा । बाहुलकात् क्वचिन्मात्रशब्देपि । चालिअ-मेत्ते ॥

५५. आर्द्रास्तत्कालदत्तत्वात् सरमा नखाङ्का कररुहव्रणानि येषाम् आर्द्राः स्नेहमिश्रा आलापाः परस्परोक्तयो येषां ते तथा । तेषां प्रियाणाम् अङ्कम् उत्सङ्गम् आर्द्रनखाङ्का वनिता योषितः अश्र्वालिभिः नेत्रबाष्प-पङ्क्तिभिः आर्द्रयन्ति आर्द्रं कुर्वन्ति । सर्वरात्रं सुरतादिसुखनिमग्ना वयम् इदानीं च तदुच्छेदजनक' प्रियविप्रयोगो भवितेति दु'खाद् रुदन्तीत्यर्थ' ॥

उल्लन्ति ओल्ल । "उदोद् वार्द्रे" [८२] इति आदेरातः उत् ओच्च वा पक्षे अद्द । अल्ल ॥

ओलीहिं । "ओदाल्या पङ्क्तौ" [८३] इति आत ओत्त्वम् ॥

५६. प्रात संकोचात् प्रागेव नीलोत्पलेभ्यो निर्गत्य रारट्यमानान् तत्कोशस्थांश्च भ्रमरान् वीक्ष्य कवि एवम् ऊहमान प्राह । निजस्थान-मीलनं स्वावाससकोचं प्रेक्ष्य विलोक्य चिन्तापरा क्व वयम् इदानीं निराश्रया स्थास्याम इत्यादिविकल्पसंकल्पनिष्ठा । मृदु सकष्टत्वात् कृश उल्लाप अन्योन्यजल्पनं येपा ते तथा सन्तो भसला नीलोत्पल-पिण्डे असितोत्पलकोशे पिण्डायित्वा मिलित्वा रुदन्तीव । येपा किल राजादिना गृहं मुच्यते तेपि मिलित्वा रुदन्तीत्युक्तिलेश ॥

मिउल्लावा "ह्रस्व. सयोगे" [८४] इति यथादर्शन ह्रस्व. ॥

किंसुअ-कुसुमायम्बो केंसुअ-दल-सामल विगय मेर ।
दलिऊण अन्धयार दसइ पुहवीइ पहमरुणो ॥ ५७ ॥
काउं महाविल अतम मूसय कय पडसुए सूरे ।
लक्ख हलद् वहेडय-रत्त व्व करा विअम्भान्ति ॥ ५८ ॥
विरइअ हलद्दि कन्दाभ दीवओ नव हलिद्दि रत्त-करो ।
अहलिद्दा-राओ कामउ व्व पुव्व भअइ सूरो ॥ ५९ ॥

पण्डे पिण्डिऊण । " इत एद्वा " इति आदरिकारस्य एत् वा । क्वचिन्न । चिन्ता ॥

५७ किंशुकदलश्यामल पलाशपलाशनील विगतमेर सर्वत्र उच्छृङ्खलम् अन्धकार दलयित्वा विध्वस्य किंशुककुसुमानीव आताम्र आरक्त अरुण सूर्य तत्सारथिर्वा पृथिव्या पन्थान दर्शयति ॥

किंसुअ केंसुअ । " किंशुके वा " [८६] इति आदेरित एत्व वा ॥
मेर । " मिरायाम् [८७] इति इत एत्वम् ॥

५८ महाविल कन्दरादिकम् अविद्यमानस्तम एव मूषिको यत्र तन् यथाभूत कर्तुं कृतप्रतिश्रुति विहितप्रतिज्ञे सूर्ये सति करा अशवो विजृम्भन्ते ऊर्ध्वाध प्रसरन्ति । कीदृशा । लाक्षाहरिद्राविभीतकै रक्ता इव ॥ प्रात क्षणे दिनकरकराणा क्रमेण तथाभावाद् इत्थम् उत्प्रेक्षा ॥
५९ विरचिता विहिता विष्वग्विसारिप्रभारहितत्वेन हरिद्राकन्दाभा दीपा येन । नवहरिद्र्या रक्ता इव करा यस्य स सूर पूर्वां भजति । अहरिद्रारागो निबिडस्नेहै कामुक इव । तस्मिन्नप्यागच्छति कान्तया दीप क्रियते । कुङ्कुमादिना आरक्तकरश्च स भवति । अत्र कामुक इत्युपमानात् पूर्वस्या कान्तात्व निरूप्यते ॥

पुहवीइ । पह । मूसय । पडसुए । हलद् । हलद्दि । वहेडय । "पथिपृथिवा

१ D °हलिद्दि° २ D °हलद् ३ BO omit अ° ४ BO °स्नेहकामुक

पिक्कङ्कुअं व निवडइ पिक्किङ्कुअ-धूसरो ससी एस ।
सिढिल-करो सढिलङ्गो तित्तिर सइल-प्फुड कलङ्को ॥ ६० ॥
इअ आसंसन्ति नि-सीह सिंहदत्ताइणो दिआ तुज्झ ।
वीसं तीसं कप्पे जयसु दुजीहारि-नीसङ्क ॥ ६१ ॥
अदुइअ-रवि-भा-विइए गयणे जह पाइयम्मि दो-वयणं ।
कत्थ वि नत्थि तमो अहि निवास लोअम्मि व णुसन्नो ॥६२॥

इत्यादिना [८८] आदेरित. अकारः । हरिद्राया विकल्प इत्यन्ये । हलिद्दी । अहलिद्दा ॥

६०. शिथिलकरो मन्दकिरण शिथिलाङ्गो मन्दबिम्बः । तित्तिरिर्लावकः । तद्वन्मलिन स्फुट कलङ्को यस्य । पक्वेङ्गुदवत् परिपाकप्राप्ततापसतरुफलवद् धूसरो धूम्र एष शशी पक्वेङ्गुदवत् निपतति अस्ताचले स्रंसते ॥

पिक्कङ्कुअ पिक्किङ्कुअ । सिढिल सढिल । " शिथिलेङ्गुदे वा " [८९] इति आदेरित. अद् वा ॥

तित्तिर । "तित्तिरौ र" [९०] इति रस्य इत अत् ॥

६१. हे नृसिंह नरोत्तम सिंहदत्तादयो द्विजा तव इति आशसन्ति आशीर्वादं कुर्वन्ति । तदेवाह । हे द्विजिह्वारिर्गरुडस्तद्वद् निःशङ्क निर्भय त्वं विंशतिं त्रिंशतं कल्पान् जय । कल्पो देवयुगसहस्रद्वयम् ॥

इअ । " इतौ तो वाक्यादौ " [९१] इति इतितस्य इत अत् ॥

निसीह । वीस । तीस । जीहा । " ईर्जिह्वा " इत्यादिना [९२] जिह्वादिषु इकारस्य तिना ई । बाहुलकात् क्वचिन्न । सिंहदत्त ॥

नीसङ्क । " लुकि निर " [९३] इति रलोपे इत ई ॥

६२ यथा प्राकृते क्वापि द्विवचन नास्ति । " द्विवचनस्य बहु-

१ B C पिक्कगुअ

जरढोच्छु रुई चन्दो निस पिअ पावासुओ व्व नो सहइ ।
सच्च जहुट्ठिल सूरे भू सग्ग दुहाइअ करोहे ॥ ६३ ॥
धम्मे जहिट्ठिला दोहाइअ पवहा दुहा वि मल-पटल ।
ओज्झर निज्झरिणीसु ण्हाऊण खिवन्ति बम्हाणा ॥ ६४ ॥

वचनम" [३ १३] इति वचनात् । तथा अद्वितीयरविभाद्वितीये निरुपमभास्वरप्रभायुक्ते गगने सति तम क्वापि नास्ति । तिर्यगूर्ध्वा न्दिशेषु तद् अपश्यन् कविरेवम ऊहते । अहीना सर्पाणा वासे लोके पाताल इव निमग्न प्रविष्टम् ॥

दुजीह । णुमज्जो । "द्विन्योरुत्' [१४]इति द्विनिश दयो इत उत् ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । अदुदअ । विइए ॥ क्वचिन्न । दिआ । निवाउ॥ओत्वम्॥दो वयणम् ॥

६३ हे सत्ययुधिष्ठिर भूस्वर्गयोर्द्विधाकृत पञ्चशत्या पञ्चशत्या पृथग्विहित करौघो येन तस्मिन् सूरे सति जरठ परिपक्वो य इक्षु स्तद्वद् रुचिर्यस्य स तथाभूतश्चन्द्रो नो राजते । अत उत्प्रेक्ष्यते । निशैव प्रिया तत प्रवासीव वियुक्त इव । अन्योपि य प्रियावियुक्त स विच्छायो भवति ॥

जरढोच्छु । पावासुओ । "प्रवासीक्षौ' [१५] इति आदेरित उत्वम् ॥

६४ धर्मे सदाचारे युधिष्ठिरा द्विधाकृतो मध्यप्रवेशेन खण्डित प्रवाह ओघो यैस्ते निर्झरनिर्झरिणीषु झरन्नदीषु स्नात्वा शौच कृत्वा द्विधापि बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्विप्रकारमपि मलपटल रज स्तोम ब्राह्मणा क्षिपन्ति ॥

जहुट्ठिल जहिट्ठिल । "युधिष्ठिरे वा ' [१६] इति आदेरित उत्वम् ॥

दुहाइअ दोहाइअ । 'ओच्च द्विधाकृग [१७] इति इत ओत्वम् उत्व च॥ क्वचित् केवलस्यापि । दुहा ॥

ओ झर नि झर । "वा निर्झरे ना ' [१८] इति नेन सह इत ओत्व वा॥

१ BC °रढ २ BC जुहिट्ठिल ३ D पडल ४ B निज्झरणी ५ B बम्हाण C त ह्राणा ६ BC निर्झरणीषु

चत्तूण नेड पीढ नीड घरा मउलिआ मही मउड ।
विद्दाय निद्दमुड्डन्ति घरोवरिं रुक्ख-अवरिं च ॥ ६८ ॥
गरुआ वि गुरुअ भिउडीहिं वार वालेहि पडिसालिज्जन्ता ।
बहु पोरिसा वि पुरिसा निरुद्ध-छीआ इह एन्ति ॥ ६९ ॥

वद् आभा सादृश्य यासा तास्तारा नभ पीठे कीदृश्य ईदृश्य । न कीदृश्योपीत्यर्थ ॥

पेऊसा । आमेले । केरिस । एरिसिआओ । बहेडया । " एत् पीयूष ' [१०५] इत्यादिना एषु ईत एत्वम् ॥

६८ हे पृथ्वीमुकुट पूर्वं मुकुलिता रात्रौ एकत्र स्थितास्ततो नीड-पीठ कुलायतल त्यक्त्वा नीडगृहा पक्षिणो विद्रुतनिद्र गततन्द्र यथा भवति एवम् उड्डीयन्ते गृहस्योपरि वृक्षस्योपरि च ॥

पढे पीढ । नेड नीड । " नीडपीठे वा ' [१०६] इति ईत एत्वम् ॥

मउलिआ । मउड । " उतो मुकुलादिष्वत् " [१०७] इति एषु आदे रुत अ त्वम् ॥ क्वचिद् आत्वमपि । विद्दाय ॥

घरोवरिं अवरिं । " वोपरौ [१०८] इति उत अत् वा ॥

६९ गुरुकश्रुकुटिभिर्द्वारपाले प्रतीहारै प्रतिस्खल्यमाना निरुध्य माना गुरुका अपि कुङ्कुणादिदेशस्वामिनोपि बहुपौरुषा अपि प्रचुरपराक्रमा अपि पुरुषा मा भूत् अस्मत्स्वामिन क्वापि कार्ये अशकुनम् इति नि-रुद्धक्षुता इह युष्मत्पादपद्मान्तिके आयन्ति आगच्छन्ति ॥

गरुआ गुरुअ । " गुरौ के वा " [१०९] इति स्वार्थिके के आदेरुत अत् वा ॥

भिउडीहिं । " इर्भ्रुकुटौ " [११०] इति आदेरुत इ ॥

पोरिसा । पुरिसा । " पुरुषे रो " [१११] इति रोरुत इत्वम् ॥

छीआ । " ई क्षुते " [११२] इति आदेरुत ई ॥

---

१ B पुरिसा रुद्द च्छीआ　२ D ईदृश्योपीत्यर्थ।

मुसल-धर-बाहु-मूसल रइ-सूहव-सुहय तुज्झ मुह-कमलं ।
दट्ठुं ऊसुअ नयणा पुणो पुणो ऊससन्ति निवा ॥ ७० ॥
अणउच्छन्नोच्छाहो रिउ-दुसहो दूसह-प्पयावेण ।
वोक्कन्त-निद्द-पसरो अह राया ओट्ठिओ सयणा ॥ ७१ ॥
कोऊहल कुसलेहिं कुऊहल-त्थेसु कोउहल्ली वि ।
सण्हाण वि सुण्हयरं परमप्पं थुणिय सव्वण्णुं ॥ ७२ ॥
अमलोव्वीढ-दुअल्लो उव्वूढ-दूऊल-दण्डि-दिन्न-करो ।
सो अत्थाणिं पत्तो दुगुल्ल-उल्लोअ-सोहिल्लं ॥ ७३ ॥

७०. मुसलधरबाहू इव बाहुमुसलौ यस्य तस्य आमन्त्रणम् । तथा रतिसुभग॰ कन्दर्प तद्वत्सुभग सकललोकप्रिय हे राजन् तव मुखकमलं दृष्ट्वा उत्सुकानि सोत्कण्ठानि नयनानि येषां ते नृपाः पुन॰ पुनः उच्छ्व-सन्ति भूयोभूय॰ पुलकिताङ्गा भवन्ति ॥

मुसल मूसल । सूहव सुहय । "ऊत् सुभग॰" इत्यादिना [११३] आदेरुत ऊद् वा ॥

७१. अनुच्छिन्नोत्साहः अखण्डितोद्यमः दुःसहप्रतापेन उग्रतेजसा रिपुदुःसहः अथ एवंमङ्गलपाठकपठितानन्तरं व्युत्क्रान्तनिद्राप्रसरो जाग-रितः सन् राजा शयनाद् उत्थितः ॥

ऊसुअ । ऊससन्ति । "अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे" [११४] इति आदेरुत ऊत् ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छन्नोच्छाहो ॥

दुसहो दूसह । "लुकि दुरो वा" [११५] इति रलोपे उत उत् वा ॥

वोक्कन्त । ओट्ठिओ । "ओत् संयोगे" [११६] इति संयोगे परे आदेरुत ओत्त्वम् ॥

७२ ७३. अधुना राज्ञ॰ प्रातस्त्यं कृत्यम् आह । युग्मम् । कुतू-

१ B is wanting in the commentary on the two couplets from कुतूहलकुशलें up to करो यस्येति.

तस्स भुमयाइ वसगा अवाउला पेसणिक हणुमन्ता ।
बल कण्डुअमाण-भुआ पुरो निविट्ठा निवा नमिरा ॥७४॥
पासम्मि ठिआ तस्स य मऊअ-गोरीओं मउअ महुर-गिरा ।
वज्जन्त-कणय-नूउर मणि-नेउर वइर निउराओ ॥ ७५ ॥

हलकुशले कौतुकनिपुणे कृत्वा कुतूहलार्थेषु कुतुकवस्तुषु कुतूहल्यपि सूक्ष्माणा परमाण्वादीना मध्येपि सूक्ष्मतर दुर्ज्ञेयत्वाद् अणुतर सर्वज्ञ लोकालोकपदार्थसार्थपरिज्ञानचतुर परमात्मान स्तुत्वा स कुमारपाल भूपः दुकूलानाम् उच्चैः शोभावतीम आस्थानीं प्राप्त । किंभूत सन् । अमलानि उज्ज्वलानि उव्यूढानि परिहितानि दुकूलानि सित-पट्टांशुकानि येन उव्यूढदुकूलेन दण्डिना दत्तो गमनकाले वितीर्ण करो यस्येति ॥

कोऊहल कुऊहल कोउहल्ली । "कुतूहले वा ह्रस्वश्च" [११७] इति उत ओत् वा तत्सनियोगे ह्रस्वश्च वा ॥

सण्हाण । सुण्ह । "अदूत सूक्ष्मे वा" [११८] इति ऊतः अत् वा ॥ आर्षे सुहुमेति ज्ञेयम् ॥

दुअल्लो दुऊल । "दुकूले वा ऊश्च द्वि" [११९] इति ऊकारस्य अत्व वा तत्सनियोगे च लस्य द्वि ॥ [आर्षे] । दुगुल्ल ॥

अमलोव्वीढ उव्वूट । "ईर्वोद्व्यूढे" [१२०] इति ऊत ईत्व वा ॥

७४ तस्य राज्ञो भ्रुवो वशगा । भ्रूक्षेपमात्रेण समस्तकार्यसाधका इत्यर्थ । अवातुला युक्तकारिण । प्रेषणे स्वामिनिरोपणे एक अद्वितीया हनूमन्त । बलेन कण्डूयमानौ कण्डूलौ । सदर्पावित्यर्थ । तथाभूतौ भुजौ येषा ते नम्रा नृपा पुर अग्रे निविष्टा ।

भुमयाइ अवाउला । हणुमन्ता । कण्डुअमाण । "उर्भ्रूह" [१२१] इत्यादिना ऊत उत्वम् ॥

७५ चतुर्भि कलापकम । चामरग्रहणहस्ता वारयुवत्यस्तस्य राज्ञ

१ BD नविरा　२ BC पदार्थपरि　३ BC हस्त°　४ D omits ह्रस्वश्च लस्य द्वि'　५ D °निरोपे

कोहण्डि-कुसुम-मउवीओ काम-तोणीर-थोर-कवरीओ ।
निम्मोल्लङ्गय-मण्डिअ-कोप्परया गहिअ-तम्बोला ॥ ७६ ॥
विब्भम-गलोइ-मेघा रम्भा-थोणा-निहोरु-थूणाओ ।
तोणीहविअ सयं चिअ रइ-वइणो तूण-छड्डवणा ॥ ७७ ॥
सरउग्गय-मय-लञ्छण-सरिच्छ-वयणाओ वार-जुवईओ ।
चामर-दप्पण-हत्था अकास-कन्ती किसङ्गीओ ॥ ७८ ॥

पार्श्वे स्थिताः । किंभूताः । मधूकवद् गुडपुष्पवद् गौर्यः गौराङ्गयः । मधूकवन्मधुरा मनोज्ञा गीर्यासाम् । वदन्तौ चङ्क्रमणवशात् सिञ्जानौ कनकस्य नूपुरौ मञ्जीरौ मणयः पद्मरागाद्याः तत्खचितौ नूपुरौ वज्राणि हीरकाणि तत्खचितौ च नूपुरौ यासाम् ॥

७६. कूष्माण्डीकुसुमवद् मृद्व्यः कोमलाङ्गयः । कामतूणीरवत् तद्वाणानां पुष्पाणां तत्र प्रक्षेपात् स्थूलाः कवर्यः घना वेणयो यासाम् । निर्मूल्याङ्गदमण्डितकूर्पराः अनर्घ्यकेयूरभूषितभुजमध्या गृहीतताम्बूलाः॥

७७. विभ्रमा विलासास्त एव गुडूची अमृता तत्र वृद्धिजनकत्वेन मेघाः । रम्भाया स्थूणा स्तम्भस्तत्संनिभा ऊरुस्थूणा यासा स्वयमेव तूणीभूय रतिपतेस्तूणमोचनाः ।

७८ शरदुद्गतमृगलाञ्छनसदृक्षवदनाः अकृशा सर्वत्र विस्तृतत्वाद् घना कान्तिर्यासाम कृशाङ्गयस्तनुशरीराः ॥

महूअ महुअ । " मधूके वा " [१२२] इति ऊत उत् वा ।

नेउर निउराओ । "इदेतौ नूपुरे वा"[१२३]इति ऊत इत् एत् वा। पक्षे। नूउर ॥

कोहण्डि । तोणीर । थोर । निम्मोल्ल । कोप्परया । तम्बोला । गलोइ । " ओत् कूष्माण्डी° " इत्यादिना [१२४] एषु ऊत ओत् ॥

---

१ BC स्थूणास्तम्भसंनिभा. २ BC थोरो

मिच्चु-अवमच्चु-हरणे दिजे विसज्जिअ निसामिआ तेण ।
रिउ-सङ्ग-भञ्जणेणं धिट्ठाधट्ठाण विन्नत्ती ॥ ८२ ॥
पुहवीस-उउ-वसन्तो निवुत्त-तिलय-क्खणो कलि-निअत्तो ।
वन्दारय-वुन्दारय-समो पयट्टो तिहिं सोउं ॥ ८३ ॥

अर्चयित्वा राजैव सौम्याह्लादकत्वादिगुणोपेतत्वाद् मृगाङ्कः मृगाङ्कनिभं वृत्तत्वशुक्लत्वाभ्यां चन्द्रतुल्य तिलकम् अकार्षीत् ॥

८२. मृत्यु आयुष परिसमाप्तौ मरणम् अपमृत्युः अकालमरणम् । तयोर्हरणान् विध्वंसकान् द्विजान् विसृज्य संमाननापूर्वं प्रेष्य रिपूणा शृङ्गस्य उत्कर्षस्य भञ्जकेन विनाशकेन [तेन राज्ञा] धृष्टाधृष्टानां प्रगल्भाप्रगल्भानां विज्ञप्तयो निशामिता परिभाविता. ॥

सिङ्ग सङ्ग । मसिणे मसणेण । मयङ्को मिअङ्क । मिच्चु मच्चु । धिट्ठाधट्ठाण ।
"मसृणमृगाङ्कमृत्युशृङ्गधृष्टे वा" [१३०] इति ऋत इत् वा ।

८३ निवृत्त समाप्तस्तिलकस्य मन्त्राभिमन्त्रितविशेषकस्य क्षण' अवसरः उत्सवो वा यस्य । निवृत्तः समग्रसचराचरलोकाभयप्रदानविधानाद् गत. कलि. कलियुगं यस्मात् । वृन्दारका देवास्तेषु योगक्षेमवाहित्वाद् वृन्दारकः श्रेष्ठ. । इन्द्र इत्यर्थ । तेन सम. सदृक्ष. । पृथ्वीश एव निखिलभूमण्डलमोदकत्वाद् ऋतुवसन्त. तिथिं श्रोतुं प्रवृत्त । वसन्तर्तुरपि निर्वृत्त. संजातस्तिलकानां तिलककुसुमानां क्षण. अवसरो यत्र । निवृत्त. कामवशवर्तित्वेन उपरत कलि. कामिकलहो यत्र । वृन्दारकेषु निरतिशयरूपोपेतत्वेन वृन्दारको मनोहर । कन्दर्प इत्यर्थ । तेन सम तादृक्प्रकार विकारकारित्वात् मित्रं च मित्रेण समं भवतीति ॥ कलि-निअत्तो इत्यत्र प्राकृतत्वाद् निअत्तो इत्यस्य परनिपात । यथा

"भूअङ्कुरावयासं छणपसर-माहग्घ-मण-हर-सुरामोअं ।
अपणामिअं पि गहिअं कुसुमसरेण महु-मास-लच्छीए मुहं ॥"

इत्यत्र माहग्घेत्यस्य प [illegible]

१ BCD निअत्त [illegible]) धृष्टानां प्रगल्भानाम्
४ C निर्वृत्त ५ D काम°

निव उमहो ग्यि वमेहू पिउ रुम-माउ हर आगए तत्तो।
ढाणेण तप्पिऊण मपत्तो माइ-हरयम्मि ॥ ८२ ॥
माइण अमामामीसराण गया असम-परिवाग।
असमा-वाई जुड्डो घण-बुड्डी-रयण विट्ठीहि ॥ ८४ ॥
विट्ठ रण-निम्मलण देवाण पिइव पुरय ग्वीण।
तेणादिट्ठ गीअ मुद्दंड्डि-कर तादिय मिइङ्क ॥ ८६ ॥

रर। रहन्वाद्यो [१] इति आदस्य उत्॥

निअना निवुच। धन्मस्य कुन्दारस। "निवृत्तवृन्दारक वा [१३०] इति ऋत उत्व [वा]॥

८४ तत निथिअवगालन्तर पितृकमान पितृरगान् मातृगृहान् मातृवगाद्य आगतान द्विजवृषमान प्रधानब्राह्मणान् नानन तर्पयित्वा मनाय्य नृपवृषमा मातृगृह मप्राप्त ॥ वृषमगन्यस्य स्वरपन्त्यस्य प्रवालाथाभिनायित्वम। यद् अमर।

स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभकुञ्जरा।
सिंहशार्दूलनागाद्या पुंसि श्रेष्ठार्थगोचरा॥

उसहो वसहे। "वृषमे वा वा [१] इति वन सह ऋत उत् वा॥

रिन्कम। माउ हर। "गौणान्त्यस्य [१३४] [इति] गौणशब्दस्य यान्त्य ऋत् तस्य उत्।

८ न विद्यत मृषा कृत्मापण यस्य स परिवाग यस्य। अमृषा याग गजा अमृषा मया आशिष प्रणाम कृत चिर जीवयागा शीरवनानि याभा नाम्नथा नाम्या [मातृभ्य] धनवृष्टिरत्नवृष्टिभि वृष्ण वर्षनि स्म। नाभ्या धन रत्नानि [च] स्थापितन्यथ॥

माउ हर मातृ हर। "मातुरिद्वा [१३५] इति मातुर्गौणस्य ऋत इत् वा। क्वचिद् अगौणस्यापि। माइण॥

अमाया अमूस असुसा। "उदूतोन्मृषि [१३६] इति ऋत उत् ऊत् ओत्॥

८६ रत्नानाम्। अमर इति नाम। पृथक् अमारयेण रत्नाना

१ BCD मुर्अगिकरनादियमिअंग २ BC °वन्यस्थाद°

कुल जरईणं नत्तिअ नत्तुअ-सहिआण सो वसु अदासि ।
धरणि-विहप्फइ-सीसो वुहप्फइ-सरिच्छ गुरु-पुरओ ॥ ८७ ॥
सो कुसुम-विण्ट-तिक्ख-प्पण्णाइ बहप्फइ व्व लच्छीए ।
काही पूअं सह-वेण्ट-फलेहिँ स-वोण्ट-फुल्लेहिं ॥ ८८ ॥
रिद्धि-हय-अणत्त-रिणो राय-रिसी धणुह वेअ राम-इसी ।
रिज्जु सहुज्जुएहिं नर उसहेहि चालिओ निवइ-रिसहो ॥८९॥

पृथग् वृष्टो मुक्तजलो यो घनस्तद्वन्निर्मलेन गतकलुपेण तेन राज्ञा गीतम् आदिष्ट कारितम् । कीदृशम् । मृदङ्गिकरैः मार्दङ्गिकहस्तैस्ताडिता आहता मृदङ्गा यत्र तत् तथाभूतम् ॥

८७. कुले जरत्यो वृद्धस्त्रिय ताभ्य । नप्तृकैर्युक्ता नप्तृकाः ताभिः सहितास्ताभ्यः पौत्रपौत्रीयुक्ताभ्यो धरण्यां[1] बृहस्पते शिष्य उद्धव. तद्वन् । हेयोपादेयविचारचतुरत्वात् । स राजा बृहस्पते सदृक्ष अद्भुतविशदप्रज्ञर्द्धियुक्तत्वेन समो यो गुरु पुरोहितस्तस्य पुरतो वसु द्रव्यम् अदात् ॥

वुट्ठो विट्ठ । वुट्ठी विट्ठीहि । पिहय पुहय । मुइङ्ग मिइङ्ग[2] । नत्तिअ नत्तुअ । " इदुतौ वृष्ट० " इत्यादिना [१३७] एषु ऋतः इकारोकारौ ॥

८८. कुसुमवृन्तवत् तीक्ष्णा या प्रज्ञा तया नून बृहस्पति. स राजा लक्ष्म्या सवृन्तफलै सवृन्तपुष्पैश्च पूजाम् अकार्षीत् ॥

विहप्फइ वुहप्फइ । "वा बृहस्पतौ" [१३८] इति ऋत इदुतौ वा । पक्षे बहप्फइ ॥

विण्ट वेण्ट वोण्ट । इदेदोद्वृन्ते" [१३९] इति ऋत इत् एत् ओच ॥

८९ ऋद्ध्या हृतं स्वधनेन निवर्तितम् ऋणेन ऋता पीडितास्तेपाम ऋणं येन । राजैव जीवरक्षाविधायित्वेन ऋपि । धनुर्वेदे धनु - कलाप्रतिपादकशास्त्रे रामर्पि परशुराम. । ऋजु अकुटिल ऋजुभि-

१ D धरिण्या. २ BCD मुअग मिअग.

सो वसन्त रिउ सरि विलासओ तह य गिम्ह-उउ सरिस लीलओ।
महुर तिव्व तेआसरिच्छओ सम हर दरिअ-आढिअ गओ ॥९०॥

नेरसपसै सह नृपतिऋपभश्चलित गुणनिका कर्तुं प्रस्थित ॥
रिपुच्छन्दा छन्द ॥

रिद्धि । " रि केवलस्य ' [१४०] इति व्यञ्जनेन असपृक्तस्य ऋतो रि ॥

९० मधुर सदाचारिप्रमोदकत्वेन प्रिय तीव्र शत्रुसतापकत्वेन प्रचण्ड यत् तेजो माहात्म्य तेन असदृक्ष निरुपम । अत एव वसन्त र्तुसदृक्ष विलासो विलसित यस्य । तथा ग्रीष्मर्तुसदृक्षा लीला केलिर्यस्य च । मित्रामित्रेपु शान्ततीव्रवृत्तिरित्यर्थ । स राजा दृप्तादृत वलिष्ठ भटवृत श्रमगृह गुणनिकास्थान गत इति उत्तरसर्गार्थसूचनम् ॥
पश्चिमान्तिका छन्द । वदनक वा ॥

अण रिणो । रिसी राम इसी । रिज्जू सहुज्जुएहिं । उसहेहि रिसहो । रिउ उउ । " ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा [१४१] इति ऋतो रिर्वा ॥

सरि । सरिस । सरिच्छ । " दृशो क्विप्टक्सक [१४२] क्विप् टक् सक् इत्येतदन्तस्य दृशो धातो ऋतो रिरादेश ।

आढिअ । " आदृते ढि [१४३] इति ऋतो ढि ॥

दरिअ । " अरिर्दृप्ते ' [१४४] इति ऋत अरि ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्वयाश्रयमहाकाव्यवृत्तौ प्रथम सर्ग समाप्त ॥

पङ्कय-केसर-कन्ती आकिलिन्नो हरि-चवेल-चविलो सो ।
स-किसर-किलित्त-दामो निवो पयट्टो समं काउं ॥ १ ॥
गुरु-मण-थेणो रेवइ-देअर-सीअ-दिअराण बल-थूणो ।
काही विअणं सो सयमवेअणो मल्ल सेलाण ॥ २ ॥

१. गिक पट्क द्विक चतुष्क द्विक एक एक एक इत्येवं विंशत्या गाथाभिर्यथासंख्यं राज्ञो मल्लश्रमं धनुःश्रमम् असिश्रमं शक्तिश्रमं चक्रश्रमं सेल्लश्रमं परशुश्रमं शूलसीरश्रमम् आह ॥ पङ्कजकेसर कमलकिञ्जल्कस्तद्वत् कान्तिः शरीरच्छविर्यस्य । स्वर्णवर्ण इत्यर्थः । अक्लिन्नः घर्मरहित । हरिचपेटावत् सिंहतलप्रहारवत् चपेटा यस्य सकेसरं क्लप्तं कण्ठकन्दले स्थापितं दाम पुष्पमाला यस्य स नृपः श्रम मल्लकलाभ्यासं कर्तुं प्रवृत्त इति ॥

अकिलिन्नो । किलिन्न । "एत इत्. क्लिन्नकल्से" [१५४] इति एत इत्.॥

२ गुरो कलाचार्यस्य मन स्तेन निरवधिकलाकौशलकरणेन चित्तहारक । बलस्य सामर्थ्यस्य स्तेनश्चोर । कयो. । रेवती रामप्रिया तस्या देवर कृष्ण स च सीताया जानक्या देवरो लक्ष्मणश्च तयो । तद्वत्पराक्रमवान् इत्यर्थ । स राजा स्वयम् अवेदन. मल्ल एव उद्रत्वाद् दृढत्वाश शैलास्तेषां वेदना सतापम् अकार्षीत् ॥

केसर किसर । चवेल चाविलो । देअर दिअराण । विअण वेअणो । "एत इद्वा" [१५६] इति एत इत् वा ॥

थेणो थणो । "ऊ स्तेने वा" [१४७] इति एत ऊत् वा ॥

सेलाण । "ऐत एत्" [१४८] इति आदेकारस्य एत् ॥

तस्स साणिच्छर-पिउणो व्व कर-हय सिन्धव व मल्ल-कुल ।
घम्म-जलोल्ल जाय स-सिन्न-पर-सेन्न-महिअ पि ॥ ३ ॥
मुर-वेरिओ व्व रक्खिअ दइच्च-कये वइर-दइवय-सइन्नो ।
गेण्हीअ स तत्थ धणु कइलास-सओ व्व केलासे ॥ ४ ॥
देव्वालक्खो दइवे वि असङ्को महि अले नय दइव्व ।
उच्चअ नीचअ लक्खे अणचुक्को अवर धीर हरो ॥ ५ ॥

३ तस्य राज्ञ शनैश्चरपिता रविस्तस्येव कराहत हस्तताडित किरण तापित च सत् स्वसैन्यपरसैन्ययोर्मह्ति पेरान्मथस्त्वेन श्लाघितमपि मल्लकुल सैन्धवमिव लवणवद् घर्मजलार्द्रं क्षरत्स्वेदबिन्दु जातम् । अपिर्विस्मये ॥

सणिच्छर । सिन्धव । "इत् सैन्धवशनैश्चरे" [१४९] इति ऐत इत्वम् ॥
सिन्न सेन्न । "सैन्ये वा [१५०] इति ऐत इत् वा ॥

४ मुरवैरीव नारायण इव रक्षित दैत्यकृतवैर दैवतसैन्य येन [स इव] तत्र श्रमगृहे स राजा धनुरग्रहीत् । किंवत् । यथा कैलासे कैलासशयो हर इति ॥

दइच्च । दइवय । सइन्नो । "अइर्दैत्यादौ च [१५१]इति सैन्ये दैत्यादिषु च ऐत अइ ॥

वेरि वइर । कइलास कलासे । "वैरादौ वा [१५२] इति ऐत अइर्वा ॥

५ युग्मम् । स राजा शरान् धृष्णे वपति स्म । किंभूत । शरग्रह-संधानादि कुर्वन् दैववद् अलक्ष्य फलानुमेयप्रारम्भत्वात् । दैवेपि अशङ्क लोकोत्तरधैर्यधारित्वाद् निर्भय महीतले नय साक्षाच्छिष्टप्रतिपालकत्वेन दुष्टनिग्रहेण च अपूर्वो दैव । उच्चैर्नीचैश्च लक्ष्ये वेध्ये अभ्रष्ट सम्यक्कलाचातुरीचुञ्चुत्वाद् अस्खलित । अपरस्य विपक्षस्य धैर्यहर ॥

---

१ BO °कइ २ BO पराक्रमित्वेन ३ BO नयु°

अन्नन्नं जोहेहिं सलाहिओ तह बुहेहि अन्नोन्नं ।
मण-हर-सरलिअकुञ्चिअ-उहय-पवट्ठो सरे वुट्ठो ॥ ६ ॥
कण्णो वलिअ-मणोहर-पउट्ठ कर सररुहेण नर-वइणो ।
लम्बिर नाल-सरोरुहवतंसिओ व्वासि संधाणे ॥ ७ ॥
कय-दुज्जण-सिर-विअणं सिर-कुसुमाहरणमणासिरो-विअणं ।
आवज्जिअ-वाइअ-आउज्जस्सादिट्ठ-पुड-दलणं ॥ ८ ॥
सूसास-वलिअ-चिवुओ अकासि सो गउअपुञ्छ-पमुहेहिं ।
गाअङ्क-कोञ्चरिउ-सुन्देरं पत्तो धणुह-सुण्डो ॥ ९ ॥

६. अन्योन्यं योधैस्तथा बुधैश्च श्लाघितः प्रशसित । मनोहरसरलितः सरल कृत आकुञ्चित कुटिलः कृतः उभयप्रकोष्ठः कलाचिको येन तथाविधः । स इति राजवाचकम् अनुक्तमपि प्रक्रमाज्ज्ञेयम् ॥

दव्वा दइवे दइव्व । "एच्च दैवे" [१५३] इति ऐत एत् अदश्चादेशः ॥
उच्चअ । नीच्चअ । "उच्चैर्नीचैस्यअः" [१५४] इति ऐतः अअः ॥
धीर । "ईद्धैर्ये" [१५५] इति ऐत ईत् ॥

७. संधाने शरासनशरारोपे वलितः आकर्णाकर्षणे पश्चाद्गतो मनोहरप्रकोष्ठो य कर स एव सरोरुहं तेन कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते । लम्बमाननालं यत् सरोरुहं तेन अवतंसित शेखरितो नरपते कर्ण आस्ते ॥

८. युग्मम । कृता दुर्जनाना शिरोवेदना सतापो यत्र । शिरसि कुसुमान्येव अलंकारो यत्र । शेषालंकारान् मुक्त्वेत्यर्थ । अशिरोवेदनं यथा भवति एवं राजा आतोद्यिकैर्वादित यद् आतोद्यं मृदङ्गपटहादिक तस्य अदृष्टपुट दलन च गोपुच्छप्रमुखै शरविशेषैरकार्षीत् ॥

९. किंभूत । सोच्छ्वासं वलित तिर्यग् नामितं चिवुकम अधराध -

१ C °वयण २ B °वअण, ३ D मनोहर सर° ४ BC ° पुटदलन.

अह कुच्छेअय-हत्थो कोच्छेअय कउसलेण सो दिट्ठो ।
कोचेस कउच्छेअय सिद्धो त्ति असेस पउरेहिं ॥ १० ॥
अब्भास गारवेण गोविअ-सव्वङ्ग-गउरवो फलए ।
नावाकारे तेरह तेतीस-गुणो व्व सो आसि ॥ ११ ॥

प्रदेशो येन । धनुपि प्रसक्त शौण्ड धनु शौण्ड । सप्तमी शौण्डा धैरिति समास[1] । धनु कलाकुशल इत्यर्थ । अत एव गयाङ्कगौरव रिप्वोर्हरभागवयो सौन्दर्य सौभाग्य प्राप्त प्राप्नोति स्मेति ॥

अमच्च अमात्य । मणहर मणोहर । पवट्ठो पउट्ठ । सरवहेण सरोरुह । सिर विअण सिरो विअण । आवज्जिअ आउज्जस्स । "ओतोऽद् वान्योन्य इत्यादिना [१५६] एषु ओत अत्व वा तत्सनियोगे च यथासभव कतयोर्यादेश ॥
सूसास । "ऊत् सोच्छ्वासे [१५७] इति ओत ऊत् ॥
गउअ गाअङ्क । "गव्यउआअम् [१५८] इति ओत अउ आअश्च ॥
कोञ्च । "औत ओत् [१५९] इति आद्यौत ओत् ॥
सुन्देर । सुण्डो । "उत् सौन्दर्यादौ [१६०] इति औत उत् ॥

१० अथ अद्यपुटव्ययनानन्तर कौक्षेयककौशलेन हेतुना कोपि लोकोत्तर कश्चिदप्येप कौक्षेयकसिद्ध खड्गविद्यासिद्ध इत्यशेषपौरै निखिलनागरै कौक्षेयकहस्त सन् स राजा दृष्ट ॥

कुच्छअय कोच्छेअय । "कौक्षेयके वा [१६१] इति औत उर्वा ॥
कउसलेण । कउच्छेअय । पउरहि । "अउ पौरादौ च [१६२] इति औत अउ ॥

११ नावाकारे फलके अभ्यासगौरवेण शिक्षामहत्त्वेन गोपितसर्वाङ्गगौरवस्तिरोहितसमस्तगात्रगुरुत्वोपि स राजा आसीत् त्रयोदशत्रयस्त्रिशद्गुण इव । स तदा अनेकभटप्रहारदानाद् अनेकरूपस्तीक्षात इत्यर्थ । अपि विरोधार्थोत्र द्रष्टव्य । य किल तिरोहितगात्र स एकोपि

1 BCD स for समास

घडिआ अथेर-एक्कारएहि वहुएहिँ दुव्वहा सत्ती ।
वेइल्ल-केल-कन्नेरयं व भामिय भुवि निहित्ता ॥ १२ ॥
विअइल्ल-कण्णिआरय-कयलेहिँ ऐ-अइ त्ति भणिरेहिं ।
जोहेहि बोर-पोप्फल-पोरं-मन्नेहिँ सा महिआ ॥ १३ ॥
नोमालिअ-नोहलिआ-सोमालाहिं सलोण-मोहाहिं ।
तस्सोब्भमिअं लवण सुकुमाल-मऊह-मालिस्स ॥ १४ ॥

न लक्ष्यते कथं पुनस्त्रयोदशगुणस्त्रयस्त्रिंशद्गुणो वेति विरोधः । परिहारस्तु उक्त एव ॥

गारवेण गउरवो । " आच्च गौरवे " [१६३] इति औत आत्वम् अउश्च॥

नावा । " नाव्यावः " [१६४] इति औत आवादेश. ॥

तेरह । तेतीस । " एत् त्रयोदशादौ°" इत्यादिना [१६५] त्रयोदशन् इत्येवप्रकारेषु सख्याशब्देषु आदे' स्वरस्य सस्वरेण व्यञ्जनेन सह एत् ॥

१२ वहुभि अस्थविरायस्कारै दुर्वहा शक्ति आयुधविशेषो घटिता निर्मापिता विचकिलकदलकर्णिकारमिव भ्रमयित्वा उपरि समन्तश्चलयित्वा तेन राज्ञा भुवि निक्षिप्ता । तेनेति अत्र ज्ञेयम् ॥

१३. अयि अयि भो भो इति भणितृभि ब्रुवाणे बदरपूगफलपूतरवद् आत्मानं मन्यन्ते ये ते तथा । तैर्योधै विचाकिलकार्णिकारकदलै पुष्पफलै सा शक्ति महिता अर्चिता ॥

अथेर । एक्कार । वेइल्ल । "स्थविरविचाकिलायस्कारे" [१६६] इति पूर्ववद् एद्वा । विअइल्ल इत्याद्यपि दृश्यते ॥

केल कयलेहिँ । " वा कदले " [१६७] इति पूर्ववद् एत् वा ॥

कन्नेरय कण्णिआरय । "वेत. कर्णिकारे" [१६८] इति पूर्ववत् एत वा ॥

ऐ-अइ । "अयौ वैत् " [१६९] इति पूर्ववद् ऐत् वा ॥

१४. नवमालिका यूथिका नवफलिका नूतनम् अल्प फल

चोद्दह-मणु-चोग्गुणओ भुवण-चउद्दहय-वइ-चउग्गुणओ ।
चोत्थे वि जुगे ति पुरिस-चउत्थओ लक्खिओ स तया ॥१५॥
सागोक्खल-खइरोहल लोहोऊखल सिला-उलूखलया ।
चक्केण तेण दलिआ चोव्वार पुण चउव्वार ॥ १६ ॥
इअ गइअ-कोउहल्लो कोहल-दक्खेहिं तक्किओ राया ।
उअ कण्हो एस इह भरहेसर-चक्कवट्टी ओ ॥ १७ ॥

[यस्या सा] तद्वत्सुकुमाराभि सलवणा लावण्ययुक्ता मयूखा कान्तयो यासा ताभि स्त्रीभि सुकुमारमयूखमालिन दर्शनीयद्युति धारिणस्तस्य राज्ञ लवणम् उद्भ्रमितम् उत्तारितम् । विशेषणान्यथानुपपत्त्या अत्र स्त्रीभिरिति ज्ञेयम् ॥

चोर । पोप्फल । पोर । नोमालिअ । नोहलिआ । "ओत् पूतर " इत्यादिना [१७०] पूर्वस्य ओत् ।

१५ चतुर्दशाना मनूना स्वायम्भुवाद्यॄषीणा समाहारश्चतुर्दशमनु । तस्माच्चतुर्गुण । सर्वजनहितत्वेन अधिक इति भाव । भुर्भुव स्वर्मह-जनस्तप सत्याति सप्त । तान्येव सप्तभिर्वायुस्क धै सह चतुर्दश भुवनानि । तेषा चतुर्दशकम । तस्य पतिर्विष्णु तस्माच्चतुर्गुण । चतुर्थेपि युगे कलावपि त्रिपुरुषस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वररूपस्य सकल लोकमहनीयत्वेन चतुर्थ स राजा तदा लवणोत्तारणक्षणे लक्षित ।

१६ शाकस्य उलूखलश्च खदिरस्य उलूखलश्च लोहस्य उलूखल श्च शिलाया उलूखलश्च ते तथा तेन राज्ञा चक्रेण आयुधविशेषेण दलिता । कथम । चत्वारो वारा यत्र दलने तत् तथा । पुनश्चतुर्वार च । ते तेन भूयो भूयो भग्ना इति भाव ॥

१७ इति धनु खड्गशक्तिचक्रादिकलाकौशल्यप्रकारेण रचितकुतूहलो राजा कुतूहल कौतुकहेतुकर्माणि धनु कलादौ दक्षै प्रवीणैस्तार्कित पर्यालोचित । कथम । इह पृ व्याम उत कि कृष्ण उत अथवा भरतेश्वरचक्रवर्तीति ॥

१ D उदूगलश्च २ D उदूगलश्च

ओआरे अवयार-क्खमेण तेणावसद्द-रहिएण ।
सेल्ल-कला-अवयासे भग्गो जोहाण ओआसो ॥ १८ ॥
पन्नास-पलोऽवगओ किं जलणो उअ रवि त्ति तस्स करे ।
उवहसिअ-परसुरामस्सूहसिअ-पवी महा-परसू ॥ १९ ॥

सोमालाहिं सुकुमाल । सलोण लवण । मोहाहिं मऊह । चोद्दह चउद्दहय । चोग्गुण चउग्गुणओ । चोत्थे चउत्थओ । सागोक्खल खइरोहल लोहोऊखल उलूखलया । चोव्वार चउव्वार । कोउहल्लो कोहल । "न वा मयूख॰" इत्यादिना [१७१] पूर्ववद् ओत् वा ॥

१८ अपकारे अपकारक्षमेण । सापराधे शिक्षाकरणसमर्थेनेत्यर्थः । अपशब्देन अयशसा रहितेन । क्वचिदपि स्खलिताभावात् । तेन राज्ञा । सेल्लेति देश्य॰ प्रासवाची । तस्य कलावकाशे योधानाम् अवकाश॰ स्फूर्तिः भग्न । प्रासेन वेध्यव्यधनम् अस्य विलोक्य तथाविधकला-विकलत्वेन सभोपहासपात्रं स्वं तर्कयन्तो भटा न प्रास करेपि चक्रुरित्यर्थः ॥

१९ पञ्चाशत् पलानि मानम् अस्य स्यात् । °मात्रडिति संशये मा-त्रट् । द्विगोः संशये चेति तस्य लुप् । उपहसितः दीप्तितैक्ष्ण्याभ्यां तिर-स्कृत पविर्वज्रं येन स महापरशु उपहसितस्तथाविधग्रहणाङ्गीकारेण अनुकृत परशुरामो येन स तथा तस्य राज्ञः करे गत सन् ऊह्यते किं ज्वलनः उत रविरिति ॥

उअ ओ । ओआरे अवयार । अवयासे ओआसो । "अवापोते"[१७२] इति पूर्ववद् ओत् वा ॥ क्वचिन्न । अवसद्द । अवगओ । उअ रवि ॥

उवहसिअ रामस्सूहसिअ रामस्सोहसिअ । "ऊचोपे" [१७३] इति पूर्ववद् ऊत् ओच्च वा ॥

[1] BC °स्सोह°. The author means that we should read ° रामस्सोहसिअ (=° रामस्स ओहसिअ°) as well as ° रामस्सूहसिअ ° (=°रामस्स ऊहसिअ.)

सूल कलाइ णुमण्णो सीर-णिसण्णो अ कित्ति पङ्गुरणो ।
सो किची पाउरण सिइ पावरण च अणुकाही ॥ २० ॥
अह राय-वाडिअत्थ नाओ आणाइओ रिउ-घरट्टो ।
पुहइ सईसेणागरु-सुरहि-मओ सुकुसुम-सुतारो ॥ २१ ॥
सचमर-कण्णो विदुरो गय पावो देव-दुअओ विजणे ।
सो धरिओ पर-वारण कवलण नेत्तचर-चरित्तो ॥ २२ ॥
वालक मुहो सुहकर गजी सुहयर-गाई अ इअ थुणिओ ।
जग-आगमिओ वकुतर-आआमिअ-कलेहिँ ब्रहुअरय ॥ २३ ॥

२० कीर्तिस्त्रिजगतीश्लाघा प्रावरण यस्य [स] राजा शूलकलाया निषण्णो व्यापृत । सीरे हलरूपायुधे निषण्णश्च कृत्तिप्रावरणम् ईश्वर शितिप्रावरण बलभद्र [च] अन्वकार्षीत अनुकृतवान् ॥

णुमण्णो णिसण्णो । "उमो निषण्णे "[१७४]इति पूर्ववद् उमादेशो वा ॥ पङ्गुरणो पाउरण पावरण । "प्रावरणेऽङ्ग्वाऊ [१७५] इति पूर्ववद् अङ्गु आउ इत्येतौ आदेशौ वा ॥

२१ अथ शस्त्राभ्यासानन्तर रिपुषु उपमर्दकत्वेन घरट्ट अगरुरिव सुरभिर्मदो दानजल यस्य सुकुसुमा सुतारा शोभन आभरणविशेषो यस्य स तथाविधो नाग कुञ्जरो राजपाटिकार्थं चतुरङ्गसैन्यश्रमकरणाय बहिर्गन्तु पृथिवीशचीशेन पृथिवीन्द्रेण आनायित ॥

२२ अधुना गाथादशकेन तद्वर्णनम् आह । सचमरौ समीपप्रेङ्खत्प्रकीर्णकौ कर्णौ यस्य विदुर हस्तिपकाभिप्रेतकृत्यकरणाद् विचक्षण गत भद्रजातीयत्वेन नष्ट पाप कुचेष्टा यस्य देवदुर्जय सुरैरपि दुरभिभव । परेषा शत्रूणा परे अन्ये वा परा प्रकृष्टा या वारणास्तेषा कवलने ग्रसने नत्तचरचरित्र[1] अत एव स गजो विजने एकान्ते धृत ॥

२३ बालक इव अरुणत्वाद् मुख यस्य सुखकरा शुभकरा वा

1 BCD नत्त

अइमुतय-निन्दु-करो अइमुत्तय-गोर-दन्तओ एस ।
गरिमा खु मार-चविओ तिअस-गय-वरो महि-अलम्मि ॥ २६ ॥
अच्छ-क्खय-क्खण-चिउओ महु-पिङ्गल-नयणओ मयङ्क-नहो ।
पियइ न लायण्णमिमो अक्कुञ्ज-कुम्भो पर-गयाण ॥ २७ ॥

पदद्वयमपि । तेन तत्र यथादर्शनम् उभयमपि । मुइङ्ग मुइयङ्ग । आगमिओ आअमिओ । बहुतर बहुअर । जलयर अजलचर । मुइङ्गम् मुइओ ॥ क्वचिद् आदेरपि । इय । उण ॥ क्वचित् चस्य न । पिशाची ॥ अमुगो इत्यादिषु तु "व्यत्ययश्च" [४ ४४७] इति कस्य गत्वम् ॥ आर्षे अन्यदपि दृश्यते । आउण्टण । अथ चस्य ट ॥

२६ अतिमुक्तकानाम करे निन्दो यस्य अतिमुक्तकवद् गौरदन्त एष गजगजो ज्ञायते । सोय त्रिदशगजः मुन कस्यचिच्छापेन आकाशात् च्युतो भ्रष्टः स्वर्गाद् महीतले ॥ मनसा प्रत्यक्षमिव परिकल्प्य सुरभम कश्मा निर्गच्छन ॥

नाउँण्ड-काउँए । अणिउँत्तय । नउँण । "यमुना" इत्यादिना [१७८] मस्य लुक् । लुकि च मस्य स्थाने अनुनासिकः ॥ क्वचिन्न । अइमुतय अइमुत्तय ॥ साव । "नावर्णात् प" [१७९] इति न पस्य लुक् ॥

२७ अच्छ मलरहित क्षचकणचिबुक यस्य । मधुवत् पिङ्गले नयने यस्य । मृगाङ्कवद् निर्मलत्वाद् नखा यस्य । अकुञ्चौ उन्नतौ कुम्भौ यस्य स गज परगजाना लावण्य पिबतीव निखिललावण्यस्य तत्र दर्शनाद् इति भाव ॥

गय । कय । नयणओ । मयङ्क । लायण्ण । गयाण । "अवर्णो यश्रुति" [१८०] "कगचज" इत्यादिना [१७७] लुकि शेषोऽवर्ण अवर्णात् परो लघुप्रयत्नतरयश्रुति । अवर्ण इति किम् । चिउओ ॥ अवर्णादित्येव । तिअस ॥ क्वचिद् भवति । पियइ ॥

---

१ BC कस्यचिच्छापेनागतेन च्युतो　२ BC अणिउँत्तय

खप्पर-खीलय-कुज्जय-कुसुम-समा जस्स सेल-खम्भ-दुमा।
रुन्धिअ-खासिअ-छिक्कं पिक्खिज्जइ मयं-गलो[1] एस ॥२८॥
मरगय-गेन्दुअ[2]-सरिसालि-गुच्छ-गण्डे निवो इहारूढो।
जयइ चिलाए व्व परे सिरिकण्ठ-किराय-वीरे वि ॥२९॥
जिअ-घण-सीभर-गङ्गा-सीहर-चन्दिम-सुसीअ-सीअरओ।
फलिहामल-वीस-नहो निहस-प्पह-चिहुरओ एस ॥३०॥

२८. कर्परश्च घटखण्डं कीलकश्च शङ्कुः कुब्जक. शतपत्रिकाविशेषः तस्य कुसुमानि च तै. समा। एतान् अनायासेन उत्पाटयतीत्यर्थ.। यस्य शैलस्तम्भद्रुमा.। एष मदकलो मदोत्कट. रुद्धकाशितक्षुतं यथा भवति एवं प्रेक्ष्यते ॥

अखुज्ज। खप्पर। खीलय। "कुब्ज°" [१८१] इत्यादिना एषु कस्य ख.। पुष्प चेत् कुब्जाभिधेय न। अपुष्प इति किम्। कुज्जय ॥ आर्षेन्यत्रापि। खासिअ ॥

२९ मरकतकन्दुकसदृशा अलिगुच्छा ययोस्तौ तथाभूतौ गण्डौ यस्य तस्मिन्निह गजे आरूढ स नृप. श्रीकण्ठकिरातवद्वीरानपि परान् शत्रून् किरातानिव पुलिन्दानिव जयति ॥

मय-गलो। मरगय। गेन्दुअ। "मरकत°" [१८२]इत्यादिना कस्य गः। कन्दुके तु आद्यस्य ग. ॥

चिलाए। "किराते चः" [१८३] इति कस्य चः। कामरूपिणि तु नेष्यते ॥ किराय ॥

३० जिता. शैत्येन अभिभूता घनशीकरा गङ्गाशीकराश्च यैः अत एव चन्द्रिकावत् सुशीता. शीकरा मदबिन्दवो यस्य। स्फटिक-

१ D गयवरो. २ BC °गेंडुअ°.

पिहु-जहणो साहु-मुहो सरिमव-खल-कडुअ-सलिलओ अथिरो ।
इह एसो निव जोग्गो पत्तो चोत्थिं मयावत्थ ॥ ३१ ॥
निव-धम्म रओ अह सो नभम्मि पाउस-घणो व्व पिधमिन्दो ।
अपिह न आसणाओ असढूल त समारूढो ॥ ३२ ॥

यद् अमला विगतिर्निरा यस्य । निकष कषप ॥ । तस्य प्रभावन चिकुरा यस्य स तथाभूत एष गज ॥

सीभर सीहर । " शीकरे भहौ वा " [१८४] इति कस्य भहौ वा । पक्षे सीअरओ ॥

चन्दिम । " चन्द्रिकायां म " [१८५] इति कस्य म ॥

फलिह । निहस । चिहुरओ । " निकषस्फटिकचिकुरे ह [१८६] इति कस्य ह । चिहुर सस्कृतेपीति दुग्ग (दुर्ग) ॥

३१ पृथुजघनो विकटकटीतट साधुमुख सौम्यवदन सपप खलवत् कटुक सलिल मदजल यस्य । अस्थिर निरन्तर हस्तपाद तालचलनेन चञ्चल एष गज चतुर्थी मदेन उपलक्षिताम् अवस्था प्राप्त । विगतदर्पेभ्य सपक्ष इत्यर्थ । अत एव नृपयोग्य । एतावता भद्रजातीयत्वम् उक्तम् । तथा च तल्लक्षणम् ।

महु-गुलिय-पिङ्गलच्छो अणुपुव्वि-सुजाय-दीह-लङ्गूलो ।
पुरओ उदग्ग धीरो सव्वङ्ग समाहिओ भद्दो ॥ इत्यादि ॥

३२ [अथ] नृपस्य धर्म दुष्टनिग्रहशिष्टप्रतिपालनादौ आसक्त पृथक भूतलस्थितत्वेन भिन्न इन्द्र स प्रावृषि अपृथगिव शरीरसौस्थ्यकृत्त्वेन सिंहासनात् असढूल निगडे तस्मिन् हस्तीन्द्र समारूढ । यथा नभसि प्रावृट् । द्वितीया ' [२ १३७] इति तम् ...

नहो । पाउस । पिहु । जहणा । साहु । मुहो । " ...

---

१ D समासदर्थ

पुन्नाम-दामवन्तो पुलोइओ भामिणीहि पउरीहिं ।
छालङ्क-देव-तेओ सुहओ रइ-सूहवो व्व निवो ॥ ३३ ॥
इन्दो दुहओ चन्दो वि दूहवो आसि खेअर-वहूणं ।
तस्सि दिट्ठे तइआ मणि-खसिआहरण-खइअङ्गे ॥ ३४ ॥

खादीना ह । असयुक्तस्यैव । चोत्थि । मयावत्थं ॥ प्राय इत्येव । सरिसव-खल । अथिरो । निव-धम्म । नभम्मि ॥

पिध अपिह । "पृथकि घो वा" [१८८] इति थस्य धो वा ॥

असङ्खल । "शृङ्खले खः कः [१८९] इति खस्य कः ॥

३३. गाथासप्तकेन राजवर्णनम् आह । पुन्नागदामवान् सुरपर्णिका-कुसुममालायुक्त. । छागाङ्कदेवो वह्नि. । तद्वद् द्विषदारुदाहकत्वात् तेजो यस्य । सुभग. अनुकूलाचरणेन जगज्जनप्रियः नृप. रतिसुभग. इव कन्दर्पवद् भागिनीभि भाग्ययुक्ताभि पौरीभि नागराङ्गनाभिः प्रलोकित. सोत्कण्ठम् ईक्षित ॥

पुन्नाम । भामिणीहि । "पुन्नागभागिन्योर्गो म."[१९०] इति गस्य मः ॥

छालङ्क । " छागे ल." [१९१] इति गस्य ल. ॥

३४. तदा राजवीथीचलन्मदकलपृष्ठतलारोहकाले मणिखचिता-भरणै. पद्मरागेन्द्रनीलादिरत्नरोचिष्णुकटककेयूरमुकुटाद्यलंकारै. खचि-तानि युक्तानि अङ्गानि हस्तचरणोत्तमाङ्गप्रमुखा अवयवा यस्य तस्मिन् राज्ञि दृष्टे सति खेचरवधूनाम् इन्द्रो दुर्भगश्चन्द्रोपि दुर्भग आसीत् ॥ सौम्यसौभाग्यलावण्योपततेत्तनुविलोकने सर्वाङ्गीणनयनसहस्रेण भीषण-त्वाद् इन्द्र. अन्तर्मलीमसत्वेन च चन्द्रस्तासां न प्रियंभावुकतां जगामेत्यर्थ. ॥

सूहवो । दूहवो । "ऊत्वे दुर्भगसुभगे व."[१९२] इति गस्य वः ॥ ऊत्व इति किम् । सुहओ । दुहओ ॥

नेम-पिसाओ मुत्ती-पिसल्लुओ अ झडिलो अजडिलो य ।
रुद्दक्ख-घण्ट-भूसो निवारिओ न जइ अटइ पुरो ॥ ३५ ॥
केढव-सयनारि-सढाल-विकमो फलिह-विमल-नेवच्छा ।
चविला-फालिअ-कुम्भो नह व चविडाइ फाडन्तो ॥ ३६ ॥
अङ्कोल्ल-तेल्ल णिद्धो अमढो पिहडो कलाण मयलाण ।
लहु-जढर-पिठर पडियार पाडणत्ताण कय-कीला ॥ ३७ ॥

३५ वेषेण पिशाच जीर्णविवर्णविकृतवेषधारी महिलप्राय । मूर्त्या पिशाचश्च भीषणाननः । जटिल सवत्र उद्गतरोमा । अजटिल मुण्डितशिरमुण्ड कापालिकादि । रुद्राक्षघण्टाभ्या भूषा यस्य । स च मृतकपालघण्टादिकलित ईश्वररूपधारी । जटाधर इत्यर्थ । निवारिता टशकुनकारणाद् निषिद्ध यथा येन पुर अग्रे न अटति नागच्छति ॥

सासअ लइअङ्क । पिसाओ पिसल्लुआ । "रचित०" इत्यादिना [१९३] यथासख्य सलो वा ॥

झडिलो अजडिलो । "जटिले जो झो वा" [१९४] इति जस्य झा वा । "टो ड" [१९५] इति टस्य डश्च ॥ स्वरादित्वव । घण्ट ॥ अभुक्तस्येत्येव । लट्टङ्क ॥ शकन । अटइ ॥

३६ चतुर्भि कलापकम । कुमारेण कुमारपालेन कारिता विहार कुमारविहारस्तस्मिन श्रीपार्श्वनाथचैत्य प्राप्त । रानति प्रक्रमात् प्रथम । वर्णन । कैटभारिर्गी ल्यौ तयाय अभिभूत मगला नरसिंहस्तद्वत् विक्रमा यस्य । स्फटिकवद विमलनेपथ्य । चपटया पाटितस्ताडित कुम्भा येन स तथाभूत । श्यामकुम्भस्थलास्फालनात अनुमन्यन अदृश्यकुम्भस्थलदत्तचपटातलप्रतिरवाद् वा उत्प्रेक्ष्यत नभश्चपटया पाटयन्निति ॥

३७ अङ्कोठतैलवत स्निग्ध अरूक्षकाय अशठ शाठ्यरहित

---

१ D मृतकपाल २ B अन्युन्मुनत्वन C अभ्यसतन

दढ-खन्ध-हार-नाडिं पेल्लन्तो निबिड-कच्छ-नालिमिभं ।
उव्वेलु-अचुच्छङ्कुस-अछुच्छ-वेणूहि आवरिओ ॥ ३८ ॥
अणतुच्छ-टयर-कप्पूर-धूव-महमहिअ-टसर-सुइ-वत्थो ।
कुमर-विहारे पत्तो टूवर-पडिहार-दिन्न-करो ॥ ३९ ॥

सकलानां कलानां पिठरो भाजनम् । लघु जठरं बुभुक्षाक्षामकुक्षिः तदेव पिठरस्तस्य प्रतीकारो भोजनलाभः तेन पातनम् इतस्ततो भ्रमणं तेन ऋताः । पीडिता इत्यर्थः । तेषां कृता मनोरथातिगवस्तुदानेन जनिता क्रीडा स्वेच्छाविलसनं येन स तथा ॥

३८. दृढा स्कन्धे हारभूता नाडिर्वरत्रा यस्य । निबिडा निश्चला कक्षाया मध्ये च नाडिर्यस्य स तथा । तम् इभं क्षिपन् प्रेरयन् । उद्वेणवः उद्गूर्णवंशदण्डास्ते च अतुच्छाङ्कुशाश्च एवंभूता ये अतुच्छा वेणवः प्रभूता राजविशेषास्तैरावृतः । वेणुर्वंशे नृपान्तरे इति वेणुशब्दो राजविशेषवाच्यपि ॥

३९ अतुच्छ तगरश्च सुरभिद्रव्यभेदः कर्पूरो घनसारः धूपश्च नानासुरभिद्रव्यक्षोदः तैः । अर्थात् तद्धूमैः प्रसृतानि व्याप्तानि त्रसरः सूत्रभेदस्तस्य शुचीनि वस्त्राणि यस्य । तूवरः अनुद्भिन्नश्मश्रुर्मुण्डितश्मश्रुर्वा यः प्रतीहारस्तेन दत्तः करो यस्य स तथा ॥

केढव । सम्रढारि । मढाल । "सटाशकटकैटभे ढः" [१९६] इति टस्य ढः ॥ फलिह । "स्फटिके लः" [१९७] इति टस्य लः ॥

चविला चविडाइ । फालिअ फाडन्तो । "चपेटापाटौ वा" [१९८] इति चपेटाया ण्यन्ते पाटौ धातौ च टस्य लो वा ॥

जढर । "ठो ढः" [१९९] इति ठस्य ढः ॥

अङ्कोल्ल । "अङ्कोठे ल्लः" [२००] ॥

पिहडो पिढर । "पिठरे हो वा रश्च डः" [२०१] इति ठस्य हो वा तत्संनियोगे च रस्य डः ॥

---

१ BC अतुच्छा २ D शटा°.

सुपइट्ठ सुपडाय वेडिस-दल नील भित्ति-गब्भिणय ।
अणिउँत्तयं-फुल्ल हर बालाण वि कुण्ण-अवहरण ॥ ४० ॥
बाहत्तरि-कल सालाहण सम जणमलभि-कुसुम रूय-सोह ।
पलिल सिर-पलिअ पीवल करण घुसणुमीस-ण्हवण-जल ४१

कीलो । "डो ल" [२०२] इति डस्य ल ॥ क्वचिद् वा । नाडि नालिं । क्वचिन्न । निबिड ॥

उवेउ वेणुहि । "वेणौ णो वा" [२०३] इति णस्य ल वा ॥

अचुच्छ अछुच्छ अणतुच्छ । "तुच्छे तश्छौ वा" [२०४] इति तस्य चछौ वा ॥

टयर । टसर । टूवर । "तगरत्रसरतूवरे ट" [२०५] इति तस्य ट ॥

४० अधुना यादृश तज्जिनमन्दिर यादृशश्च सन् राजा प्रविष्टस्तद गाथाद्वादशकेनाह ॥ द्वादशभि कुलकम । निजनाम्ना अङ्कितम उप लक्षित यद् निजकीर्तनम । कुमारविहार इत्यथ । तद् भक्त्या आदरेण तत प्राप्यनन्तर स श्रीकुमारपालभूप प्रविष्ट प्रविशति स्म । कारण तत । सुप्रतिष्ठ शास्त्रविधिविहितविधानविशेषम अतिशयप्रसिद्ध वा । सुपताक चञ्चद्वैजयन्तीक वेतसा वानीरस्तस्य दलानीव नीलमणिनिर्मि तत्वेन या नीला भित्तयस्ताभिर्गर्भित गतापुरोध्यगारपरान्तराले युक्तम । अतिमुक्तकपुष्पाणि गृहाणि पूजार्थं कृता गृहाकारा विच्छित्तयो यत्र । किं बहुना । बालानामपि हृदिस्तापहरणम कौतुकाम कृतमस्मितनाल्यम इत्यथ ॥

४१ द्विसप्तति कला येषाम अत एव सातवाहनसमा जना आयफलाका यत्र । अतसीकुसुमस्तनशाभ क्षुमाप्रसूनजनितान्नग विच्छित्ति । पलितशिरसा यानि पलितानि तपा पानकरण स्नपयणा

1 BC अणिउत्तय° 2 BCD °घुसणुम्मीस 3 BC अउछ 4 B गतो
पुरो°

पीअल-धाउ-विणिम्मिअ-विहत्थि-पम-माहुलिङ्ग-आहरणं ।
भरह-जिण-भवण-सरिसं मङ्गल-वसहिं सिरी-वसइं ॥ ४२ ॥
अध काहल-भव्व-जणं सिढिलिअ-कलि-कालमसढिलाणन्दं ।
नयरस्स मेढिभूयं पढमं तित्थं व पुढवीए ॥ ४३ ॥
पुहवी-निसीढ-तम-भर-निसीहिणीनाह-सरिस-जिण-बिम्बं ।
खण्डिअ-डम्भिअ-दम्भं उद्दण्ड-सुवण्णमय-डण्डं ॥ ४४ ॥
डरिआणं दर-हरणं डड्ढागरु-दड्ढ-धूव-सुह-गन्धं ।
अहि-डसण-डक्क-सरणं दसण-कवाडंसु-दड्ढ-तमं ॥ ४५ ॥

पादनं यद् घुसृणं कुङ्कुम तेन उन्मिश्रं स्नपनजलं यत्र तत् तथा । स्नानजलचन्दनेन यत्र पलितशिरस स्वर्णवर्णकचा भवन्तीत्यर्थः ॥

४२. पीतधातुना गाङ्गेयेन विनिर्मितं वितस्तिप्रमं मातुलिङ्गाभरणं यत्र । भरतजिनभवनसदृशं मङ्गलानां कल्याणानां वसतिं स्थानं श्रिय शोभाया लक्ष्म्या वा वसतिम् ॥

४३. अथ कातराः पापभीरवो भव्यजना यत्र । शिथिलितः अनवरतधर्मनिष्ठजनतापूर्णत्वेन मन्दीकृत॰ कलिकालो येन । अशिथिल॰ निविड॰ आनन्दो यस्मात् । नगरस्य मेथिभूतं नाभिभूतम् । अन्यतीर्थपरित्यागेन तदाराधनधार्मिकलोकदर्शनाद् उत्प्रेक्षते । पृथिव्या प्रथम तीर्थम् ॥

४४ पृथिव्यां निशीथे अर्धरात्रे यस्तमोभरस्तत्र निशीथिनीनाथसदृश निर्मूलकापकषत्वेन चन्द्रकल्पं जिनबिम्बं यत्र खण्डितदाम्भिकदम्भम् । विघ्नविधानेन ध्वस्तमायिकमायम् इत्यर्थ॰ । उद्दण्डसुवर्णमयदण्डम ॥

४५. दरिताना भीताना दरहरणं भयध्वसकम् । दग्धागरुदग्ध-

१ B °विणम्मिअ°, C °विणमिअ°, D omits विहत्थि·· भव्वजण
२ BC सिढलिअ°.

डाहत्त-ाहु-हरण कय-डोहलयाण पुन्न-डोहलय ।
कडण-मइ-चत्त-कण्ण डब्भङ्कुर-नील-नीलमणि ॥ ४६ ॥
दब्भग्ग-मइ दर-डोलिर-सीममडोलिरेण हिअएण ।
दूरमहर डसन्ते डहमाणो मिच्छ दिट्ठि-जणे ॥ ४७ ॥
थुणिरो दव नागह रनि तेअ भत्ति-गग्गर-गिराए ।
धम्म कणि मगुलि-हूओ कयलि मिऊ रोह-अपलित्तो ॥४८॥

धपाभ्या शुभग धम । अर्हद्गानन्धाना शरण त्राणस्थानम । धम
गाल्विपागिपोपि तत्रागता जीवन्तीत्यथ । दशनाना दन्तिन्त्ताना
कपटानि तपाम् अशय तैर्दृष्ट मस्त तमो येन ॥

४६ दाहातदाहहरण भवदावसतापापनोदकम । कृतदोहदाना
मनातदोहदाना पूणदोहदम । पूरिताभिप्रेतम् इत्यथ । कदनमतिभि
हिंसाबुद्धिभि । पापिष्ठैरित्यथ । तैरपि त्यक्त कदन यत्र । दभाङ्कुरवद्
नीला नीलमणय प्राङ्गणादिषु यत्र तत् तथा ॥

४७ म र कीदृश । दभस्य कुशस्य अग्र तद्वत सूक्ष्माथपरि-
च्छेदकत्वन मतियस्य । अन्दोलयता निश्चलन हृदयन उपलक्षित ।
भयदालावत शापि निनबिम्बरामणीयकविलासनयिस्मयन इष
मल्लमस्तक यथा भयति एव प्रतिप निनप्रवचनप्रभावनामात्सर्येण
विप्रागनतया च दूरम अतिशयन अधर दहन्तो मिथ्यादृष्टिनजान
दहन सतापयन ॥

४८ द्वादशावर्तनम दव वीतराग भक्तिगद्गदगिरा जयनयेत्यादि
वाचा स्तोता स्तवनशील । धम एव धरी तत्र कन्दलीभूत
शोभाङ्कुरत्वन पतानातुल्य । कदलीवद् मृदु कोमलाङ्ग । माधन
अप्रदीप्त । प्रशान्त इत्यथ ॥

दोहल-दुउणिअ-धाराकयम्ब-धूलीकलम्ब-कण्टइओ ।
धिप्पिर-सुवन्न-दिप्पिर-तणु-कन्ति-कवट्टिअन्न-पहो ॥ ४९ ॥
चइउं निव-कउहाइं निसंढाइ-निवाण धम्म-सिक्खाओ ।
ओसहमोसाढिओ इव दिन्तो स निसीहिअं काउं ॥ ५० ॥
निअ-नामङ्किअ-णिअ-कित्तणयं अनिला व्व अतुल-थामेण ।
पज्जलिआनल-तेओ भत्तीइ तओ पइट्ठो सो ॥ ५१ ॥

४९. दोहदेन स्वसमयोद्भूतधूलिधाराधरधाराधोरणीछोटनरूपदौहृद-परिपूर्त्या द्विगुणितौ वृद्धिं गतौ यौ धाराकदम्बधूलीकदम्बौ ताविव कण्टकित संजातरोमाञ्च । दीप्रसुवर्णवद् दीप्रा या तनुकान्तिस्तया कदर्थितान्यप्रभ ॥ एकस्यैव कदम्बस्य द्विधा अभिधा । यदुक्तम् ।

ग्रीष्मसमये विकासी कथितो धूलीकदम्ब इति लोके ।
जलधरसमयप्राप्तौ स एव धाराकदम्बः स्यात् ॥

५०. नृपककुदानि छत्रखड्गवाहनमुकुटचामररूपराजचिह्नानि त्यक्त्वा निषधादिनृपेभ्यो धर्मशिक्षा॰ धर्मोपदेशान् ददत् वितरन् । किंवत् । यथा औषधानि पण्यम् अस्य औषधिक॰ गान्धिक औषधम् इति । स चतु समुद्रवसुंधराप्रसिद्ध नैषेधिकीं कृत्वा ॥

५१ अतुलस्थाम्ना अमितबलेन कृत्वा अनिल इव वायुसदृक्ष प्रज्वलितानलतेजा जाज्वलितज्वलनप्रतिमप्रताप इति ॥

पडिहार सुपडाय । " प्रत्यादौ ड " [२०६] इति तस्य ड॰ ॥ आर्षे दुक्कडादि ज्ञेयम् ॥ प्राय इत्येव । सुपइट्ठ ॥

वेडिस । " इत्वे वेतसे " [२०७] इति तस्य ड॰ ॥

गब्भिणय । अणिउँत्तय । "गर्भितातिमुक्तके ण [२०८] इति तस्य ण ॥

रुण्ण । " रुदिते दिना ण्ण " [२०९] इति दिना सह तस्य ण्ण॰ ॥

बाहत्तरि । " सप्ततौ र " [२१०] इति तस्य रः ॥

सालाहण । अलसि । "अतसीसातवाहने ल॰ " [२११] इति तस्य ल॰ ॥

---

१ BC निसिढाइ° २ BC °धोरिणी ३ BC °समय° ४ BC प्राप्तौ स एव॰ ५ D निषेधिकीं॰ ६ BC अणिउतय

लिम्पामुय निम्बगिरा फलि-ण्हाविअ-पाव-नाविआदरिसा ।
धम्म-रिउणो वि तस्सिं दिट्ठे धम्मोम्मुहा हूया ॥ ५२ ॥

पलिल पलिअ । "पलिते वा" [२१२] इति तस्य लो वा ॥

[पीअल] पीअल । "पीते वो ले वा [२१३] इति तस्य वो वा स्वार्थे ले परे ॥

विहत्थि । माहुलिङ्ग । भरह । वसहि । काहल । "वितस्ति°" [२१४] इत्यादिना तस्य ह ॥ बाहुलकात् क्वचित्र । वसइ ॥

सिढिलिअ । असढिला । मेढि । पढम । "मेथि' [२१५] इत्यादिना थस्य ढ ॥

पुन्वीए पुहवी । निसीढ निसीहिणी । "निशीथपृथिव्योर्वा [२१६] इति थस्य ढो वा ॥

डम्भिअ दम्भ । डड्ढ डड्ढ । डरिआण दर । डट्ठा दट्ठ । डसण दसण । डट्ठ दट्ठ । डाह दाह । डोहलयाण दोहलय । कडण कदण । डम्भ दम्भ । डोलिर अदोलिरेण । 'दशन इत्यादिना [२१७] दस्य डो वा ॥ दरस्य भयार्थवृत्तेरेव । अन्यत्र दर ॥

डसन्ते । डज्झमाणो । "दशदहो [२१८] इति दस्य ड ॥

बारह । तग्गार । "सङ्ख्यागद्गदे र [२१९] इति दस्य र ॥

करलि । 'कदल्याम् अद्रुमे [२२०] इति दस्य र ॥ अद्रुम इति किम् । कयलि ॥

पलित्ता । दोहल । "प्रदीपिदोहदे ल [२२१] । प्रदीप्यतौ धातौ दोहद च दस्य ल ॥

कलम्ब कलम्ब । "कदम्बे वा [२२२] इति दस्य लो वा ॥

धिप्पिर दिप्पिर । "दीपौ धो वा [२२३] इति दस्य धो वा ॥

कयट्टिअ । कदर्थिते व [२२४] इति दस्य व ॥

ककुहाइ । "ककुदे ह [२२५] इति दस्य ह ॥

निसढाइ । "निषधे धो ढ [२२६] इति धस्य ढ ॥

आगद आसाढआ । "वौषध [२२७] इति धस्य ढो वा ॥

विजणाय । "नो ण' [२२८] इति नस्य ण ॥ आर्षे अनिलो । अनल इत्यादि ॥

निअ । णिअ । "वादौ [२२९] इति नस्य णो वा ॥

५२ निम्बयन् पटु । शूर इत्यर्थ । स्वभूत आशय अभिप्राय

सो फणस-फालिहद्दय-दीहर-भुअ-फलिह-जोडिअ-णडालो ।
अफरुस-गिराइ फालिअ-मोहो इअ जिण-थुइमकासि ॥५३॥
फलिहा-जलं वहुत्तम्बुजेहि जह जह वणं च नीमेहि ।
जग-सिरि-नीवावेडुय सहइ मही तह तुह पएहिं ॥ ५४ ॥
तुह कय-कुसुमामेला पणट्ठ-पारद्धि-पमुह-पाव-मला ।
मुत्ताहल-विमला इह हवन्ति रेभ व्व मुद्धन्ना ॥ ५५ ॥

तथा निम्बवद् गौश्च येषाम् । कलिरेव कुत्सितकर्मणा नापित पापमेव नापित तयो उपकरणभूतत्वेन ज्ञापकत्वेन च आदर्शा अत एव धर्मरिपवोपि तस्मिस्तथाविधनृपे दृष्टे सति धर्मोन्मुखा भूता जाता । अपिर्विस्मये ॥

लिम्बा निम्ब । ण्हाविअ नाविअ । "निम्बनापिते लण्ह वा" [२३०] इति नस्य लण्हौ वा ॥ "पो व." [२३१] इति पस्य च व. ॥ प्राय इत्येव । रिउणो ॥

५३ पनसपारिभद्राविव यौ दीर्घौ भुजपरिघौ ताभ्यां योजितं ललाटं भालस्थलं येन । ललाटयोजितकर इत्यर्थ । पाटितमोहो विनाशित-विपरीतावबोध सन् अपरुपगिरा मृदुस्वरेण इति वक्ष्यमाणरीत्या स राजा जिनस्तुतिम् अकार्षीत् ॥

५४. स्तुतिमेव गाथाष्टकेनाह । परिखा खातिका तस्या जल यथा प्रभूताम्बुजै वन च यथा नीपै राजति । जगता श्रियो नीपानां कदम्ब-कुसुमानाम् आपीड शोभाकृत्त्वेन [हे] शेखर तथा तव पादैर्मही राजति॥

फणस । फालिहद्दय । फलिह । अफरुस । फालिअ । फलिहा । "पाटि°" इत्यादिना [२३२] ण्यन्ते पटिधातौ परुषादिषु च पस्य फ. ॥
वहुत्त । "प्रभूते वः" [२३३] इति पस्य व ॥

५५ तव कृतकुसुमापीडा प्रनष्टपापर्द्धिप्रमुखपापमला अत एव मुक्ताफलवद् विमला विगतकर्ममला इह अस्मिन् जन्मनि भवन्ति

१ C तह सहइ मही तुह पएहिं

महलो जम्मो सभल च जीविअ ताण देव फणि चिन्ध ।
जे त चम्पय सुवलेहिं भिसिणि-कुसुमेहिं अच्चन्ति ॥ ५६ ॥
असिर कमन्धे अकयन्ध सिरे समरम्मि तुज्झ झाणेण ।
कढव रिउणो व्व निवा विमगाविसम न जाणन्ति ॥ ५७ ॥
वम्मह-पिआहिवन्नू अहिमन्नु पिआ य अहरिओ तेण ।
तुह भमल साम पय पङ्कएसु भमगाइअ जेण ॥ ५८ ॥

रेफवद् मूर्धन्या सफललोनामथा । सिद्धा भवन्तीत्यर्थ । रेफोपि " ऋवर्णटवर्गरपा मूर्धन्या इति मूर्धन्य ॥

नीमेहिं । नीव । आवेडय कुसुमामेला । " नीपापीडे मो वा " [२३४] इति पस्य मो वा ॥

पारद्धि । " पापर्द्धा र [२३५] इति अपदादौ पस्य र ॥

५६ हे देव पार्श्वे फणिचिह्न तेषा जन्म सफलम् जीवित च सफलम । य त्वा चम्पकशलैर्निसिनीकुसुमै अर्चन्ति पूजयन्ति ॥

क्वचिद् भ । रेभो । क्वचित्तु ह । मुत्ताहल ॥ क्वचिद् उभावपि । सहलो । समल । " फो भहौ [२३६] इत्यनेन ॥ अनादेरित्येव । फणि ॥

सबलेहिं । " बो व [२३७] इति बस्य व ॥

भिसिणि । " बिसिन्या भ [२३८] इति बस्य भ ॥

५७ आशिरासि कबन्धानि यत्र अविद्यमानकबन्धानि शिरासि यत्र तस्मिन् समरे तव ध्यानेन भवत स्मरणेन कैटभरिपव इव विष्णव इव [नृपा] विषमाविषम न जानन्ति ॥ सर्वत्र विजयमेव यन्ती प्राप्नुवन्तीति भाव ॥ असिर इति कबन्धविशेषण स्वरूपभणनार्थम् । केन्थ रिउणो इत्यत्र बहुत्व मत्स्याद्यवतारापेक्षया ॥

कमन्धे अकयन्ध । कबन्धे मयौ [२३९] इति बस्य मयौ ॥

केढव । " कैटभे भो व [२४०] इति भस्य व ॥

विमढाविसम । " विषमे मो ढो वा [२४१] इति मस्य ढो वा ॥

५८ मन्मथपिता विष्णु अभिमन्यु अर्जुनात्मज अभिमन्यु

पहु तुम्हकेर-अह-खाय-संजमे सोवओग-साहूण ।
न समो अह जाओ तव-किसङ्ग-लट्ठी वि हु कुदिट्ठी ॥५९॥
करणिज्जाकरणीअं पेआपिज्जं च जे न वि मुणान्ति ।
ते दोस-दुइज्जा वि हु गुण-बीआ हुन्ति तइ दिट्ठे ॥ ६० ॥

पिता च तेन अधरित न्यक्कृतः । स सर्वोत्कृष्ट इत्यर्थः । हे भसलवत् श्यामल तव पदपङ्कजयो येन भ्रमरायितं चञ्चरीकवद् आचरितम् । यस्त्वां प्रणत इत्यर्थ ॥

वम्मह । " मन्मथे वः " [२४२] इति मस्य वः ॥
पिआहिवन्नू अहिमन्नु । " वाभिमन्यौ " [२४३] इति मो वो वा ॥
भसल भमराइअ । " भ्रमरे सो वा " [२४४] इति मस्य सो वा ॥

५९. हे प्रभो पार्श्व त्वदीये भवत्संबन्धिनि यथाख्यातसंयमे पञ्चम-चारित्रे सोपयोगसाधूनां सावधानयतीनाम् । हु इति निश्चितम् । न समो न सदृक्ष. । क ।यथाजात शीतातपाद्युपद्रवसहनाय प्रावरणरहित तपसा कृशाङ्गयष्टि दुर्बलगात्रोपि कुदृष्टिर्जमदग्न्यादि. ॥

जेण । " आदेर्यो जः [२४५] इति यस्य जः ॥ आदेरिति किम् । भमराइअ । बाहुलकात् सोपसर्गस्य अनादेरपि । संजमे ॥ क्वचिन्न । सोवओग ॥ आर्षे लोपोपि । अह-खाय । अह-जाओ ॥

तुम्हकेर । युष्मद्यर्थपरे तः " [२४६] इति यस्य तः ॥
लट्ठी । " यष्ट्या ल. " [२४७] इति यस्य लः ॥

६०. हे देव करणीयाकरणीयं पेयापेयं च ये नैव जानन्ति ते दोषद्वितीया अपि गुणद्वितीया. सगुणास्त्वयि दृष्टे सति भवन्ति । संबोधनपदम् अत्र ज्ञेयम् ॥

---

१ BC सोवओअ°. २ C ° चारित्रे. ३ C शीततापाद्यु°.

वेकच्छ-उत्तरीआ धवल दुगूलोत्तरिज्ज-पिहिअ-मुहा ।
तुह कय-ण्हवणा घण-छाय-छत्त-छाहीओ माणन्ति ॥ ६१ ॥
इय सच्छाओ कइनाह-परिअणो कइअव थुइं काउं ।
आइ-सिढि व्व अभेडो जिण ण्हवणे अह पयट्टो सो ॥६२॥
पल्लाणिअ-अपडायाणिअ-हयमाएहि अवर राएहि ।
कणवीरचिय-कलसो हलिद्द-रागो स किर दिट्ठो ॥ ६३ ॥

६१ ह ख्य वैकक्ष्ये उत्तरासङ्गे उत्तरीयम उपरितन वस्त्र येपाम् धवल तच्च धौतत्वाच्छुचि यद् दुकूल क्षौम तच्च तद् उत्तरीय च तेन पिहित विगन्धोच्छ्वासमलगनासातनाशङ्कया स्थगित मुख यैस्ते तथा । तथ कृतस्नपना घना सान्द्रा छाया आतपाभावो यस्मात् तच्च तच्छत्र च तेन याश्छाया शोभास्ता अनुभुञ्जते अनुभवन्ति ॥

वरागिज्जाकरणाअ । वेआविज्ज । दुइज्जा धीआ । उत्तरीआ दुगूलोत्तरिज्ज । “ धोत्तरीयानीयतीयकृत्ये ज [२४८] इति यस्य ज्जो वा ॥

६२ इति पूर्वोक्तरीत्या कतिपया स्वात्तशुचिता स्तुतिं कृत्वा स च्छाय शोभनकान्ति कतिपयपरिजन मितपरिवार । आदिश्रेणि आदिपराह स इव अभेद अकातर स श्रीकुमारपालभूप [illegible] अथ स्तवनभणनानन्तर प्रवृत्त ॥ अत्र स्तुतिं कृत्वेति [illegible] स्नानप्रवृत्तेरानन्तर्यमात्रे उक्तेपि अत्यानन्तर्यप्रतिपादनार्थम [illegible] यथा देवदेव प्रणम्यादौ इत्यत्र आदिशब्द अतिमार्गा[illegible] ।

छाय छाहीओ । “ छायाया होऽकान्तौ वा ” [[illegible]] [illegible] अकान्तौ इति किम् । सच्छाओ ॥

कइयाह कइअव । “ डाहवौ कतिपये ” [[illegible]] [illegible] पर्यायेण ॥

सिढि । अभेडो । “ शिथिले [illegible] [illegible]

६३ पयाण गृह्णीत्या । [illegible]

तेण जिणम्मि दुवालस-रवि-तेए मुहल-घण्ट-थोर-रवं ।
णङ्गलि-लङ्गलिभायर-सरिसेण पलोट्टिआ कलसा ॥ ६४ ॥
णङ्गूलि-णाहलत्तण-अपुण-भवत्थं निवेण करुणाए ।
लङ्गूलि-लाहला वि हु सित्ता जिण-ण्हवण-सलिलेण ॥६५॥

सैन्यपालै प्रयुज्यन्ते स्म । प्रयोक्तृव्यापारे णिगि क्त । तत पर्याणिता ग्राहितपल्ययना अपर्याणिताश्च हया यत्रेति । एवम् आयातै अपरराजै करवीरैः करवीरकुसुमै अर्चितकलश । हरिद्रावद् गौर स राजा किल दृष्ट. । सविस्मयोत्कण्ठं विलोकितः । किलेति प्रसिद्धौ ॥

पल्लाणिअ अपडायाणिअ । "पर्याणे डा वा" [२५२] इति रस्य डा वा॥
कणवीर । "करवीरे णः" [२५३] इति आद्यरस्य णः ॥

६४. लाङ्गलिलाङ्गलिभ्रातृसदृशेन बलभद्राच्युततुल्येन तेन राज्ञा मुखरा प्रतिरवैर्वाचाला या घण्टास्तासा स्थूलो रवो यत्र इत्येवं जिने जिनबिम्बे द्वादशरवितेजासि पर्यस्ता. कर्पूरकुङ्कुमादिसुरभिद्रव्यक्षोदमिश्र-जलमोचनाय अवाञ्च. कृता कलशा सुवर्णमणिमृन्मयादिकुम्भा ॥

हलिद्द । मुहल । "हरिद्रादौ लः" [२५४] इति रस्य लः ॥ आर्षे दुवालस ।
थोर । "स्थूले लो र." [२५५] इति लस्य रः ॥

६५. लाङ्गूलिलाहलत्वयो. तिर्यक्त्वम्लेच्छविशेषत्वयो अपुनर्भवार्थं पुनरप्रादुर्भावाय नृपेण करुणया । आस्ताम् अन्ये । लाङ्गूलिलाहला अपि । हु इति निश्चितम् । सिक्ता आर्द्रा कृता जिनस्नपनसलिलेन ॥

णङ्गलि लङ्गलि । णङ्गूलि । णाहल लाहला । "लाहललाङ्गललाङ्गूले वादेर्ण." [२५६] । एषु आदेर्लस्य णो वा ।

---

१ D सुवर्णदुर्वर्णमणि°.

तइआ वणिअ-सुसाहिं निव-सुण्हा-वल्लहाओं ता दिट्ठा ।
ाहाण-पुत्तिआहि व पासाण-त्थम्भ-लग्गाहिं ॥ ६८ ॥
ाञ्जिअ-दस-विह-धाऊ जणणी लासस्स दह-विहस्सावि ।
देवसे दिवहावगमे अ सुह-यरी वाइआ वीणा ॥ ६९ ॥
रञ्जिअ-नर-सिंघेणं वंसिअ-सीहेण वाइओ वंसो ।
दाघत्त-दाह-हरणो छुह-धवले जिण-गुणे गाउं ॥ ७० ॥

६८ तदा प्रेक्षणीयकक्षणे नृपस्नुषाणां राजवधूनामपि वल्लभाः विलोकनाय ईप्सितास्ता नर्तक्य पाषाणस्तम्भे लग्नाभिः संकीर्णत्वेन प्रेक्षणीयकस्य दुर्दर्शत्वेन संबद्धाभिर्वाणिजस्नुषाभिः दृष्टाः । नर्तनरामणीयकलोलुपत्वेन निर्निमेषनिश्चलत्वादिना तथावस्थानात् पाषाणपुत्तिकाभिरिवेत्युत्प्रेक्ष्यते ॥

सुसाहिं सुण्ह । " स्नुषाया ण्हो न वा " [२६१] इति षस्य ण्हो वा ॥

६९ व्यञ्जित. तत्प्रदेशकोणसारणया प्रकटितो दशविधो दशभेदो धातु भरतादिशास्त्रप्रसिद्धः आलप्तिकाविशेषो यया । दशविधो गेयपदाद्यङ्गभेदेन दशप्रकार । यदुक्तम्

गेयपदं स्थितपाठ्य आसीनं पुष्पगण्डिका ।
प्रच्छेदकस्त्रिमूढ च सैन्धवाख्य द्विमूढकम् ॥
उत्तमोत्तमक चैव उक्तप्रत्युक्तमेव च ।

इति दश लास्याङ्गानि । तस्यापि लास्यस्य जननी उत्पादिका। तत्स्वरानुसारेण नर्तकीनां नर्तनात् । दिवसे दिवसापगमे च । अहर्निशम् इत्यर्थः । अमृतास्वादकरपस्वरकलितत्वेन सुखकरी वीणा वादिता क्वाणिता ॥

पाहाण पासाण । दस दह । "दशपाषाणे ह " [२६२] इति शषयोर्यथादर्शन हो वा ॥

दिवस दिवह । " दि [illegible] २६३] इति सस्य हो वा ॥

७० रञ्जित. आ [illegible] [illegible] ये येन तेन

1 BO omit 'राग्णी॰ [illegible] ३ C स्थित.
[illegible] BO [illegible]

छमि-छत्तिवण्ण-णारी छट्ठी भट्टि व्व पञ्च-बाणस्स।
मय छारच्छी घर मुहर-गायणी गिण्हिउ ताल ॥ ७१ ॥
अमय किरण महुर-मग अमय मिगनम मग्गाहि अणुगमिआ।
निण-गाणम्मि पयट्टा गुण भायण दाण भाण तो ॥ ७२ ॥
दणु-कुल-दणुअ-क्खलागइ-दक्खह तीइ ग उल निहार।
गय-उल पियमनीज गीअ माउ न रा आआ ॥ ७३ ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥ "[illegible] [२६४] [illegible] ॥
[illegible] ॥

७१ [illegible] ॥

७२ [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] [९९] [illegible] ॥

७३ [illegible]

१ BC [illegible] २ BCD [illegible]

सक्कय-वारण-पाइअ-वायरण-पउत्त-सद्द-कय-गीए ।
आउज्जिअ-पायारे रङ्गे पुण आसि गुणि-पारो ॥ ७४ ॥
तत्थागओ अ कालायस-सम-कालास-अहिअ-हिअओ जो ।
सो केलि-किसलयासोअ-किसल-कोमल-हिओ आसि ॥७५॥
दुग्गावी-पा-वीढं दुग्गा-एवीस-पाय-वीढं च ।
मोत्तुं गण-गन्धव्वा तं गीअं सोउमोच्छरिया ॥ ७६ ॥

दुर्लभं राजकुलस्य नरनाथयूथस्य प्रियं श्रोत्रसुखकृत्त्वेन हृद्यम् अद्वितीयं तस्या वरमुखरगायन्या गीतं श्रोतुं राजकुलविहारे कुमारविहारे को नायातः । किं तु सर्वोप्यायातः ॥

भायण भाण । दणु दणुअ । रा-उल राय-उल । " लुग् भाजन° " [२६७] इत्यादिना सस्वरस्य जस्य लुग् वा ॥

७४ संस्कृतव्याकरणप्राकृतव्याकरणयोः प्रयुक्ताः प्रतिपादिता ये शब्दास्तै कृतं गीतं यत्र आतोद्यिकाना मृदङ्गादिवादकानां प्राकारो मण्डलं यत्र तस्मिन् रङ्गे पुनः गुणिप्राकार आसीत् ॥ संगीतकाकर्णनाय समागतसमस्तलोकेपि प्रासादे रङ्गभूमौ विचक्षणा एव उपवेशिता इति पुन शब्दार्थः ॥

७५. तत्र च रङ्गे कालायसं लोहजातिस्तेन समं कालायसाद् अधिकं च हृदयं यस्य स तथाविधो य आगत. स केलिकिसलया-शोककिशलयवत् रम्भाकङ्केल्लिदलवत् कोमलहृदय आसीत् ॥ चित्त-चमत्कारकारिजिनेन्द्रगुणस्फीतगीतश्रवणात् सोपि सार्द्रहृदयः संवृत्त इति यावत् ॥

वारण वायरण । पायारे पारो । आओ तत्थागओ । " व्याकरणप्राकारा-गते कगो. " [२६८] इति को गश्च लुग् वा ॥

कालायस कालास । किसलया किसल हिअओ । हिओ । " किसलय° " [२६९] इत्यादि वा ॥

७६. दुर्गादेव्य । अत्र च सामीप्यात्

सक्कय-वारण-पाइअ-वायरण-पउत्त-सद्द-कय-गीए ।
आउज्जिअ-पायारे रङ्गे पुण आसि गुणि-पारो ॥ ७४ ॥
तत्थागओ अ कालायस-सम-कालास-अहिअ-हिअओ जो ।
सो केलि-किसलयासोअ-किसल-कोमल-हिओ आसि ॥७५॥
दुग्गावी-पा-वीढं दुग्गा-एवीस-पाय-वीढं च ।
मोत्तुं गण-गन्धव्वा तं गीअं सोउमोच्छरिया ॥ ७६ ॥

दुर्लभं राजकुलस्य नरनाथयूथस्य प्रियं श्रोत्रसुखकृत्त्वेन हृद्यम् अद्वितीयं तस्या वरमुखरगायन्या गीतं श्रोतुं राजकुलविहारे कुमारविहारे को नायातः । किं तु सर्वोप्यायातः ॥

भायण भाण । दणु दणुअ । रा-उल राय-उल । " लुग् भाजन° " [२६७] इत्यादिना सस्वरस्य जस्य लुग् वा ॥

७४. संस्कृतव्याकरणप्राकृतव्याकरणयोः प्रयुक्ता. प्रतिपादिता ये शब्दास्तै कृतं गीतं यत्र आतोद्यिकानां मृदङ्गादिवादकानां प्राकारो मण्डल यत्र तस्मिन् रङ्गे पुनः गुणिप्राकार आसीत् ॥ संगीतकाकर्णनाय समागतसमस्तलेकेपि प्रासादे रङ्गभूमौ विचक्षणा एव उपवेशिता इति पुन शब्दार्थ. ॥

७५. तत्र च रङ्गे कालायसं लोहजातिस्तेन समं कालायसाद् अधिकं च हृदयं यस्य स तथाविधो य आगत. स केलिकिसलया-शोककिशलयवत् रम्भाकङ्केल्लिदलवत् कोमलहृदय आसीत् ॥ चित्त-चमत्कारकारिजिनेन्द्रगुणस्फीतगीतश्रवणात् सोपि सार्द्रहृदयः संवृत्त इति यावत् ॥

वारण वायरण । पायारे पारो । आओ तत्थागओ । " व्याकरणप्राकारा-गते कगो. " [२६८] इति को गश्च लुग् वा ॥

कालायस कालास । किसलया किसल हिअओ । हिओ । " किसलय° " [२६९] इत्यादिना यस्य लुग् वा ॥

७६. दुर्गादेव्याः गौर्या. पादपीठं पादासनम् । अत्र च सामीप्यात्

णिण-णाय-चटण-गुरु-णा-चटणाइ चइअ न र उ_म-नणा
पुल्यह्नंहि सलिओ उउम्वग उम्वगह व ॥ ७७ ॥
जात निवा रय-पुआ आगलिय मङ्गल न ना क्वणइ।
ना र्य-उले मञ्चय-पुअ अणुमाइउ ल गा ॥ ७८ ॥
मइ नान देउल्लमिम निम्मविअ मङ्गल-गीनिअमणण।
मत्र गिउ-कुमुम-पुआ ना नइ डीअ न मे महल ॥ ७९ ॥

नगालिकम न्यथ । दुगान्वानम्य पान्याट गुरून्वा गणा नन्मिन्नि प्रवृनयन्न च न न ग नयाभ्र किनगन्न ग्मान आनु कणाव्रज्ञिमि पानुप अनम्मूना आगना ॥

७७ निनगान्पननगुरुपान्पननानि यक्ना नत्र गद्धस्थान कम्य नन आनान। किंमून। पुल्नाङ्कर कलिनो युक्त। किंवन। यथा उत्स्वग नन्युक्त उत्स्वयकलीगिनि ॥

दुगामी दुगा र्गी। पा गनि पायन्नान। पायन्नग पा यन्नाद। उड म्बा न्मकर्ण। "दुगाना [२७०] दुगमिनी दन्यानयमय गृ ग। नल्गानि चिन्। दुगनन्म आनी मा अन ॥

७८ यावन् कृनपूना नूप नथा आगानिरन मान मङ्गल आगानिरमङ्गल्म। आगानिर माङ्गल्कम चन्यथ। न यावन रगान नायद् न्यटन कुमानिणाव मन्यकपूनाम अननाारिनु न्प्र। पूना विनय पथानार पनु प्रकून ॥

७९ अनुगानिनमयार। मया नावद् न्मरन्म न निमानिनम। अनल प मरन नानिन निमानिनम। मम नयथा। पन मरनु पगुमपूना ना यनि नम नमा नायन न म मङ्गल्म ॥ न्यगणानगना नानिन मरन्मनि नथानरपूनाना अभावाद् नानिणयन मङ्गल्म इनि यावन ॥

१ D अगरिवन २ D अगरिस

सक्कय-वारण-पाइअ-वायरण-पउत्त-सद्द-कय-गीए ।
आउज्जिअ-पायारे रङ्गे पुण आसि गुणि-पारो ॥ ७४ ॥
तत्थागओ अ कालायस-सम-कालास-अहिअ-हिअओ जो ।
सो केलि-किसलयासोअ-किसल-कोमल-हिओ आसि ॥७५॥
दुग्गावी-पा-वीढं दुग्गा-एवीस-पाय-वीढं च ।
मोत्तुं गण-गन्धव्वा तं गीअं सोउमोच्छरिया ॥ ७६ ॥

दुर्लभं राजकुलस्य नरनाथयूथस्य प्रियं श्रोत्रसुखकृत्त्वेन हृद्यम् अद्वितीयं तस्या वरमुखरगायन्या गीतं श्रोतुं राजकुलविहारे कुमारविहारे को नायातः । किं तु सर्वोप्यायातः ॥

भायण भाण । दणु दणुअ । रा-उल राय-उल । " लुग् भाजन° " [२६७] इत्यादिना सस्वरस्य जस्य लुग् वा ॥

७४. संस्कृतव्याकरणप्राकृतव्याकरणयोः प्रयुक्ताः प्रतिपादिता ये शब्दास्तैः कृतं गीतं यत्र आतोद्यिकाना मृदङ्गादिवादकानां प्राकारो मण्डलं यत्र तस्मिन् रङ्गे पुन. गुणिप्राकार आसीत् ॥ संगीतकाकर्णनाय समागतसमस्तलोकेपि प्रासादे रङ्गभूमौ विचक्षणा एव उपवेशिता इति पुन शब्दार्थः ॥

७५. तत्र च रङ्गे कालायसं लोहजातिस्तेन समं कालायसाद् अधिकं च हृदयं यस्य स तथाविधो य आगतः स केलिकिसलया-शोककिशलयवत् रम्भाकङ्केल्लिदलवत् कोमलहृदय आसीत् ॥ चित्त-चमत्कारकारिजिनेन्द्रगुणस्फीतगीतश्रवणात् सोपि सार्द्रहृदयः संवृत्त इति यावत् ॥

वारण वायरण । पायारे पारो । आओ तत्थागओ । " व्याकरणप्राकारा-गते कगो. " [२६८] इति को गश्च लुग् वा ॥

कालायस कालास । किसलया किसल हिअओ । हिओ । " किसलय° " [२६९] इत्यादिना यस्य लुग् वा ॥

७६. दुर्गादेव्याः गौर्या. पादपीठं पादासनम् । अत्र च सामीप्यात

जिण-पाय-वडण-गुरु-पाय-वडणाइ चइअ तत्थ उड्ढम-जणे
पुलयङ्कुरेहि कलिओ उउम्बरो उम्बरेहिँ व ॥ ७७ ॥
जाव जिणो कय-पूओ आरत्तिय-मङ्गलं न जा कुणइ ।
ता देव-उले मरुयय-पुअ अणुमोइउं लग्गो ॥ ७८ ॥
मइ ताव देउलमिमं निम्मविअं सहल-जीविअमणेण ।
सव्व रिउ-कुसुम पूआ नो जइ जीअं न मे महलं ॥ ७९ ॥

चरणान्तिकम् इत्यर्थ । दुर्गादेवीशम्य पादपाठं मुक्त्वा गणा नन्दिकन्दि-प्रभृतयस्ते च ते त गन्धर्वाश्च किंनरास्तद् गीतं श्रोतुं कर्णाञ्जलिभि पातुम् अवसृता आगता ॥

७७ जिनपादपतनगुरुपादपतनानि त्यक्त्वा तत्र रङ्गस्थानं ऊर्ध्व जन आसीत् । किंभूत । पुलकाङ्कुरै कलितो युक्त । किंवत् । यथा उदुम्बरो जन्तुफलं उदुम्बरफलैरिति ॥

दुर्गावी दुग्गा एवी । पादपीठं पाय-वीढं । पायवडणं पादपतनानि । उउम्बरो उम्बरेहि । "दुर्गादेवी" [२७०] इत्यादिना दस्यान्तर्मध्य लुग् वा । अन्तरिति किम् । दुर्गादेव्याम् आदौ मा भूत् ॥

७८ यावत् कृतपूजो नृप तथा आरात्रिकेण सहितं मङ्गलं आरात्रिकमङ्गलम् । आरात्रिकं माङ्गलिक्यं चेत्यर्थ । न यावत् करोति तावत् देवकुल कुमारविहारे सम्यक्पूजाम् अनुमोचितु लग्न । पूजा विषय पश्चात्ताप कर्तुं प्रवृत्त ॥

७९ अनुमोचनमेवाह । मया तावद् देवकुलम् इदं निर्मापितम् । अनेन च सफलं जीवितं निर्मापितम् । सत्यं चेत्यर्थात् । परं सर्वतु कुसुमपूजा नो यदि चेत्तत् तदा जीवितं न मे सफलम् ॥ देवगृहविधाना जीवितं सफलमपि तथाविधपूजाया अभावात् नातिशयेन सफलम् इति यावत् ॥

---

१ D आरात्रिकेन २ D आरात्रिक°

अह भणिअं खे सासण-देवीए एवमेव मा जूर ।
आवत्तमाण-जस तुममेमेअ किमेत्तमाण-मणो ॥ ८०
गुणि-पावारय-पारय दुह-अड-चिन्तावडेसु मा पडसु ।
होही तुह उज्जाणं सइ सव्व-रिऊहि कय-कुसुमं ॥ ८१ ॥

८० अथ इत्थं चिन्तानन्तरं खे गगनाङ्गणे शासनदेव्या भणितम् । आवर्तमान त्रिलोक्या बम्भ्रम्यमाणं यशो यस्य । तस्य आमन्त्रणम् । हे आवर्तमानयश त्वम एवमेव मा खिद्यस्व निरर्थकं मा दैन्ययुक्तो भव । तथा एवमेव किम् आवर्तमानमना सर्वर्तुकुसुमपूजा भविष्यति वा न वेति किं चिन्तापरचित्त ॥

८१ खेदचिन्तयोर्निरर्थकत्वमेवाह । गुणिन एव प्रावारका पटास्तेषां प्रावारक अनुपमागणितगुणयुक्तत्वेन आच्छादक । दुःखं खेदः तदेव अवटश्च कूपः । चिन्ता अभीप्सितार्थं प्रति संदेह सैव अवटश्च । तयोस्त्व मा पत मा निमज्ज ॥ ननु किमिति भगवत्या एवं निषिध्यते तत्राह । तव उद्यान भवेत् आरामवनं सदा सर्वकाल सर्वर्तुभि. कृतकुसुमं जनितप्रसून भविष्यति । मम प्रसादाद् इति शेष ॥

जाव जा ता । ताव । देव-उले देउल । जीविअ जाअ । एवमेव एमेअ । आवत्तमाण अत्तमाण । पावारय पारय । अड चिन्तावडेसु । "यावत्ताव°" [२७१] इत्यादिना यावदादिषु वकारस्य अन्तर्वर्तमानस्य लुग् वा ॥ अन्तरित्येव । एवमेवेति अन्त्यस्य न ॥

इति प्राकृतद्व्याश्रये महाकाव्ये अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरण
प्रतिपादनद्वारेण प्रथम पादः संपूर्णः ॥

---

१ B किमित्त°, C किमेत्त° २ D सय.

आगत्तियमह काउ मुक्क मलो अपरिमुत्त-माउक्को ।
तव-सुत्त गुण-मक्क माउत्त निहिं गुरु पणओ ॥ ८७ ॥
निम्भुअ-डक्कग्ग-दड्ढ-नीर-नीराउ-चरण रेणु-रण ।
लुक्क-कलिं लुग्ग-भव त समुपासिअ गओ राया ॥८३॥
लक्खणुण-पुण्णमक्खीण अक्खीण गमण अक्खीण-तणु तअ ।
मन्नाइ-मत्त-पिहुल पोक्खर गन्ध सुवासत्त ॥८४॥

८७ अथ अभीप्सितार्थमार्गणामनन्यावचनानन्तरम आगत्य कृत्वा मुक्तमल गतविकल्पकालुष्य । अपरिमुक्तमृत्यु आनययुक्तो राजा श्रीकुमारपाल तपसि " अणमणमूणोअरिआ " इत्यादि सिद्धान्तप्रसिद्ध शक्त समर्थम । तन्निष्ठम इति यावत । गुणेषु क्षान्त्यादिषु शक्त मृत्त्वनिधिं गुरु प्रणत प्रणमति स्म ॥

८३ धूलिरुक्षाश्च उग्रदुष्टाश्च य नीराम्भेपा जीवातरा जायन्ते पथानि चरणरेणुरणा यस्य । रुरण मानसव्यापारप्रध्वमकत्वेन भग्न कलि कलह कलिकालो वा येन । रुग्णभव मुक्तपन्नाप्रत्यासन्नानादि धर्मानुष्ठाननिर्यापनेन निर्भर्त्सितचानुगतिकर्मत्वात त गुरु समुपास्य समेत्य । तदन्तिक गमनाद्यणादिविधानुष्ठान कृत्वेत्यर्थ । राजा श्रीकुमारपालो गत स्वगृहादि मत ॥

" ऋयुनस्य [१] । अधिकारोयन ' न्यायात्म इत् [२ ११५] इति यावत् ॥

मुक्क मुत्त । माउक्को माउत्त । सत्त सक्क । डक्को दड्ढ । लुक्क लुग्ग । " शक्त मुक्त [२] इत्यादिना एषु को वा ॥

८४ अथ नृपाध्यागेहार्थम आनीतस्य अश्वरत्नस्य गाथाभयेन वर्णनम आह । मन्नाभि कुलक्रम । अश्वम आरूढ । राजा इति प्रक्रान्त । कीदृशम । लक्षणपूर्ण शालिहोत्रशास्त्रोक्तसमस्तप्रशस्यचिह्नयुक्तम अक्षीण परिपूर्णमवाङ्गोपाङ्गम अक्षीणगमनम ॥

---

१ BC निर्धूअ° २ BC जीवाश्च तपो D त नीवाश्चपा

खन्दपिउ-कन्द-सरिसावणीस-जुग्गं असुक्क-रोम-छविं ।
अणसुक्ख-मउलि-कुसुमं खेडय-जर खेडअङ्ग-रजं ॥८५॥

सिहि-सीह-वसह-वग्घाण हत्थि-हंसाण चास-नंउलाण ।
तह तित्तिरस्स सरिसी सुहा गई होइ तुरयाण ॥

इति शास्त्रोक्तगतिसंपूर्णम् इत्यर्थः । अक्षीणतनुतेजसम् अन्यूनकायकान्तिम् । स्कन्धादिपु सप्तसु सप्तस्थानेषु पृथुल विस्तृतम् । यदुक्तम् ।

वच्छ-यल-भाल-कक्खन्तराइं तह कडिअ-खन्ध-गत्ताइं ।
पिहुलाइँ सत्त सुपसत्थ-पाय-पट्टीय-सहियाइं ॥

पुष्करगन्धं कमलवत् सुरभिम् । यदुक्तम् ।

महु-कमल-कुट्ठ-कुङ्कुम-कयम्ब-कप्पूर-कुज्जय-सुअन्धा ।
घय-चन्दण-विल्लोसीर-जाइ-गन्धा सुहा तुरया ॥

ध्रुवा ध्रुवनामानः आवर्ता दशसंख्या भ्रमरका यस्य स तथा तम् । यदुक्तम् ।

दो सीसे दुन्नि उरे इक्को भालम्मि फुरणए इक्को ।
दो रन्धे दो अवरन्धयम्मि इअ धुअ-दसावत्ता ॥
तुरय-मत्थइ बे जि आवत्त ते चन्द-सूरइं ।
पयड विन्नि उरह अस्सिणि-कुमारइं ।
वेयसन्नरु भाल-यलि वसइ ।
वाउ फुरणम्मि सारइ ।
रन्धह उवरन्धहँ जि ठिअ विण्णि बिन्नि आवत्त ।
तिहिँ तिहिँ कमि निवसहिँ सयल सोमि विसाह पवित्त ॥
जो हीणो धूआवत्तएहिँ सो हीण-लक्खणो तुरओ ।
जो तेहिँ जुओ सो कुल कोसल-जस-सुक्ख संजणणो ॥

८५. स्कन्दपितृस्कन्दाभ्या श्रीकण्ठकार्तिकेयाभ्यां सदृशा ये अवनीशास्तेपा योग्य. अर्ह तम । अशुष्का अरूक्षा । लावण्योपेतेति यावत् । इत्थंभूता रोम्णा छवि कान्तिर्यस्य । अशुष्कमौलिकुसुमं सार्द्रशिरोमाल्यम । क्ष्वेटकज्वरस्फेटक देवताधिष्ठितत्वेन विपतापविध्वंसकम् अङ्गरजो यस्य स तथा तम ॥

---

१ BCD निउ°. २ C वेय°. ३ BC °म्मि ४ B उवरध. ५ D सामि.

थाणु पिया-जल पुण्ण अत्थाणु-वाय जणेहि दीसन्त ।
पडिखम्भिअट्ट थम्भय-थम्भिअ-तणु ठम्भिअच्छेहिं ॥ ८६
रग्ग पिंग रत्त सर रवि-हय-सुक्क व नील किञ्चि-छविं ।
सुङ्क करणग्ग-चच्चर चडत्त ठिअ दिट्ठि दुच्चज्ज ॥ ८७ ॥
पच्चूहा पच्चूस पि पञ्च-धारासु अकय णिव्वेअ ।
णच्चा वुज्झा पिच्छीइ वण्णिअ सिक्खर विज्ज ति ॥ ८८ ॥

८६ स्थाणो ईश्वरस्य प्रिया गङ्गा तस्या यज्जल तद्वत् पुण्यम् । अविद्यमान स्थाणौ पातो यस्य जात्यत्वात् तम् । यद्वा अस्थाणुवात रोगविशेपरहितम् । प्रतिस्तम्भिता इव तत्क्षणे तदङ्गसङ्गाद् दत्तान्य स्तम्भा इव ये अट्टाना हट्टाना स्तम्भकास्तेपु स्तम्भिता अवष्टब्धास्तनवो यैस्त च ते स्तम्भिताक्षाश्च निश्चलनेत्रास्तैर्जनैर्दृश्यमान भ्रूक्षेपम् ईक्ष्य माणम् ॥

८७ रक्त सादिशिक्षास्वनुरक्तम् । पिकवद् रक्त फल । गम्भीर इत्यर्थ । एवभूत स्वरो हेपारवो यस्य स यथा तम् । यदुक्तम् ।

अच्छिन्न-गाहिर-सद्दा सुपसत्था हयवरा हुन्ति ॥

नीलकृत्तिच्छविं नीलवर्णत्वक्कान्तिम् । यदुक्तम् ।

सेअङ्ग-सामकन्नो अण्णो जो सेअ-चरण-नयणो य ।
सिअ-केसरो अ नीलो ते त्तिण्णि वि सुप्पसत्थाइ ॥

अत उत्प्रेक्ष्यते । रवेर्ये हया अश्वास्तेपा शुल्कमिव दानमिव । यथा अन्यो वणिग् मण्डपिकाया दान दत्त्वा चलति तथा रविणापि एत देशोपरि विचरता एतद् अनुष्ठितमेवेत्यभिप्राय । शुल्ककरणस्य मण्ड-पिकाया अग्र चत्वरे बहुमार्ग्यां चैत्यपु देवकुलेपु [च] स्थिताना दृग्भिर्दुस्त्यजम् । कौतुकाद् निर्निमेपम् इक्ष्यमाणम् इत्यर्थ ॥

८८ प्रत्यूपात् प्रत्यूपमपि । प्रतिप्रभातम् इत्यथ । पञ्चधारा ।

---

१ C पचूगेवि पचूसा पचूस पि २ From °क्ष्यते C wants the Commentary and grammer (not the text) up to लि in लिङ्गहिं under 91 as also the couplet 91 See note 2 on page 76

३ B प्रत्यूपपि

विञ्चुअ-अहिविञ्छिअ-अच्छीविस-विस-हरण-छेत्त-सेअ-जलं।
खुर ताडण-अखम-छमं रिक्ख-पवङ्गेस-सम-वेगं ॥ ८९ ॥
अवि रिच्छ-सरिच्छेहिं सणिच्छयं सच्छणं च लोएंहि ।
अच्छी-पच्छं लिच्छूहिं पेच्छिअं आसमारूढो ॥ ९० ॥

आस्कन्दितं धौरितकं रेचित वल्गित प्लुतम् ।

इति गतिविशेपा । तासु अकृतनिर्वेदम्[2] । तत्रासक्तम् इत्यर्थ । तथा ज्ञत्वाद् विचक्षणत्वाद् बुद्ध्वा अवगम्य पृथ्व्या पृथ्वीस्थजनेन वर्णितं श्लाघितम् । कथम् । शिक्षया विद्वान् इति सर्वगतिकरणनिपुण इति ॥

८९ वृश्चिकाश्च घुणा । अहिमूत्रोद्भवा वृश्चिका अहिवृश्चिकाश्च तीव्रविपघुणविशेपा[3] । अक्षिपु विप येपा ते च ते अक्षिविपा सर्पविशेपा । तेपा यद् विप गरलं तस्य हरण ध्वंसकं क्षेत्रस्य शरीरस्य स्वेदजलं घर्माम्बु यस्य । खुराणा ताडने आघाते अक्षमा असमर्था। वेपमानेति यावत् । इत्थंभूता क्षमा पृथिवी यस्मात् । ऋक्षाश्च जाम्बवदादय । प्लवङ्गाश्च हनूमदादयः । तेपाम् ईश सुग्रीव· तेन समवेगं तुल्यत्वरितगतिम् ॥

९० ऋक्षसदृक्षैरपि चापल्याद् अच्छभल्लकल्पैरपि सनिश्चयम् एकाग्रचित्तम् । यद्वा ऋक्षसदृक्षैरपि चञ्चच्चारुहारादिमनोहरत्वेन तारककल्पैरपि सक्षणं सोत्सवं च यथा भवति एवम् अक्षिपथ्यं लिप्सुभिर्लोकै· प्रेक्षितम् ।

लक्खण अक्खीण । "क्ष ख °"[३]इति क्षस्य खः॥ क्वचित्तु छझावपि[4] । अछीण । अझीण ॥

---

१ C लोगेहि. २ B निर्वेद ३ B °घुणशेपा . ४ B छत्सावपि.

१ धवलगेहमइ-निच्चलाकिदी चच्छलो चुलुग-वंस-दीवओ ।
तच्च-देवय-घरेण तक्खणोसारिआखिल दुहो पहुत्तओ ॥ ९१ ॥

खघाद । पोक्खर । "ष्कस्कयोर्नाम्नि" [४] इति ख ॥
खन्द कन्द । असुक्क अणसुक्कर । "शुष्कस्कन्दे वा [५] इति खो वा॥
खेडय । खेडअ । "क्ष्वेटकादौ" [६] इति ख ॥
अखाणु । "स्थाणावहरे' [७] इति ख । अहर इति किम् । थाणु ॥
पडिखम्भिअं अट्ट थम्भय । "स्तम्भे स्तो वा [८] इति स्तस्य ख ॥
थम्भिअ । ठम्भिअ । "थठावस्पन्दे' [ ] इति स्तम्भे स्तस्य थठौ ॥
रग्ग रत्त । "रक्ते गो वा [१०] इति गो वा ॥
सुक्क सुक्क । "शुल्के ङ्गो वा [११] इति ङ्गो वा ॥
किचि । चचर । "कृत्तिचत्वरे चः [१२] इति च ॥
दुधज । "त्योऽचैत्ये [१३] इति त्यस्य च । अचैत्य इति किम् । चइत्त॥
पच्चुहा पच्चूहे । "प्रत्यूषे षश्च हो वा [१४] इति त्यस्य च । तत्संनियोगे षस्य हो वा ॥

णज्झा । उ ज्ञा । पिच्छीइ । विज्जति । "त्वथ्वद्ध्वां चछजझाः क्वचित् [१५] । एषां यथासंख्यम् एते क्वचित् ॥
विञ्छुअ विन्छुअ । "वृश्चिके श्चेर्ञ्चुर्वा [१६] इति ञ्चु ॥
अच्छी । छेत्त । सरिच्छेहिं । अच्छी । "छोऽक्ष्यादौ [१७] इति क्षस्य पक्षा छ ॥ आर्षे तु इक्खू । खीर । सारिक्ख । इत्याद्यपि दृश्यते ॥
छम । "क्षमायां कौ [१८] इति छ । काविति किम् । खमा ॥
रिक्ख रिच्छ । "ऋक्षे वा [१९] इति छो वा ॥

९१ अतिनिश्चलाकृति अतिस्थिरस्वभाव वत्सल जावद्या प्रवर्तकत्वात् सर्वजनानि चौलुक्यवंशस्य प्रकाशकत्वात् दीपक इव तथ्य सत्यो यो देवताया शासनदेवताया घर । होहीं तुह उज्जाण

---

१ B पडिखम्भि　२ D पच्चुहा पच्चूसं　३ B श्चेर्ञ्चुर्वा　४ BD सरिक्खा

सइ सव्व-रिऊहिँ कय कुसुममिति [८१] प्रसादस्तेन कर्त्रा तत्क्षणे तस्मिन्नेव काले उत्सारिताखिलदुःख अपगतसमस्ताचिन्त धवलगेहं प्रासादं प्राप्त । राजेति शेष ॥ वैतालीयापरान्तिका छन्द । वंदनक[1] वा छन्दः । "तच्च-देवय-वरेण" इति उत्तरसर्गार्थसूचनम् ॥

सच्छण । "क्षण उत्सवे" [२०] इति छ । उत्सव इति किम् । तक्खणो॥

सणिच्छय । पच्छं । लिच्छूहिँ[2] । वच्छलो । "ह्रस्वात् थ्यश्चत्सप्साम् अनिश्चले" [२१] इति ह्रस्वात् परेषाम् एषा छ । अनिश्चल इति किम् । निच्चला ॥ आर्षे तथ्ये चोपि । तच्च ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृताद्व्याश्रयमहा-
काव्यवृत्तौ द्वितीय. सर्गः समाप्तः ॥

---

१ BD have पचचाद्दो वदनकमिति before वदनक २ See note 2 on page 73

कय-चम्मह सामच्छ वर सामत्था कओसव मुऊहिं ।
नयणोच्छ नमुज्जाण गओ निवो उच्छुओ दट्ठु ॥ १ ॥
जय छिह-ऊसुअ मयणो अवज्ज निप्पिह-सभज्ज-जुघ-लोओ ।
अलि सेज्ज चूअ-कलिओ तओ पयट्टो वसन्त-उऊ ॥ २ ॥

१ कृतमन्मथसामर्थ्यम उद्दीपनविभावत्वाज्जनितकन्दर्पप्रकर्षम् वर सामर्थ्यात् देवताप्रसादोत्कर्षाद् ऋतुभिर्वसन्ताद्यै कृतोत्सव युगपत् तत्तत्पुष्पफलप्रवालपटले प्रारब्धमहामहिम । नयनानां रम्यत्वाद् उत्सवम् उद्यान क्रीडाकाननम उत्सुक सोत्कण्ठो नृपो द्रष्टुम् ईक्षितु गत ॥

२ तत्र युगपत् सर्वतुप्रादुर्भावेपि वाच क्रमवृत्तित्वाद् ऋतुषु च वसन्तस्य सम्राट्कल्पत्वाद् अष्टाशीत्या गाथाभिरादौ तमेव वर्णयति ॥ जयस्पृहाया धर्माथादिपराभवेच्छायाम उत्सुको मदनो यत्र । अवद्ये क्षुद्व्यापारे नि स्पृहा विमुखा सभार्या युवलोकास्तरुणपुरुषा यत्र । अलिशय्या भ्रमरवसतयो ये चूता आम्रवृक्षास्तै कलित । तत देवतावरानन्तर वसन्तऋतु प्रवृत्त ॥

सामच्छ सामत्था । कओसव नयणोच्छव । उच्छुओ ऊसुअ । " सामर्थ्यो त्सुकोत्सवे वा ' [२२] इति छो वा ॥

छिह । " स्पृहायाम् " [२३] इति फस्य अपवादश्च ॥ बाहुलकात् क्वचिद् अन्यदपि । निप्पिह ॥

अवज्ज । सभज्ज । सेज्ज । " द्यय्यर्यां जः " [२४] इति एषां जः ॥

अहिमज्जु-जणय-अहिमञ्जु-माउ-भायाहिमन्नु-पमुहाण ।
अहिउञ्चिआसि मयणो वणवञ्झासज्झ-कुसुम-सरो ॥ ३ ॥
गय-सज्झसस्स मयरद्धयस्स कुसुमज्झओउ-दुइअस्स ।
कङ्केल्लि-पल्लव-मिसा आसि पयावो समिज्झन्तो ॥ ४ ॥
पट्टण-वहु-वलयाइअ-वट्ट-पयट्टालि-मण्डलो चूओ ।
पवण-कवट्टिअ-कुसुम-रज-सुरहि-महि-मट्टिओ जाओ ॥ ५ ॥

३. अभिमन्युजनकश्च अर्जुनः अभिमन्युमातृभ्राता बलदेव अभिमन्युश्च ते प्रमुखा धुर्या येषा वीराणा ते तथा तेभ्यः अवन्ध्याः कार्यसाधकत्वेन सफला असह्या क्षन्तुम् अशक्याः कुसुमान्येव शरा यस्य स तथाभूतो मदन अधिक एव त्रैलोक्यवशवर्तिकारित्वेन अभ्यर्हित एवासीत् ॥ अधिकापेक्षया अनुपात्तक्रियेपादाने पमुहाणेति पञ्चमीप्राप्तौ ' क्वचिद् द्वितीयादे' [३. १३४] इति षष्ठी ॥

अहिमज्जु अहिमञ्जु । अभिमन्यौ जञ्जौ वा ' [२५]इति जो ञ्जश्च वा। पक्षे । अहिमन्नु ॥

४. गतसाध्वसस्य स्वरिपोरीश्वरस्यापि तदाज्ञाविधायित्वेन निर्भयस्य मकरध्वजस्य कुसुमान्येव ध्वजचिह्नं यस्य स चासौ ऋतुश्च स द्वितीयो यस्य । वसन्तर्तुयुक्तस्येत्यर्थ । कङ्केल्लिपल्लवमिषात् प्रतापः समिन्धान समन्ताद् दीप्यमान आसीत् ॥ प्रतापो हि आरक्तो वर्ण्यते । अशोककिशलयानि च तथा । इतीत्थम् उत्प्रेक्ष्यन्ते ॥

अणवज्झ । असज्झ । सज्झसस्स । ' साध्वसध्यह्या झ '[२६] इति झ ॥
द्धयस्स ज्झओ । " ध्वजे वा ' [२७] इति झो वा ॥
समिज्झन्तो । " इन्धौ झा [२८] इति इन्धौ धातौ झा ॥

५ पत्तनमेव ... । ... यायितं कङ्कणवद् आचरितम् यत वृत्त यः ... उद्यतम् अलिमण्डलं

कामिणि-घुत्तिम-वत्ता-निरत्तणा वाहि-वड्डइण वडो ।
पयडिअ-वम्मह-वड्डो सिढिलिअ-वामन्तिआ-वेण्टो ॥ ६ ॥
विरहिणि-विमण्डुलङ्गी-करणा गइणाह-वइ-महु-वड्डो ।
कामड्डुन्था सुहओ च[illegible]थ पुग्गि थगाण पि ॥ ७ ॥
ठीणम्बु-मीअलो थीण-चय-रङ्कि-मद्दु-बिन्दु-चुम्बणओ ।
वम्मह-मडड्डेसु इड्डायाओ मड्डुड्डिअओ ॥ ८ ॥

यस्मिन् । पवनेन कम्पितानि प्रज्वलितानि यानि कुसुमानि तथा यद् [illegible] पर्याप्तेन सुरभि [illegible] यस्मात् न तथा भूतस्तुना जात ॥

प[illegible] । वड्ड । [illegible] । क[illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] ॥

६ [illegible] वसन्त[illegible] [illegible] मलयानिलो [illegible] ॥ [illegible] । [illegible] [illegible] लिताव्य यथा भवति एव [illegible] यानि [illegible] । [illegible] । कामिनीनां धूतत्वबानाया [illegible] निवद्ध । मलयानिल हि यानि [illegible] नाना [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] वात [illegible] [illegible] कम्पितान् [illegible] वासन्तिका[illegible] [illegible] न तथा ॥

७ विरहि[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । कालस्य अथ [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] ।

८ [illegible] हिम [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

१ BC [illegible] २ BC [illegible] C [illegible] ४ C [illegible]

मुह-गड्ड-निबुड्डेहिँ व उच्च-विअड्डि-ट्ठिएहिँ पिज्जन्तो ।
छड्डिअ-मलउज्जाणो मड्डिअ-वेइल्ल-विच्छड्डो ॥९॥
रय-संमड्ड-सम-हरो कवड्डि-सिर-सरिअ-सलिल-सीअलओ।
लंघिय-गड्डहवाहण-पुरो मयण-गद्दहिअ-लोओ ॥१०॥
मलयाचल-कण्डालिआ-आउह-सालाउ भिण्डिवालो व्व ।
ठड्ढेण वुड्ढ-जग-जय-छिहाइ गहिओ महु-भडेण ॥११॥

मन्मथसंदष्टेषु इष्टाघात' कामार्तप्राणिपीडाप्रद इत्यर्थ । मधोर्वासन्तस्य कार्यकरणाद् औष्ट्रिक । भृत्य इत्यर्थ ॥

९. मुखस्य गर्तोपचाराद् बाहुल्यम् । तत्र निमग्नैरिव । अनवरत-सुरतव्यासक्तैरित्यर्थः । उच्चा चासौ वितर्दिश्च वेदिस्तत्र स्थितैर्मत्तवारण-भूमिगतैः पीयमानो रतक्लमापनोदार्थ सेव्यमान । छर्दितं तदानीं दक्षिणस्या उत्तरस्यां गमनाद् वान्तम् । त्यक्तम् इत्यर्थ । मलयोद्यानं येन । मर्दित अन्तर्भ्रमणेन कदर्थित विचाकिलाना विच्छर्दो विस्तारो येन स तथा ॥

१०. रतसंमर्दात् सुरतासक्तेः श्रमः खेदस्तस्य हरो विध्वंसकः । यतः किंभूतः । कपर्दी ईश्वरः तस्य यच्छिरस्तत्र या सरिद् गङ्गा तस्या यत् सलिलं तद्वत् शीतल. । लङ्घित गर्दभवाहनस्य रावणस्य पुरं लङ्काख्या नगरी येन । मदनेन गर्दभितो गर्दभवद् आचरति स्म लोको यत्र स तथा ॥

११. मलयाचलकन्दरिकैव आयुधशाला तस्या भिन्दपालः शस्त्र-विशेष. स इव स्तब्धेन साहकारेण वृद्धा महती या जगज्जयस्पृहा तया मधुभटेन वसन्तवीरेण गृहीत. ॥

दट्ठाङ्गीनिअ-मयणा विरहिणि नीमास रुद्धि-परिविद्धा ।
अनिअइ-असइ-अणिट्टीण पि निट्टण-न्दइ-सद्दा ॥ ९२ ॥
गिद्धिं पत्तो रम्मिअ-लवली-मुद्दा रमन्त मुद्दन्तो ।
अट्टद्धीक्य माणिणि माणो पञ्जुण्ण डिण्णाणा ॥ ९३ ॥
पण्णास-गुण मयण पण्णरह-गुण मद्दु च पयडन्तो ।
मन्तुमइ-मन्तु-डलणा ममत्त-लय-तम्ब नि रम्गणो ॥ ९८ ॥
अविरहि-विरहि थव्वातन-पत्त पडुन्थ-ल्यमपडुड्डो ।
उच्छाहकरणु थारथाण मल्याणिला गाउ ॥ ९५ ॥

९ स्यापि इश्वन्तृतीयनयाचिपा मम्मनान्धृतापि गर्गीनिन शगर्पकृता मन्ता नन निरहिर्णाति श्वामनुद्धया पाग्दृद्ध निस्तृत । अविन्गाश्च कामप्रवृत्ता अनिपुणा अग्रद्धाश्च तर्गनिच्छज अनुद्धया शिष्टान्तपामपि निर्णाणगनिग्द्ध न्त्यान्लिसुग्नाभिलाप ॥

९३ ऋद्धि मारम्यान्मिप मान कम्पिता अन्तान्गा न्न्ना लताना मृधान गिराम यन । यमन्त मृधन्य प्रयात । अर्धार्धीकृत रतान्कण्ठाक्रणात रण्डगा गिद्दिता मानिर्नीना माना नन । प्रद्युम्नस्य कन्दर्पस्य न्ता आज्ञा यन । जनानाम इति शप । कन्दर्पग यम अधुना तनपु न्योपयद्द न्त्यथ ॥

९८ पञ्चाशद्गुण मन्न पञ्चन्गगुण मधु च प्रकटयन । तयागनिक्य ननग्रनिस्यथ । मन्युमनाना प्रियनिप्रियण मर्यादाना प्रथमाना मन्यु ल्लन । मत्याग्निचाटुकाग्म अन्तगणापि प्रमान्नकाग्र इत्यथ । ममस्तलताम्लम्माना विस्तरण अनुकूलत्यन वृद्धिनक ॥

९५ अविरहिणाश्च युगनियुक्ता विरहिणश्च तद्विपराना । तया

१ B omits बमुन्न आणी यन २ C मगमा B wanting

स्तवास्तवयो. शीतसंतापोद्दीपकत्वेन प्रशंसाप्रशंसयो पात्रम् । पर्यस्ता[2] लता यस्मिन् कर्मणि तथा अपर्यस्त. । इतरवायुभिरसंमिश्र इति भावः । अनुत्साहाना कामार्थे अनुद्यमानाम् उत्साहकरः आसक्तिजनक. ॥

नट्टईण । "र्तस्याधूर्तादौ" [३०] इति र्तस्य ट' । अधूर्तादाविति किम् । धुत्तिम । वत्ता । निवत्तणो ॥ वाहुलकाद् वट्टो ॥

वेण्टो । "वृन्ते ण्टः" [३१] इति ण्टः ॥

विसण्ठुलट्ठी । "ठोऽस्थिविसस्थुले" [३२] इति ठ. ॥

चउट्ठो चउत्थ । अट्ठत्थो । पुरिसत्थ । ठीण थीण । "स्त्यानचतुर्थार्थे वा" [३३] इति ठो वा । परम् अर्थशब्दे व्यवस्थितविभाषया ठत्वम् । धनार्थे न भवति॥

लट्ठि । "ष्टस्यानु°" [३४] इत्यादिना ष्टस्य ठः । अनुष्ट्रेष्टासंदष्ट इति किम् । संदट्ठेसु । इट्टा । महुट्टिअओ ॥

गड्ड । "गर्ते डः" [३५] इति र्तस्य डः । टापवादः ॥

विअड्डि । छड्डिअ । मड्डिअ । विच्छड्डो । समड्ड । । कवड्डि । "समर्द°" [३६] इत्यादिना र्दस्य डत्वम् ॥

गड्डह गद्दहिअ । "गर्दभे वा" [३७] इति र्दस्य डो वा ॥

कण्डलिआ । भिण्डिवालो । "कन्दरिकाभिन्दिपाले ण्ड." [३८] इति ण्डः ॥

ठड्ढेण । "स्तब्धे ठढौ" [३९] इति यथाक्रम ठढौ ॥

छुड्ढ । दड्ढो । वुड्ढि । अविअड्ढ । "दग्ध°" [४०] इत्यादिना ढः ॥ क्वचिन्न । परिविद्धो ॥

असड्ढ सद्धो । अणिड्ढीण रिद्धिं । मुड्ढो[3] मुद्धन्नो । अड्ढद्धी । "श्रद्धर्द्धि°" [४१] इत्यादिना ढो वा ॥

पज्जुण्ण । आणो । "म्नज्ञोर्ण." [४२] इति ण. ॥

दिण्णा । पण्णास । पण्णरह । "पञ्चाशत्पञ्चदशदत्ते" [४३] इति णः ॥

मन्तु मन्नू । "मन्यौ न्तो वा" [४४] इति न्तो वा ॥

---

१ BC सात° २ BC omit 'पर्यस्ता तथा' ३ BC omit मुड्ढो.

भमरालिद्धे इसचिन्धय-चिण्हे आसि सिन्दुवारम्मि ।
भस्सिय इसिन्ध-जीयाउ-अप्प-चुक्क व्विय पराओ ॥ १६ ॥
अप्पाणत्ता मुक्का भस्यिप्प पिणहि पहिअ मन्थहिं ।
रङ्किल्लि-कुम्पल रुप्पिणि-सुअ नाण व दहुण ॥ १७ ॥
रुच्मि निर सम्मि-जोव्वण-गुणेहि तम्मि रया जुआणेहि ।
पुप्फिअ-असोअ विपिणे परोप्पर-फद्धमन्तोरा ॥ १८ ॥

वित्थरणो । "स्तस्य [८] त्यादिना स्तस्य थ । असमस्तस्य इति किम । समत्त । तम्ब ॥

थवातन । "स्तबे वा" [४६] इति स्तस्य थो वा ।

पल्लत्थ पलट्टो । "पर्यस्ते थटौ [४७] इति पर्यायेण थटौ ॥

उच्छाह अणुत्थारयाण । "चोत्साहे था हस्व र [४८] इति थो वा । तत्सनियोगे च हस्व र ॥

१६ भ्रमरैराश्लिष्टे सौगन्ध्यलाभात् आलिङ्गिते झपचिह्नस्य कामस्य चिह्न उत्कण्ठादायकत्वेन व्यञ्जके सिन्दुवारे निर्गुण्डे भस्मित ससाधिभङ्ग प्रकुपितत्र्यम्बक तृतीयनेत्रजाज्वल्यमानज्वलनज्वालया भस्मसात्कृता यो झपचिह्नस्तस्य जीवातौ जीवनौषधस्य भस्मसदृशचूर्णमिव ससाध्यत परागः ॥

आलिद्धे । "आश्लिष्टे लधौ" [४९] इति यथासंख्यं लधौ ॥

चिन्घ इसिन्घ । "चिह्ने न्धो वा [५०] इति न्घ । ण्हापवाद । पक्षे सोपि । चिण्हे ॥

१७ रुक्मिणीसुतबाणानिव जगन्मोहनान पञ्चशरशरानिव कङ्केल्लि कुड्मलम अशोकाविकसितकुसुम तथचारु वा दृष्ट्वा स्मृता सौख्याय अनुध्याता आत्मप्रिया यैस्त तथा तैः पथिकसार्थ आत्मन आत्मा ध्यनीवा मुक्त । त तत्र तद्दर्शनात् क्षोभेण मृता इत्यर्थ ॥

भस्सिय भप्प । अप्पाणत्ता अप्प । "भस्मात्मनो पो वा [५१] इति इति पो वा ॥

१८ पुष्पिताशोकविपिने तस्मिन उद्याने रुक्मा राक्मणाभ्राता

1 D जाज्वलज्ज्वलन

सो वि बुहप्फइ-सीसो बुहप्पई सो वि तत्थ ओच्छरिओ ।
निप्पहिअ-तिअस-लीलं दोला-लीलोसवं दट्टुं ॥ १९ ॥
विरहिअ-भिप्फं असिलिम्ह-कण्ठयं विगय-सेफ-कण्ठेहिं ।
तम्बम्ब-दलोत्तंसं दोलिर-तरुणीहि अह गीअं ॥ २० ॥

स चासौ नृपश्च तेन सदृशं यौवनं गुणाश्च येषां तैर्युवभिः परस्परम् अन्योन्य स्पर्धा[1] अभिभवेच्छा यत्र तद् यथा भवति एवम् अन्दोल्यते अस्याम् इत्यन्दोला प्रेङ्खा कृता ॥

कुम्पल । रुप्पिणि । "ड्मक्मो." [५२] [इति]पः ॥ क्वचित् च्मोपि । रुच्मि॥

१९. अथ वसन्तक्रीडापीडं दोलाविलासं गाथाष्टकेन वर्णयति । सोपि भूमण्डलाखण्डलत्वेन प्रसिद्धोपि बृहस्पतेः बृहस्पतिनामोपाध्यायस्य शिष्यः श्रीकुमारपालनृप सोपि तदुपाध्यायत्वेन विशदप्रज्ञार्द्धियुक्तत्वेन च उत्कृष्टोपि बृहस्पति तत्र उद्याने निष्प्रभिता. स्वातिशयात् पराभूतास्त्रिदशाना लीला क्रीडा येन तत् तथाभूतं दोलालीलोत्सवं द्रष्टुम अवस्तृत आगत । अपिशब्द' समुच्चये ॥

पुप्फिअ । °प्फद्ध । "ष्पस्पयो फ." [५३] इति फः ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । बुहप्फइ । बुहप्पई ॥ क्वचिन्न । परोप्पर । निप्पहिअ ॥

२० विरहित त्यक्त भीष्मं श्रुतिकटुकत्व येन तत् । सुकुमारम् इत्यर्थ । अथवा विरहिताना वियुक्ताना भीष्म भयावहं विरहोद्दीपकत्वात् । अविद्यमान. श्लेष्मा कफो यत्र स तथा एवंभूत कण्ठो यत्र । ताम्राणि यान्याम्रदलानि तेषाम् उत्तंस आपीडो यत्र तद् यथा भवति एवम् । विगतश्लेष्मकण्ठै । तरुणै. सहेत्यर्थात् । दोलयन्तीत्येवंशीला दोलयित्र्य. । ताश्च ता. तरुण्यस्ताभि. अथ दोलाध्यारोहानन्तर गीत गीयते स्म ॥ कान्तै सह दोलाध्यारूढाभिस्तरुणीभिर्गीतं कृतम् इत्यर्थ. ॥

---

1 BC स्पर्धा यत्र अन्दोलने तद्

अक्खलिअ जिब्भ पइ नाम पुच्छिआ तत्थ खलिअ-जीहाओ ।
मय-विहलाहिं मय-भिब्भलाओ लट्ठीहिं विब्भलिआ ॥ २१ ॥
उब्भमणुद्ध च ठिआ दोलासु विज्ज निजिय कम्हारा ।
कम्भारजम्म पीवल कर-जुग्गय चरण जुम्माओ ॥ २२ ॥
कय-बम्भचेर-भङ्गा सुन्देरेण म-बम्हचरिआण ।
चल-नेउर-जय तूराहिअ सर-मोडीग धीराओ ॥ २३ ॥

भिप्फ । " भीष्मे ष्म " [५४] इति ष्मस्य फ ॥
असिलिम्ह सेफ । " श्लेष्मणि वा " [५५] इति ष्मस्य फो वा ॥
तम्बम्म । " ताम्राम्रे म्ब " [५६] इति मयुक्तो ब ॥

२१ षड्भि कुलकम । धरणिबृहस्पतिशिष्येण पृथ्वीपुरन्दरेण । राज्ञेत्यर्थ । सकलकलाकौशले बृहस्पतिना सुराचार्यसदृशेन उपनतानि आरामिकैर्ढौकितानि वनस्पतीनि वनस्पतिफलानि यस्य स तथा । तेन वनस्पतिवने वृक्षवने । वन जलमपीति तद्व्यवच्छेदार्थ वनस्पतिग्रहणम । वनिता अङ्गना दृष्टा ॥ कीदृश्य । स्खलिता पति सुरत पतिनामग्रन्थनोद्भूतलज्जया अविस्पष्टा जिह्वा रसना यासा तास्तथा । यतो मदेन क्षीबतया जिह्वला विसस्थुला यष्टिभियष्टिघातै कृत्वा विह्वला व्याकुलीकृता अस्खलितजिह्वम् । व्यक्तम इत्यर्थ । एव तत्र उद्याने मदविह्वलाभि । वयस्याभिरिति गम्यते । पतिनाम पृष्टा ॥

२२ विद्यया जितकाश्मीरा कलाकौशल्येन विजितसरस्वतीदेश काश्मीरपण्डिता । काश्मीरजन्मना कुङ्कुमेन पीत पीतवर्ण करयुग्म चरणयुग्म च यासा ता । तथा दोलासु प्रेङ्खासु उर्ध्वम अनूर्ध्व च स्थिता ॥ काश्चिद् उपविष्टा आन्दोलयन्ति काश्चिद् उर्ध्वा गयति भाव ॥

२३ सब्रह्मचर्याणा नियमितमैथुनसयाना सौन्दर्येण अङ्गोपाङ्ग

१ D °काश्मीरा

थिज्ज-गुरु-घुम्मण-समुन्नय-पय-पेरन्त-हणिअ-पज्जन्ते ।
खण-पुप्फिए असोए अच्छेरस्स वि कयच्छरिआ ॥ २४ ॥
अच्छअर-सोअमल्ला कयच्छरीआ पिअच्छरिज्जाण ।
पल्लत्थ-दीहरोरुअमभिपल्लाणिअ-पिअ-कडीओ ॥ २५ ॥

द्भुतरम्यत्वेन कृत्वा कृतब्रह्मचर्यभङ्गा जनितब्रह्मव्रतलोपा । चला नूपुरा एव जयतूर्याणि तै आहिते स्मरस्य शौण्डीर्यं च पराक्रमो धैर्यं च अकातरत्वं यकाभि ॥ वीराणां हि जयतूरश्रवणात् समराय उत्साह-धैर्ये प्रादुर्भवत तथा मञ्जीरझङ्कारे च स्मरस्य अत्यन्तोल्लासाद् इत्थम् उक्ति ॥

२४ धैर्येण गुरुघूर्णन बहुभ्रमण यस्य स चासौ समुन्नतपादश्च तस्य पर्यन्तेन प्रान्तेन हत पर्यन्तो यस्य । अत एव क्षणपुष्पिते तत्काल-मेव सजातकुसुमे अशोके सति । आश्चर्ययोगात् पुमानप्याश्चर्यं । तस्यापि तादृक्कान्तादर्शनेन सकौतुकस्यापि कृताश्चर्या । तत्कालं स्व-पादप्रहारमात्रेण अशोकपुष्पोत्पादनेन जनितकौतुकान्तरा इत्यर्थ ॥

२५ आश्चर्यम् अत्यद्भुत सौकुमार्यं मृदुत्व यासाम् । प्रियाश्चर्या-णा कृताश्चर्या उत्पादितकुतूहला । पर्यस्तौ पार्श्वत· क्षिप्तौ दीर्घौ ऊरू सक्थिनी यत्र इत्येवम् अभिपर्याणिता पल्ययनीकृता· प्रियाणा कट्यो यकाभिस्तास्तथा ॥

जिब्भ जीहाओ । " ह्रो भो वा " [५७] इति ह्रस्य भो वा ॥

विह्लाहिं भिब्भलाओ विब्भलिआ । " वा विह्वले वौ वश्च " [५८] इति ह्वस्य भो वा तत्सनियोगे च वेर्वस्य वा भ ॥

उब्भ अणुद्ध । " वोर्ध्व " [५९] इति भो वा ॥

कम्हारा कम्भार । " कश्मीरे म्भो वा " [६०] इति म्भो वा ॥

जम्म । " न्मो म ' [६१] इति न्मस्य म । अधोलोपापवाद ॥

१ BC °सोउमल्ल°,

धराणि-वहस्सइ-सीसेण सयल-कल-कोसले वहप्फइणा ।
विलया वणस्सइ-वणे दिट्ठा उवणय-वणप्फइणा ॥२६॥
थप्फुल्ल-वयण वाहुल्ल लोयणीकय पउत्थमुल्लसिअ ।
दस-काहावण-वीस-कहावण-मुल्ल तिलय-फुल्ल ॥२७॥

कुम्भाय कुम्भाओ । "ष्मो वा" [६२] इति ष्मस्य मो वा ॥

बम्मचेर । सुन्देरेण । सोंडीर । तूरा । "ब्रह्मचर्य" [६३] इत्यादिना यस्य र । आपवाद । चौर्यसमत्वाद बम्हचरिआण ॥

धीराओ धिज्ज । "धैर्ये वा" [६४] इति र्यस्य रो वा ॥

पेरन्त । "एत पर्यन्ते" [६५] इति एकाराद् र्यस्य र । एत इति किम् । पज्जन्ते ॥

अच्छेरस्स । "आश्चर्ये" [६६] इति एकाराद् र्यस्य र । एत इत्येव । कयच्छरिआ । अच्छअर । कयच्छरीआ । पिअच्छरिजाण । "अतो रि" [६७] इत्यादिना अकाराद् र्यस्य रिअ अर रिज्ज रीअ इत्यादेशा । अत इति किम् । अच्छेरस्स ॥

सोअमल्ला[1] । पल्लत्थ । अभिपल्लाणिअ । "पर्यस्त" [६८] इत्यादिना र्यस्य ल्ल ॥

वहस्सइ वहप्फइणा । वणस्सइ वणप्फइणा । "बृहस्पतिवनस्पत्यो सो वा" [६९] इति सो वा ॥

२७ थाप्पेण ऊष्मणा । प्रियाविरहसतापोत्थस्वेदेनेति यावत् । आर्द्राणि क्लिन्नानि वदनानि येषा ते च बाष्पै कान्तावियोगोत्थाश्रुभि आर्द्राणि लोचनानि च येषा ते च । ततश्चिप्रत्यये बाष्पार्द्रवदनबाष्पार्द्रलोचनीकृता प्रोषिता येन । दश कार्षापणा विंशति कार्षापणाश्च मूल्य यस्य तत् तथाभूत तिलकफुल्ल वृक्षविशेषपुष्पम् उल्लसित विकसितम् ॥

वाहुल्ल । "बाष्प होऽश्रुणि" [७०] इति ह । अश्रुणीति किम् । थप्फुल्ल ॥

काहावण । "कार्षापणे" [७१] इति ह ॥ कथ कहावणेति । "ह्रस्व सयोगे" [१ ८४] इति प्रागेव ह्रस्वत्वे पश्चात् हादेशे कहावणेति भविष्यति ॥

१ BC सोमल्ला

दुहिआण दुक्ख-हरणम्मि दक्खिणो काम-दाहिण-करो व्व।
उम-तित्थिआण तूहं फुड-फुल्लो आसि महुअ-तरू ॥२८॥
पायाहओ असोओ कोहलि-सामाहिँ पम्हलच्छीहिं ।
कोहण्डी-कुसुमो कम्हारज-किसलो अ हवइ म्ह ॥२९॥
नव-रवि-रस्सि-पसूणो सर-उम्ह-करो अलक्खि वम्ह-तरू ।
रोलम्ब-सण्ह-रव-कय-सागय-पण्हो महु-सिरीए ॥३०॥

२८. दु'खितानाम् अननुकूलकलत्रत्वेन पीडितानां दु'खहरणे दक्षिण तदभीप्सितार्थसाधकत्वेन हित । अत उत्प्रेक्ष्यते कामस्य दक्षिणकर इव । तत्करसाध्यकार्यस्य तेनापि निष्पादनात् । उमा-तीर्थिकाना गौरीभक्ताना तीर्थम् । तत्र गौरी वसतीति श्रुते । तेषा भक्तिस्थानम् स्फुटफुल्लो विकसितकुसुम मधूकतरुरासीत् ॥ उमेति " दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ " [१ ४] इति ह्रस्व. ॥

दुहिआण दुक्ख । दक्खिणो दाहिण । तित्थिआण तूह । " दु.खदक्षिणतीर्थे वा [७२] इति हो वा ॥

२९ कूष्माण्डीवत् श्यामा श्यामवर्णास्ताभि. पक्ष्मलाक्षीभि अशोक पादेन आहत । तत कूष्माण्डीकुसुमवत् कुसुमानि यस्य स तथा । कश्मीरज कुङ्कुम तद्वत् किशलयानि च यस्य स तथाभूतश्च भवति स्म । स्वदोहदसम्प्राप्तित शाद्वल. संवृत्त इति भाव ॥

कोहलि कोहण्डी। "कूष्माण्ड्या ष्मो लस्तु ण्डो वा " [७३] इति ष्मा इत्यस्य ह. । ण्ड इत्यस्य तु वा लोऽपि ॥

३०. नवरविरश्मिवद् रक्तानि प्रसूनानि यस्य । स्मरस्य उष्मकर दर्शनकारिलोकस्य स्मरज्वरजनक । मधुश्रिया वसन्तलक्ष्म्या रोलम्बा भ्रमरास्तेषा सूक्ष्मा श्र [illegible] वा ये रवा गुञ्जितानि तै कृतस्वागतप्रश्न इव ब्रह्मतरु पलाश [illegible] स्म ॥

१ BCD हे. for वा.

जण्हवि जल ससि-जुण्हा सीयलमलि पडल कसण कसिण दल
अवरण्ह विअसिअ आसि पाडल रइअ-पल्हाय ॥ ३१ ॥

अक्खलिअ सुत्त निच्चल-अणिट्ठुरोग्गीव छप्पचरण-भुत्त ।
विरहिणि दक्खोप्पायन्तप्पाय कुरवय फुडिअ ॥ ३२ ॥

खग्गि पिअ-सेर मुद्धय सिरीस-लग्गा अलक्खि भमरोली ।
नासीकय व्व मल्ली विक्कमि कन्दप्प-वीरेण ॥ ३३ ॥

पम्हल । कम्हार । म्ह । उम्ह । बम्ह । "प॰मश्म ' [७४] इत्यादिना प॰मस्थस्य श्मस्य श्मष्मह्मां च म्ह ॥ कच्चिम । रस्सि । सर ॥

३१ जाह्नवीजलशशिज्योत्स्नावत् शीतलम् अलिपटलै कृत्वा कृष्णानि नीलानि कृत्स्नानि समस्तानि दलानि यस्य तत् तथा अप-राह्णकाले विकसित रचितप्रह्लाद सौरभ्यादिना कृतप्रमोद पाटल पाटलिपुष्पम् आसीत् ॥

सण्ह । पण्हो । जण्हवि । जुण्हा । अवरण्ह । "सूक्ष्म [७५] इत्यादिना सू॰मस्थस्य श्मस्य श्नष्णस्नह्नह्णा च ण्ह ॥ विश्लेषे तु कृष्णकृत्स्नयो कसण कसिण ॥

पल्हाय ॥ "ह्लो ल्ह ' [७६] इति ह्लस्य ल्ह ॥

३२ अस्खलित निरुपद्रव यथा भवति एव सुप्ता अत एव निश्चला अप्रकम्पा अनिष्ठुरोद्ग्रीवा कोमलोर्ध्वकन्धरा ये षट्चरणा स्तैर्भुक्तम् आस्वादितमधु । विरहिणीना दु स्योत्पादे कष्टविधाने अन्तप्राय मृत्युप्राय कुरवक स्फुटित विकसितम ॥

३३ खड्गिना गण्डकाना प्रियाणि स्मेराणि विकचानि मुग्धकानि मनोज्ञानि यानि शिरीषाणि शिरीषपुष्पाणि तेषु लग्ना मकरन्द

---

१ BOD कुरवय २ D सूक्ष्मस्थश्मस्य ३ B दु खोत्पादैकविधानोऽन्तप्राय

भव्व-सरा वण-वारे सद्दिअ-विक्कव-पउत्थ-वहु-वन्द्रा ।
भद्दं व भद्द-सिरिणो पढिउं लग्गा पिगी महुणो ॥ ३४ ॥
वक्कलि-दिआण मव्वाणोव्वेय-करी अकम्मसाणं पि ।
आवह्ल-विरत्ताणं वि दारन्ती हियय-दाराइं ॥ ३५ ॥

लोभाद् आसक्ता भ्रमरालि अलक्षि उत्प्रेक्षिता । यदुत विक्कमि-कन्दर्पवीरेण पराक्रमकलितस्मरसुभटेन भल्लिर्बाणविशेषः सैव न्यासी-कृता प्रस्तावे ग्रहीष्ये [इति] स्वमित्रवसन्ततुंप्रधाने शिरीषवृक्षे स्थापिता ॥

अक्खलिअ । सुत्त । निच्चल । अणिट्ठुरीगोवि । छचरण । भुत्त दुक्खोप्पाय । अन्तप्पाय । खग्गि । मुद्धय । "कगट०" [७७] इत्यादिना एषाम् ऊर्ध्वस्थितानां लुक् ॥

सेर । लग्गा । नासी । "अधो मनयाम्" [७८] इति मनयाम् अधःस्थानां लुक् ॥

३४. युग्मम । वनद्वारे काननमुखे शब्दितानि कूजितव्याजेन नूनम अधुना युष्मत्प्रेयानागमिष्यतीति वार्नितानि विक्लवानि स्मर-विह्वलानि प्रोपितवधूना वन्द्राणि [वृन्दानि] यया सा तथा । भव्यस्वरा सती । उत्प्रेक्ष्यते । भद्रश्रिय सर्वर्तुरम्यत्वेन मनोज्ञलक्ष्मी-कस्य मधोर्वसन्तस्य भद्रमिव मङ्गलवाक्यमिव पठितु लग्ना पिकी कोकिला । अन्यापि गाथिकी ईश्वरगृहद्वारे मङ्गलं गायतीति ॥

३५. भूय किंभूता । सर्वेषां वल्कालिद्विजाना तरुत्वक्परिधान-तापसानाम् उद्वेगकरी संतापजननी । स्मरज्वरोत्पादनात् । अकल्मपा शुभध्यानाक्षिप्तपापा तेपामपि आवाल्यं शैशवाद् आरभ्य विरक्ता भवभीरवस्तेपामपि हृदयद्वाराणि चित्तमध्यानि दारयन्ती पीडयन्ती ॥

विक्कमि । कन्दप्प । सद्दिअ । विक्कव । वक्कलि । "सर्वत्र लवराम् अवन्द्रे" [७९] इत्यूर्ध्वाध स्थितानाम् एषा लुक् ॥ सयुक्तानाम् उभयप्राप्तौ यथादर्शनं लोपः।

१ BC °विरत्ताण. २ BC युष्मात्प्रिया नागमिष्यन्तीति

अगणिअ धाइ धागी-सुआणुमरिआओं कोउहल्लेण ।
फुल्लन्धुअ-धत्तिं धाविआओं गाला नव लर्आलं ॥३६॥
मायन्द-निउञ्जे कूजिएहिँ अन्नाण-जाणि मण-हरणा ।
मत्ता अतिण्ह-मर-सर-तिक्खण-विण्णाणिणि व्व पिगी ॥३७

क्वचिन्न ऊर्ध्वम । सन्नाणो । अकम्मसाण ॥ क्वचिरनथ । दिआण । आबद्ध ॥ क्वचित् पनायण । नार दाराइ । अनन्त इति किम । रुद्र । संस्कृतसमोय प्राकृतशब्द । अत उत्तरेण विकल्पोपि न निषेधसामर्थ्यात् ॥

मद्र मद्द । "द्रे रो न वा [८] इति द्रे रस्य वा लुक् ॥

३६ धात्रीम आमलकीं नालधारिका वा अगणयित्वा अनादृत्य धात्रीसुताभि अनुसृता प्रभृतोनुगता बाला कुमारिका । फुल्लन्धुअ इति रेभ्यो भ्रमरार्थ । तेषा मकरन्दुग्धदायित्वेन धात्रीमिव नवा तत्क्षणप्रादुर्भूतकोरकत्वेन प्रत्यग्रा लवलीं धाविता कुतूहलेन । पुष्पा रामणीयकातिशयकौतुकेन ता प्रति गता ॥

गाइ गत्त । "धात्र्याम् [८१] इति रस्य लुक् । पक्षे धारी ॥

३७ चूतनिकुञ्ज आम्रगहने कूजिते कृत्वा अज्ञाना मूर्खा ज्ञानिना विद्वाम । तेषा मनमा हरणी । रणरणकत्वेन वैक्लव्यकारित्वाच्च । अनल्पकथते । अतीक्ष्णा स्वकार्यकरणासमर्थत्वात कुण्ठा य स्मरशरा स्तेषा तीक्ष्णने उत्तेजने विज्ञानिनीव विचक्षणेव । मत्ता आम्रमञ्जरी [illegible] पुष्प पिकी अस्ति ॥ चूतस्य माकन्द [illegible] [२ ७८] इत्यनन । संस्कृतेर्यौ ये ॥ तीक्ष्ण [illegible] [८ २ ४] इति णिजि अन्यस्तरलोप तीक्ष्णन [illegible] ॥

अतिण्ह तिक्खण । तीक्ष्णे ण [८] इत [illegible] ॥

अन्नाण जाणि । "ज्ञो ञ [८३] [illegible] ॥ क्वचिन्न । विण्णाणिणि ॥

मज्झण्हतरू मज्झण्ण-पुप्फ-जीविअ-दसार-वइ-पुत्तो ।
महु-जुव-मंसु-सरिच्छालि-गुच्छओ आसि मण-हरणो॥३८॥
हरिअन्द-रुप्पि-सरिसाण वि पहिआणं वणं मसाणं व ।
रत्तीसु अराईसु वि कसिण-पलासेहि खोहयरं ॥ ३९ ॥

३८ मध्याह्नपुष्पैर्मध्याह्नकालविकासिभिः प्रसूनैर्जीवित. समाधिभङ्गप्रकुपितत्रिनेत्रतृतीयनेत्रज्वालया भस्मितोपि प्राणित दशार्हपते र्विष्णोः पुत्र अनङ्गो येन स तथा । मधुयूनो वसन्ततरुणस्य श्मश्रुसदृशो दंष्ट्रिकाकल्प अलिगुच्छो भ्रमरस्तबको यत्र स तथा मध्याह्नतरु अत्यन्तरक्तमध्याह्नविकाशिपुष्पो वृक्षभेदो मनोहरण अतिरम्यत्वात् सकललोकचित्तावर्जक आसीत् ॥

मज्झण्ह मज्झण्ण । "मध्याह्ने ह" [८४] इति हस्य लुक् वा ॥

दसार । "दशार्हे" [८५] इति हस्य लुक् ॥

३९ हरिश्चन्द्रो राजर्षि रुक्मी च रुक्मिणीभ्राता । तयो' सदृक्षाणामपि । नि'प्रकम्पानामपीत्यर्थ । पथिकानां वन काननं श्मशानवत् पितृवनवत् । रात्रिषु अरात्रिष्वपि । अहर्निशम् इत्यर्थ । कृत्स्नपलाशै. समस्ततरुजातिपर्णै समस्तकिंशुकैर्वा कृत्वा क्षोभकर प्रियावियोगवेदनाजनकम् आसीत् । श्मशानमपि पलाशैर्मांसास्वादिभिर्भूतशाकिनीप्रभृतिभिर्धीराणामपि भीतिम् आवहति ॥

मसु । मसाण । "आदे श्मश्रुश्मशाने" [८६] इति आदेर्लुक् ॥ आर्षे श्मशानस्य सीआण सुसाणं इत्यपि ॥

हरिअन्द । "श्चो हरिश्चन्द्रे" [८७] इति श्च इत्यस्य लुक् ॥

रत्तीसु अराईसु । "रात्रौ वा" [८८] इति लुग् वा ॥

रुप्पि । रत्तीसु । "अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम" [८९] इति द्वित्वम् ॥ क्वचिन्न । कासिण । अनादाविति किम् । खोह ॥

---

१ BC मज्झण्णतरु. २ D पथिकाना पान्थाना वन

मुच्छिर-मग क्य-गुणक्खाण व्व अविग्घ-कट्ठमहु-पाणे ।
नीसाम निज्झरा इव चउ कट्ठु मिमिर-मिरि मुक्का ॥ ४० ॥
नि भर महद्धि-गन्धे रण मिरि-गुप्फत्थ-नील-मणि निउरा ।
अच्छि पडिक्खण मज्झे अउुइ-वउले गया अलिणो ॥ ४१ ॥
भमलालिद्ध-पमत्थोग्गय पुप्फो आसि कामि भिब्भलणो ।
ग्घामोओ दीह उम्मिअ रईसरो मिरिमो ॥ ४२ ॥

८० युग्मम । अधूद्धवकुले नवकेसर अलयो गता । मूर्च्छितो चयनशील स्वरो गुञ्जित येषा ते तथा सन्त । उत्प्रेक्ष्यन्ते । कृत गुणाख्याना इव विहितमाधुर्याभिप्रशंसा इव । क । अविघ्न निरुपद्रव यत् काष्ठमधुन कुसुममकरन्दस्य पान स्वादन तत्र । तथा नि श्वास निर्झरा इव । वसन्तश्रपराभूतत्वेन सकष्टत्वाद्नि श्वसनप्रवाहा इव चतु काष्ठ चतसृषु दिशु शिशिरश्रिया शीतकाललक्ष्म्या मुक्ता ॥

८१ वनश्रियो गुल्फस्थाभरणग्रन्थिस्था गुञ्जितश्यामलत्वयुक्त त्वेन नीलमणीना नूपुरा इव निभर सकलदिक्चक्रव्यापी महर्द्धिगन्धो यस्य तस्मिन् अक्षिप्रतीक्षणमध्ये । चक्षुर्निमेषमात्र इत्यर्थ ॥

८२ भमरै आश्लिष्टानि मकरन्दपानाय आश्रितानि प्रशस्तानि मनोहराणि प्रादुर्भूतानि उद्गतानि पुष्पाणि यस्मिन् स तथा कामिना विह्वलन । प्रिया प्रति उत्कण्ठाजननाद् अभिमानहारक इत्यर्थ । घ्राणामोद सर्वत्र प्रसृमरपरिमल । दीर्घम् अत्यर्थं यथा भवति एवम् उल्लसितरतीश्वर उज्जीवितकन्दर्प शिशिर आसीत् ॥

मुच्छिर । गुणक्खाण । अविग्घ । कट्ठु । निज्झरा । कट्ठु । निब्भर । महद्धि । गुप्फत्थ । अच्छि । पडिक्खण । मज्झे । अउुइ । आलिद्ध । पसत्थो । पुप्फो ।

१ C उत्प्रेक्ष्यन्त २ BD गुणख्या° ३ C उल्लासित°

वम्मह-तंस-सरोवम-संझा-सुन्देर-हारि-कुंपलओ ।
विहलिअ-पहिओ धट्ठज्जुण-भाउ-समे वि कामकरो ॥ ४३ ॥
कणिआर-तरू नव-कण्णिआर-सुन्देर-दरिअ-सब्भावो ।
हर-खन्द-जुग्ग-कुसुमो जाओ रञ्जिअ-हर-क्खन्दो ॥ ४४ ॥

भिब्भलणो । "द्वितीयतुर्ययोरुपरि पूर्व." [९०] इति द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्व. ।
दिग्घा दीह । "दीर्घे वा" [९१] इति घस्योपरि पूर्वो वा ॥

४३ युग्मम् । हरस्कन्दयोर्योग्यानि पूजार्हाणि कुसुमानि यस्य अत एव रञ्जितहरस्कन्द प्रमोदितशकरकार्तिकेय कर्णिकारतरु जात. । कीदृश । मन्मथस्य त्र्यस्रास्त्रिकोणा ये शरास्तैरुपमा येषा तानि तथा । ताम्रत्वेन संध्यासौन्दर्यस्य हारीणि [अपहर्तॄणि] कुड्मलानि उद्भिद्यमानपत्राणि यस्मिन् स तथा । विह्वलिता. प्रियास्मरणाद् उद्वेजिता पथिका येन स तथा । आस्ताम् अन्यास्मिन् । धृष्टद्युम्नभ्राता शिखण्डी नपुंसको द्रुपदपुत्रस्तेन समस्तुल्य तस्मिन्नपि कामकर सुरतेच्छोत्पादक ॥

४४. नवानि यानि कर्णिकाराणि स्वपुष्पाणि तेषां यत् सौन्दर्य चारुता तेन दृप्तसद्भावः अन्यवृक्षपुष्पसमृद्ध्याधिक्यात् साहंकारप्रकृति. ॥

ऊससिअ । रईसरो । तस । सझा । कुपलओ । "न दीर्घानुस्वारात्" [९२] इति न द्वित्वम् ॥

सुन्देर । विहलिअ । "रहो." [९३] इति न द्वित्वम् ॥

धट्ठज्जुण । "धृष्टद्युम्ने ण." [९४] इति न द्वित्वम् ॥

कणिआर कण्णिआर । "कर्णिकारे वा" [९५] इति वा न द्वित्वम ॥

दरिअ । "दृप्ते" [९६] इति न द्वित्वम् ॥

पिअ-कुसुम-पयर पूरिअ-कुसुम प्पयरो पमुक्क-मेर-सिरी ।
तेल्ल-सणिद्धालि-कुलापम्मुक्को आसि नेड्डो ॥ ४५ ॥
कोल्ला-सोत्त-पडिच्छन्दीकय-रय-सेव्व घम्म सलिलाण ।
पुष्फिअ-लवली जाया सेवा जुग्गा मयच्छीण ॥ ४६ ॥
महु-नक्ख आउह नह व्व आसि साराङ्गि-वत्थ-कन्तीइ ।
छमरुह रयण पलासे कुसुमाइँ सलाह-पत्ताइ ॥ ४७ ॥

४५ प्रिय केशकलापाधिसौरभ्याय अभिप्रेत कुसुमप्रकरो येषां ते तथा तेषा पूरित सपादित कुसुमप्रकरो येन। प्रमुक्तमेरश्री निरवधि समृद्धि । तैलवत् स्निग्धम अल्पकान्ति यत् अलिकुल तेन मधु पानलोभाद् अप्रमुक्त विचकिल आसीत ॥

[हर स्कन्द हर-क्खन्दो]। कुसुम पयर कुसुम प्पयर। "समासे वा [९७] इति द्वित्वम् ॥ बाहुलकाद् अनेपादेशयोरपि । पमुक्क । पम्मुक्क इत्यादि ॥

४६ कुल्या कृत्रिमा सरित् तद्रूप यत् स्रोत प्रवाहस्तस्य प्रति च्छन्दीकृत सदृश रतमेवया घर्मसलिल यासा तासा मृगाक्षीणा पुष्पित लवली सेवायोग्या रतिश्रमापनोदाय सेवनीया जाता ॥

तेल्ल । वेइल्लो । सोत्त । " तैलादौ [९८] इति द्वित्वम् । आर्षे । पडिसोओ। विस्सोअसिआ ।

४७ मधुवसन्त स एव पान्थभीषकत्वाद् नखायुध सिंह तस्य आरक्तकुटिलत्वेन सम्यन्ते नखा इव । शार्ङ्गी पीताम्बरस्तस्य वस्त्रा णामिव कान्ति । पीतरक्तयो कविसमये ऐक्यात् । प्रभा येषाम् क्षमा रुहा वृक्षास्तेषु सश्रीकत्वाद् रत्नम् । प्रधान इत्यर्थ । य पलाश स्तस्मिन् कुसुमानि श्लाघापात्राणि रूयत्वाद् विषयलोकप्रशसास्थानानि आसन ॥

सेव्व । सेवा । नक्ख । नह । "सेवादौ वा [९९] इति वा द्वित्वम् ॥

१ BC येषां पूरित॰

जुव-जण-जणिअ-सणेहा पउत्थ-विरहागणिम्मि णेह-समा।
मयण-पयावग्गि-णिहा पलक्ख-तरु-पल्लवा जाया ॥ ४८ ॥
सिरि-नन्दण-किरिआरिह-तरुणीहिं चइअ-कसिण-हिरिआहिं।
अह कुसुमावचय-कलाओं दंसिआ दिट्ठिआ भणिउं ॥ ४९ ॥

सारङ्गि। "शार्ङ्गे ङात् पूर्वोऽत्" [१००] इति ङात् पूर्वः अत्।

छम। रयण। सलाह। "क्ष्माश्लाघा०" [१०१] इत्यादिना अन्त्यव्यञ्जनात् पूर्वः अत् ॥

४८. युवजनानां जनितस्नेहाः प्रियायाम् उत्पादिताभिलाषा प्रोषितानां विरह एव प्रियावियोग एव संतापकत्वाद् अग्निस्तस्मिन् स्नेहसमाः तद्वृद्धिजननाद् घृतादिसदृशाः। मदनप्रताप एव सोढुम् अशक्यत्वेन अग्निः तेन निभास्तुल्याः प्लक्षतरोः पल्लवाः किशलयानि जाताः ॥

सणेहा णेह। अगणिम्मि अग्गि। "स्नेहाग्न्योर्वा" [१०२] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वः अत् ॥

पलक्ख। "प्लक्षे लात्" [१०३] इति लात् पूर्वः अत् ॥

४९. त्यक्तकृत्स्नह्रीकाभिः मुक्तसख्यादिसक्तसमस्तलज्जाभिः। श्रीनन्दनः स्मरः तस्य या क्रियाः कटाक्षविक्षेपसहास्यकथाद्यास्तासाम् अर्हा योग्या यास्तरुण्यस्ताभिः अथ सर्ववनराजिपुष्पोद्गमान्तरं कुसुमावचयकलाभणित्वा एवमेवं क्रियन्ते इति परस्परम् उक्त्वा दिष्ट्या आनन्देन दर्शिताः प्रकटिताः ॥

सिरि। किरिआरिह। कसिण। हिरिआहिं। दिट्ठिआ। "ईःश्री०"[१०४] इत्यादिना एषु संयुक्तान्त्यात् पूर्व इः।

---

१ BC °सिणेहा°.

वासेण वरिसेहि वि नामरिसो किर पियाइ जो गमिही ।
सो दरिसिअ नव-चूए पिए गओ झत्ति हरिस वसा ॥ ५० ॥
मयण वइरग्गि तत्तेण तोसिआ सुढढ माण-तविअ-पिआ ।
क वि वज्ज कढिणे हिअया केण वि दाउ वउल-दाम ॥ ५१ ॥
कीइ वि किलन्त कम निप्पन्न हरणा मल्लिआण मालाओ ।
महु-सुक्क-पक्ख-जुण्हा-पव व्व उप्पाविआ गयण ॥ ५२ ॥

५ वसन्तकुसुमोच्चयमेव गाथात्रयोर्विंशत्या प्राह ॥ वर्षेण एकेन वर्षैरपि बहुभि । किलेति संभावने । प्रियाया योऽमर्ष मानो नागमत स दर्शितनवचूते इत पश्येत्यङ्गुल्या प्रकटितमाकन्दे प्रिये झटिति तत्क्षणादेव हर्षवशात् चूतदर्शनोद्भूतरणरणकोपशमप्रियदर्शनोत्थप्रमोदाद् गत ॥

५१ मदन एव वज्राग्नि अनुपशमकवह्निस्तेन तप्तेन दग्धेन केनापि [सुदृढमानतप्तप्रिया] सुदृढमानेन अनिवर्तकाहङ्कारेण तप्ता अत्यन्तम् असह्ना वज्रकाठिनहृदया प्रिया कापि बकुलदाम दत्त्वा तोषिता ॥

दसिआ दरिसिअ । वासेण वरिसेहि । वइर वज्ज । तत्तेण तविअ । "शर्षे [१०५] इत्यादिना संयुक्तान्त्यात् पूर्व इत् ॥ व्यवस्थितविभाषया क्वचिन्नित्यम् । नामरिसो । हरिस ॥

५२ [कयापि] क्लान्ताना खिन्नाना क्रम खेद तेन निष्प्रव अङ्ग विसंस्थुलता तस्य हरणी इत्याद् अपहारिका मल्लिकाना विचकिल-कुसुमाना माला स्रजो गगने उत्प्लाविता उत्क्षिप्ता सत्य उत्प्रेक्ष्यन्ते मधुरेव सर्वत्र पुष्पोद्गमे शौक्ल्यकरणात् शुक्लपक्ष । तस्य ज्योत्स्नाप्लवा इव चन्द्रिकापूरा इव ॥

किलन्त । "लात्' [१०६] इति संयुक्तान्त्यलात् पूर्व इ । क्वचिन्न । कम । विप्पव । सुक्क-पक्ख । पव । उप्पाविआ ॥

१ BD°कवण° २ B सस्थुलता ३ B हरणी ओ

गुम्फन्ती जव-दामं भविअ-सिआवाइ-चेइअ-निमित्तं ।
का वि जुवई जुवाणय-मण-थेरिअ-चोरिअमकासि ॥ ५३ ॥
सिविणम्मि वि अइदुलहा सिणिद्ध-कुसुमा सणिद्ध-मयरन्दा ।
परिमल-णिद्धा कीइ वि रइआ वासन्तिआ-माला ॥ ५४ ॥
कण्ह-कसिणालि-कसणा लवली गन्धारिहा वि नोच्चिणिआ ।
केण वि कज्जल-कण्हं सुमरिअ कबरिं पिअयमाए ॥ ५५ ॥

५३ भव्यं यत् स्याद्वादिनो जिनस्य चैत्यं तन्निमित्तं जपादाम गुम्फन्ती ग्रथ्नती कापि युवती युवमनसां यत् स्थैर्यं निर्विकारतादार्ढ्यं तस्य सलीलपुष्पग्रहणगुम्फादिना हरणम् अकार्षीत् ॥

भविअ । सिआवाइ । चेइअ । थेरिअ । चोरिअ । "स्याद्भव्य°" [१०७] इत्यादिना स्यादादिषु चौर्यसमेषु च यात् पूर्व इः ॥

५४ स्वप्नेप्यतिदुर्लभा तथाविधाया आजन्माप्यदर्शनात् । स्निग्धानि अरूक्षाणि । सरसानीत्यर्थ । एवंभूतानि कुसुमानि यस्यां सा तथा स्निग्धमकरन्दा सार्द्रपरागा अतएव परिमलेन स्निग्धा भ्रमराणां प्रिया वासन्तिकामाला माधवीलतास्रक् कयापि रचिता ग्रथिता ॥

सिविणम्मि "स्वप्ने नात्" [१०८] इति नात् पूर्व इः ॥

सिणिद्ध सणिद्ध । "स्निग्धे वादितौ" [१०९] इति नात् पूर्वौ अदितौ वा । पक्षे णिद्धा ॥

५५. कृष्णवत्कृष्णा ये अलयस्तै कृष्णा । मकरन्दपानाय पट्पदाच्छादितेत्यर्थ । गन्धेन सौरभ्येण अर्हा पुष्पोच्चययोग्यापि कज्जलवत्कृष्णा प्रियतमाया कबरीं वेणिं स्मृत्वा सादृश्यात् केनापि लवली नोच्चिता । प्रियानुध्यानविह्वलत्वेन न तत्कुसुमावचयः कृत इत्यर्थः ॥

अणरह अणरुह-दाम रे मुक्ख-मुरुक्ख करासि इअ भणिउ ।
पोम्मच्छीए हणिओ को वि पिओ पाय पउमेण ॥ ५६ ॥
छउमेण अछम्मेण य साम-दुवारेण दण्ड-वारेण ।
केण वि का वि अगेज्झा नउलेहि पसाइआ तणुवी ॥ ५७ ॥
गरुवीओ लवलीओ सुहुमे वत्थे सुरुग्घजे रित्ता ।
कीए वि हु मुद्धाए सुवे विहसिरा त्ति कलिआओ ॥ ५८ ॥

कसिण । कसणा कण्ह । "कृष्णे वर्णे वा" [११] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वो अदितो वा । वर्णे इति किम् । किण्णो कण्ह ॥

५६ अनर्ह विप्रियकरणाद् अयोग्य रे मूर्खमूर्ख यठरयठर अनर्ह दाम अमनोज्ञत्वाद् मम अयोग्या माला करोषीति भणित्वा पद्माक्ष्या कोपि प्रिय पादपद्मेन हत ॥ मुक्ख मुरुक्ख इत्यत्र कोपे "समत्यसूया" [हे० ७ ४] इत्यादिना द्विरुक्ति ॥

अरिहा अणरह अणरुह । "उच्चार्हति" [१११] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्व उत् अदितो च ॥

५७ छद्मना शाठ्येन अच्छद्मना आर्जवेन सामद्वारेण प्रियवाक्यमुखेन दण्ड यदि त्व मदुक्त न करिष्यसि तन्न न त्व मम प्रिया नाह तव प्रियं इत्यादिरूक्षवाक्यद्वारेण च कापि तन्वी मृद्वङ्गी अगृह्या अनावर्जनीया केनापि नकुलै केसरकुसुमै प्रसादिता प्रसन्नीकृता ॥

मुक्ख मुरुक्ख । पोम्म पउमेण । छउमेण अछम्मेण । [दुवारेण वारेण] "पद्मछद्ममूर्खद्वारे वा" [११२] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्व उत् वा ॥

५८ सूक्ष्मे सुघ्नजे देशविशेषोत्पन्ने वस्त्रे । हु इति निश्चितम । कयापि मुग्धया अविचक्षणया गुर्वीतो महत्या लवलीत श्व आगामिदिने विहसित्र्योपि विकसनशीला अपि कलिका फोरका क्षिप्ता

१ B सुहमे C सुहुमे २ BD प्रयान्.

कुसुमाकर-रिउ-स-जणा सुवे जणा पारिजाय-तरुणो व्व ।
सर-जीआभालि-कुला सर-ठग-वाणारसि-पएसा ॥ ५९ ॥
आणाल व्व कणेरूहि कुरवया दढयरं समालिद्धा ।
वर-विलयाहि अहरिआलचपुर-मरहट्ठ-जुवईहिं ॥ ६० ॥

न्यस्ता । विचक्षणा हि प्रतीक्ष्य स्वय विकसिता एव ता गृह्णाति तया तु अन्यथा कृतम् इति मुग्धत्वम् ॥

तणुवी । गरुवी । उकारान्ता ङीप्रत्ययान्तास्तन्वीतुल्यास्तेपु "तन्वीतुल्येपु" [११३] इति सयुक्तान्त्यात् पूर्व उः ॥ क्वचिद् अन्यत्रापि । सुरुग्घ ॥ आर्षे । सुहुम ।

५९. युग्मम् । कुसुमानाम् आकर उत्पत्तिस्थानं य ऋतु । वसन्त इत्यर्थ. । तस्य स्वजना इव तदुदये तेपा समृद्धिभावाद् वन्धव इव । तथा पुष्पपत्रादिसादृश्याद् मन्यन्ते स्वजना इव सहोदररूपा वान्धवा इव पारिजाततरोर्देववृक्षस्य । स्मरस्य ज्या प्रत्यञ्चा तदाभम् अलिकुलं येपु ते तथा । स्मर एव ठको विप्रतारकस्तस्य वाराणसीप्रदेशा इव । यथा वाराणसी ठकाना स्थान तथा एते दंपत्योरुत्कण्ठादिजननात् स्मरस्येति भाव ॥

६०. एववर्णितस्वरूपा कुरवका अधरिता लावण्यप्रशस्यसंस्थानादिना पराभूता अचलपुर च नगरविशेपः । महाराष्ट्रं च सुराष्ट्रम् । तयोर्युवत्यो यकाभिस्ताभिर्वरवनिताभि दृढतरम् अत्यर्थं पुष्पोच्चयाय समाश्लिष्टा । यथा आलानानि आलानस्तम्भाः करेणुभि. ॥ "वाक्यर्थवचनाद्या." [१.३३] इति आलानस्य पुस्त्वम् ॥

सुवे । सुवे । "एकस्वरे श्व· स्वे" [११४] इति श्वःस्वयोरन्त्यव्यञ्जनात् पूर्व उत् । एकस्वर इति किम् । सर्जणा ॥

जीआ । "ज्यायाम् ईत्" [११५] इति अन्त्यव्यञ्जनात् पूर्व ईत् ॥

वाणारसि । कणेरुहि । "करेणू°" [११६] इत्यादिना रणयोर्व्यत्ययः । करेणू इति स्त्रीलिङ्गनिर्देशात् पुंसि न ॥

---

१ D आलाण २ BD कुरु° ३ BD दढतर. ४ D °त्कण्ठाधिज°. ५ D सुराष्ट्रा तयोर्युवतयो. ६ BD सयणा.

लवणिम-जल-द्रह निह-नाहि-मण्डले उच्चिणेसु लहुअमिम ।
हलिआर-गोरि हरिआल-वन्नय हलुअममिलाय ॥ ६१ ॥
वण-सिरि-णडाल-तिलय तिलय गेण्ह तए वर णलाडे ।
गेज्झाथोव-परिमल अथोक-जहणे अथेव सिरि ॥ ६२ ॥
दाही अथोअ-कुसुमेहि सेहर दिट्ठिएहं निम्बोट्ठि ।
धूआ-बहिणी भइणी-दुहिअ व्व तुह प्पिआ लवली ॥ ६३ ॥

आणाल । "आलाने लनो" [११७] इति लनोर्व्यत्यय ॥
अलचपुर । "अचलपुरे चलो" [११८] इति चलयोर्व्यत्यय ॥
मरहट्ठ । "महाराष्ट्रे हरो" [११९] इति हरयोर्व्यत्यय ॥

६१ [७२] द्वादशभि कुलकम् । बहि अबहि स्फुटप्रेमभि मनोवाक्कायेषु व्यक्तानुरागै कैरपि तरोरध रतेर्मातृष्वसृदुहितर इव निरतिशयसौन्दर्याद् उत्प्रेक्ष्यन्ते स्मरप्रियाया जननीभगिनीपुत्रिका इव प्रेयसो वल्लभा इति पूर्वोक्तरीत्या आलपिता सस्नेह भणिता ॥ [६१] । आलपनप्रकारमेवाह । लवणिमा लावण्य स एव दृष्टयाप्या यकत्वेन जल तस्य ह्रदनिभ नदकल्प नाभिमण्डल यस्यास्तस्या आमन्त्रणम् । तथा हरितालवद् गौरि गौरवर्णे हरितालवद् वर्णो यस्य तत् लघुक सूक्ष्मम् इद पुरोवर्ति अमिलातक वणपुष्प लघुक शीघ्र यथा भवति एवम् उचिनु त्रोटय ॥

६२ हे वरललाटे रम्यभालस्थले अस्तोकजघने विसकटकटीतटा भभागे त्वया वनश्रीललाटस्य तिलकमिव शोभाकृत्त्वात् पुण्ड्रकमिव । ग्राह्यो नासिकापेय अस्तोक परिमलो यस्य तत् तथा अस्तोकश्रि प्रभूतशोभ तिलककुसुम ग्राह्यम् ॥

६३ दुहिता च पुत्रिका भगिनी च स्वसा भगिनीदुहिता च सा इव प्रिया लवली । बिम्बवद् ओष्ठौ यस्यास्तस्या आमन्त्रणम । हे

---

१ BO हि २ D तिलक कुसुम

छुढासव--गण्डूसे खित्त-पउत्ताडणे समुच्चिणसु ।
पुप्फाइँ वउल-वच्छे अमोअ-रुक्खे अ विलय-वरे ॥ ६४ ॥
सुर-वणिआ-नाग-त्थी-अक्रूर-कय हरिसमीसि-उल्लसिअं ।
पिच्छेत्थी-धिइ-जणइ दिहि-मइ हिन्ताल-मञ्जरिअं ॥ ६५ ॥
सिसु-मञ्जर-जुव-वञ्जर-जर-मज्जारेहिँ पल-भमा दिट्ठं ।
वेरुलिअ-केसि वेडुज्ज-भूसणे किंसुअं लेसु ॥ ६६ ॥
एण्हिं पिच्छेत्ताहे गिण्हसु रम्भं कुणेसु अ इमाए ।
पुरिमाणं पि अपुव्वं आमेलं हित्थ-हरिणच्छि ॥ ६७ ॥

विम्बोष्ठि तव इह अत्र उद्याने अस्तोककुसुमै शेखरं दिष्ट्या प्रीत्या दास्यति । लवल्या[1] कुसुमभरनम्रत्वाद् इत्थम् उक्तिः । बन्धुश्च बन्धवे पुष्पशेखरादि ददाति ॥

६४. क्षिप्तासवगण्डूषे बकुलवृक्षे । क्षिप्तं कृत पदोत्ताडनं यत्र तत्र अशोकवृक्षे च हे वनितावरे अङ्गनाश्रेष्ठे पुष्पाणि समुच्चिनु । त्वद्गण्डूषक्षेपपदाघाताभ्यां पूर्णदोहदत्वेन बकुलाशोकयो सांप्रतं पुष्पावचयसमय संवृत्त इति भाव ॥

६५. सुरवनितानागस्त्रीणाम अनीपत् अत्यर्थं सौरभ्यादिना कृतहर्षाम् ईषत् मनाग् उल्लसिताम उद्भिन्नकोरका स्त्रीणां धृते. सौरभ्यस्य शैत्यात् जनिकाम । धृति मतोपो विद्यते यस्या यद्वा धृतौ मतिर्यस्यास्तस्या[2] सबोधनम । हे धृतिमति धृतिमते वा पश्य हिन्तालस्य मञ्जरिकां पुष्पितलताम ॥

६६ शिशुमार्जारयुवमार्जारजरन्मार्जारै बालतरुणवृद्धविडालै[3] पलभ्रमान् आरक्तत्वेन मांसभ्रान्त्या दृष्ट किंशुकं पलाशकुसुमम हे वैडूर्यकेशि नीलमणितुल्यचिकुरे हे वैडूर्यभूषणे मरकतखचितालंकारे लाहि गृहाण ॥

६७ इदानीं साम्प्रत पश्य रम्भाम इदानीं गृहाण रम्भाम् कुरुष्व

1 C° उल्लसिअं 2 BD रम्भ, C रत्त. 3 D अङ्गनाप्रधाने.

तङ्कातत्थालि कुलो भयस्सई अट्ठमो व्व पहिआण ।
तुह जुग्गो पुन्नामो रूवेण वहस्सइ घरिल्ले ॥६८ ॥
अमइल-तणु परिगुम्फिअ पोम्फलि-मउरेण भसल मलिणेण ।
अवह-कुचोवह हत्थोभय-चलेणे तुज्झ भूसेमि ॥ ६९ ॥
सिप्पि-पिहु-नयण-छुचोत्तसे आरत्त-सझ-रायमिम ।
उच्चिणसु भमर छिक्क महु-पाइक्क जवा-कुसुम ॥ ७० ॥

च अस्या अनया वा रम्भाया रम्भया वा पूर्वासामपि पूर्वं कृता पीडानामपि नायिकानाम अपूर्वम् असजातपूर्वम् । आश्चर्यकारीति भाव । आपीडम् अवतसम् हे त्रस्तहरिणाक्षि चकितकुरङ्गनेत्रे ॥

६८ त्रस्तात्रस्तमिव चञ्चलत्वा मन्यते चकिताचकितमिव अलि कुल यत्र स तथा बृहस्पतिरिव अष्टम पीडाकारित्वात् पथिकानाम् । यदुक्तम

द्वादशदशमचतुर्थे जन्मनि पञ्चाष्टमे तृतीये च ।
व्याधिं विदेशगमन मित्रविरोध च सुरगुरु कुरुते ॥ १ ॥

पुन्नागस्तव योग्य । विकस्वरपुष्पभास्वरत्वात् कुसुमावचयोचित इत्यर्थ । हे रूपेण कृत्वा बृहस्पतिगृहिणि ॥

६९ भसलैर्मलिनेन मकरन्दपानासक्तै पट्पदै श्यामलेन । परि गुम्फितो य पूगफल्या मुकुरो बालपुष्प तेन कृत्वा हे अमलिनतनु विशदमूर्ते तव उभयकुचोभयहस्तोभयचरणान् भूषयामि अलकरोमि ॥

७० शुक्तिवत् पृथुनी विस्तीर्णे ये नयन ताभ्या छुप्तौ स्पृष्टौ उत्तसौ कर्णपूरौ यया तस्या सबोधनम् । हे शुक्तिपृथुनयनच्छुप्तोत्तसे आरब्ध अरुणत्वात् प्रकृत सध्याराग इव येन तत् तथा भ्रमरै सौरभ्यात् छुप्त मधोर्वसन्तस्य पदातिं कामिमाहनादितत्कर्मकारित्वेन भृत्यम् इद पुरोवर्ति जपाकुसुमम् उच्चिनु ॥

१ BD° चरणे २ BO पूर्वकृता°

आरद्ध-वहल-परिमल-केलि-पयाईकयन्न-तरु-कुसुमं ।
किडि-दाढ-सुत्ति-भङ्गोज्जलमुच्चिण फुल्ल-वेइल्लं ॥ ७१ ॥
वाहिं अवाहिरे फुडे-पेमेहिं पेअसीओं तरु-हेट्ठे ।
केहिं पि इआलविआ रईइ माउच्छ-धूअ व्व ॥ ७२ ॥

७१. आरब्धा या वहलपरिमलस्य केलिर्विलास. तथा पदातीकृतानि । अध कृतानीत्यर्थ' । अन्यतरूणां कुसुमानि येन तत् तथा । किरिः शूकरस्तस्य दंष्ट्रा च शुक्तिश्च तयोर्यो भङ्गश्छेद' तद्वद् उज्ज्वलं फुल्लविचाकिल विकसितमल्लिकाकुसुमं त्वम् उच्चिनु ॥

द्रह। "ह्रदे हदो'"[१२०]इति हदयोर्व्यत्यय । आर्षे हरए मह-पुण्डरिए॥

हलिआर हरिआल। "हरिताले रलोर्न वा" [१२१]इति रलयोर्व्यत्ययो वा।

लहुअ हलुअ। "लघुके लहो." [१२२] इति लहोर्व्यत्ययो वा ॥

णडाल णलाडे। "ललाटे लडो." [१२३] इति लडोर्व्यत्ययो वा। आदेर्लस्य णविधानाद् [१ २५७] द्वितीयो ल. स्थानी ॥

गेण्ह गेज्झ। " ह्ये ह्यो. " [१२४] इति हययोर्व्यत्ययो वा।

अथोव अथोक अथेव। " स्तोकस्य थोक्कथोवथेवाः " [१२५] इति स्तोकस्य त्रय आदेशा वा। पक्षे अथोअ।

धूआ दुहिअ। बहिणी भइणी। "दुहितृभगिन्योर्धूआबहिण्यौ" [१२६] इति अनयो एतावादेशो वा ॥

छूढा खित्त। वच्छे रुक्खे। "वृक्षक्षिप्तयो रुक्खछूढौ" [१२७] इति अनयोर्यथासख्य रुक्खछूढौ वा ॥

विलय वणिआ। "वनितायां विलया" [१२८] इति विलयादेशो वा। विलयेति सस्कृतेपीति केचित् ॥

अरूर। "गोणस्य°" [१२९] इत्यादिना उपतो गौणस्य रूरो वा। पक्षे ईसि॥ थी [इत्थी]। "स्त्रिया इत्थी" [१३०] इति स्त्रिया इत्थी वा ॥

---

१ BC फुडपेम्मेहिं पीअसीओ

निअ माउसिआ पिउसिअ-पिउच्छ-तणया घरे व्व उज्जाणे ।
मिहुणेहिं हित्थ तिरिच्छि पिच्छिरेहिं रमिअमेअं ॥ ७३ ॥

धिइ दिहि । "धृतेर्दिहि" [१३१] इति धृतेर्दिहिर्वा ॥

मञ्जर वञ्जर । "मार्जार" [१३२] इत्यादिना मार्जारस्य मञ्जरवञ्जरौ । पक्षे मजारेहिं ॥

वेरुलिअ वेडुज्ज । "वैडूर्यस्य वरुलिअ" [१३३] इति वेरुलिअ वा ॥

एण्हिं एत्ताहे । "एण्हिं एत्ताहे इदानीम" [१३४] । पक्षे इआणिं ।

पुरिमाण । "पूर्वस्य पुरिम" [१३५] । पक्षे अपुव्व ॥

हित्थ तट्ठा । "त्रस्तस्य हित्थतट्ठौ" [१३६] । पक्षे तत्थ ॥

भयस्सई । "बृहस्पतौ बहो भय" [१३७] पक्षे बहस्सइ ॥

मइल मलिण । अवह उभय । सिप्पि सुत्ति । छुत्तो छिक्क । आढत्त आरद्ध । पाइक्क पयाइ । "मलिनोभ [१३८] इत्यादिना एषां यथासंख्यं मइलादयो वा । उवह इत्यपि केचित् ॥ आर्षे उभओकाल इति शेषम् ॥

दाढा । "दंष्ट्राया दाढा" [१३९] । दाढा संस्कृतेप्यस्ति ॥

बाहिं अबाहिरे । "बहिसो बाहिंबाहिरौ" [१४०] ॥

हेट्ठं । "अधसो हेट्ठं [१४१] ॥

७३ निजा चासौ मातुःस्वसा च पितुःस्वसा च पितृष्वसुस्तनया च तासां गृहं तस्मिन्निव उद्याने परस्परं तारामेलकं मति त्रस्तं स भयं तिर्यक् तिरश्चीनं यथा भवति एवं प्रेक्षणशीलैर्मिथुनैः स्त्रीपुरुषरूपद्वन्द्वैः एतद् वक्ष्यमाणं रतं रमणं कृतम् ॥

माउच्छ माउसिआ । पिउसिअ पिउच्छ । "मातृपितु ' [१४२] इत्यादिना मातृपितृभ्यां परस्य स्वसुः सिआ छा इत्यादेशौ ॥

तिरिच्छि । "तिर्यचस्तिरिच्छि [१४३]॥ आर्षे तिरिआ इति शेषम्॥

---

१ BC तिर्यञ°

आसण ठिआइ घरिणीइ गह-वई झम्पिऊण अच्छीइं ।
हसिरो मोत्तुं सङ्कं चुम्बिअ अन्नं सढो मुइओ ॥ ७४ ॥
मा सोउआण अलिअं कुप्प मईआ सि तुम्हकेरो हं ।
इअ केण वि अणुणीआ णिअय-पिआ पाणिणीअजडा ॥७५॥
किं हवसि पारकेरा न हु पारक्को तुहाहमिअ भणिआ ।
राइक्क-वार विलया केणावि हु रायकेरेण ॥ ७६ ॥

७४. रमणमेव गाथाषोडशकेनाह । आसनस्थिताया उपविष्टाया गृहिण्या अक्षिणी झम्पिऊणेति हस्ताभ्यां पिधाय शङ्का भीतिं मुक्त्वा अन्याम् अपरां स्त्रियं चुम्बित्वा हसिता चस्करिकरणशील शठो गूढापराधो गृहपतिर्मुदित ॥ "भ्रमेष्टिरिटिल्ल०" [४.१६१] इति भ्रमेर्झम्पादेशे "धातवोऽर्थान्तरेपि [४.२५१] इति पिधानार्थत्वम् ॥

घरिणी । "गृहस्य घरोऽपतौ" [१४४] इति घर । अपताविति किम् । गह-वई ॥

पिच्छिरेहिं । हसिरो । "शीलाद्यर्थस्येरः" [१४५] इति "तृन् शील°" [हे० ५ २] इत्यादिभिर्विहितस्य प्रत्ययस्य इर ॥

७५ अलीक सख्याद्युक्तकूट श्रुत्वा आकर्ण्य त्वं मा कुप्य मा रोषं कुरु । मदीया त्वम् त्वदीयोहम इति अनया रीत्या केनापि पाणिनीयेन पाणिनीयव्याकरणेन अजडा विचक्षणा निजकप्रिया स्ववल्लभा अनुनीता प्रसादिता । विचक्षणो हि सुखेनैव प्रसाद्यते ॥

झम्पिऊण । मोत्तु । चुम्बिअ । सोउआण । 'क्त्वस्तुम°" [१४६] इत्यादिना तुम् अत् तूण तुआण इत्येते आदेशा ॥ वन्दित्तु इति अनुस्वारलोपात् । वन्दित्ता [इति] सिद्धसंस्कृतस्यैव वलोपेन । कट्टु इत्यार्षे ज्ञेयम् ॥

तुम्हकेरो । "इदमर्थस्य केर." [१४७] इति इदमर्थस्य केरः । न च भवति । मईआ । पाणिणीअ ॥

७६. किं त्वं परकीया भवसि यत । हु इति निश्चितम । नाह

१ BD मठो

तुम्हेच्चया य अम्हेच्चया य एगव्व होउ तणु-लट्ठी ।
इअ जम्पिऊण दइआ केण वि सव्वङ्गिअ गहिआ ॥ ७७ ॥
तुह पय पह पहिओ ह अप्पणयो पीणिम प्पणइ-जहणे ।
पीणत्तण सालि थणे इअ केण वि तोसिआ रमणी ॥ ७८ ॥

तव परकीय । किं तु तावकीन इत्यर्थ । ततस्त्वयापि मदीययैव भवितव्यम् इति भाव । इति अनया रीत्या केनापि राजकीयेन राज सम्बन्धिना राजवारवनिता भणिता ॥

पारकेरा । पारक्को । राइक्क । रायकेरेण । "पर राजभ्या क्कडिक्कौ च [१४८] इति आभ्या यथासख्य क्क डित् इक्कश्च । चकारात् केरश्च ॥

७७ यौष्माकी च आस्माकी च तनुयष्टि एकवद् भवतु । आवयो सयोगो जायताम् इति भाव । इति पूर्वोक्त कथयित्वा केनापि सर्वाणि अङ्गानि व्याप्नोति यद् ग्रहण तत् सर्वाङ्गीण यथा भवति एव दयिता प्रिया गृहीता ॥

तुम्हेच्चया । अम्हेच्चया । "युष्मद [१४९] इत्यादिना अत एच्चय ॥

एगव्व । "वतेर्व्व [१५०] इति वते प्रत्ययस्य व्व ॥

सव्वङ्गिअ ।"सर्वाङ्गादीनस्येक [१५१]इति"सर्वादे षष्ठ्यन्त [हे० ७ १] इत्यादिना विहितस्य ईनस्य स्थाने इक ॥

७८ पीनत्वप्रणयि काठिन्ययुक्त जघन यस्यास्तस्या सबोधनम् । तथा हे पीनत्वशालिस्तनि तव अहम् आत्मीय स्वकीय पन्पथपान्थ । अनुचर इत्यर्थ । इति अनया रीत्या केनापि रमणी तोषिता तोष नीता ॥

पहिओ । "पथो णस्येकट् [१५२]। "नित्य ण [हे० ६ ४] इति य पथो णो विहितस्तस्येकट् ॥

अप्पणयो । "ईयस्यात्मनो णय " [१५३] इति ईयस्य णय ॥

१ D गृहीता आलिङ्गिता

पीणत्त-निहि-निअम्बे तिलेल्ल-अङ्कोल्लतेल्ल-कन्तिल्ले ।
मा तित्तिएण कुप्पेत्ति इत्तिअं को वि पियमाह ॥ ७९ ॥
जित्तिअमत्तं रत्तो म्हि एत्तिअं रच्च एत्तिलं किमिमं ।
केण वि एद्दहमुत्ता तुण्हिक्का माणिणी जाआ ॥ ८० ॥
सिहिओ सि जेत्तिअं जेत्तिलं च भणिओ सि जेद्दहं थविओ ।
न हु तेत्तिएण होसि त्ति पई कीइ वि उवालद्धो ॥ ८१ ॥

७९. पीनत्वस्य निधिः स्थानं नितम्बो यस्यास्तस्याः संबोधनम् । तिलस्य स्नेहस्तिलतैलं तच्च अङ्कोठतैलं च ते इव कान्तिमति तद्वत्स्निग्धकान्तियुक्ते त्वं तावता सख्याद्युक्तालीकव्यलीकमात्रेण मा कुप्य । इति इत्थम् एतावत् इयन्मात्रं कोपि कश्चित् प्रियाम् आह ॥

पीणिम पीणत्तण । "त्वस्य डिमात्तणौ वा" [१५४] इति त्वस्य डिमात्तणौ। पक्षे पीणत्त ॥

तिलेल्ल । "अनङ्कोठ°" [१५५] इत्यादिना तैलस्य डेल्लः। अनङ्कोठाद् इति किम् । अङ्कोल्लतेल्ल ॥

८०. कश्चिन्मानिनीं प्रसादयन् तया च तत्संयुक्तस्त्वं न मयि तव प्रेमानुबन्ध इत्यादि सक्रोधं निर्भर्त्स्यमानः तां प्रति आह । यावन्मात्रं रक्तः अनुरागयुक्तोस्मि अहं त्वमपि इयत् एतावद् वा रज्यस्व अनुरागं कुरु । नाहम् अधिकम् अर्थये इत्यर्थः । इयत् एतावद् वा इदं क्रोधाडम्बरं किम् । निरर्थकम् इत्यर्थः । केनापि इयत् एतावद् वा उक्ता सती मानिनी तूष्णीका जाता । निश्चितस्ववाल्लभ्यतया न किंचिद् उपालेभे इत्यर्थः ॥

तित्तिएण । इत्तिअ । जित्तिअ । "यत्तद°" [१५६] इत्यादिना एभ्यो डावादेरतो. परिमाणार्थस्य इत्तिअ. एतदो लुक् च ॥

८१ यावत् यत्परिमाणं स्पृहितः चेतसि वाञ्छितोसि यावद्

१ BC मि

त तेत्तिल-पेम्म तुह न केत्तिअ तेद्दहा य अणुवित्ती ।
न हु केत्तिला वि केद्दहमित्थ कीइ वि सढो भणिओ ॥ ८२

सयहुत्त विणइल्लो दइओ जोण्हाल-चन्द-सिरिमन्तो ।
णेहालूए कीइ वि बाहुल्लुच्छीइ अहिसित्तो ॥ ८३ ॥

गव्विर न माणइत्ता सहन्ति गव्व ति भणिअ कीए वि ।
दइओ हणिओ हणुमा-लङ्गूल-पलम्ब-लट्ठीए ॥ ८४ ॥

भणित आगच्छागच्छ त्व मत्प्रिय इत्युक्तोसि यावच्च स्तुतः न त्वत्सम सौभाग्यपात्रम अपरोस्तीति श्लाघित । हु इति निश्चितम् । न तावता तावन्मात्रेण भवसि । अनुरज्यसे इत्यर्थ । इति अनया रीत्या कयापि पतिर्भर्ता उपालब्ध रेरे धृष्ट दुराचार आराध्योसि इति निर्भर्त्सित ॥

८२ तत् तावत् प्रेम तव न कियत् कियन्मात्रम् । तावती च अनुवृत्तिरपि अनुकूलकरणमपि तव नैव कियती । असत्प्रायप्रेमानुवृत्तिरसीत्यर्थ । इत्थम अनया रीत्या कियन्पि कयापि शठ गूढापराधो भणित ॥

एत्तिअ एत्तिल एद्दह । जेत्तिअ जेत्तिल जेद्दह । तेत्तिएण तेत्तिल तेद्दहा । केत्तिअ केत्तिला केद्दह । "इदकिमश्च" [१५७] इत्यादिना इदकिंभ्यां यत्तदेतद्भ्यश्च अतोर्डावतोर्वा डित् एत्तिअ एत्तिल एद्दह एतल्लुक् च ॥

८३ शतकृत्व । अनेकश इत्यर्थ । विनयवान् । अलीकापनयनाय पादप्रणत इत्यर्थ । ज्योत्स्नावचन्द्रस्य या श्री आह्लादिका शोभा तद्वान् सचन्द्रिकच द्रशोभायुक्तो दयित प्रिय स्नेहवत्या कयापि बाष्पवदक्षिभि स्नेहवशोद्गताश्रुप्रवाहयुक्तलोचनै अभिषिक्त आर्द्रीकृत ॥

सयहुत्त । "कृत्वसो हुत्त [१५८] । वारे विहितकृत्वस हुत्त ॥

८४ रे गर्विन् साहंकार न मानवत्य अहंकारवत्यो नायिका गर्व

१ BC बाहुल्लच्छीहि २ C गर्वित, D गर्वस्वर

अन्नत्तो अन्नहि एसि तह वि अन्नत्थ अन्नदो जासि ।
एक्कसि न खु त्थिरो सि त्ति पिओ कीइ वि उवालद्धो ॥ ८५
एक्कसिअं चिअ भणिओ एकइआ णेगया य गामिल्लिं ।
अप्पुल्ल-पियं वच्चेत्ति भच्छिओ को वि अन्नाए ॥ ८६ ॥

सहन्ते । ता प्रियाणां गर्वापनोद कुर्वन्तीत्यर्थ । इति भणित्वा कयापि हनुमल्लाङ्गूलवत् प्रलम्वा द्राघीयसी या यष्टिश्रूतादिलता तया दयितो हतस्ताडित ॥

विणइल्लो । जोण्हाल । सिरिमन्तो । णेहालूए । वाहुल्ल । गव्विर । माणइत्ता । "आल्विल्लो°" [१५९] इत्यादिना मतोः स्थाने आलुइत्यादयो नव आदेशा यथायोगम् । केचिद् मादेशमपि इच्छन्ति । हणुमा ॥

८५. अन्यत सपत्नीत अन्यत्र अपरसपत्न्याम् एपि गच्छसि । तत्रापि एवमपि सति अन्यतः अपरसपत्नीत अन्यत्र प्रतिपक्षनायिकाया यासि । एकत्र एकस्यां दयिताया नैव स्थिरोसि । इति अनया रीत्या कयापि प्रिय उपालब्धः ॥

अन्नत्तो अन्नदो । "त्तो दो तसो वा" [१६०] ॥
अन्नहिं । तह । अन्नत्थ । "त्रपो हिहत्थाः" [१६१] ॥

८६. एकदैव भणितस्त्वम् एकदा अनेकदा च ग्राम्याम् आत्मीयाम् आत्मनो वा प्रियां व्रज । एकवाक्येनैव त्वदग्रतस्तावद् एतद् उक्तम् यद् उत त्वं यथेच्छं स्ववल्लभाम् अभिसर । न मम त्वया किमपि प्रयोजनम् इत्यर्थ । इति इत्थम् अन्यया कोपि भर्त्सित ॥

एक्कसि एक्कसिअ एकइआ । "वैक°" [१६२] इत्यादिना एकाद् दाप्रत्ययस्य सि सिअ इआ । पक्षे णेगया ॥

गामिल्लि । अप्पुल्ल । "डिल्लडुल्लौ भवे" [१६३] इति डितौ इल्लोल्लौ ॥

निच नवल्लय रचिर म एक-मण नवाणुराइल्ल ।
एकल्ल चिअ मुञ्चसि कीइ वि रमणम्मि इअ रुअ ॥ ८७ ॥
अवरिल्लञ्चल गहिओ भालोवरि निहिअ-भुमयमञ्चाए ।
भमया-दामो व्व पिओ विहसन्तो सणिअमवगूढो ॥ ८८ ॥
मणय च मुच्छिरो वेविरो अ मणिअ पिओ मणा हसिरो ।
कीइ वि रइ मीसाए वम्मह मीसालिओ रमिओ ॥ ८९ ॥

८७ नित्य नवे अन्यान्यनायिकारूपे रागवन् रागपर एकस्मिन् त्वय्येव मनो यस्या सा तथा ता नवानुरागाम् उदीयमानस्नेहाम् एकाम असहायामेव मा मुञ्चसि कयापि रमणे इति इत्थ रुदित साश्रुपात जल्पितम ॥

अपुल्ल । नवल्लय । राइल्ल । "स्वार्थे कश्च वा" [१६४] इति क । चकारात् डितौ इल्लोल्लौ ॥

नवल्लय । एकल्ल । "ल्लो नवैकाद् वा [१६५] इति ल्ल । पक्ष एक्क । नव ।

८८ भालस्य उपरि ऊर्ध्वं निहिते धृते भ्रुवौ यत्र ग्रहणे तत् तथा । सकोपम इत्यर्थ । एवम उपर्यञ्चलेन उत्तरीयांशुकान्तेन गृहीत अवष्टब्ध भ्रुवो दास इव तत्क्षेपमात्रेण कृत्यकरणात् मन्यते किंकर इव प्रिय अन्यया विहसन् धृष्टत्वाद् विकसन् शनैर्मन्दम अवगूढ आलिङ्गित ॥ ज्ञातापराधत्वेन पादपतनादिभिराराधयन्नपि निर्भर्त्सितत्वाद् गन्तु प्रवृत्त सन् कृतकोप चेलाञ्चलेन गृहीत्वा मन्दम् आलिङ्गित इति भाव ॥

अवरिल्ल । "उपरे सव्याने [१६६] इति ल्ल ॥ [सव्यान इति किम् । भालोवरि] ॥

भुमय भमया । "भ्रुवो [१६७] इत्यादिना मया डमया इत्येतौ ॥

सणिअ । "शनैसो डिअ [१६८] इति डित् इअ ॥

८९ मनाग् मूर्छावान् मनाग् वेपवान् मनाक् च हास्यवांश्च । शठत्वात् तदाराधनाय किंचित् तत्तद्भावमाग् इति भाव । मन्मथेन

१ C इक्कमणं D एक्कमणे २ BCD उवरिल्ल

गिम्हो दीह-गन्ध-अन्धालिणि-दीहर-पत्त-चम्पओ
मण-मउअत्तयाइ कामन्धल-विज्जुलिआ-दुरिक्खओ ।
दिट्ठो विज्जु-पीअ-नव-किंसुअ-पत्तल-पीवलोवणो
तत्ताऊ विओअ-विहुरीकय-पन्थिअ-गोण-खेअणो ॥ ९० ॥

रतेच्छया मिश्र. प्रिय रतिमिश्रया सुरताभिलापयुतया कयापि रमितः कामितः ॥

मणय मणिअ । " मनाको न वा डय च " [१६९] इति डय डिअं च । पक्षे मणा ॥ मीसालिओ । " मिश्राड्डालिअ " [१७०] । पक्षे मीसाए ॥

९०. दीर्घगन्धेन पुष्पोत्थप्रभूतपरिमलेन अन्धा । व्याप्ता इत्यर्थः । एवंभूता अलिन्यो यत्र स चासौ दीर्घपत्रश्च एवभूतश्चम्पको यत्र स तथा । मनसो मृदुत्वेन अकठिनत्वेन कामान्धैर्विद्युद्वद् दुरीक्ष्यः घनतरतापकत्त्वेन द्रष्टुम् अशक्य. । विद्युद्वत् पीतानि पीतवर्णानि यानि नवकिंशुकपत्राणि प्रत्यग्रपलाशपुष्पपलाशानि तै पीतानि उपवनानि यत्र स तथा । तप्ताप संतप्तपानीय. । वियोगेन विधुरीकृता दुःखिता ये पान्थास्त एव अचेतनत्वाद् गावस्तेपां खेदन खेदजनको ग्रीष्मो दृष्टः इति उत्तरसर्गार्थसूचनम् । राज्ञेति शेपः ॥ पस्तुगौ द्वितीयपष्ठौ जोलीर्वा द्विपदी एक. पण्मात्रः पञ्चचतुर्मात्रा गुरुश्च । तथा द्वितीयपष्ठौ च गणौ जोलीर्वा द्विपदी ॥

दीह दीहर । " रो दीर्घात् " [१७१] इति रो वा ॥

मउअत्तयाइ । "त्वादेः सः" [१७२] इति स एव त्वादिर्वा ॥

अन्धा अन्धल । पत्त पत्तल । विज्जुलिआ विज्जु-पीअ पीअलो " विद्युत्पत्र° " [१७३] इत्यादिना एभ्यः स्वार्थे लो वा ।

तत्ताऊ । गोण । " गोणादयः " [१७४] । गोणादय. शब्दा अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारा बहुल निपात्यन्ते ॥

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितद्व्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ तृतीयः सर्गः ॥

---

१ BC ऽियं २ C रोदन°. ३ C ते तथा. ४ D °चरितप्राकृतद्या°.

तं निव-पुच्छिअ-दोवारिएण भणिअ ति आम गिम्ह सिरी ।
उण्हेह सीअला णवि कयलि-वणे पेच्छ पुणरुत्त ॥ १ ॥
हन्दि विदेसो जीवइ हन्दि पिआ हन्दि किं पिआ मुक्का ।
हन्दि मरण जमो गिम्हो हन्दि लवन्ति इअ पहिआ ॥ २ ॥

१ अधुना सप्तसप्तत्या गाथाभिर्ग्रीष्मर्तुं वर्णयन् आह । नृपेण कुमारपालभूपालेन पृष्ट वसन्तर्त्वसभविपुष्पादिदर्शनात् क सप्रति ऋतुरिति नोदितो यो दौवारिक प्रतीहारस्तेन इति अमुना प्रकारेण भणितम् । त इति वाक्योपन्यासे । विमृत्य उक्तम् इत्यर्थ । तदेव वाक्यार्थकर्मणा आह आमेत्यादि । आमेति अभ्युपगता अङ्गीकृता । ज्ञातेति यावत् । ग्रीष्मश्री इह उद्यानेस्ति । णवीति वैपरीत्यार्थत्वाद् अप्यर्थो ज्ञेय । उष्णापि शीतला कदलीवने पश्य । राजन् इति शेष । पुणरुत्तम् इति एकवार दृष्ट्वा भूयोपि अवलोकयेति । एवम् अग्रेपि राजन् इति सबोधनपद ज्ञेयम् ॥

[" अव्ययम् " । १७५ । अधिकारोयम् । इत पर ये वक्ष्यन्ते आ पादसमाप्तेस्ते अव्ययसज्ञका ज्ञातव्या] ॥

त । " त वाक्योपन्यासे " [१७६] ॥

आम । " आम अभ्युपगमे " [१७७] ॥

णवि । " णवि वैपरीत्ये " [१७८] ॥

पुणरुत्त । " पुणरुत्त कृतकरणे " [१७९] ॥

२ हन्दि इति विषादे । कष्ट विदेशोऽस्माकम् ॥ हन्दीति विकल्पे । जीवति प्रिया न वा ॥ हन्दीति पश्चात्तापे । किं प्रिया अस्माभिर्विरह

---

१ B सप्तत्या

हन्द महु हन्दि परिमलमिमं व भणिरेहि भसल-मिहुणेहि।
उअ सहइ कञ्चणारो मउडो इव गिम्ह-लच्छीए ॥ ३ ॥
जणणिं मिव धूअं पिव नत्तिं विअ सोअरं विव सहिं व ।
मालारीओ सिणेहा नव-कञ्चण-केअइमुवेन्ति ॥ ४ ॥
जेण अहुल्ला लवली वोलीणा णइ वसन्त-उउ-लच्छी ।
फुल्लं च धूलिकम्बं तेण फुडा चेअं गिम्ह-सिरी ॥ ५ ॥

दु खम् अविचार्यैव मुक्ता । एवं च हन्दीति निश्चितं मरणम् अस्माकम् यतो हन्दीति सत्यम् यम कृतान्तकल्पो ग्रीष्मः इति पान्था लपन्ति परस्पर जल्पन्ति ॥

हन्दि । " हन्दि विषादविकल्पपश्चात्तापनिश्चयसत्ये " [१८०] ॥

३ हन्द इति । गृहाणेत्यर्थ. । मधु मकरन्दम् । हन्दीति । गृहाणेत्यर्थः । परिमलं गन्धम् इदमिव भणितृभि. । मञ्जुगुञ्जितकरणाद् उत्प्रेक्ष्यते । एतद् मधु इद परिमलं गृहीत इत्यन्योन्यं भणनशीलैर्भसलमिथुनै. पट्पदद्वन्द्वै. कृत्वा । उअ इति पश्येत्यर्थ । काञ्चनारो राजति । नीलमणिकल्पालिकलितसुवर्णवर्णप्रसूनत्वेन तर्क्यते मुकुट इव ग्रीष्मश्रिय ॥

हन्द । हन्दि । " हन्द च गृहाणार्थे " [१८१] ॥

४ जननीमिव । दुहितरमिव । नप्त्री पौत्री तामिव । सोदरा भगिनी तामिव । सखीमिव स्नेहाद् नवकाञ्चनकेतकीं नूत्नस्वर्णकेतकीं मालाकार्य उपयान्ति । तत्कुसुमावचयार्थं समीपे गच्छन्ति ॥ ग्रीष्मे हि स्वर्णकेतक्य पुष्प्यन्तीति ॥

इम व । जणणिं मिव । धूअ पिव । नत्तिं विअ । सोअर विव । सहिं व । " मिवपिव° " [१८२] इत्यादिना एते इवार्थे अव्ययसज्ञका प्राकृते प्रयुज्यन्ते वा । पक्षे मउडो इव ॥

५. वसन्तर्तुलक्ष्मीरतिक्रान्तैव । कथम् । येन लक्ष्यीकृत्य । काः ।

१ B कम्म, C कम्मव २ BC चेन.

फुल्ल च्च सुगन्ध च्चिअ लयाण नोमालिआ बले रम्मा ।
जा किर मल्ली जा इर जवा बले ते मयण-बाणा ॥ ६ ॥
सुत्ते जणम्मि जो हिर सद्दो चीरीण सुव्वए णवर ।
गाअइ किल तस्स मिसा णवरि वसन्तस्स गिम्ह सिरी ॥७॥

अफुल्ला लवली ॥ तथा ग्रीष्मश्री स्फुटैव । कथम् । तेन लक्षीकृत्य । किम् । फुल्ल धूलिकदम्बम् ॥ "गौणात् समया "[हे० २ २] इत्यादिना येनतेनयोगे द्वितीया । फुल्ल चेति चकार पृथग्वाक्यद्योतनार्थः ॥

जेण । तेण । "जेण तेण लक्षणे " [१८३] ॥

६ फुल्लैव सुगन्धैव । बले इति निर्धारणे । लताना मध्ये नव मालिका रम्या ॥ तथा या । किलेति संभावयामि । मल्ली । या किल जपा । बले इति निश्चितम् । ते मदनस्य बाणौ । तत्साध्यपान्थ मोहनादिकार्यस्य ताभ्याम् अनुष्ठानात् ॥

णइ । चेअ । च्च । च्चिअ । "णइ चेअ चिअ च्च अवधारणे " [१८४] ॥
बले । "बले निर्धारणनिश्चययो " [१८५] ॥

७ सुप्ते जने य किल शब्दश्चीरीणा भृङ्गारीणा[1] श्रूयते । किलेति प्रसिद्धौ । लोकस्यापवेलाया चीरीनाद श्रूयत इति लोकप्रसिद्धि । णवरेति केवलम् । तस्य मिषात् चीरिकाध्वनिव्याजात् । णवरि इति आनन्तर्ये । वसन्तस्य अनन्तरम् किलेति संभावयामि । ग्रीष्मश्रीर्गायति हर्षाद् गान करोतीव ॥

किर । इर । हिर । "किरेर हिर किलार्थे वा" [१८६] । पक्षे किल ॥

णवर । "णवर केवले" [१८७] ॥

णवरि । "आनन्तर्ये णवरि" [१८८] ॥

---

1 B भृङ्गाराणां

पहिआ अलाहि गन्तुं अणदइआण कुसलाइँ इह णाइं ।
माइँ इह एध हद्धी इअ व्व चीरीहि उल्लविअं ॥ ८ ॥
समुहोट्ठिअम्मि भमरे वेव्वे त्ति भणेइ मल्लिउच्चिणिरी ।
वारण-खेअ-भएहिं भणिउं वेव्वे वयंसे त्ति ॥ ९ ॥
वेव्व सहि चिट्ठसु हला निसीद मामि रम जासि कत्थ हले ।
दे पसिअ किमसि रुट्ठा हुं गिण्हसु कणय-भायणयं ॥ १० ॥

८. भोः पान्थाः । अलाहि इति निवारणे । अलं गत्वा । गमनेन स्मृतम्[1] इत्यर्थः । अण इति नञर्थे । अदयितानां कान्तारहितानाम् । णाइं इति नञर्थे । इह अस्मिन् वने न कुशलानि । अतः । माइं इति मार्थे । मा इह वने एत । अपि तु स्वपत्नीपार्श्वे गच्छतेत्यर्थः । इतीव । हद्धी इति निर्वेदे । सनिर्वेदं यथा भवति एवं चीरीभिरुल्लपितम् । कूजितव्याजेन पान्थान् प्रति चीरिकाभिरिदम् उक्तम् इत्यर्थः ॥

अलाहि । "अलाहि निवारणे" [१८९] ॥

अण । णाइ । "अण णाइ नञर्थे" [१९०] ॥

माइ । "माइ मार्थे" [१९१] ॥

हद्धी । "हद्धी निर्वेदे" [१९२] ॥

९. वेव्वे इत्यामन्त्रणे । हे वयस्ये इति भणित्वा संमुखोत्थिते भ्रमरे वारणम् अलेर्हस्ततलचालनेन निषेधनम् खेदस्तन्निवारणादेव प्रयासः भयम् अलिदंशनात् त्रासः तैः कृत्वा वेव्वे इति मल्लिकाम् उच्चेत्री मल्लिकापुष्पावचयकर्त्री भणति ॥

वेव्वे । "वेव्वे भयवारणविषादे" [१९३] ॥

१०–२१. अधुना[2] गाथाद्वादशकेन ग्रीष्मपानक्रीडाम् आह । द्वादशभिः कुलकम् । ग्रीष्मसुखं मानयितुम् अनुभवितुं प्रवृत्ता एता

---

१ BD स्तनम् . २ C अमुना.

हु तुह पिओ न आओ हु किं तेणज्ज सो हु अन्न-रओ ।
तुमय खु माणइत्ता तस्स हु जुग्गा सि सा खु न त ॥११॥

सहि वव्वरो खु अह धीवरो हु एसो खु तुज्झ ऊ रमणो ।
ऊ इअ हसेइ लोओ इमम्मि ऊ किं मए भणिअ ॥ १२ ॥

ऊ अच्छरा मह सही थू रे निक्किट्ठ कलह-सील अरे ।
दासो सि इमाइ हरे सन्गे सि ओ ओ किमसि दिट्ठो ॥१३॥

वारवनिता इति पूर्वोक्तरीत्या यदपि तदपि क्षीनतया सनद्धासनद्ध लपिन्यो भापणशीला पक्का परिपाकप्राप्ता या द्राक्षास्तासा रस पिबन्ति पानपात्रैर्धयन्ति ॥ १० लपनप्रकारमेवाह । वेव्व इति आमन्त्रणे । हे सखि तिष्ठ । हलेति हे सखि निपीद । मामीति हे सखि रमस्व क्रीडा कुरु । हले इति हे सखि क यासि । दे इति सामान्येन सबोधने सख्यामन्त्रणे वा । हे सखि [प्रसीद] । किम् असि रुष्टा । हु इति दाने । वितीर्णम् इत्यर्थ । कनकभाजन गृहाण ।

११ हु इति पृच्छायाम् । पृच्छाम्यह तव प्रियो नायात । हु इति निवारणे श्रुतम् । अस्माक किं तेनाद्य । नाधुना तेन प्रयोजनम् इत्यर्थ । हु इति निश्चितम् । सोऽन्यस्या रत । खु इति निश्चितम् । त्व मानवती । हु इति ऊहे । सभावयामि च तस्य योग्या सा अन्या । खु इति ऊहे । सभावयामि च तस्य न योग्या त्वम् आसि ॥

१२ हे सखि । खु इति सशये । बर्बरो वा । हु इति सशये । धीवरो वा । खु इति विस्मये । एव हुशब्दोपि । आश्चर्यम् एप समीप वर्ती तव । ऊ इति गर्हायाम् । निन्दितो रमण । ऊ इति सूचने । दोपाविष्करणपूर्वम् इति अनया रीत्या इम त्वत्प्रिय लोक सखीजन रूपो हसति । अथ वा ऊ इति आक्षेपे । किं मया भणित लोको हसति ईदृशम् अमुम् इति । एतद् मम वक्तु न युक्तम् इत्यर्थ ।

१३ ऊ इति आश्चर्यम् । अप्सरा मम सखी । थू इति कुत्सायाम् ।

---

१ BD खु　२ B omits कनक　३ CD सत

अव्वो नओ तुह पिओ अव्वो तम्मोसि कीस किं एसो ।
अव्वो अन्नासत्तो अव्वो तुज्झेरिसो माणो ॥ १४ ॥
अव्वो पिअस्स समओ अव्वो सो एइ रूसणो अव्वो ।
अव्वो कट्ठं अव्वो किं एसो सहि मए वरिओ ॥ १५ ॥
अइ एसि रइ-घराओ वणे मिलाणा सि दइअ-दरवालिआ ।
मुणिमो वणे न मुणिमो तं न वणे कहइ न जमङ्गं ॥ १६ ॥

रे इति सभाषणे । निकृष्ट अधम कलहशील । अरे इति रतिकलहे । रतिकलहकारकेत्यर्थः । हरे इति संभाषणे रतिकलहे क्षेपे च । दासोसि अस्या मत्सख्याः । ओ इति सूचने । शठोसि गूढापराधो वर्तसे । ओ इति पश्चात्तापे । किम् असि दृष्ट' । त्वद्दर्शनात् पश्चात्तापो जात इत्यर्थः ॥

१४. अव्वो इति सूचने । नतस्त्वां प्रियः । अव्वो इति कष्टम् । कि ताम्यसि । अव्वो इति संभाषणे । किम् एप समीपवर्ती अन्यासक्तः । अव्वो इत्यपराधे विस्मये च । तव ईदृशो मानः । सप्रणये प्रणयिनि मानकरणाद् अपराध आश्चर्यं च ॥

१५. अव्वो इति आनन्दे । प्रियस्य समय आगमनलक्षण' । अव्वो इति आदरे । एति आगच्छति स मद्वल्लभ । अव्वो इति भये । बिभेमि रोपण स्तोकापराधेपि कोपन स. । अव्वो इति खेदे विपादे च । कष्ट यथा भवति एव खिन्ना विपण्णा चाहम् इत्यर्थ । अव्वो इति पश्चात्तापे । अनुतप्तास्मि किम् एप सखि मया वृतः ॥

१६ अयीति संभावयामि । त्वम् एपि आगच्छसि रतिगृहात् । वणे इति संभावयामि । यतो दयितेन उपभुक्ता सती म्लाना विच्छायासि । वणे इति विकल्पे । जानीमो वा न जानीम । परं वणे इति निश्चितम् । तद् नास्ति यद् अङ्गं न कथयति । दन्तक्षतादिप्रकट-

१ C तुज्भेरिसो २ D गिलाणा

दासो वणे न मुच्चइ मणे पिओ तुज्झ मुच्चइ स अम्मो ।
पत्तो खु अप्पणो चिअ तए सय चेअं निउणाए ॥ १७ ॥
पाडिक दइआओ ताण वयसीओं पाडिएक च ।
पत्तेअ मित्ताइ उअ एसो एइ भासन्तो ॥ १८ ॥
देक्ख तुहेसो दइओ कहमिहरा पुलइआ सि दट्ठुमिम ।
भणिमो न वयमिअरहा मुणिआमिम एक्कसरिअ ति[३] ॥१९॥

नाद् अङ्गमेव सुरतक्रीडित प्रतिपादयतीत्यर्थ । उपमुकस्य तक्षादित्वात् [४ ३९५] दरवल ॥

१७ वणे इत्यनुकम्प्ये । मणे इति विमर्शे । अन्ये मन्ये इत्यर्थेपि इच्छन्ति । अह विमृशामि मन्ये वा प्रियस्तव दास अनुकम्प्य इति न मुच्यते ॥ स प्रिये अम्मो इति आश्चर्यम् स्वयमेव प्राप्त खु इति आश्चर्यम् त्वया निपुणया [स्वयमेव] मुच्यते ॥ निपुणयेति सोल्लुण्ठम् । ज्ञात तव नैपुण्य यद् अत्यन्तप्रणत प्रेयास स्वय गृहम् आगतम् अवमन्यस इत्यर्थ ॥

१८ काचित् सखी कलिकौतुकिनी काचन प्रति प्रियव्यलीकानि साक्षादेव दर्शयति । प्रत्येक दयिता अन्या वल्लभा प्रत्येक तासा दयिताना वयस्याश्च प्रत्येक मित्राणि च तासाम् अनुकूलानि भाप माण आवर्जनार्थम् आलपन् । उअ इति पश्य । एष त्वत्प्रिय एति आगच्छति ॥

१९ पश्य तव एष दयित । कथम् इतरथा इम दृष्ट्वा पुलकिताासि । न च कूटभापिकात्वम् अस्मासु आरोप्यम् यतो न वयम् इतरथा पुलकावलोकन विना भणाम । अत एकसरिअमिति झगिति साम्प्रतमेव वा इद तवाय वल्लभ एवेति ज्ञातम् ।

---

१ C तुम्भ २ BC चेव ३ BC त्ति ४ BC ... B ...,
६ BD एक्कसरिअमिति

मा तम्म मोरउल्ला दर-विअसिअ-बन्धुजीव-कुसुमोट्ठि ।
अणुसोचसि धुत्तमिमं सरल-सहावे किणो रमणं ॥ २० ॥
वार-विलया इ एआ गिम्ह-सुहं माणिउं पयेट्टा[1] जे ।
इअ जं[2] वि तं पि लविराओं पिअन्ति र पिक्क-दक्ख-रसं ॥२१॥

२०. दर इति अर्धेन ईषद् वा विकासितं यद् बन्धुजीवकुसुमं जपापुष्प तद्वद् ओष्ठौ यस्यास्तस्याः संबोधनम् । मोरउल्ला इति मुधा त्वं मा ताम्य । तथा । किणो इति प्रश्ने । हे सरलस्वभावे धूर्तं शठम् इमं रमणं किम् अनुशोचसि । मायाविनोऽस्य अनुशोचनं कर्तुं नोचितम् इत्यर्थ. ॥

वेव्वे । वेव्व । "वेव्व चामन्त्रणे" [१९४] ॥

हला । मामि । हले । "मामि हला हले सख्या वा" [१९५] पक्षे सहि॥

दे । "दे समुखीकरणे च" [१९६] ॥

हु । "हु दानपृच्छानिवारणे" [१९७] ॥

हु । खु । "हु खु निश्चयवितर्कसभावनविस्मये" [१९८]

ऊ । "ऊ गर्हाक्षेपविस्मयसूचने" [१९९] ॥

थू । "थू कुत्सायाम्" [२००] ॥

रे । अरे । "रे अरे सभाषणरतिकलहे" [२०१] ॥

हरे । "हरे क्षेपे च" [२०२] ॥

ओ । "ओ सूचनापश्चात्तापे" [२०३] ॥

अव्वो । "अव्वो सूचनादुःखसभाषणापराधविस्मयानन्दादरभयखेदविषाद-पश्चात्तापे" [२०४] ॥

अइ । "अइ सभावने" [२०५] ॥

वणे । "वणे निश्चयविकल्पानुकम्प्ये च" [२०६] ॥

मणे । "मणे विमर्शे" [२०७] ॥

अम्मो । "अम्मो आश्चर्य" [२०८] ॥

---

1 BC पयट्टो　२ BD ज पि.

एकेक्कमेस स महू अम्बो वि हु एक्कमेक्कमेसो सो ।
लोआ हणिही पहिआऽलीण रवेणेममाह वण ॥ २२ ॥

अप्पणो । " स्वयमोर्थे अप्पणो न वा ' [२०९] पक्षे सय ॥
पाडिक्क । पाडिएक्क । "प्रत्येकम पाडिक्क पाडिएक्क [२१०] । पक्षे पत्तेअ ॥
उअ । " उअ पश्ये ' [२११] । पक्षे देक्ख ॥
इहरा । " इहरा इतरथा " [२१२] पक्षे इअरहा ॥
एक्कसरिअ । " एक्कसरिअ झगिति सम्प्रति ' [२१३] ॥
मोरउल्ला । " मोरउल्ला मुधा " [२१४] ॥
दर । " दरार्धाल्पे ' [२१५] ॥
किणो । " किणो प्रश्ने ' [२१६] ॥
[इ । जे । र । " इजेरा पादपूरणे " [२१७] ॥
वि । पि । " प्यादय ' [२१८] ॥

इति प्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्ये अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रतिपादनद्वारेण द्वितीय पाद सपूर्ण ॥

---

२२ एकैक पृथक्पृथग् यथा भवति एवम् एष स मधु मधूक तथा एकैकम् आम्रोपि । हु इति सभावयामि । भो लोका पान्थान् हनिष्यति इदम् आह अलीना रवेण गुञ्जितव्याजेन वन कानन कर्तृ । अ योपि अध्वन्यान् प्रति कृपालुतया कचिद् अवस्थिताश्चौरादीन् घातकान् कथयतीत्युक्तिलेश ॥

एकमेकम् । "वीप्स्यात् स्यादे ' [१] इत्याग्निा वीप्सार्थात् पदात् परस्य स्यादे स्थाने स्वरादौ वीप्सार्थे पदे परे मो वा । पक्षे एकेकम् ॥

अम्बो । " अत सेर्डो ' [२] इति डो ॥

एस एसो । स सो । " वैतत्तद " [३] इति डो वा ॥

लोआ । पहिआ । " जस्शसोर्लुक् " [४]

इम । "अमोऽस्य [५]इति अमोऽस्य लुक् । "शेषेऽदन्तवत्"[३ ।२४] इत्यदन्तवत्त्वात् ॥

खज्जूरेहि पिआलेहिं फणसेहिँ अवि दंसिअ-फलत्तो ।
हरिसाओ दूराउ वि उज्जाणमिमं न को सिहइ ॥ २३ ॥
सिरिसाहिन्तो तह किंसुआहि वउला य महमहिअ गन्धो ।
देसत्तो गामाओ नयराउ वि कं न आणेइ ॥ २४ ॥
पत्थाहिन्तो रामेसुन्तो देवेसराहि वि अणूणो ।
धारा-हरस्स मज्झे तओ गओ सज्जिअम्मि निवो ॥ २५ ॥

अलीण । रवेण । टामोर्णः " [६] इति टाया आमश्च णः ॥

२३. खर्जूरैः प्रियालैः राजादनैः पनसैश्च कृत्वा दर्शितं च तत् फलं च एतस्मात् प्रकटितफलाद् अत एव हर्षाद् दूराद् अनासन्नदेशादपि को न उद्यानम् इदं स्पृहयति । अपि तु तत्तद्वृक्षफलास्वादवाञ्छया सर्वोपि सहर्षम् इदम् अभिलषतीति भावः ॥

खज्जूरेहि । पिआलेहिं । फणसेहिँ । " भिसो हि हिँ हिं " [७] ॥

२४. शिरीषात् तथा किंशुकाद् वकुलाच्च प्रसृत्य गन्धः कर्ता देशेभ्यो ग्रामेभ्यो नगरेभ्योपि कं न आनयति किं तु तेन गन्धेन कृष्टः सर्वतः सर्वोप्यागच्छतीत्यर्थः ॥

फलत्तो । हरिसाओ । दूराउ । सिरिसाहिन्तो । किंसुआहि । वउला । "ङसेस् त्तो दो दु हि हिन्तो लुक् " [८] इति ङसेः षड् आदेशाः ॥

२५ अथ ग्रीष्मर्तुविलाससर्वस्वभूतं जलकेलिक्षणं विवर्णयिषुः जलयन्त्रगृहनृपप्रवेशपूर्वं जलयन्त्रगृहवामादिदेशतद्वितर्दिमकरमुखस्फाटिकस्तम्भद्वारोत्तरङ्गपञ्चालिकाकर्णादिप्रदेशेभ्यस्तत्साधनभूतं जलनिर्गमम् आह । पार्थेभ्य पाण्डवेभ्य रामेभ्य. रामचन्द्रपरशुरामबलभद्रेभ्य. इन्द्रेभ्योपि अनून. । सर्वोत्तम इत्यर्थः । नृपः धारागृहस्य जलयन्त्रगेहस्य सज्जिते सकलोपकरणोपेते मध्ये ततो दौवारिकाद् ग्रीष्मप्रादुर्भावश्रवणानन्तरं [illegible] ॥

1 BD सिरसा°. २ B[illegible]

रेल्लन्ता वण भागा तओ पलोट्टा जवा जलाणोघा ।
वामाउ दाहिणाओ समुहत्तो पच्छिमाहिन्तो ॥ २६ ॥
वेइअ-मयर-मुहाहि अ आ मूल-सिर च फलिह थम्भाओ ।
दारोत्तरङ्गयाओ नीहरिआ वारि धाराओ ॥ २७ ॥
पञ्चालिआहि मुक्क कन्नेसुन्तो जल मुहासुन्तो ।
हत्थेहिन्तो चरणाहिन्तो वच्छाहि उअरेहि ॥ २८ ॥

देसत्तो । गामाओ । नयराउ । पत्थाहिन्तो । रामेसुन्तो । देवेसराहि ।
" भ्यसस् त्तो दो दु हि हिन्तो सुन्तो " [९] इति भ्यस षड् आदेशा ॥

धारा-हरस्स । " ङस स्स [१०] ॥

म ज्झे । सव्विअम्मि । "डे म्मि डे ' [११] इति केडित् एकार म्मिश्च ॥

२६ ततो राज्ञो यन्त्रगृहप्रवेशाद् ऊर्ध्व वनभागान् प्लावयन्तो जवात् जलौघा प्रवृत्ता । कथम् । वामात् । दक्षिणात् । समुखात् । पश्चिमात् । पार्श्वपृष्ठाग्रप्रदेशस्थजलयन्त्रप्रादुर्भूतजलप्रवाहैर्वेगेन काननान्तराला व्याप्ता इत्यर्थ ॥ प्लवयते तक्षादित्वात् [४ १९५] रेल्लादेश ॥

२७ वेदिकाया वितर्दौ यानि मकरमुखानि तेभ्यश्च मूल च शिरश्च ते अभिव्याप्यामूलशिरो यथा भवति एव स्फटिकस्तम्भेभ्यश्च द्वाराणा यान्युत्तराङ्गाणि ऊर्ध्वदारूणि तेभ्यश्च वारिधारा नि सृता ॥

रेल्लन्ता । वण भागा । जवा । जलाण । वामाउ । दाहिणाओ । समुहत्तो । पच्छिमाहिन्तो । मुहाहि । थम्भाओ । गयाओ । "जश्शस्ङसित्तोदोद्वामि दीर्घ '
[१२] । एषु अतो दीर्घ । ङसिनैव सिद्धे त्तोदोदुग्रहण भ्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥

२८ कर्णेभ्य मुखेभ्य हस्तेभ्यश्चरणेभ्यो वक्षोभ्य उदरेभ्य पञ्चालिकाभि शालभञ्जिकाभिर्जल मुक्तम् ॥

---

१ BO नगराउ

वेएणं सम-विसमे पूरन्तेहिं जलेहि कूवेहि ।
खन्धेसु तुसार-मिसा तरूहिँ पुलउ व्व पायडिओ ॥ २९ ॥
दट्ठुं तं छणमच्छीहिँ जणो उज्जाण-भूमिसु अमन्तो ।
तत्थ गिरीसु तरूओ गओ गिरीओ तरूसुं च ॥ ३० ॥
पक्खेसु चउसु दारेसु चऊसु चऊहि सालभञ्जीहि ।
चउहि करएहि तुच्छं पलोट्टिअं वारि धारीए ॥ ३१ ॥

कन्नेसुन्तो । मुहासुन्तो । हत्थेहिन्तो । चरणाहिन्तो । वच्छाहि । उअरेहि । "भ्यसि वा" [१३] । भ्यसादेशे अतो दीर्घो वा ॥

२९. कूपेभ्य इति उपात्तविषये अपादाने पञ्चमी । ततः कूपाद् निःसृत्येत्यर्थः । वेगेन दक्षपुरुषप्रेरितकूपान्तर्वर्तियन्त्रवत्त्वाज्जवेन सम-विषमान् प्राञ्जलनिम्नोन्नतप्रदेशान् पूरयद्भिर्जलैः कृत्वा तरुभिः कर्तृभिः । मूलात् शाखावधयः प्रकाण्डाः । तेषां मस्तकानि स्कन्धास्तेषु पुलक इव वेगविनिःसृतजलप्रवाहोच्छलिततद्बिन्दुसंदोहविष्वग्व्याप्तत्वेन रोमाञ्च इव प्रकटित. व्यक्तीकृतः ॥

वेएँण । सम-विसमे । "टाणशस्येत्" [१४] इति एकार. ॥

कन्नेसुन्तो इत्यादि । पूरन्तेहिं । जलेहि । कूवेहि । खन्धेसु । "भिस्भ्यस्सुपि" [१५] एषु अत ए ॥

३०. तत्र सर्वर्तुपुष्पजातियुक्तत्वात् प्रसिद्धासु उद्यानभूमिषु अमान् संकीर्णत्वेन अवस्थातुम् अपारयन् तम्[३] आश्चर्यकारिक्षणं मकरमुखादि-जलैयन्त्रनिर्गममहोत्सवम् अक्षिभिर्द्रष्टुं जनस्तरुभ्यो गिरिषु गिरिभ्य-स्तरुषु च गत । निरन्तरायम् अवलोकयितुम् उच्चोच्चतरप्रदेशेष्वारूढ इत्यर्थः ॥

तरूहिं । अच्छीहिं । गिरीसु । तरूओ । गिरीओ । तरूसु । "इदुतो दीर्घः" [१६] ॥ क्वचिन्न । भूमिसु ॥

३१. पक्षेषु स्तम्भादिपार्श्वेषु चतुर्षु द्वारेषु पार्श्वपृष्ठाग्रगृहमुखेषु

१ D धाराए. २ D वेगेज. ३ D त तत्राश्चर्य°. ४ D °यन्त्रजल°.

थम्भ-सिहराहि चउओ चऊओ वेई-मुहाहि सिञ्चीअ ।
कील गिरी कील-तरू जल पूरो उरु अमन्द-गई ॥ ३२ ॥
साऊ जलोह-पन्ती जइ एसा किं दहिं महु किं वा ।
इअ नम्म-पडू जल-पाण-रई लवइ म्ह विड-लोओ ॥ ३३ ॥
मयणग्गउ तह विरहग्गओ वि सधुक्किआ चिर जेहि ।
अइ मलय-वायओ वायउ व्व हूआ जल-प्पवहा ॥ ३४ ॥

चतुर्षु वर्तमानाभिश्चतसृभि शालभञ्जिकाभि चतुर्भि करकैर्यारि-घटिकाभि कृत्वा तुल्य युगपद् धारया वारि पर्यस्त मुक्तम् ॥

३२ स्तम्भशिखरेभ्यश्चतुर्भ्य वेदिकामुखेभ्यश्चतुर्भ्य अमन्दगति शीघ्रप्रवृत्ति उरुर्महान् जलपूर क्रीडार्थ कृता गिरय क्रीडागिरयस्तान् तथा क्रीडातरून् असिञ्चत् औक्षत् ॥

चउसु चऊसु । चउहि चऊहि । चउओ चऊओ । "चतुरो वा "[१७] इति दीर्घो वा ॥

कीलगिरी । कील तरू । " छुसे शासि " [१८] इति दीर्घ ॥

३३ स्वादु जलौघपङ्क्ति मकरमुखादिनिर्गतजलप्रवाहपरपरा यद्येषा तदा किं दधि किं वा मधु । शरीरसौस्थ्यस्य अमृतमधुरया अनयैव कृतत्वाद् नैताभ्या प्रयोजनम् इत्यर्थ । इति नर्मणि परस्पर घस्करौ पटु जलपानरतिर्विटलोक पिङ्गजनो लपति स्म ॥

साऊ । प न्ती । पडू । रई । "अक्लीबे सौ" [१९] इति दीर्घः । अक्लीब इति किम् । दहिं । महु । केचिद् दीर्घत्व विकल्प्य मादेशमिच्छन्ति । उरु अम न्द गई ॥

३४ मदनाग्नयस्तथा विरहाग्नयोपि यैश्चिर सधुक्षिता सदीपिता ते वायव इव जलप्रवाहा भूता जाता । तत् किं मलयवायव इव । नेत्याह । अतिक्रान्तमलयवायव । पान्थसार्थस्य अधिकतर मदनाग्नि-

जलिअग्गिणो व्व जल-वाउणो वि विरहीण साहवो नासि ।
अह वा विहिम्मि वामे साहू वि न साहुणो हुन्ति ॥३५॥
कीला-गिरिणो साहउ कीला-तरुणो वि साहओ जाया ।
नीक-पवाहेहि जओ गिरी तरू वा जल-सलोणा ॥ ३६ ॥
उच्चिणिअ बहू तरुणो काउं गिरिणो व्व बहु-कुसुम-रासी ।
गिरिणो तरुणो अ तले कुसुमाभरणाइँ रइआइं ॥ ३७ ॥

विरहाग्निदीपनात् तेभ्योप्युत्कृष्टा इत्यर्थः । अत्र तच्छब्दो ज्ञेयः ॥

३५. ज्वलिताग्नय इव जलेन मिश्रा वायवो जलवायवस्तेपि विरहिणां पान्थानां ज्वलिताग्नय इव साधवः उपकारका नासन् । अधिकतरं संतापमेव चक्रुरित्यर्थः । अथ वा युक्तमेवैतत् । विधौ वामे प्रातिकूले सति साधवोपि हिता अपि न साधवो हिता भवन्ति ॥

मयणग्गउ विरहग्गओ । वायओ वायउ । " पुसि जसो डउ डओ वा " [२०] इति अउ अओ इत्यादेशौ । पक्षे अग्गिणो । वाउणो ॥

३६. नीकानां कुल्यानां प्रवाहैः कृत्वा क्रीडागिरयः साधवः प्रधाना. क्रीडातरवोपि साधवो जाताः । यतो गिरयस्तरवो वा जलेन सलवणा लावण्योपेता भवन्ति ॥

साहवो । "वोतो डवो "[२१]इति जसो डित् अवो । पक्षे साहू । साहुणो । साहउ । साहओ ॥

३७. उच्चित्य बहूंस्तरून् ततः कृत्वा गिरीनिव अत्युच्चत्वात् पर्वतानिव बहुकुसुमराशीन् गिरेस्तरोश्च तले अधः कुसुमाभरणानि जलकेलिक्षणोचितानि कर्णपूरादीनि रचितानि । दंपतिभिरिति[1] शेषः ॥

कीला-गिरिणो । कीला-तरुणो । तरुणो । गिरिणो । "जश्शसोर्णो वा"[२२] इति णो । पक्षे गिरी । तरू । बहू । रासी ॥

---

1 BCD दपतीभि॰.

गुरुणो कीला-गिरिणो निवडिअ निज्झर-जलाइँ जायाइ ।
चन्दण-घुसिणड्ढाइ दहिणो महुणो सिरि-हराइ ॥ ३८ ॥
लीला गिरीउ चङ्गिम-गुरूउ निज्झर जलाइँ सहिआइ ।
अखलिअ-गइस्स किर रइ-पहुस्स जय-वेजयन्तीओ ॥३९॥
रइ अहिवइणा पहुणा तइआ पबलेण तरुण मिहुणाण ।
दहिणा दहिं व महुणा महु व मिलिअ मणेण मण ॥ ४० ॥

३८ गुरो महत क्रीडागिरेः सकाशाद् निपत्य निर्झरजलानि चन्दनघुसृणवन्ति सन्ति चन्दनमिश्रितत्वाद् दध्न घुसृणमिश्रितत्वाच्च मधुन सकाशात् श्रिय हरन्ति चोरयन्ति दध्नो मधुनो वा सबन्धिनीं श्रिय हरन्ति श्रीहराणि जातानि । तदधिकशोभाकलितानि सवृत्तानीत्यर्थः ॥

३९ चङ्गत्वेन प्रधानत्वेन गुरोर्गरिष्ठात् लीलागिरेः सकाशाद् निर्झरजलानि अस्खलितगते अविलङ्घिताज्ञस्य रतिप्रभो किर इति इवार्थत्वात् जयवैजयन्त्य इव राजितानि द्राघीयस्त्वनिर्मलत्वाभ्या जयपताका इव शोभितानि ॥

गिरिणो । तरुणो । गुरुणो । कीला गिरिणो । दहिणो । महुणो । "ङसिङसो पुक्लीबे वा" [२३] इति णो । पक्षे गिरीउ । गुरूउ । °गइस्स । पहुस्स ॥

४० प्रभुणा स्वाज्ञाविधापनात् समर्थेन तदा लीलागिरिनिपतन्निर्झरवारिप्रवाहावसरे प्रबलेन सर्वसामग्रीयुक्तत्वेन प्रचण्डेन रत्यधिपतिना तरुणमिथुनाना युवदम्पतीना दध्ना दधीव मधुना मध्विव मनसा मनो मेलितम् ऐक्य प्रापितम् ॥

अहिवइणा । पहुणा । दहिणा । महुणा । "टो णा" [२४] इति णा । ङसि ङसोरित्यस्य व्यावृत्तिरपि । इदुत इत्येव । मणेण । ट इति किम् । दहिं महु ॥

मण । "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [२५] इति सेः म् । केचिद् अनुनासिकमपीच्छन्ति तदा । दहिँ महुँ ॥

कुल्ल-जलाइं अइसीअलाइँ विमलाणि पेच्छ पवहन्ति ।
इअ भणिरा महिलाओ जल-केलि-छणे पयट्टाउ ॥ ४१ ॥
हारावलि-मुत्ताउ वि जलाहयाओ जलम्मि निवडन्ता ।
अगणिअ जले विलुलिआ का वि मयच्छी हसन्तीआ ॥४२॥
मउवीओ तणुवीआ पेच्छ जले संचरन्ति लीलाअ ।
रम्माइ बहु-विहाए ठाणं अच्छर-सरिच्छाओ ॥ ४३ ॥

४१. अतिशीतलानि विमलानि कुल्याजलानि प्रवहन्ति स्रोतो-रीत्या गच्छन्तीति पश्य इति भणित्र्यः परस्परं भाषमाणा महिला युवत्यः जलकेलिक्षणे प्रवृत्ता. । कान्तैः सहेति शेषः ॥

जलाइं । अइसीअलाइँ । विमलाणि । "जश्शस इँइणयः सप्राग्दीर्घाः" [२६] ॥

४२. अधुना तदेव जलकेलिक्षणं षट्त्रिंशता गाथाभिः प्राह । जलैराहतास्ताडिता. अत एव जले निपतन्तीः भ्रश्यन्तीः हारावलिमुक्ता अपि आस्तां वस्त्रादिकं मुक्ताकलापमुक्ता अपि अगणयित्वा अनादृत्य हसन्ती [1]प्रियैः सह चत्कारिपरा कापि मृगाक्षी जले विलुलिता बुडिता ॥

महिलाओ पयट्टाउ । मुत्ताउ जलाहयाओ । "स्त्रियाम् उदोतौ वा" [२७] इति जश्शसोः [प्रत्येकम्] उदोतौ सप्राग्दीर्घौ । पक्षे भणिरा । निवडन्ता ॥

४३-४५. त्रिभिर्विशेषकम् । अहिलोकवध्वाः पातालकन्यकायाः सुरवध्वा देवाङ्गनायाः तथा यक्षश्च पुण्यजनः किंनरश्च किंपुरुषस्तयोर्वध्वाः सकाशाद् रूपाधिकाः । ताभ्योपि प्रधाना इत्यर्थः । वध्वा इति जातिविवक्षया एकवचनम् । दयितास्तटस्थतरुणैः पार्श्वस्थयुवभिः इति पूर्वोक्तं भणिता ॥ ४३ तदेवाह । मृद्व्य. कोमलच्छवयः अप्सर.-सदृक्षा देवाङ्गनातुल्यास्तन्व्यो नायिका रम्यायां बहुविधायां लीलायाः

१ D प्रियेण.

पिच्छ इ जल-लहरीए एन्तीइ उदञ्चिरीअ पडिरीआ ।
खेलन्ति मज्झ-लुलिआ सभराइअ तरल-कवरीओ ॥ ४४ ॥
अहि-लोअ-वहूए सुर-वहूइ तह जक्ख-किंनर-वहूअ ।
रूवाहिआउ दइआ तडत्थ-तरुणेहि इअ भणिआ ॥ ४५ ॥
को वि वहूओ अइखेअराउ खे खेअरीण पच्चक्ख ।
रममाणीउ अकालीउ लहिअ गण्डूसमुद्धंसिओ ॥ ४६ ॥

स्थान रम्यया बहुविधया लीलया [वा] जले सचरन्तीति पश्य इति योजनाया मृग्य इत्यादिषु प्रथमा । मृद्वी अप्सर सहस्रास्तन्वी पश्य जले सचरन्ति लीलयेत्यादियोजनाया तु द्वितीया ॥

४४ यस्याम् आगच्छन्त्याम् उदञ्चिन्त्याम् ऊर्ध्वं यान्त्या पतिन्त्याम् अधोभविन्त्या जललहर्यो मध्ये लुलिता गता सफरायिता तदाकारत्वाद् मीनवद् आचरितास्तरलाश्चञ्चला कवर्यो वेणयो यासा तास्तथा खेलन्ति क्रीडन्ति इति पश्य ॥ ४ ॥

हसन्तीआ । तणुवीआ । "ईत सेश्चा वा [२८] इति आ । पक्षे मयच्छी । मउवीओ ॥

४६ अतिक्रान्ता रूपसौन्दर्याद्याधिक्यात् पराभूता खेचर्यो विद्याधरवध्वो यया तस्या रममाणाया क्रीडन्त्या अकालाया अनुकूलाचरणाद् अक्षेपिकाया [वध्वा] सकाशात् खे गगनाङ्गणे खेचरीणा प्रत्यक्ष यथा भवति एव गण्डूष मुखजल लब्ध्वा प्राप्य कोपि उद्धुषित । मूर्तप्रेमायमाणप्रियागण्डूषप्रादुर्भवत्प्रमोदतया पुलकित । धुषि सौत्रः ॥

लीलाअ रम्माइ बहु विहाए । लहरीए एन्तीइ उदञ्चिरीअ पडिरीआ । वहूए वहूइ । वहूअ । वहूआ इति वा पाठ । "टाङस्ङेरद् आद् इद् एद् वा तु ङसे "

१ BC उद्धसिओ २ B omits लीलया ३ C तथाका° ४ BC repeat here महिलाओ पयडाउ । मुत्ताउ जलाइयाओ । स्त्रियाम् उदोतौ वा इति जश्शसो प्रत्येकम् उदोतौ सप्राग्दीर्घौ । पक्षे भणिरा ॥ ५ CD insert पाति after गण्डूष°

रममाणाए कालाइ इमीए कीइ काइ अ इमाए।
रे अज अजाइ रमसे त्ति का वि भणिउं हणीअ पिअं ॥४७॥
जीओ तीओ मुद्धा जाओ ताओ वि तह विअड्ढाओ।
तरुणीण जाण ताण वि जल-दन्द-रणे पयट्टाओ ॥ ४८ ॥
अच्छीण कज्जल-सिरी जा सा गलिआ न काण उम्मीही।
कं पि हु तं नयण-सिरिं ता पत्ता जं जणो सिहइ ॥ ४९ ॥

[२९] इति प्रत्येकम् अत् आत् इत् एत् इत्यादेशाः। ङसेस्तु वा। पक्षे वहूओ इत्यादि। टादीनाम् इति किम्। सरिच्छाओ इत्यादि ॥

लीलाअ। रम्माइ। बहुविहाए इत्यादि। 'नात आत्' [३०] इति स्त्रियाम् आदन्ताट्टादीनाम् आ आदेशो न ॥

खेअरीण। "प्रत्यये ङीर्न वा" [३१]। अणादिसूत्रेण प्रत्ययनिमित्तो यो ङीरुक्तः [हे० २. ४. २०] स स्त्रिया नाम्नो वा। पक्षे खेअराउ ॥

४७ रममाणया क्रीडन्त्या कालया तिरस्कारपरया कया कुत्सितया अनया कया तथा अनया च अजया भर्तृप्रसादनकलाविकलत्वेन पशुप्रायया सार्धं रे अज कान्ताप्रसादनानिपुणत्वेन पशो त्वं रमसे इति पूर्वोक्तं भणित्वा कापि प्रियं जघान जलैरताडयत् ॥

रममाणीउ। अकालीउ। इमीए। "अजातेः पुंसः"[३२]। अजातिवाचिनः पुलिङ्गात् स्त्रिया वर्तमानाद् ङीर्वा। पक्षे रममाणाए। कालाइ। इमाए ॥

४८. यासां तासामपि तरुणीनां मध्ये यास्ता मुग्धा अकृत्रिममनोहरा तथा यास्ता अपि विदग्धाः कटाक्षविक्षेपादिभिः प्रियावर्जने प्रवीणा जलद्वन्द्वरणे प्रियैः सह जलकेलौ प्रवृत्ताः ॥

४९ अक्ष्णां या कज्जलश्री अञ्जनशोभा सा कासाम् ऊर्मिभिः कल्लोलैः न गलिता। किं तु सर्वासां सा सलिलैः क्षालितेत्यर्थः ॥ परं कामपि। हु इति आश्चर्यम्। ताम् अद्भुतां नयनश्रियं ता नायिकाः प्राप्ता या जनः काङ्क्षति। कज्जलापगमे हि नयनयोर्निःश्रीकता

घण-छाहि-कयलि-छाये हलद्दि-गोरी हलद्-गोरीहि ।
चिलया जलम्मि रमिआ ससाउ दुहिआउवम्मोम्ह ॥ ५० ॥
तर फलिह कट्ठ अरे न लवसि किं अज्ज मा लवसु अज्जो ।
पइ नेसि पई मेसु व भणीअ इअ का वि जल-मज्झे ॥५१॥

भवति । परम् एतन्नयनाना तथामायेपि स्वभावमनोहरत्वाद् एतानि सर्वोपि सतृष्णम् ईक्षत इत्यर्थः ॥

कीइ काइ । जीओ तीओ । जाओ ताओ । "किंयत्तदोऽस्यमामि" [३३] । एभ्य स्त्रियां ङीर्वा । अस्यमामीति किम् । का । जाण ताण । जा सा । काण । क त ज ॥

५० घना चासौ छाया च आतपाभावो घनच्छाया तया युक्ता कदल्यो रम्भास्तासा छाया पङ्क्तिस्तस्या जले च हरिद्रावद् गौर्य गौरवर्णास्ताभि सह हरिद्रागौर्यो वनिता रता क्रीडिता । निरुपम स्नेहयुक्तत्वाद् यकाभिर्हरिद्रागौरीभि सार्धं ता रमन्ते तासा मन्यन्ते स्वसारो भगिन्यस्ता इव दुहितर पुत्रिकास्ता इव चेति ॥

छाहि छाये । हलद्दि गोरी हलद्-गोरीहि । "छायाहरिद्रयो [३४] । अनयो आप्प्रसङ्गे स्त्रियां ङीर्वा ॥

ससाउ । दुहिआउ । "स्वस्रादेर्डा" [३५] इति स्त्रिया डित् आ ॥

५१ अरे इति सभाषणे । हे काष्ठ नीरसत्वाद् दारो त्वं परिखा स्वार्ति तर अतिक्रमय । सरसविचक्षणोचिते जलकेलिक्षणे किं मम पार्श्वे तिष्ठसीत्यर्थः । काष्ठ किल तीर्त्वा तर्नीं गच्छतीत्युक्तिलेशः । तथा किम् अर्य आर्य वा न लपसि भणिते प्रत्युत्तरं न ददासि । मा वा अर्य आर्य वा लप । तथा पते भर्त नैपि मत्पार्श्वं नागच्छसि । मा वा पते एहि । स्वसमीहितं कुर्वित्यर्थ । इति पूर्वोक्त कापि जलमध्ये रममाण भर्तुरग्रे उवाच ॥

---

१ BC हलिद्दि° २ D भणितेपि

निग्घिणया सढ-पिअरं ओसर निग्घिणय मुञ्च धिट्ठ-पिअ ।
का वि जलन्तर-कड्ढिअ-कडिल्लयं इअ भणीअ पिअं ॥५२॥
कत्तार कया किमहं सुणसु वयंसे निरिक्खसु वयंसा ।
अम्मो अन्नाइ पिओ रमए कीए वि इअ रुन्नं ॥ ५३ ॥
सहि वर-वहु चयसु इमं गामणिमिव खलपुणो वहूइ इह ।
वारिणि इमाइ रमिरं इअ का वि सहीइ सिक्खविआ ॥५४॥

फलिह । " ह्रस्वोऽमि " [३५] इति ह्रस्वः ॥

कट्ठ । " नामन्त्र्यात् सौ मः " [३७] इति " क्लीबे स्वरान्म् सेः " [३. २५] इति यो म उक्तः स न ॥

५२ हे निर्घृण निःकृप हे शठानां पितः अतिशयकूटकरणाद् मायाविनाम् आद्य त्वम् अपसर मद्दृष्टिगोचराद् गच्छ । तथा हे निर्घृण धृष्टानां व्यक्तापराधानां पितस्त्वं मुञ्च मा मद्वस्त्रादिकं स्प्राक्षीः । जलस्य अन्तर मध्य तस्मिन् कृष्टम् अपासितं कट्यम् अधस्तनवस्त्रं येन त प्रिय कृतव्यलीकं दयितम् इति पूर्वोक्तं कापि बभाण निरभर्त्सयत् ॥

अज अज्जो । पइ पई । निग्घिणया निग्घिणय । " डो दीर्घो वा " [३८] इति डो दीर्घो वा ॥

पिअ । " ऋतोऽद् वा " [३९] इति अकारः अन्तादेशः । पक्षे पिअर ।

५३ हे कर्तः स्रष्ट किमहं कृता । एवं प्रियापमाने सति मज्जन्मनो निरर्थकत्वात् किमहं सृष्टा । तथा हे वयस्ये सखि शृणु मद्वाक्यम् आकर्णय । तथा वयस्ये निरीक्षस्व । तथा हे अम्ब मातः अन्यस्याम् अपरकान्तायां प्रियो रमते इति अनया रीत्या कयापि रुदितम् ॥

पिअर । "नाम्न्यर वा" [४०] इति अर । पक्षे पिअ । नाम्नीति किम् । कत्तार ॥

वयसे । " वाप ए " [४१] इति आप एत्वम् । पक्षे वयसा ॥ बाहुलकात् क्वचिद् ओत्वमपि । अम्मो ॥

५४ सखि वरवधु प्रधानपत्नि इह ग्रीष्मे वारिणि जलमध्ये

---

१ B गामिणि°

जामाउणो रमन्ते उअ वारिणि अपुरव खु लडहत्त ।
को अन्नो लडहो सम्भलीहिं काहिं पि इअ भणिअ ॥५५॥
रे धुत्त-पिआ सि तुम जग-पिअरा गोरि-सकरा सविमो ।
मा सवसु अप्प-पिअर तं भत्तारो किमम्हाण ॥५६॥

अनया त्वत्सपत्न्या सह रन्तार रमणशीलम् इम पुरोवर्तिन प्रियम् खलप्व कर्षकस्य वध्वा ग्रामणी भर्वा तमिव । अकृत्यकारितया हालिकम् इत्यर्थ । त्यज मा अङ्गीकार्षी इति अनया रीत्या कापि सख्या शिक्षिता ॥

सहि । वर वहु । " ईदूतोर्हस्व " [४१] ॥

गामेणि । खलपुणो । " किम ' [४३] इति ह्रस्व ॥

५५ जामातरो दुहितृपतय वारिणि रमन्ते अस्मत्पुत्रिकाभि सह जलकेलिं कुर्वन्ति । उअ पश्य जामातृन् । इति एकया उक्ते सति अपरा प्राह । खु आश्चर्यम् अपूर्व लोकोत्तरम् । जातिविवक्षया एकवचनात् जामातु । लडह इति देश्यो लटभशब्द सस्कृतो वा सुन्दरार्थ । ततो लडहत्त लटभत्व वा सौन्दर्यम् । ततस्तदन्यापि आह । कोन्य अपरो जामातु सकाशात् लटभ प्रधान । किं तु इत्थ यौवनमाननाद् एव एवेत्यर्थ । इति अनया रीत्या काभिरपि सम्भलीभि तत्क्रीडावलोकनागततटस्थकुट्टिनीभिर्भणित जल्पितम् ॥

५६ त्रिभिर्विशेषकम् । अन्यस्या सपत्न्या । उक्षेस्तक्षादित्वात् [४ १९५] छण्ठादेश । उक्षणे जलेन आहनने कृते सति प्रक टेन अनेन मदीयापराधेन निश्चितम् इय मानिनी बहु किमपि कुपिता भविष्यतीति प्रसादयितु समागते प्रियतमे इति अनया रीत्या कयापि रुदित साश्रुपातम् उक्तम् । तदेवाह । रे त्व धूर्तानां पिता । शाठ्याचरणाद् मायाविना मुख्य इत्यर्थ । असि वर्तसे । अत्रार्थे जगत पितरौ गौरीशकरौ । आत्मान बहुमन्यमाना बहुवच नेन निर्दिशति । वय तुभ्य शपामहे तच्छपथ कुर्म । ततोमौ तद्रक्षनाय मम त्वमेव प्रिया तस्यास्तु सेचन मया एवमेव कृतम्

१ B गामिणि २ CD add परस्पर before जल्पितम्

भत्तारा जाण वसे धन्ना इत्थीण ताण माआओ ।
माआए किं जणिआ किं महिआ माअराउ मए ॥५७॥
देवा पिअरा सरणं संहर कत्तार भुअण-कत्ता मं ।
अन्नाइ छण्ठणे पिअयमम्मि कीए वि इअ रुण्णं ॥५८॥

इत्यर्थे पितृशपथं कुर्वाणस्तया ऊचे । त्वं मह्यं मा शपस्व आत्मपितरम् तच्छपथं मा कार्षीः । यतस्त्वं किम् अस्माकं भर्ता । किं तु तस्या एवेत्यर्थः ॥

५७. एवं भर्तारं निर्भर्त्स्य सनिर्वेदम् आकाशोक्तिमेवाह । भर्तारो यासां वशे आज्ञायां धन्याः कृतपुण्यास्तासां स्त्रीणां मातरो जनन्यः । न पुनस्त्वद्भर्तृकाया मम मातेत्यर्थः । तथा किं मात्रा अहं जनिता उत्पादिता । अयम् अभिसंधिः । यद्यहं तया नोत्पादिता स्यां तदा नैवं पराभवभाजनं स्याम् इति । तथा किं मातरः ।

ब्राह्मी माहेश्वरी चैन्द्री वाराही वैष्णवी तथा ।
कौमारी चर्ममुण्डा च कालसंकर्षणीति च ॥

इत्यष्टौ देवताविशेषाः । अथ वा ।

अमृताद्या ब्रह्माणी सिद्धिर्माहेश्वरी च कौमारी ।
वैष्णव्यथ वाराही चामुण्डा मातरः सप्त ॥

इत्येवं सप्त वा मया महिताः पूजिताः । किल एतन्मातृपूजनं भर्तृवाल्लभ्याय कृतम् । तच्च नास्ति । तस्मात् तदपूजनमेव श्रेयः ।

५८. देवाः हरिहरब्रह्माणः पितरो मातृपित्राद्याः शरणम् । एवंविधदुःखदग्धाया मम त्राणं सन्तु । तथा भुवनत्रयकर्तः जगत्त्रयनिर्माणकर्त स्रष्ट मा संहर । येन नैवैतस्माद् आधिर्भवतीत्यर्थ ॥

जामाउणो । " ऋतामुद० " [४४] इति ऋदन्तान्न ... वा । बहुवचनस्य व्यत्ययर्थत्वाद् यथादर्शन नाम्न्यपि । पक्षे भत्ता

पिआ । पिअरा । पिअर ॥

भत्तारो । भत्तारा । " अ

१ BC सिद्धी मा°.

दे विन्नवेमि राया रायाणो देसु सव्वओ दिट्ठिं ।
उअ रायाणो के वीह के वि राया इह रमन्ते ॥ ५९ ॥
वाणारसीइ रण्णो कुरूण रायाउ अहिअमब्भु-छ्णो ।
रण्णो तिउरीए महुराए रायस्स य पयट्टो ॥ ६० ॥
हूणाण राइणा इह उअ रायाणो इमे पहु रमन्ते ।
अङ्गाण रण्णा राइणो तह सगेण राएण ॥ ६१ ॥

माआओ । माआए । माअराउ । " आ अरा मातु " [४६] इति बाहुल्कात् अनन्यर्थस्य आ देवतार्थस्य तु अरा इत्यादेशौ ॥
पिअरा । " नाम्न्यर " [४७] इत्यर ॥
कत्ता । " आ सौ न वा " [४८] इति आ । पक्षे कत्तार ॥

५९–७७ एकोनविंशत्या महाकुलकम् । यस्मिन् काले जलेन पूर्णं शालभञ्जिकादिकर्णादिस्थानेभ्य प्रपतन्नीरेण निभृत यन्त्रगृह धारा गृहम् यस्मिन् काले [च] जलक्षणो वारिक्रीडा भूत सम्वृत्तस्तस्मिन् काले नरेन्द्रस्य श्रीकुमारपालभूपालस्य दौवारिकेण इद पूर्वोक्त प्रति पादितम् । तदेवाह ।

दे सबोधने । हे राजन् विज्ञपयामि । किं विज्ञपयसि । हे राजन् सर्वतो दृष्टिं देहि । समन्ताद् राजादीना जलोक्षणम् ईक्षस्वेत्यर्थ । राजन्निति सबोधनपद प्रतिक्रियम् अग्रेपि योज्यम् । ततस्तत्पर भूय ज्ञात्वा आह । उअ पश्य राज्ञ । केपि राजान इह अस्मिन् प्रदेशे रमन्ते । उअ पश्य राज्ञ । केपि राजान इह रमन्ते ॥

६० वाराणस्या काशे राज्ञ सकाशात् तथा कुरूणा राज्ञ सकाशाद् अधिक गाढतर यथा इति एव त्रिपुर्याश्चेदिनगर्या राज्ञो मथुराया राज्ञश्च अभ्युक्षण प्रवृत्त ॥

६१ हे प्रभो उअ पश्य राज्ञ । हूणा देशविशेषा । तेपा राज्ञा

---

१ D पूर्वोक्त विज्ञपित प्रति°

परओ जदूण रण्णो परओ चेदीण राइणो तह य ।
राइम्मि अराअम्मि अ एगागारं जले कीला ॥ ६२ ॥
इह वारि-मज्जण-छणे राईणमराइणं च समभावो ।
रायं अराइणं तह कीलन्तं पिच्छ राईहिं ॥ ६३ ॥
राईहिन्तो राईसु जन्ति राईण मण-हरा विलया ।
इण्हिं रायाणेहिं उअ जल-कीला-पयट्टेहिं ॥ ६४ ॥
रण्णा अराइणा वि हु उच्छालिज्जन्ति नीर-लहरीओ ।
मगहाण राइणो कोसलाण रण्णो अ सविहम्मि ॥ ६५ ॥

सह इमे पुरोवर्तिनो राजान इह अत्र प्रदेशे रमन्ते । तथा उअ पश्य राज्ञ । अङ्गानां राज्ञा शकानां राज्ञा च सह राजानो रमन्ते ॥

६२. यदूनां यादवानां राज्ञ परतः परत्र देशे तथा चेदयो देशविशेषास्तेषां राज्ञ परतश्च राज्ञि अराज्ञि च तत्पत्न्यादौ एकाकारं प्रतिपत्तिभावाशङ्कारहितत्वेन निर्विशेषं जले क्रीडा अनयोरन्योन्यं नीरैरभ्युक्षणम् अस्ति । राज्ञ इत्यत्र परतस्तसन्तस्य योगे " प्रभृत्यन्यार्थ° " [हे° २. २. ७५] इति दिक्पञ्चमी । अतसन्तस्य तु योगे " रिरिष्टात् " [हे° २. २. ८२] इति षष्ठी ॥

६३. इह अत्र प्रदेशे वारिणा मज्जनं स्नानं तस्य क्षणः कालस्तस्मिन् राज्ञाम् अराज्ञां च पौरजनाना समभाव मिथो जलाघातात् तुल्यत्वम् । तथा इह राजानम् अराजानं च राजभिः सह क्रीडन्तं पश्य ॥

६४. उअ पश्य इदानी सांप्रतं जलक्रीडाया प्रवृत्तैर्व्यापृतै राजभि. सह राजभ्यः राज्ञ सकाशाद् राज्ञां मनोहरा मनोज्ञाश्चित्तावर्जिका वा वनिता वारविलासिन्यो ग । राजसहिता एकान् राज्ञ उक्षित्वा अन्यान् उक्षितुम्

६५. मगधानां राज्ञ. सविधे समीपे

को वि जुआ सजुआणो अप्पणिआ सह पिअ जले नेउ ।
रूसविअप्पाणेण अतोससी अप्पणइआ वि ॥ ६६ ॥
सव्वे अन्ने वि निवा खिवन्ति धारा-हरम्मि सव्वस्सि ।
सव्वत्थ त्थी लोए सव्वम्मि जल तहन्नम्मि ॥ ६७ ॥
अन्नत्थ कुन्तला अन्नस्सि कुसुमाइँ अन्नहिं हारा ।
पिच्छ मयच्छि-जणे सव्वहिं पि रहसेण जल रमिरे ॥ ६८ ॥
काहिं जाहिं ताहिं इत्थीए रमइ नेस राय-वडू ।
कीए जीए तीए वि विअड्डाए निहिय चित्तो ॥ ६९ ॥

कोसलाना राज्ञ सकाशाद् मगधाना राज्ञ सविधे राज्ञा अराज्ञापि खु निश्चित नीरस्य लहर्य कल्लोला उच्छाल्यन्ते ।

६६ प्रियाम् अभीष्टा गणिकाम् आत्मना सह जले नीत्वा आत्मना रोषयित्वा सकोपा कृत्वा सयुवा तरुणमित्रपरिवृत कोपि युवा आत्मनैव अतूतुषत् वचनवैचित्र्येण आवर्जयत् । अपि एवार्थे ॥

६७ सर्वस्मिन समस्ते धारागृहे सर्वस्मिन् स्त्रीलोके तथा सर्वस्मिन् अन्यत्र मित्रादिषु सर्वे अन्येपि पूर्वोक्तेभ्योऽपरेपि नृपा जल क्षिपन्ति उच्छालयन्ति ॥

६८ अन्यस्मिन् स्कन्धादिदेशे । विसस्थुला इति भाव । कुन्तला केशपाशा । अन्यस्मिन् कुसुमानि । अन्यस्मिन् हारा । इति रभसेन औत्सुक्येन जले रन्तरि रमणशीले सर्वस्मिन्नपि मृगाक्षिजने पश्य । इति ज्ञेयम् ॥

६९ कस्या यस्या तस्यामेव विदग्धायामेव कटाक्षादिन्यास[1]-निपुणस्त्रिया निहितचित्त न्यस्तमना सन् कस्या यस्या तस्याम् । अविदग्धस्त्रियाम् इत्यर्थ । एष पुरोवर्ती राजवटु न रमते । अपि एवार्थे ॥

---

१ B °न्यासे

एअस्सिं ठाणे जल-छणे इमस्सिं हवन्ति नक्खङ्का ।
सव्वेसिं अन्नेसिं जुआण जुअईण य पयासा ॥ ७० ॥
सव्वाणं अन्नाण वि जुआण जुअईण एत्थ हलवोलो ।
न हु कास तास रम्मो केसिं तेसिं न देइ दिहिं ॥ ७१ ॥
कास वि तास सरिच्छा किंनर-नारीइ किंनरस्स तहा ।
गायन्ति इत्थ रमिरा वारिणि तरुणीउ[1] तरुणा य ॥ ७२ ॥
कस्स वि तस्स जुआणस्स काइ ताए अ एत्थ जुअईए[2] ।
न हु दीसइ तणु-लट्ठी जा न सरोमञ्च-कञ्चुइआ ॥ ७३ ॥

७०. एतस्मिन् स्थाने यन्त्रगृहरूपे अस्मिन् जलोक्षणे सति सर्वेषां सर्वासां यूनां युवतीनां संबन्धिनो नखाङ्का नखक्षतानि अन्येषाम् अन्यासां यूनां युवतीनां च प्रकाशाः अङ्गरागापगमात् स्वपरप्रकटा भवन्ति ॥

७१. अत्र जलकेलिकाले सर्वेषाम् अन्येषां यूनां सर्वासाम् अन्यासां युवतीनामपि संबन्धी । हलवोलो देश्य कोलाहलार्थः । ततः कोलाहलः हु निश्चितं केषां तेषां न रम्यः काम्यः । किं तु सर्वेषां श्रोत्रपुटैः[3] पेय इत्यर्थः । केषां तेषां यूनां कासां तासां युवतीनां न धृतिं ददाति किं तु सर्वेषां हृदयम् आह्लादयतीति भाव ॥

७२ तथा कस्या अपि तस्याः सर्वोत्कृष्टाया किंनरनार्याः अमररमण्यास्तथा कस्यापि तस्य सर्वप्रसिद्धस्य किंनरस्य देवगायनस्य सदृक्षा रूपवेषनिनादादिना तुल्याः रन्त्र्यो रन्तारश्च क्रीडापरास्तरुण्यस्तरुणाश्च अत्र धारागृहे वारिणि गायन्ति गानं कुर्वन्ति ॥

७३ कस्यापि तस्य यून कस्यास्तस्याश्च युवत्यास्तनुयष्टिः अत्र यन्त्रगृहे हु निश्चितं यत्तदोर्नित्यसंबन्धात् सा न दृश्यते या न रोमाञ्च पुलक. स एव तनुव्यापकत्वात् कञ्चुक. सह रोमाञ्चकञ्चुकेन

---

१ BC तरुणीइ २ BC जुअईण ३ BC पु

पु सद्दो जास मण जस्स य जल-केलि-काल-दुल्ललिओ ।
किस्सा तिस्सा जिस्सा सो जुवईए अणुसरेण ॥ ७४ ॥
कीसे तीसे जीसे पणालिआए पलुट्टिअं नीरं ।
कीए जीए तीए वि बाहिर त न जुअईए ॥ ७५ ॥
काहे वि नाहि-लोए काला वि न वा अमच्च-लोगम्मि ।
कइआ वि न भू-लोए जल-जन्त एरिस आसि ॥ ७६ ॥

वर्तते सरोमाञ्चकञ्चुकिका । किं तु सर्वस्य शैत्यहर्षादिना अङ्गयष्टि सपुलका अभूद् इति भाव ॥

७४ यस्य पुमशब्द धर्मादिपुरुषार्थासाधनात् पुमान् इति नाम मात्रम् यस्य च मन चित्तम् । सचेतन इत्यर्थ । जलकेले कालस्तत्र दुर्ललित भोगवाञ्छातत्पर स का या ता युवतिम् अनुसरति । पञ्चशरशराघातभीत स्त्रीमात्रस्यापि पृष्ठानुयायी भवतीति भाव । "क्वचिद् द्वितीयादेः [३ १३४] इति द्वितीयाया षष्ठी ॥

७५ कस्या यस्यास्तस्या प्रणालिकाया सकाशाद् यद् नीर पर्यस्त पतित तत् कस्या यस्यास्तस्या अपि युवत्या न बहिरभूत् किं तु सर्वस्यास्तद् अङ्गसङ्गम् आपेत्यर्थ ।" क्वचिद् द्वितीयादे' [३ १३४] इति पञ्चम्याः षष्ठी । पूर्वार्धे यच्छब्दो ज्ञेय ॥

७६ कस्मिन्नपि काले न अहिलोके नागसद्मनि । कस्मिन्नपि काले नैव अमर्त्यलोके त्रिदशालये । कस्मिन्नपि काले न भूलोके पृथ्वी पृष्ठे जलयन्त्रम् ईदृशम् आसीत् । अवलोकनपरविश्वलोकालक्षित-सततविश्वतोमुखोच्छलितशुचिसुरम्यमृतधाराधोरणीवहनाद् नैतत्सम बभूव ॥

राया । "राज्ञः"[४९]इति नलोपे अन्त्यस्य सौ आत्व वा । पक्षे रायाणो ॥

जाला जलेण पुन्नं जन्त-हरं जल-छणो हुओ जाहे ।
दोवारिएण ताहे विन्नत्तमिमं नरिन्दस्स ॥ ७७ ॥

रायाणो । रण्णो । रण्णो । । "जश्शस्ङसिङसा णो" [५०] इति णो । पक्षे । राया । रायाउ । रायस्स ॥

राइणा । "टो णा" [५१] इति णा । पक्षे रण्णा । राएण ॥

राइणा । राइणो । राइणो । राइम्मि । "इर्जस्य णोणाङौ" [५२] इति जस्य इः । पक्षे रायाणो । राएण । रण्णो । अराअम्मि ।

अराइण । अराइण । "इणम् अमामा" [५३] इति जस्य अमाम्भ्या सह इणम् । पक्षे राईण । राय ॥

राईहिं । राईहिन्तो । राईसु । राईण । "ईद्भिस्भ्यसाम्सुपि" [५४] इति जस्य ई । पक्षे रायाणेहिं इत्यादि ॥

रण्णा । रण्णो । "आजस्य°"[५५] इति टाङसिङस्सु णा णो इत्यादेशापन्नेषु अण् । पक्षे अराइणा । राइणो । सणाणोषु इति व्यावृत्तेः रायाउ रायस्स राएण इति प्राग् [६०,६१] उक्तोदाहरणानि इह ज्ञेयानि ॥

सजुआणो । "पुंस्यन°"[५६]इति अन्नन्तस्य आणः । पक्षे यथादर्शन"राज्ञः" [३.४९] इत्यादिभिः राजवत् कार्यम् । पक्षे जुआ ॥

अप्पणिआ । अप्पणइआ । "आत्मन°"[५७]इति टायां णिआ णइआ । पक्षे । अप्पाणेण ॥

सव्वे अन्ने । "अतः सर्वादेः°" [५८] इति सर्वादेः अदन्ताज्जसः डित् ए । जस इति किम् । सव्वास्सिं ॥

सव्वत्थ । सव्वम्मि । अन्नम्मि । अन्नत्थ । अन्नस्सिं । "ङेःस्सिम्मित्थाः"[५९]॥

अन्नहिं । सव्वहिं । "न वानिद°"[६०]इति हिं वा । बाहुलकात् कियत्तद्भ्यः स्त्रियामपि । काहिं । जाहिं । ताहिं । पक्षे सव्वस्सिं । सव्वत्थ । सव्वम्मि इत्यादि । स्त्रिया तु पक्षे कीए । जीए । तीए । इदमेतद्वर्जन किम् । इमस्सिं । एअस्सिं ॥

सव्वेसिं । अन्नेसिं । "आमो डेसिं"।[६१]इति डेसिं । पक्षे सव्वाण । अन्नाण । बाहुलकात् स्त्रियामपि । केसिं । तेसिं ॥

जइआ गिम्हो पयट्टओ तइअ च्चिअ किर आसि पाउसो ।
जाए ताला जल-च्छणे पत्तो अच्छि-वह खणे तहिं ॥७८॥

कास । तास । "किंतद्भ्यां डासः" [६२] इति डास । पक्षे केसिं । तेसिं॥

कास । तास । जास । "किंयत्तद्भ्यो ङस" [६३] इति डास । पक्षे कस्स । तस्स । जस्स । बाहुलकात् किंतद्भ्याम् आकारान्ताभ्यामपि डासो वा । कास । तास । पक्षे काए । ताए ॥

किस्सा । जिस्सा । तिस्सा । कीसे । जीसे । तीसे । "ईद्भ्यः स्सा से" [६४] इति स्सा से । पक्षे कीए । जीए । तीए ॥

७८ तदा ग्रीष्मकाले तस्मिन् क्षणे ग्रीष्मप्रवृत्त्यनन्तरमेव जलक्षणे नानाजलयन्त्रादिधारासारादिभिर्जलोत्सवे जाते संपन्ने सति । किल इति संभाव्यते । यदा ग्रीष्म प्रवृत्तस्तदैव प्रावृड् अक्षिपथ प्राप्ता समस्तजनप्रत्यक्षासीद् इति । अथ च यौगपद्येन ऋतुसमवेन ग्रीष्म काले प्रावृड् आसीद् इति भङ्ग्योक्तम् । उत्तरसर्गार्थसूचनमपि कृतम् । वैतालीय छन्द ॥

काहे । काला । कइआ । जाला । जाहे । ताहे । जइआ । तइआ । ताला । "ङेर्डाहे" [६५] इति आहे आला इति डितौ इआ च । पक्षे तहिं इत्यादि ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ चतुर्थः सर्ग समाप्त ॥

कम्हा जम्हा तम्हा वि वण-निउञ्जाउ तत्थ महमहिओ ।
काओ जाओ ताओ वि पक्खओ नीव-गन्धो तो ॥ १ ॥
गायन्ति किणो मोरा कीस पिगी गाइ जंम्बु-फल-मत्ता ।
कम्हा वयं जिआमो तत्थ पउत्थेहिँ इअ लविअं ॥ २ ॥
इमिणा इमेण एएण एदिणा किण वि जेण तेण किर ।
सव्व-दिसाण मुहेणं महमहिओ मालई-गन्धो ॥ ३ ॥

१. अथ पञ्चचत्वारिंशता गाथाभिर्ग्रीष्मानन्तरभाविनीं प्रावृषं वर्णयति । ततो ग्रीष्मानन्तरं कस्माद् यस्मात् तस्मादपि । सर्वस्माद् इत्यर्थः । वननिकुञ्जात् कस्माद् यस्मात् तस्मादपि पक्षात् पार्श्वात् समीपदेशात् तत्र प्रावृषि नीपगन्धः धाराकदम्बसौरभ्यं प्रसृतः उच्छलितः ॥

कम्हा । जम्हा । तम्हा । "ङसेर्म्हा" [६६] । पक्षे काओ । जाओ । ताओ ॥
तो । "तदो डोः" [६७] इति ङसेर्डो । पक्षे तम्हा ॥

२. कस्माद् मयूरा गायन्ति केकायन्ते । कस्मात् जम्बुफलैर्मत्ता पुष्टा सती पिकी कोकिला गायति मधुरं कूजति । अथ यदि एतयोः शब्दितम् उल्लसति तदा कस्माद् वयं जीवामः । एवं सति न प्राणितुं समय इति भावः । इति तत्र प्रावृषि प्रोषितैः पान्थैर्लपित परस्परम उक्तम् ॥

किणो । कीस । "किमो डिणोडीसौ" [६८] इति ङसेर्डिणोडीसौ । पक्षे कम्हा ॥

३ येन केनापि तेन लोकप्रसिद्धेन सर्वदिशां मुखेन । केन तेने-

वाय वाएण तिणा केणावि जिणा खु णेहि पहिएहि ।
परिमुक्को नीसासो भरिऊण दइअ-रइ-केलिं ॥ ४ ॥
मालइ-लयाइ णाए णेण य पुव्वाणिलेण पहिआण ।
कत्तो वि को वि कत्थ वि अहूव-पुव्वो हुओ मोहो ॥५॥
अह विन्नत्त आरामिएण पेच्छसु इम वणोद्देस ।
वल्लीहि इमाहि इमो बहल-दलाहिं मणो हरइ ॥ ६ ॥

त्याह । अनेन प्राच्येन अनेन अवाच्येन एतेन प्रतीच्येन एतेन उदीच्येन कृत्वा । किर इति किलार्थे । स च आप्तवादे । मालतीगन्धो जातिपरिमलः प्रसृत ॥

४ तेन केनापि वातेन वात परिभ्रान्तम् येन कृत्वा खु निश्चित दयितारतिकेलिं प्रियासुरतक्रीडा स्मृत्वा विचिन्त्य तै पथिकै निःश्वास परिमुक्त । तथाविधपवनस्य उद्दीपनविभावत्वात् । बहिर्मुखाद् उष्ण वात परित्यक्त ॥

इमिणा । इमेण । एएण । एदिणा । किण । जेण । तेण । तिणा । केण । जिणा ॥ "इदमेतत्कियत्तद्भ्यष्टो डिणा" [६९] इति टाया डित् इणा वा ॥

५ तया मालतीलतया तेन च पूर्वानिलेन पथिकाना कस्मादपि कुतश्चित्कारणात् कुत्रापि उद्यानोद्देशे कोप्यनिर्वचनीय अभूतपूर्व असजातचरो मोह चित्तवैक्लव्यम् अभूत् । अपि संदेहे ॥

णेहि । णाए । णेण । "तदो ण" [७०] इति स्यादौ णो लक्ष्यानुसारेण । कत्तो । को । कत्थ । "किम कः" [७१] इति स्यादौ अतसोश्च क ॥

६ अथ प्रावृड्विजृम्भणानन्तरम् आरामिकेण उद्यानपालकेन विज्ञप्त श्रीकुमारपालभूपालस्य पुर प्राञ्जलि प्रतिपादितम् । किं तत् तदेवाह । इम प्रत्यक्षवर्तिन वनोद्देश काननसमीप पश्य प्रेक्षस्व वा सावधान विलोकय । सामान्येन वनदर्शनविषय विज्ञाप्य विशेषेण वर्षासभवि

---

१ BC इमेन २ BC इमेन ३ B अप्राच्येन C अपाच्येन

इमिआ पाउस-लच्छी कहइ अयं सिरिफलो वणे अस्सिं ।
समए इमस्सिमलि-किङ्किणी-रवं काम-छत्तं व ॥ ७ ॥
उअ अस्स जम्बु-तरुणो इमस्स दाडिमि-दुमस्स य फलाइं ।
एसु रमिज्जइ आहिं सुगीहि एहिं सुगेहिं च ॥ ८ ॥
इह उज्जाणे समए इमम्मि णं पिच्छ विहसियं नीवं ।
कुडयं च इमं णे अज्जुणे अ ताविच्छए अ इमे ॥ ९ ॥

वृक्षलतापत्रादिसंपदं वनगतां दर्शयन् विज्ञपयति । इमाभिः बहलदलाभिः सान्द्रपत्रपङ्क्तिभिः वल्लीभिः व्रततिभिः कृत्वा अयं वनोद्देशो मनो हरति हृदयम् आवर्जयति ॥

इम । इमाहि । इमो । "इदम इमः" [७२] ॥

७. अस्मिन् समये सांप्रतम् अस्मिन् वने अयं श्रीफलः बिल्वः अलय सौरभ्यलोभलग्ना भृङ्गास्त एव तदाकारत्वात् किङ्किण्यः क्षुद्र घण्टिकास्तेषां रवो यत्र तत् तथा एवंविधं कामच्छत्रमिव । तेन कन्दर्पस्य सच्छायत्वात् । इति इयं प्रावृड्लक्ष्मी[2] कथयति सामर्थ्यात्स्तनयित्नुस्तनितैः प्रतिपादयति ॥

इमिआ । अय । "पुंस्त्रियोः°"[७३] । इति न वा अय इमिआ । पक्षे इमो ॥

८. अस्य जम्बुतरोः अस्य दाडिमीद्रुमस्य च फलानि उअ पश्य । तथा एषु फलेषु आभिः शुकीभिः कीरीभिः एभिः शुकैश्च रम्यते परस्परं क्रीड्यते ॥

अस्सिं । अस्स । "स्सिंस्सयोरत्" [७४] । इमादेशोपि । इमस्सिं । इमस्स ॥ बाहुलकाद् अन्यत्रापि । एसु । आहिं । एहिं ॥

९. अस्मिन् समये सांप्रतम् अस्मिन्नुद्याने इमं नीपं धाराकदम्बम् इमं च कुटजं च वत्सकाख्यवृक्षविशेषं विकसितं पुष्पितम् इमान् अर्जुनाश्च ककुभान् इमान् तापिच्छाश्च तमालान् । अर्थवशाद् वचनव्यत्ययः । इति विकसितान् पश्य ॥

---

१ B रिसि°, C रिस° २ BC °लक्ष्मी

लङ्गलि-वणेण णेण फुल्ल जुही-वणेण य इमेण ।
कोहालि-वणेहिं णेहिं इमेहिं बिम्बी-वणेहिं च ॥ १० ॥
भू-भागमिण तह नह भागमिम परिमलेण रुन्धन्त ।
इदमिणमिणमो अ वण कोआसइ केअईण उअ ॥ ११ ॥
उअ किं पि हु सुन्देर पाउस-समयस्स से पयट्टस्स ।
सिं कुडयज्जुण-सज्जाण परिमलो इत्थ परिमिलिओ ॥१२॥

इह। "ङेर्मेन ह [७५]। इदम कृतेमात् ङे स्थाने मेन सह ह । पक्षे इमस्सि। इह । इमम्मि । "न त्थ ' [७६] । इदम के त्थो न ॥

१० एतेन लाङ्गलीना शारदीलताना वनेन अनेन यूथिकाना माधवीलताना वनेन च एभि कूष्माण्डीनाम् ओपधिविशेपाणा वनै एभिर्बिम्बीना रक्तफलाना वनैश्च फुल्लम् । एतानि लाङ्गल्यादिवनानि पुष्पितानीत्यर्थ ॥

ण । णे ॥ णेण । [णेहिं]। "णोमूशस्टामिसि [७७]इति ण । पक्षे इम । इमे । इमेण । इमेहिं ॥

११ इम भूभाग पृथ्वीपृष्ठप्रदेश तथा इम नभोभागम् आकाश देश परिमलेन सौरभ्येण रुन्धत् व्याप्नुवद् इदम् इदम् इद च । समस्तमपीति भाव । केतकीना वन विकसति पुष्पति उअ पश्य ॥

इण । " अमेण ' [७८] । पक्षे इम ॥

इद । इण । इणमो । " क्लीबे स्य [७९] इति सिअम्भ्या सह इद इणमो इण च ॥

१२ प्रवृत्तस्य प्रसृतस्य । प्रौढिं प्राप्तस्येत्यर्थ । अस्य प्रावृद्सम यस्य हु निश्चितम् आश्चर्य वा किमपि लोकोत्तर सौन्दर्यम अस्ति

१ D पुष्प्यति

से चन्दणस्स तह मयनाभीए सिं च अगरु-कलिआण ।
कप्पूर-पारियाण य अहिअयरो मालई-गन्धो ॥ १३ ॥
चिञ्चणिअ-तरूणेमाणेआण य कुसुम-दंसणे हरिसो ।
कह वि न माइ इमस्सेअस्स य आराम-लोअस्स ॥ १४ ॥
ताण ललिआण ठाणं तस्साणङ्गस्स लङ्गली-कुसुमं ।
एआओ एत्ताहे एत्तो अ न एत्थ को लेइ ॥ १५ ॥

उअ पश्य । तथा अत्र प्रावृषि एषां कुटजार्जुनसर्जानां वत्सककुभशालाख्यद्रुमाणां परिमलः परिमिलितः पिण्डीभूतः । तद्गन्धवैविक्त्यं न ज्ञायत इत्यर्थः ॥

किं । "किमः किं" [८०] ॥

१३. अस्माद् उपलभ्यमानात् तस्मात् पूर्वम् उपलब्धात् एतस्मात् आसन्नोपलभ्यमानाद् वा चन्दनात् । एषाम् अत्यासन्नोपलभ्यमानपत्तनादिनगराणां तेषां लोकदृष्टमलयादिदेशानां वा चन्दनात् । तथा अस्यास्तस्या एतस्या वा मृगनाभेः आसां तासां वा पुरां मृगनाभेः । आभ्यस्ताभ्य एताभ्यश्च अगुरुकलिकाभ्यः । एभ्यस्तेभ्य एतेभ्यश्च कर्पूरपारिजातेभ्यः । सामर्थ्यात् चन्दनादिगन्धेभ्य इत्यर्थः । मालत्या जातेर्गन्धः परिमलः अधिकतरः । प्रावृट्काले हि मालत्या अतिरुचिरप्रचुरतरसौरभ्यास्पदत्वात् ॥ से चन्दणस्स इत्यादिषु "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३.१३४] इति पञ्चम्याः षष्ठी ॥

१४ एषाम् एतेषां च चिञ्चणिकातरूणाम् अम्लिकावृक्षाणां कुसुमदर्शने सति अस्य एतस्य आरामलोकस्य उद्यानजनस्य कथमपि केनापि प्रकारेण हर्षो न माति अतिवर्तते ॥

१५. तस्य अनङ्गस्य तेषां ललितानां विलसितानां स्थानं पदं

1 So BC 2 BD °पारयाण. 3 B wants °मानपत्त° up to °गन्धेभ्य in line 16 4 CD °मलयजादि°. 5 C अभिवर्तते.

एअम्मि वणोद्देसे ईअम्मि तहा अयम्मि ऊसलइ ।
इणमिणमो एस फुड सालो जूही सिलिन्ध च ॥ १६ ॥
कुडय दलइ तमेअ एसा सा जूहिआ महमहेइ ।
एसो सो कन्दलिओ वेणु कुडङ्गो वि पडिसाह ॥ १७ ॥

लाङ्गलीकुसुम शारदीलताप्रसूनम् एतस्मात् [एतस्मात्] एतस्माच्च । सर्वसमीपवर्तिदेशाद् इत्यर्थ । अत्र उद्याने को न लाति । परिमलविकासिसौन्दर्याद्यावर्जितचेता सर्वोपि एतद् गृह्णातीति भाव ॥

से । सिं । "वेदतदेत " [८१] इत्यादिना इदम्तद्एतदां स्थाने ङस्आम्भ्यां सह यथासख्य सेसिमौ । पक्षे इमाण । एआण । इमस्स । एअस्स । ताण । तस्स ॥

एत्ताहे । एत्तो । "वैतदो " । [८२] इति एतदो ङसे स्थाने त्तो त्ताहे । पक्षे एआओ ॥

एत्ताहे । एत्तो । एत्थ । "त्थे च तस्य लुक् ' [८३] एतद त्थे परे त्तो त्ताहे एतयोश्च परयोस्तस्य लुक् ॥

१६ एतस्मिन्नेतस्मिन् एतस्मिन् समीपवर्तिनि वनोद्देशे एष साल अर्जुन । एषा यूथी मागधीलता । एतत् सिलिन्ध्र च भूमिस्फोट स्फुटम् उल्लसति पुष्पपत्रप्रवालादिभिर्वर्धते ॥

ईअम्मि । अयम्मि । "एरदी " [८४] इति एतद एकारस्य ङ्यादेशे म्मौ अत् ईतौ । पक्षे एअम्मि ॥

१७ तद् एतत् पूर्वदृष्टम् अधुना अनुभूयमान कुटज दलति विकसति । एषा सा यूथिका महमहेइ ईति गन्धेन प्रसरति । सौरभ्येण सर्वं व्याप्नोतीत्यर्थ । एष स वेणुकुडङ्गोपि वंशगहनमपि प्रतिशाग्र सर्वशाखासु कन्दलित सजातनवाङ्कुर ॥

१ B कुडलं २ C शिलिन्ध्रं ३ BCD महमहेइत्ति for महमहेइ इति

अह लीला-पोक्खरिणी अह नीरं वड्डवास-मुक्कं च ।
अह पवण-वेवमाणो नवो अ कलमङ्कुरुक्केरो ॥ १८ ।
ताविच्छो बहल-दलो अमू अमू कमलिणी अ गय-कमला ।
मत्तममुं भेग-कुलं अमूसु लीला-तलाईसु ॥ १९ ॥
निचुलाण अयम्मि वणे इअम्मि तह सल्लई-निउञ्जम्मि ।
साल-वणम्मि अमुम्मि अ परिमल-बहलो वहइ पवणो ॥ २० ॥

इण । इणमो । एस । "वैसेण°" [८५] इति एतदः सिना सह एस इण इणमो । पक्षे एअ । एसा । एसो ॥

एसा । सा । एसो । सो । "तदश्च तः सोऽक्लीबे" [८६] अक्लीबे । अक्लीब इति किम् । त एअ ॥

१८. असौ लीलापुष्करिणी क्रीडावापिका । वड्डवास इति देश्यो मेघार्थे । वड्डवासमुक्कं मेघमुक्तम् अदो नीरं च । पवनेन वेपमानः कम्पमानः नवः अधुना उद्गत असौ कलमाङ्कुरोत्करश्च सुरभिशालिविशेषाङ्कुरपूरोस्ति ॥

१९. बहलदलः सान्द्रच्छदः असौ तापिच्छस्तमालः । तथा अमूषु लीलातडागिकासु क्रीडादीर्घिकासु गतानि प्रावृट्सद्भावाद् नष्टानि कमलानि यस्याः सा तथा असौ कमलिनी च पद्मिनी मत्तम् अदो भेककुलं दर्दुरवृन्दं चास्ति ॥

अह ३ । "वादसोद°" [८७] इति अदसो दस्य सौ हो वा । तस्मिंश्च कृते अतः सेर्डो" [३.२] "आत्" [है० २.४] इत्याप् । क्लीबे स्वरान्मसेः" [३.२५] इति मश्च न भवति । पक्षे उत्तरेण मुः आदेशः ॥

अमू । अमू । अमु । अमूसु । "मुः स्यादौ" [८८] ॥

२० निचुलाना वञ्जुलानाम् अमुष्मिन् वने तथा अमुष्मिन्

---

१ B एसा।

स तु तुय तुह तुम आणेह नवाइँ नीव-कुसुमाइँ ।
भे तु भे तुम्होय्हे तुय्हे तुज्झोमण देह ॥ २१ ॥

सल्लकीनिकुञ्जे गजप्रियागह्वरे अमुष्मिन् सालवने च परिमलरहल सौरभनिचित पवनो वहति वाति ॥

अयम्मि । इअम्मि । "म्मावयेओ वा"[८९] । अदस अन्त्यव्यञ्जनलुकि दकारान्तस्य स्थाने इयादेशे म्मो अय इअ । पक्षे अमुम्मि ॥

२१ –४५ अथ मालिनीपरस्परोक्तिप्रत्युक्तिनिवेदनेन उद्यानपाल श्रीकुमारपालभूपाल विज्ञपयति । पञ्चविंशत्या महाकुलकम् ॥

४५ पद्मावतीदेव्या पूजने पूजानिमित्त तिसृभि द्वाभ्या द्वाभ्या गुणिते ते च ते द्वे च द्विगुणितद्वे ताभ्याम् । चतसृभिश्चेत्यर्थ । सखीभि सह मालिन्यो मालायुक्ता अन्योन्यम् इति पूर्वोक्त जल्पन्ति कथयन्ति ॥

तदेवाह । २१ सखि त्वम् ५ । कोर्थ । सर्वा अपि यूयम् । नवानि नीपकुसुमानि आनयतेति । अत्र ततुमादिभि सह सखिशब्दस्य प्रत्येक योग । एवम् उत्तरत्रापि युष्मदादेशे भे तुभे इत्यादिभि अस्मदा देशैश्च अम्मि म्मीत्यादिभिश्च सबन्ध काय । हे सख्य यूयम् ६ आमन पूजाविलोकनाथागतोपवेशनार्थं विष्टर दत्त वितरत ॥

---

१ B तुम्होम्हे २ B तुय्मा तुब्भ would give us one more form तुज्झ (III 104) It would be far fetched to suppose that तुब्भ is the correct form but that तुज्झ is not to be formed under III 104 since out of तुम्ह and तुज्झ that are formable from तुब्भ तुम्ह is expressly given in III 91 so as to indicate that तुज्झ is not to be formed Neither in the Vrtti of the Sutras nor in commentary on our text is there any indication of such a *Jnāpaka* ज्झ and ब्भ closely resemble in the MSS ३ BC कथयंति जल्पति

तुम्हे तुज्झे ण्हायह अहिणव-कल्हार-पत्तिआणयणे ।
तं तुं तुमं तुवं तुह तुमे तुए संपयं भणिमो ॥ २२ ॥
वो तुब्भे तुज्झोय्हे तुम्हे तुज्झे अ भे अ तुय्हे अ ।
भणिमो न किमिह ण्हाएह पल्लले दद्दुर-भएण ॥ २३ ॥
भे ते दि दे तइ तए तुमाइ तुमए तुमे तुमं तुमइ ।
किं नाणिज्जइ दुव्वा पउमावइ-देवि-पूयत्थं ॥ २४ ॥
भे तुब्भेहिँ अ तुज्झेहिँ अ तह तुम्हेहिँ तुलसिआ गिज्झा ।
उज्झेहिँ अ उम्हेहिँ अ तुय्हेहिँ तह य उय्हेहिँ ॥ २५ ॥

२२. हे हला यूयं यूयं स्नात स्नानं कुरुत । हे वयस्याः त्वाम् ७ अभिनवा नूतना या कह्लारस्य वनस्पतिभेदस्य पत्रिका तस्या आनयने सांप्रत वयं भणामः आदिशाम ॥

२३ हे आल्य युष्मान् ८ भणाम यथा इह पल्वले अल्पसरसि दर्दुरभयेन किं यूयं न स्नात । भेकभीतिं त्यक्त्वा स्नानम् आधत्तेत्यर्थः॥

२४ हे सध्रीच्यः त्वया ११ पद्मावतीदेव्याः पूजार्थम् । किम् इति आक्षेपे । किं दूर्वा नानीयते । अपरव्यापारम् उत्सृज्य आनीयताम् इति भाव ॥

२५. हे सख्यः युष्माभिः ८ तुलसिका । सुरसाख्यः प्रसिद्धसुरभिवनस्पतिभेद । ग्राह्या उच्चेया ॥

---

१ BC are both confused and wanting in this distich B merely has वो तुब्भे तुब्भोम्हे तुज्झे य, C वो तुब्भे तुब्भोय्हे तुम्हे ब्भे अ ते अ तुय्हे य Bm reads the Sūtra thus वो तुब्भे उज्झे तुय्हे उय्हे भे शसा (III 93)where P substitutes तुब्भ for उज्झे. Metre in our text makes उज्झे impossible, and तुब्भ would give two more forms besides the right one, *viz*, तुज्झ and तुम्ह तुज्झ appears to be the correct reading and the Sūtra should therefore read वो तुज्झ तुब्भे तुय्हे उय्हे भे शसा in Jain Mss ज्झ and ब्भ are very similar २ That उज्झे° is the correct form and not उब्भे° as given by P (III 95) is plain from the fact that we should thereby have one more form उज्झेहि which the grammar would not recognise. See note २ on page 149 above

तुब्भत्तो तुम्हत्तो तुज्झत्तो केअइ तुहत्तो वि ।
आणाएमि तुमत्तो तहा तुवत्तो तइत्तो अ ॥ २६ ॥
तुय्ह तहिन्तो तुब्भ य तुम्ह य तुज्झ य सवेण्ट-पिक्काइ ।
देवीइ ढोवणत्थ तोडामो दाडिमि-फलाइ ॥ २७ ॥
तुब्भत्तो तुय्हत्तो उय्हत्तो तह य तह य उम्हत्तो ।
तुम्हत्तो तुज्झत्तो मुत्था-धूव करावेमि ॥ २८ ॥
तइ ते तुह तुह तुमे तु तुम्ह तुव तुम तुमो तुमाइ इ ए ।
दे दि तहा विम्हरिअ किमिम पल्लल-जले ण्हाण ॥ २९ ॥

२६ हे हला त्वत् ७भवत्या भवत्या पार्श्वात् केतकम् आनयामि॥

२७ हे वयस्या त्वत् ५ भवत्या भवत्या सकाशाद् देव्या पद्मावत्या ढौकनार्थं बलिकरणार्थं सवृन्तानि च तानि पक्वानि च तानि तथा प्रसवबन्धनपरिपाकयुक्तानि दाडिमीफलानि वय त्रोटयाम अवचयाम ॥

२८ हे आल्य युष्मत् ६ भवतीना भवतीना सकाशाद् मुस्ताना गुन्द्राणा धूप कारयामि ॥

२९ हे सध्रीच्य तव १५ किमिद पल्वलजले स्नान विस्मृतम् । येन न कृतम् इति भाव ॥

---

१ B reads the first halves of the two stanzas 29 and 30 thus

तइ ते तुहं तुमे तु तुम्ह तुव तुमो तुमाइ ई ए ।
दे हि * * *
तुब्भ (? उब्भ) य तम्ह तु भ य तुब्भ य उम्ह तह उम्ह तह तुज्झ
C तइ त तुह तुमे तु तुम्ह तुव तुम तुमो तुमइ ई ए ।
दे हि * * *
तुब्भ य तम्हि य तुब्भ य उब्भ य उज्ज तह उम्हु उम्हे ।
२ B यथा ३ B तव ११

उब्भ य तुम्हं तुब्भ य उम्ह य उय्ह तह उज्झ तह तुज्झ ।
पुप्फञ्जलि-दाण-कए नीवावचए किमालस्सं ॥ ३० ॥
भे तुब्भ तु वो तुब्भं तुब्भाण तुवाण तुम्ह तुम्हं च ।
तुम्हाण य पल्ललओ विम्हरिअं किं जलाणयणं ॥ ३१ ॥
तुज्झं तुज्झ तुमाणं तुमाण उम्हाण अवि अ उम्हाणं ।
मत्त-जलवायसुड्डावणेण जल-कलुसणं किमिमं ॥ ३२ ॥
तुब्भाणं तुज्झाणं तुहाण तुम्हाणमह तुवाणं च ।
तुज्झाण तुहाणमिमं मत्त-वलायासु किं रमणं ॥ ३३ ॥
तुमए तए तइ तुमे तुमाइ तुज्झम्मि तुम्मि तुब्भम्मि ।
तुम्हम्मि तुहम्मि तुवम्मि तुमम्मि भणाम जूहि-कए ॥ ३४ ॥

३०. हे सख्य. तव ७ पुष्पाञ्जलिदानकृते कुसुमाञ्जलिविधाननिमित्तं किं नीपानां धाराकदम्बकुसुमानाम् अवचये चुण्टने आलस्यम् । न मन्दादरत्वं कर्तुं युक्तम् इति भावः ॥

३१. हे हला' युष्माकं १० पल्वलाज्जलानयनं किं विस्मृतम् ॥

३२ हे वयस्या' युष्माकं ६ मत्तजलवायसोड्डायनेन पुष्टमद्गुक्षेपणेन कृत्वा किमिद जलकलुषणम् । तत्संमुखं लेष्टुक्षेपणादिना पानीयाविलीकरणं नोचितम इति भावः ॥

३३. हे आल्य युष्माक ७ मत्तबलाकासु पुष्टसारिकासु किमिदं रमणम । पूजाप्रस्तावे न क्रीडितुं युक्तम् इति भावः ॥

३४. हे सध्रीच्य त्वां १२ यूथीकृते मागधीनिमित्तं भणाम' आदिशाम' । "द्वितीयातृतीययो' सप्तमी" [३.१३५] इत्यनेन द्वितीयायाः सप्तमी ॥

---

१ B तुब्भ, C doubtful between तुब्भ and तुज्झ २ C तुम्हाण ३ B अम्हाण. ४ D omits 33, 34 and 35 ५ BC हल्य ६ B युष्माक ८.

तुसु तुज्झेसु तुहेसु अ तुवेसु तुम्हेसु तुवसु तुब्भेसु ।
तुमसु तुमेसु अ तुहसु अ भिसिणि दलाहरणमादिसिमो॥३५॥
तुब्भासु तुब्भसु तहा तुम्हसु तुम्हासु तह य तुज्झासु ।
तुज्झसु अ आइसामो नव-जम्बु-फलोवहारम्मि ॥ ३६ ॥
अम्मि म्मि अम्हि अहय हमह मालूर पल्लवे लेमि ।
अम्हम्हे अम्हो मो भे वयमवि लोद्ध-कुसुमाइ ॥ ३७ ॥
णे ण मि अम्मि अम्ह य मम्ह अह म मम मिम भणह ।
अम्हे अम्हो णे अम्हामलय-फलेहि जइ कज्ज ॥ ३८ ॥
मे मि मम ममए मइ ममाइ णे तह मए मयाइ तहा ।
अम्हाहि अम्ह अम्हे णे अम्हेहि अ जना गेज्झा ॥ ३९ ॥

३५ हे सख्य युष्मासु १० विसिनीदलाहरण पद्मिनीपत्रानयनम् आदिशाम ॥

३६ हे हला युष्मासु ६ नवजम्बुफलै उपहार पद्मावतीदेव्या पूजन तस्मिन् तन्निमित्तम् आदिशाम ॥

३७ हे वयस्या अह ६ मालूरपल्लवान् बिल्वकिसलयान् लामि गृह्णामि । हे सख्य वय ६ लोध्रकुसुमानि मार्नेनप्रसूनानि । अर्थवशात् वचनव्यत्यय इति लामीत्येकवचनान्तमपि बहुवचनान्तम् लाम ॥

३८ हे आल्य मा १० तथा अस्मान् ४ भणत यदि आमलक फलै कार्यम् । एतद् भवत्प्रयोजन वयमेव निष्पादयाम इति भाव ।

३९ हे सध्रीच्य मया ९ तथा अस्माभि ५ यवा ग्राह्या उपादेया ॥

---

१ B अम्हि २ D °नान्तमिति लामः

मज्झत्तो वि महत्तो तहा मइत्तो तहा ममत्तो वि ।
अम्हत्तो तह गिण्हेह कुडय-तरुणो पसूणाइं ॥ ४० ॥
मे मइ मम मह मज्झं महं तहा मज्झ अम्ह अम्हं च ।
णे णो अम्हे अम्हो चम्पय-कलिआउ गिज्झाओ ॥ ४१ ॥
अम्हाणं मज्झाणं ममाण ममाणं महाण य महाणं ।
अम्हाण य मज्झाणं हत्थे धव-पसवं-दामाइं ॥ ४२ ॥
मि मइ ममाइ मए वि अ अम्हम्मि ममम्मि मे तह महम्मि ।
मज्झम्मि अ थल-नालिणी-कुसुमाहरणे निउत्तव्वं ॥ ४३ ॥
अम्हेसु ममेसु तहा महेसु मज्झेसु तह य अम्हासु ।
आदिसह सल्लई-तरु-नव-कुसुमाहरण-कम्मम्मि ॥ ४४ ॥

४०. हे सख्य. मत् ४ मम मम सकाशात् । तथा अस्मत् अस्मत् अस्माकम अस्माकं सकाशाच्च कुटजतरोः प्रसूनानि यूयं गृह्णीत अङ्गीकुरुत ॥

४१ हे हला मम ९ तथा अस्माकं ७ चम्पककलिका हेमपुष्पककोरका ग्राह्याः ॥

४२. हे वयस्या अस्माकं ८ हस्ते धवप्रसवदामानि शाखिविशेषप्रसूनस्रजः सन्ति ॥

४३ हे आल्यः मयि ९ स्थलनलिनीकुसुमाहरणे स्थलपद्मिनीपद्मानयननिमित्तं नियोक्तव्यम् आदेष्टव्यम् ॥

४४ हे सख्य अस्मासु ५

१ BC मज्झाण २ B मज्झाण य for मज्झ।

दो दो कुररा बे बे अ खञ्जणा नह-यले उअ भमन्ते ।
पण्णाइँ तिवण्णस्स य उअ तिण्णि वि जुण्ण-नीलाइं ॥४७॥
उअ चउरो चत्तारो चत्तारि इमे नहम्मि उड्डुन्ते ।
दंसेइ सारसे इअ मुद्धा दुण्हं वयंसीणं ॥ ४८ ॥
दुण्ह नयणाण सुहदा उअ माला पङ्कयाण तासुं च ।
कमल-सही हंस-वहू अली-वहू पिच्छ रममाणा ॥ ४९ ॥

४७. द्वौ द्वौ कुररौ उत्क्रोशाख्यपक्षिविशेषौ द्वौ द्वौ च खञ्जनौ खञ्जरीटौ नभस्तले उअ पश्य भ्राम्यत । त्रिपर्णस्य च पलाशस्य त्रीण्यपि पर्णानि जीर्णान्यपि पुरातनप्रायाण्यपि नीलानि । समय-माहात्म्यात् हरितानि । सश्रीकाणीति यावत् । उअ पश्य सन्ति ।

दुवे । दोण्णि । बेण्णि । दो । दो । बे । बे । "दुवे दोण्णि बेण्णि च जस्शसा" [१२०] ॥ दुण्णि । विण्णि इति पाठे तु "ह्रस्व. सयोगे" [१. ८४] इति ह्रस्वः ॥

तिण्णि । "त्रेस्तिण्णि." [१२१] ॥

४८. मुग्धा अप्रगल्भा द्वयोर्वयस्ययो· सारसान् इति अनेन प्रका-रेण दर्शयति । तमेवाह । चतुर इमान् सारसान् नभसि उअ पश्य । उड्डयन्ते विचरन्ति ॥

चउरो । चत्तारो । चत्तारि । "चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि" [१२२] ॥

४९. द्वयोर्नयनयो सुखदा पङ्कजानां माला· स्रज· उअ पश्य सन्ति । तासु च कमलसख्य· सहचारित्वाद् वयस्या । हंसवधू वरटा । अलिवधू भ्रमरी । रममाणा पश्य सन्ति ॥

दोण्ह । दोण्ह । "सख्याया आमो ण्ह ण्ह" [१२३] ॥

अखलिअ-परिमल रिद्धिं पहिआ दट्ठूण छंत्त-वण्ण-तरु ।
वच्चन्ति मोह-निद्द मरण-सहिं भरिअ अप्प-वहु ॥ ५० ॥
हाहाण समा हेट्ठे तरूण सालीण गोविआ गन्ती ।
से जन्तीण मिलिआण सुर वहूण गइ खलइ ॥ ५१ ॥
अलि मालाहि सणाहेहिं वाण-कुसुमेहि परिमल गुरूहिं ।
दिट्ठेहि वि मुच्छिज्जइ दुहिणीहिं पन्थिअ-वहूहिं ॥ ५२ ॥
सारस-मालाहिन्तो सुग मालाओ अ चडय-मालाउ ।
अखलिअ गईउ धेणूउ रक्खिमो सालि-वणमेअ ॥ ५३ ॥

५० अस्खलितपरिमलऋद्धिं निरर्गलसौगन्ध्यसमृद्धिं सप्तपर्णतरुम् अयुक्छदवृक्षं दृष्ट्वा पथिका आत्मवधू स्वभार्यां स्मृत्वा मरणसखीम् अचैतन्यादितत्कार्यकारित्वाद् वयस्या मोहनिद्रा तमोगुणमयीं मूर्छानिद्रा व्रजन्ति आसादयन्ति ॥

५१ तरूणाम् अध अधस्तनभागे हाहा देवगायनस्तेन तेषा वा समा । निरुपमनिनादोपेतत्वात् । शालीना गोपिका गायन्ती गान कुर्वती ये यान्तीना व्रजन्तीना मिलिताना क्रीडार्थं समुदिताना सुरवधूना गतिं स्खलयति निषेधयति । दिवि गच्छन्त्योप्सरस अत्याश्चर्यं गोपीगीत श्रुत्वा तत्रैव तिष्ठन्तीत्यर्थ ॥

५२ अलिमालाभि सनाथै युक्तै परिमलगुरुभि सौरभाढ्यै दृष्टैरपि बाणकुसुमै असनप्रसूनैर्हेतुभूतै दु खिनीभि स्मरज्वराभि तापात् सकष्टाभि । पन्थेन चरन्ति पान्थिका । पथियत् पन्थशब्दो प्यस्ति । तेषा वध्वस्ताभिर्मूर्छ्यते मुह्यते ॥

५३ सारसा लक्ष्मणास्तेषा मालास्तस्यास्ताभ्यो वा । शुका कीरास्तेषा मालास्तस्यास्ताभ्यो वा । चटका कलविङ्कास्तेषा माला स्तस्यास्ताभ्यो वा । अस्खलिता अप्रतिहता । अनिवार्येति यावत् ।

---

१ BC रत्त

कुङ्कुम-कलिआसुन्तो सुरहिस्स मिउस्स एन्त-पवणस्स ।
पसरो गिरिम्मि इह तह तरुम्मि सव्वं पि सुरहेइ ॥ ५४ ॥
फुल्ला मुणी इह तरू न मुणीउ तरूउ दूरगा भमरा ।
वाइ मुणीण तरूणं नव-परिमल-मासलो वाऊ ॥ ५५ ॥
उद्दीविय दढ-मयरद्धयग्गिणो वाउणो फुरन्ति रया ।
मुणि-मालत्तो पङ्कय-मालाहिन्तो पराय-कणा ॥ ५६ ॥

एवंभूता गतिर्यस्या यासां वा तस्यास्ताभ्यो वा धेनोर्धेनुभ्यश्च शालि-वनम् एतद् वयं रक्षामः तन्निवारणेन पालयामः । अत्र आरामिकेण स्वनियोग एव विज्ञप्त. ॥

५४. कुङ्कुमकलिकाभ्य केसरकोरकसकाशाद् आयंश्चासौ पवनश्च तस्य अत एव सुरभेः मृदोः सुखस्पर्शस्य प्रसरः उज्जृम्भणम् इह शरदि गिरौ तथा तरौ सर्वमपि उपत्यकाधित्यकाप्रस्थादि मूलपत्रपुष्पादि सुरभयति स्वगन्धवासेन एकतानतां नयति ॥

५५. इह शरदि मुनय. अगस्तयस्तरवः फुल्लाः पुष्पिताः । अतो न मुनेस्तरो सकाशाद् दूरगा विरला' । किं तु मकरन्दलोभात् समीपस्था इत्यर्थः । भ्रमराः । तथा मुनीनां तरूणां नवपरिमलमांसलः नूतनसौरभसमृद्धो वायुर्वाति ॥

माला कमल-सही हस-वहू इत्यादीनि मुणीउ तरूउ मुणीण तरूण इत्यन्तानि चोदाहरणानि "शेषेऽदन्तवत्" [१२४] इत्येतद्वृत्त्यनुसारेण स्वयम् उपयुज्य परिभावनीयानि ॥

५६. उद्दीपित' वृद्धिं नीत दृढो वलवान् मकरध्वज एव संताप-कत्वाद् अग्निर्यैस्ते तथा वायव' स्फुरन्ति सर्वतः परिभ्रमन्ति तथा उद्दीपितमकरध्वजाग्नेर्वायो वायुं प्राप्य । वायुयोगाद् इति यावत् ।

१ D यन् वहन् स चासौ पवनश्च. २ B वायुयोगोदिति

चारुम्मि एत्थ पल्लल-वारिम्मि विसट्ट-पोम्म-मालाओ ।
दोहिं चिअ नयणेहिं होइ न तित्ती नियन्ताण ॥ ५७ ॥
मच्च-गणस्स सुराण य अल खु कामो हवेइ इह सरए ।
कामाय पवट्टन्ते वाण कामस्स य घडन्ते ॥ ५८ ॥

रयाद् वेगेन मुनिमालाया अगस्तिपुष्पपरपराया मुनिमालाभ्यो वा सकाशात् [तथा पङ्कजमालाया पङ्कजमालाभ्यो वा सकाशात्] परागकणा एतद्रजोलवा स्फुरन्ति इतस्तत उल्लसन्ति ॥

अग्गिणो । वाउणो । " न दीर्घो णो " [१२५] ॥

मालत्तो । मालाहि तो । "ङसेर्लुक्" [१२६]। भ्यसश्च हि "[१२७]।न॥

५७ अत्र शरदि चारुणि पल्वलवारिणि । विसट्ट इति देश्यम् । विकसितानि यानि पद्मानि तेषा माला मालाभ्यो वा सकाशाद् द्वाभ्यामेव नयनाभ्या पश्यता वीक्षमाणाना न तृप्तिर्भवति । न तद्दर्शन वाञ्छा व्युपरमत इति भाव ॥ मालाओ इति पश्यताम् इति सबन्ध-विवक्षया द्वितीया । न भवतीति सबन्धविवक्षया तु पञ्चमी ।

चारुम्मि । वारिम्मि । " ङेर्डे [१२८] । न ॥

मालत्तो । मालाहिन्तो । मालाओ । " एत् ' [१२९] । न ॥

दोहिं । नयणेहिं । " द्विवचनस्य बहुवचनम् " [१३०] ॥

५८ कामाय स्मरार्थं प्रवर्तमानायाम् कामाय बाण असन स एव विरहिमनोभेत्तृत्वाद् बाण शर त घटमानायाम् उत्पादयन्त्याम् । " प्रावृट्शरत्तरणय पुसि [१ ३१] इति प्राकृते पुस्त्वम् । इह शरदि बाणाख्यपुष्पेण कृत्वा मर्त्यगणाय सुरेभ्यश्च विदिारु प्राप्तु समर्थ कामो भवति ॥ शरदुपष्टम्भेन स्मरस्तान् स्ववशवर्तिनो विहित वान् इत्यर्थ ॥

१ D दारि मर्त्यगणाय सुरेभ्यश्च नु निश्चितं अलं समथ

मयणम्मि विरहिणीणं वहाइ रुट्ठम्मि को व न वहाय ।
जं ताण वहस्स हुअं फुल्लं सेहालिअ-वणं पि ॥ ५९ ॥
वन्दे भण्डीरस्स वि चिरस्स फुल्लम्मि जंम्मि अलि-ओली ।
नील-मणीण न इअरा वण-सिरि-पिट्ठीइ कवरि व्व ॥६०॥
एइ न पहिओ पासे इमस्स असणेसु भूसिअ-वणस्स ।
गन्ध-विसेहि व तेहिं बीहन्तो नस्सए दूरे ॥ ६१ ॥

मच्च-गणस्स । सुराण । " चतुर्थ्याः षष्ठी " [१३१] ॥

कामाय । कामस्स । " तादर्थ्यङेर्वा " [१३२] ॥

५९. विरहिणीनां प्रोषितभर्तृकाणां वधाय विनाशाय कुपिते सति मदने । वा इवार्थे । स च संभावनायाम् । को वा क इव न वधाय न संभाव्यते । असौ यस्तासां वधाय न भवतीत्यर्थः । यत् तासां वधाय फुल्लं पुष्पितं शेफालिका निर्गुण्डी तस्या वनमपि भूतम् ॥

वहाइ । वहाय । वहस्स । " वधाड्डाइश्च वा " [१३३] इति तादर्थ्य-ङेर्डित् आइः षष्ठी च वा ॥

६० भण्डीरमपि वृक्षविशेषमपि चिरेण वर्णनीयसौरभादिगुण-ग्रामस्य असंख्यत्वाद् बहुकालेन वन्दे वर्णयामि । यस्मिन् फुल्ले पुष्पिते सति नीलमणिभ्यो न इतरा । अतिसादृश्यात् ता इवैवेत्यर्थः । अल्याली भ्रमरश्रेणि वनश्रियः पृष्ठे कबरीव वेणिरिवास्ति ॥

भण्डीरस्स । चिरस्स । मणीण । पिट्ठीइ । " क्वचिद् द्वितीयादेः " [१३४] इति द्वितीयादीना विभक्तीना स्थाने षष्ठी ॥

६१ अस्य प्रत्यक्षवर्तिनः असनैः बीजकैः कृत्वा भूषितं च तद् वनं च तस्य पार्श्वे न एति नायाति । किं तु गन्ध एव मारणाद्

१ C तमि २ D वधाय विनाशनिमित्त रुष्टे कुपिते ३ So BC Soo P. ४ BD पृष्ठौ, C पुष्टौ ५ D न पाथिक एति । किं तु.

इह कणय-पङ्कएहिं रत्तिं विज्झुज्जलेहि चउ-व्वीस ।
अच्चिज्जन्ति जिणा तेण तेण कालेण मयराहं ॥ ६२ ॥
उज्जाण मण्डवेसु गरुआअइ लोहिआइ निम्ब-फल ।
गुरुआइ लोहिआअइ एव्वारु-फल च कच्छेसु ॥ ६३ ॥

विप येपा ते तथा विपवृक्षविशेपास्तेभ्य इव दूर तेभ्योऽसनेभ्यो बिभ्यत् त्रस्यन् नश्यति ॥

पासे । असणेसु । " द्वितीयातृतीययो सप्तमी " [१३५] ॥

बिसेहि । तेहिं । दूरे । "पञ्चम्यास्तृतीया च [१३६] इति तृतीयासप्तम्यौ॥

६२ इह शरदि विशुद्धद् उज्ज्वले कनकवर्णानि पङ्कजानि । "मयूरव्यसकेत्यादय ' [हे० ३ १) इतिवर्गग दलोपात् । कनकपङ्कजानि तै कृत्वा रात्रौ तस्मिन् तस्मिन् काले रात्रेरेव आद्यन्तरूपे । मयराह इति देश्य शीघ्रार्थे । चतुर्विंशतिर्जिना अर्च्यन्ते पूज्यन्ते ॥

रत्तिं । " सप्तम्या द्वितीया ' [१३७] ॥

प्रथमार्थेपि द्वितीया दृश्यते । चउ वीस ॥ आर्षे तृतीयापि दृश्यते । तेण तेण कालेण ॥

६३ उद्यानमण्डपेषु निम्बाख्यफल गुरु इव आचरति । क्यङ् । गुरूयते । अगुरु गुरु भवति गुरूयति । अलोहित लोहित च भवति " डाच् लोहितादिभ्यः पित् " [हे० ३ ४] इति क्यङ् वा । गुरूयति । लोहितायति । तथा कच्छेपु जलप्रायेपु वाटेपु उर्वारु कर्कटी तस्या फल च गुरूयते लोहितायते । एतद् एतच्च फल समग्रस्वकारण सामग्रीवशाद् महद् अरुण च सपद्यत इति भाव ।

गरुआअइ । लोहिआइ । गरुआइ । लोहिआअइ । "क्यङोर्यलुक्"[१३८] ॥

---

१ BC दूरं पथिकः तेभ्यो २ D उज्ज्वले दीप्रैः ३ C कंचन for कनक° ४ D °लोपे ५ D देश्य युगपत् ६ B चउव्वीस ७ BC गुरुर्म° ८ BC गुरु° ९ B क्यङोर्लुक्

वेवइ हसइ अ कुमुअं पवेवए विहसए अ कासं च ।
देव जलम्मि थलम्मि अ इह पेक्खसि पेक्खसे इत्थ ॥६४॥
न हससि न वोवहससे जइ ता भासेमि किं पि वन्नेमि ।
अमुणा सरेण हंसाण माणसं तं पि विम्हरिअं ॥ ६५ ॥
बहु वन्निउं न सक्कं जाइं दीसन्ति सरय-चिन्धाइं ।
चरिआइँ विप्फुरन्ते इदो अ हेमन्त-सिसिराण ॥ ६६ ॥

६४. देव कुमारपाल भूपाल इह जले कुमुदम् । जातावेकवचनम् । कुमुदानीत्यर्थः । एवम् अन्यत्रापि । वेपते वायुवशाच्चलति । हसति । चन्द्रचन्द्रिकया विकसतीत्यर्थः । त्वं प्रेक्षसे । तथा देव अत्र स्थले कासं कासकुसुमं च प्रवेपते विहसति च त्वं प्रेक्षसे ॥

वेवइ हसइ । पवेवए विहसए । "त्यादीनाम्०" इति [१३९] इचेचौ ॥

६५ हे राजन् यदि त्वं न हससि जल्पाकोयम् इति न हास्यं करोषि । न वा उपहससि अहो अस्य वर्णनाचातुर्यम् इति न विप्लवयसि तदा भाषे भणामि किमपि किंचित् वर्णयामि श्लाघे । वर्णनमेवाह । अमुना परतो वर्तमानेन सरसा सहस्रलिङ्गाख्यसरोवरेण हंसानां तदपि सततस्वविलासास्पदत्वेन श्रेष्ठमपि मानसं देवसरो विस्मृतम् ॥

पेक्खसि पेक्खसे । हससि उवहससे । "द्वितीयस्य सि से" [१४०] ॥

६६. शरद्वर्णनम् उपसंहरन् हेमन्तशिशिरयोः सार्धैकविंशत्या गाथाभिर्वर्णनम् आह । यानि शरच्चिह्नानि घनात्ययलक्षणानि दृश्यन्ते वीक्ष्यन्ते तानि बहु प्रभूतं वर्णयितुं न शक्नोमि असंख्यत्वात् सामस्त्येन श्लाघयितुं न पारयामि । तथा इतश्च अस्मिन् उद्यानप्रदेशे पुनः हेमन्तशिशिरयोश्चरित[illegible] तत्कालप्रभावप्रभविष्णुकलकण्ठस्वरहासकुन्दलतादिप्रसवपुष्[illegible] विस्फुरन्ति उज्जृम्भन्ते ।

विच्छुहिरे कलयण्ठा धूमइरे ताण तागिमो कण्ठो ।
दीसन्ते कुन्द-लयाउ णिप्फुरन्तीह गेलम्बा ॥ ६७ ॥
इह पेक्खह पेक्खित्था इहेह पासेह इहावि पासित्था ।
लवली-लयाउ फलिणी-लयाउ फुल्ला इणाफुल्ला ॥ ६८ ॥
नोवदिसामो नो मद्दिमासु न य आग्गिमाम ति तु इमा ।
गायन्ति इह मय चिअ मिलिआ रमणीच्छु-गारीआ ॥६९॥

उभयोरपि लक्षणानाम् उभयत्रापि प्रायो दानात् ममभर हेमन्त शिशिरयोर्वर्णनम् ॥

मावेमि । वद्येमि । "तृतीयस्य मि " [१४१] ॥ बाहुल्कात् मिवें स्थानीयस्य मे इकारलोपश्च । मक ॥

६७ तान्येवाह । कलकण्ठा पुंस्कोकिला निक्षुभ्यन्ति भज्यन्ते । तथा कलकण्ठानां तादृशो मधुरध्वनिधुय कण्ठो गलः शुष्यति पर्व्यी भवति । कुन्दलतास्तु माघ्यमासा पुनदृश्यन्ते सत्यासनया सनय जनैर्विलोक्यन्ते । इह आसु कुन्दलतासु गलम्बा भ्रमरा निस्फुरन्ति मकरन्दपानलोभाद् उपरि स्फुरन्ति ॥

दीसन्ति । निप्फुरन्त । विच्छुहिरे । दीसन्त । निप्फुरन्ति । " बहुष्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे " [१४२] ॥ क्वचिद् इरे एकत्वेऽपि । सुभग ॥

६८ इह अस्मिन् प्रत्यक्षवर्तिनि प्रदेशे प्रेक्षध्वम् इह प्रेक्षध्वम् इह पश्यत इहापि यूय पश्यत । लवलीलता फलिनी श्यामा तस्या लताश्च स्पर्धादिर्व अन्योन्यस्य न्यक्कृतिर्नीपयेन फुल्ला कुसुमिता ॥

पेक्खह । पेक्खित्था । पासेह । पासेत्था । "मध्यमस्य इत्थाहचौ " [१४३] ॥

७० नोपदिशाम उपदिशामि च भणाम । न च मन्दिशाम अन्य

---

१ D पासेह　२ BC आग्गिमासु　३ BC मिय　४ So BC न्यषा इन would probably have explained the text more correctly Or have we to read फुल्लाइ णाफुल्ला or फुल्ला णाफुल्ला (?)
५ D पासेह

तुवरामो चणएसुं नव-सरिसव-कन्दलीसु तुवरामं ।
तुवरामु मूलएसुं इअ कच्छ-त्थीण संरम्भो ॥ ७० ॥
हसए अ तुवरए तह लेइ अ पुंनामयाइँ एस जणो ।
कीस न हससि न तुवरसि न लेसि विलया इअ लवन्ति ॥७१

मुखेन कथयामः । न च आदिशामः नियोगं दद्मः तर्हि कथं गायन्ती-त्याह । किं तु अपि तु इह अनयोर्हेमन्तशिशिरकालयोः स्वयमेव कथित-मन्तरेणापि इमाः कृष्णाश्च ते इक्षवश्च कृष्णेक्षवस्तान् गोपायन्त इति "कर्मणोऽण्" [हे० ५.१] इत्यणि कृष्णेक्षुगोप्यः इक्षुवाटरक्षिकाः स्त्रियो मिलिता एकत्रोपविष्टा गायन्ति मधुरध्वनिगीतं कुर्वन्ति ॥

७०. चणकेषु[1] हरिमन्थकनिमित्तं[2] वयं त्वरामहे उद्यमं कुर्मः । नवसर्षपकन्दलीषु नूत्नसिद्धार्थककिशलयार्थं त्वरामहे । मूलकानि शाक-विशेषास्तन्निमित्तं च त्वरामहे । इति भणितरीत्या कच्छस्त्रीणाम् इक्षुचणकचिर्भटिकादिवाटकरक्षकावलानां संरम्भः उद्यमः ॥

उवदिसामो । सदिसामु । आदिसाम । तुवरामो । तुवराम । तुवरामु । " तृतीयस्य मोमुमाः " [१४४] ॥

७१. हे सखि एष जनः इक्षुगोपिकादिस्त्रीलोकः हसति हास्यं करोति त्वरते च उद्यच्छते । तथा पुंनागानि सुरपर्णिकापुष्पाणि लाति च गृह्णाति । अतस्त्वं किं न हससि न त्वरसे न लासि । अप्रीतिकं[3] मुक्त्वा एतत् कर्तुं तवापि युक्तम् इति भावः । इति एवं वनिता लपन्ति अन्योन्यम् आभाषन्ते ॥

हसए । तुवरए । एस्थाने[4] तु सेपाठे । हससे तुवरसे । " अत एवैच्से " [१४५] । अत इति किम् । लेइ । लेसि । एवकारः अत् एच् से एवेति विपरीतावधारणनिषेधार्थः । तेन अकारान्तादपि इच् सिश्च सिद्धौ । हससि । तुवरसि । इच उदाहरणं तु हसइ इति ज्ञेयम् ॥

---

१ BCD चनके°. २ BC °मथनकनिमित्त. ३ C अप्रीतिकिं. ४ D एः स्थाने.

त सि तहा एस म्हि अ अम्हत्थि जुअ म्ह सम-गुण म्हो अ ।
गायामो इअ नव-लट्ठ-गोविआण डढो वत्ता ॥ ७२ ॥
अत्थि अह तुममेसा दरिसेइ न का नि कुसुम-विन्नाण ।
इअ भणिअ का वि कारइ मुचुकुन्दाओ कुसुम-हरण ॥७३॥
अलि-गुञ्जिअ करावइ मालिणि-हल्लप्फल करावेइ ।
जाणावइ रइ-लील मयण भावेइ पारत्ती ॥ ७४ ॥

७२ हे सखि त्वम् असि तथा एषा अहम् अस्मि वय च स्म । तथा युता[1] स्नेहाद् एकत्र मिलिता वय स्म । समगुणा तारुण्यतार मधुरस्वरत्यादिना तुल्याश्च वय स्म । तथा वय गायाम गीत कुर्म । इव अस्मिन् हेमन्तशिशिरकाले नवलट्ठागोपिकाना नूतनमहारजेत[2] रक्तकक्षीणाम् इवि एव वार्ता परस्परम् आलापा ॥

त सि । "सिनाऽस्ते सि" [१४६] ॥

७३ हे सखि अहम् अस्मि । त्वम् असि । एषास्ति । पर न कापि कुसुमविज्ञानम् अद्भुतमाल्यादिग्रथनकला दर्शयति प्रकटयति । इति एव भणित्वा उक्त्वा [कापि] मुचुकुन्दात् वृक्षविशेषात् कुसुमाहरण पुष्पमाल्यादिरचनाचातुर्यख्यापनाय पुष्पावचय कारयति सखीपार्श्वाद् विधापयाति ॥

म्हि । म्ह । म्हो । "मिमोमैर्म्हिम्होम्हा वा [१४७] । पक्षे अम्हत्थि ।

अत्थि । "अत्थिस्त्यादिना" [१४८] इति च अस्तेस्त्यादिभि सह अत्थि ।

७४ पारत्ती कुसुमविशेष अलीना गुञ्जित कारयति मकरन्दपानदानेन हर्षकारित्वाद् रुत विधापयति । मालिनीनाम् औत्सुक्यम् अपरपुष्पेभ्य सौरभादिना विशिष्टत्वेन त्वरा कारयति । रतिलीला

१ B अम्हि° २ D °रजन° ३ D स्वस्य माल्या°

तोसविअ-तरुण-गोवं तोसिअ-हरिणं इदो अ जव-गोवी ।
खे भामइ गीअ-झुणि पउत्थ-सत्थं भमाडेइ ॥ ७५ ॥
कारिअ-अलि-कुल-रोला मरुवय-माला कराविअच्छि-छणा ।
उअ कारीअइ जीए जयं करावीअइ अणङ्गो ॥ ७६ ॥
कुन्देहि कराविज्जइ तह कारिज्जइ नवेहि लवलेहि ।
जं ताण परिमल-वहो गन्धवहो मारइ पउत्थे ॥ ७७ ॥

सुरतक्रीडां ज्ञापयति बोधयति । कामिनः कारयतीत्यर्थः । यतो मदनं भावयति । कामिषु भवन्तं भावयति प्रवर्तयति ॥

दरिसेइ । कारइ । करावइ । करावेइ । " णेरदेदावावे" [१४९] इति णेः अत् एत् आव आवे । बाहुलकात् क्वचित् एत् न । जाणावइ । क्वचित् आवे न । भावेइ॥

७५. इतश्च एतस्मिन् प्रदेशे तोषिततरुणगोपम् आवर्जितयुववल्लवं माधुर्यातिशयात् तोपितहरिणं गीतध्वनिं गेयस्वरं यवगोपिका खे भ्रमयति अतितारत्वाद् अम्बरे उल्लासयति प्रोपितसार्थं भ्रमयति च उद्दीपनविभावत्वाद् मोहयति ॥

तोसविअ । तोसिअ । " गुर्वादेरविर्वा " ॥ [१५० ॥
भमाडेइ । भ्रमेराडो वा [१५१] । पक्षे भामइ ॥

७६ कारित' विधापित. अलिकुलस्य । रोल इति देश्य. । कोलाहलो यया सा तथा कारिताक्षिक्षणा हरितवर्णत्वात् जनितनेत्रानन्दा मरुवकमाला अस्ति उअ पश्य । सास्ति यया अनङ्ग' कार्यते कामिभि क्रियमाण. अनङ्गो यया प्रयुज्यते । तथा अनङ्गो जयं कार्यते जगत् स्ववशं कुर्वन् प्रयुज्यते ॥

७७ यत् तेपां कुन्दलवलपुष्पाणा परिमलवह. सौरभधारको गन्धवहो वायु प्रोपितान् पान्थान् मारयति मारणाख्यां दशमीम

1 BCD करावीअइ २ BC कुददललवल°.

कारेइ क न हरिस कारावेइ अ न क रउच्छाह ।
हासाविअ-जुव-गोवा जुव-गोवी कारिआणङ्गा ॥ ७८ ॥
जाणामि न हि न जाणामि नारङ्ग-फलाइँ वन्निउ देव ।
वण-सिरि-वहूएँ घट्टसुआइँ सोहन्ति एआइ ॥ ७९ ॥

अवस्था प्रापयति तत् कुन्दै पुष्पजातिविशेषै कार्यते विधाप्यते । तथा तत् नवैर्लेवलै लवलीकुसुमै कार्यते । तत् कुन्दलवलकर्तृक विधापनम् इति भाव । यत्तदोर्नित्याभिसबन्धात् तद् इति पूर्वार्धे ज्ञेयम् । यत्तदी क्रियाविशेषणे ॥

कारिअ । कराविअ । कारीअइ । करावीअइ । [कराविज्जइ ।] कारिज्जइ । "क्तुणावी कभावकर्मसु" [१५२] ॥

७८ हासिता कुतुकजल्पनेन स्मापिता युवगोपास्तरुणवल्लवा यथा सा तथा कारित मनोहरतया जनित अनङ्गो यया सा तथा युवगोपी क न हर्ष कारयति क च न रतोत्साह कारयति । अपि तु सर्वमपि द्रष्टृलोक प्रमोद च सुरतप्रयत्न च कुर्वन्त मनोभिप्रेतत्वात् प्रयुङ्क्ते इति भाव ॥

कारिज्जइ । मारइ । कारेइ । कारिआ । "अग्लेलुक्यादेरत आ [१५३]। अदेल्लुकीति किम् । करावीअइ । आदेरिति किम् । कारिअ । इह अन्त्यस्य मा भूत् । आवेआव्यादेशयोरपि आदेरत आत्वम् इच्छन्ति । कारावेइ । हासाविअ॥

७९ हे देव कुमारपाल भूपाल नारङ्गफलानि वर्णयितु श्लाघितु जानामि अवगच्छामि । न हि न पुनर्न जानामि । वर्णनमेवाह । वनस्य श्रीरेव रागजननाद् वधूस्तस्या एतानि समीपवर्तिनारङ्ग-फलानि । घट्टसुआइ इति देश्य । प्रान्तस्यूतपट्टांशुकघटीनि कौसुम्भ वस्त्राणीव शोभन्ते । उत्प्रेक्षाद्योतक इवशब्दो ज्ञेय ॥

---

१ B कुंदललवलक° C कुददललवक° २ C विधान ३ BC Omit आ ४ BC कारा°

पउमसिरि तं भणामो भणिमो तं लच्छि भणिमु तं गउरि।
भणमु तमिले भणामय तं गङ्गे तं भणामु कमलच्छि ॥८०॥
तं सिरि भणमो भणिम तमुमे जए तं च भणम कुन्द-वणं।
उच्चिणह गहिअ-नामं लवन्ति विलया इअन्नोन्नं॥ ८१ ॥
फलिणि-कुसुमं विहसिउं विहसेउं लोद्धयं पयट्टेइ।
हसिऊणं विहसेऊण निअ इमं अणहसेअव्वं ॥ ८२ ॥

जाणामि। जाणमि। "मौ वा" [१५४] इति अत आ वा॥

८०. युग्मम्। वनिता[१] परस्परप्रेमप्रतिबद्धा योषितो गृहीतनाम[२] नामग्रहणपूर्वकम् इति एवम् अन्योन्यं मिथो लपन्ति जल्पन्ति। तदेवाह। हे पद्मश्रीस्त्वां भवन्तीं[३] भणामः आदिशामः। हे लक्ष्मि त्वां भणामः। हे गौरि त्वां भणामः। हे इले त्वां भणामः। हे गङ्गे त्वां भणामः। हे कमलाक्षि त्वां च भणामः।

८१ तथा हे श्रीस्त्वां भणामः। हे उमे त्वां भणामः। हे जये त्वां च भणामः। किं तद् इत्याह। कुन्दवनम् उच्चिनुत। एतत्कुसुमानि गृह्णीतेति भावः। अत्र युग्मे आद्या आर्यागीतिः॥

भणामो। भणिमो। भणिमु। भणाम। भणामु। भणिम। "इच्च मोमुमे वा" [१५५] इति अत इत्त्व चाद् आत्व वा। पक्षे भणमु। भणमो। भणम॥

गहिअ। "क्ते" [१५६] ॥

८२. फलिनीकुसुम प्रियङ्गुलतापुष्प विहसितुं विकासितुं लोध्रं मार्जनास्यद्रुप्रसून च विहसितु प्रवर्तते। इदम् एतत् अहसनीयं श्लाघ्यम्। हसित्वा सकपोलविकास स्मित्वा विहस्य च सशब्दहसनं कृत्वा हे सखि पश्य॥

---

१ BC लोद्दय २ BC °नामा. ३ D भवतीं.

गन्धेण अहसिअव्व विहसेहिइ इममिम च विहसिहिइ ।
विहसेइ इम विहसइ इम च वारुणि-वणे पुप्फ ॥ ८३ ॥
इह हसउ पहिअ-लोओ हसेउ उज्जाण-वालिआ-लोओ ।
विहसन्त-हिओ विहसेन्त-लोअणो फलिअ-चोरीहि ॥८४॥
जयइ अणङ्गो कह पहु सुणाउ विहसेज्ज जइ न पुनांगो ।
न य विहसेज्जा लवली होईअइ न वि अ कुन्देहि ॥ ८५ ॥

८३ गन्धेन अहसितव्यम् अनुपहसनीयम् । श्लाघ्यम् इति यावत् । इदम् एतत् प्रत्यक्षवर्ति विहसिष्यति विकच भविष्यति । इद च विहसिष्यति । तथा इद विहसति । इद च वारुणीवने पुष्प विहसति ॥

विहसिउ । विहसेउ । हसिऊण । विहसेऊण । अणहउेअव्व । अहसिअव्व । विहसेहिइ । विहसिहिइ । "एच क्त्वातुम्तव्यभविष्यत्सु" [१५७] इति एत् । चकाराद् इत्व च ॥

८४ फलिताश्च ता वदर्यश्च ताभिर्हेतुभूताभि विहसद्धृदय तुष्य च्चेता विहसल्लोचन विकसन्नयन इह अस्मिन्नुद्यानप्रदेशे पथिकलोको हसतु स्मितपरो भवतु । वाटिकाऽविनाभूत उद्यानपालिकालोकश्च हसतु । यथा एता सम्प्रत्युपभोगयोग्या एव यूयमपि इत्यभिसधिना उद्यानपालिकालोकमुद्दिश्य पथिकलोको हसतु । तदभिप्राय च ज्ञात्वा उद्यानपालिकौलोको हसतु । हसने प्राप्तावसर इति भाव ॥ हसउ इति "प्रैषानुज्ञावसरे कृत्यपञ्चम्यौ" [हे० ५४] इत्यनेन अवसरे पञ्चमी ॥

८५ प्रभु कुमारपालस्वामी शृणोतु अवधारयतु । किम् । यदि पुनागो न विहसेत् विकसेत् न च लवली विहसेत् नापि च कुन्दैर्भूयते

---

१ D पुनामो　२ C सत्युप°　३ D ° लोकश्च

होइज्जइ फलिणी-कुसुमेहि लहिज्जेज्ज केहि नच्छि-सुहं ।
केहि न लाहिज्ज हरिसो जह दीसइ वुच्चइ तहेअ ॥ ८६ ॥
इअ राया उज्जाणं तं कासी नयण-गोअरं सव्वं ।
काही सउहे गमणं संझा-कम्मं च काहीअ ॥ ८७ ॥

उत्पद्यते तदा कथम् अनङ्गो जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते । पुंनागपुष्पादिभिरेव पुष्पशर सर्वं स्ववशम् आधत्त इति भाव ॥

विहसेइ । विहसइ । हसउ । हसेउ । विहसन्त । विहसेन्त । "वर्तमानपञ्चमीशतृषु वा" [१५८] इति एर्वा ॥ क्वचिन्न । जयइ ॥ क्वचिद् आत्वमपि । सुणाउ ।
विहसेज्ज । विहसेज्जा । "ज्जाज्जे" [१५९] इति ए ॥

८६. भूयते उत्पद्यते फलिनीकुसुमै. । तथा तैः कृत्वा कैर्न अक्षिसुखं लभ्येत कैश्च न हर्षो लभ्येत । अपि तु सर्वै. फुल्लदक्षैः सहर्षैश्च भूयत इति यावत् । ननु न भविष्यत्येवम् इत्याह । यथा दृश्यते तथैव उच्यते । स्वानुभूतमेव भण्यत इति भाव ॥

होईअइ । होइज्जइ । लहिज्जेज्ज । "ईअ-इज्जौ क्यस्य" [१६०] ॥
बाहुलकात् क्वचित् क्योपि विभाषया । लाहिज्ज ॥

दीसइ । वुच्चइ । "दृशिवचेर्डीसडुच्चम्" [१६१] इति क्यस्य डीसडुच्चौ ॥

८७ अथ उद्यानवर्णनम् उपसंहर्तुम् आह । इति पूर्वोक्तरीत्या तत् शासनदेवताप्रसादप्रादुर्भूतसर्वर्तुकपुष्पादिसमृद्धिसंपन्नम् उद्यानं राजा श्रीकुमारपालदेव. सर्वम् अखिलं नयनगोचर चकार । ददर्शेत्यर्थ । तत. सौधे गमनम् अकार्षीत् । तत्र च संध्याकर्म देवपूजादिकं च अकार्षीत् ॥

कासी । काही । काहीअ । "सी ही हीअ भूतार्थस्य" [१६२] इति भूतार्थविहिताद्यतन्यादे सी ही हीअ ॥

---

१ D आरामिकोफ°. २ D °पालभूपाल .

अह पन्अि सूएहिं हुवीअ सझा अहेसि अत्थमण ।
अम्ह रणो आसि तमो हुअइ ससि-उग्गमो हुंअ ॥ ८८ ॥
होस्सामि दुही होहिमि दीणो होहामि असरणो इण्हि ।
इअ चिन्तन्तो निरह महइ रहङ्गो रहङ्गीए ॥ ८९ ॥
वायच्च ण्हाण ण्हाया होस्सामो होहिमो अणज्झयणा ।
होहामो कय गेड्डी-खेड्डा होस्साम विगय भया ॥ ९० ॥

८८ अथ सध्याकर्मानन्तर सूते मागधे पठित राज्ञ पुर प्रति पादितम् । किं तद् इत्याह । हे देव संध्या अभूत् अभवन् बभूव वा समपद्यत । अस्तमन सूर्यस्य अस्ताचलेन तिरोधानम् अभूत् । अस्माक क्षण पठनाय अवसर अभूत् । तथा तम अन्धकार अभूत् । शश्युद्गम अभूत् । अधुना एतयोर्भवने प्राप्त काल ॥

हुवीअ । " व्यञ्जनाद् ईअ [१६३] ॥

अहेसि । आसि । " तेनास्तेरास्यहेसी ' [१६४] ॥

हुअइ । हुअ[1] । " जात् सतम्या इर्वा ' [१६५] इति सतम्यादेशात् जात् पर इर्वा ॥

८९ अथ सूता एव सध्यादिकालभाविचक्रादिचेष्टित सप्तदश भिर्गाथाभी राज्ञे निवेदयन्ति । इदानीं साम्प्रतम् अह दु खी सकष्टो भविष्यामि भविता वा । एवम् अग्रेपि यत्र भविष्यन्ती दर्शिता तत्र श्वस्तन्यपि ज्ञेया । दीन करुणापात्र भविष्यामि । अशरणो निर्नाथो भविष्यामि इति एव चिन्तयन् पर्यालोचयन् रथाङ्गश्चक्रवाक रथाङ्ग्या सह विरह मिथो वियोग सहते तितिक्षते ॥

होहिमि । " भविष्यति हिरादि [१६६] इति भविष्यदर्थविहिते प्रत्यये परे तस्यैव आदिर्हि प्रयोक्तव्य ॥

९० त्रिभिर्विशेषकम् । गवा धेनूना समुदयम् आत्मीयात्मीय

1 BC हुआ

होहाम मुक्क-मेरा होहिम गोवाल-गुज्जरी-गाया ।
होस्सामु मित्त-मिलिआ होहामु तहेअ कय-नट्टा ॥ ९१ ॥
होहिमु रमिरा भमिरा होहिस्सा निव्वुआ य होहित्था ।
इअ मुणि-वडुआ जम्पन्ति गावि-समुहं वणे जन्ता ॥ ९२ ॥

गव्यानयनार्थम् अभिमुखं वने यान्तो गच्छन्त मुनिवटुकास्तापसकुमारका इति एव कथयन्ति। किं तद् इत्याह । "वायव्यं तु गवीरज. " इति वचनाद् वायव्यस्नानं सुरभिखुरोत्खातपवनोल्लासितपांशुस्नानं तेन स्नाताः शुचयो भविष्यामः संपत्स्यामहे । अनध्ययनाः विकालत्वाद् पठनगुणनरहिता भविष्यामः । कृतः । गेड्डीति देश्य. । शङ्कलाख्या वक्राग्रा यष्टिः तया आरामः क्रीडा येषां ते तथा भविष्यामः । विगतभयाः पठनगुणनायोग्यकाले रमणाद् उपाध्यायविगोपनोत्थदरवर्जिता भविष्यामः ॥

९१. मुक्ता निर्जनत्वात् त्यक्ता मेरा मर्यादा यैस्ते तथा । निःशङ्का इत्यर्थ. । भविष्यामः ॥ गोपालगूर्जरीं भैरवरागप्रियां भाषाविशेषं गायन्ति ते गोपालगूर्जरीगायका भविष्याम ।[1] "कचजग० [१.१७७] इति कलुकि क्वचिद् एकपदेपि सधौ दीर्घत्वे गाथा इति रूपम् । मित्रमिलिता. क्रीडावसरत्वात् सखियुक्ता भविष्याम । तथैवेति निपातसमुदाय. समुच्चये। कृतनाट्या रचितनर्तनाश्च भविष्याम. । मित्रैर्मिलित्वा नाट्यं करिष्याम इत्यर्थः ॥

९२. रन्तार नानाक्रीडनकै. क्रीडनशीला भविष्यामः । भ्रमितारः इतस्ततः पर्यटनशीला भविष्याम. । एवं च निर्वृताश्च सुखिताश्च भविष्यामः ॥

होस्सामि । होहामि । होस्सामो । होहामो । होस्साम । होहाम । होस्सामु । होहामु । " मिमोमुमे स्सा हा न वा " । [१६७] पक्षे होहिमि । होहिमो । होहिम । होहिमु ॥

---

1 B omits from गोपाल भविष्याम .

होस्स कय-नेवच्छा काहिमि कुरले णडालिअ काह ।
दाहिमि वास केसेसु दाहमलिअम्मि तिलय च ॥ ९३ ॥
पिअ-समुह च गच्छ सोच्छ गीअ च हरिसओ रोच्छं ।
तारुन्न-फल वेच्छ देच्छ मोच्छं च सतावं ॥ ९४ ॥

होहिस्सा । होहित्था । "मोमुमानां हिस्सा हित्था" [२६८] । पक्षे होस्सामो । होहिमो । होहामो इत्यादि ॥

९३–९७ पञ्चभि कुलकम् । वासकसज्जा नायिकाविशेषः । तदुक्तम्

परिपाट्या फलेऽर्थे वा नवे प्रसव एव वा ।
दु खे चैव प्रमोदे च पडेते वासका स्मृता ॥ १ ॥
उचिते वासके स्त्रीणामृतुकालेऽपि वा बुधै ।
द्वेष्याणामथ वेष्टानां कर्तव्यमुपसर्पणम् ॥ २ ॥

इति नयेन वासके रतिसभोगलालसतया अङ्गरागादिना सज्जा वासकसज्जा इति चिन्तयन्ती परिभावयन्ती प्रियार्थ शय्या प्रियशय्या तां सज्जति प्रगुणीकरोति । चिन्तामेवाह । अह कृतनेपथ्या विरचितवेषा भविष्यामि । कुरलान् केशविच्छित्तिविशेषान् करिष्यामि । ललाटिका चन्दनादिभिर्ललाटमण्डन करिष्यामि । केशेषु आर्द्रालकेषु वास दन्दह्यमानकालागुरुकर्पूरादिसुरभिद्रव्यभावना दास्यामि । अलिके ललाटे तिलक च कस्तूर्या विशेष दास्यामि निवेशयिष्यामि ॥

९४ प्रिये समुख गृह प्रविशति प्रियाभ्युपगमनदानाद्यर्थं तदभिमुख च गमिष्यामि । गीत च प्रियेण गीयमान श्रोष्यामि आकर्णयिष्यामि । हर्षतो रोदिष्यामि । प्रियप्राप्तेरानन्दाश्रुवर्ष विधास्यामी

१ BC देष्य २ So BC; should we not read फलेर्थे ? ३ C दे° ४ D विशेषकं ५ B drops from here up to रोदिष्यामि in the commentary on the next couplet ६ C लक्षण for °गमन° ७ C रोत्स्यि°

छेच्छं भेच्छं नक्खेहि पिअं वोच्छं च तेण भोच्छं च ।
सोच्छिस्सं पिअयम-चाडुआइँ मोहं च गच्छिस्सं ॥ ९५ ॥
हसउ अ रमउ अ तुह सहि-अणो हसामु अ रमामु अ अहं पि ।
हससु अ रमसु अ तं पि हु इअ भणिही मह पिओ इण्हिं ॥९६
सहिमेवं च भणिस्सं तम्बोलं देहि देसु पुप्फं च ।
इअ चिन्तन्ती वासय-सज्जा सज्जेइ पिअ-सेज्जं ॥ ९७ ॥

त्यर्थः । तारुण्यफलं वेदिष्यामि । प्रियपरिरम्भादि अनुभविष्यामि । द्रक्ष्यामि प्रियं सप्रेम वीक्षिष्ये । संतापं च मनःखेदं मोक्ष्यामि यौवनमाननात् त्यक्ष्यामि ॥

९५. नखैः करजैः कृत्वा प्रियं छेत्स्यामि भेत्स्यामि । पाटयिष्यामीत्युभयार्थः । प्रियेण[2] सह वक्ष्यामि रहसि वदिष्यामि । तेन प्रियेण सह भोक्ष्ये च सभोगसुखं मानयिष्यामि । प्रियतमस्य वल्लभस्य चाटुकानि प्रियवचनानि श्रोष्यामि । मोहं च रतिसातास्वादवशात् किंकर्तव्यतामूढतां गमिष्यामि ॥

९६. तव सखीजनः हसतु च रमतां च । वहिर्गच्छत्वित्यर्थः । अहमपि हसामि च रमे च । त्वमपि हस रमस्व च । आवां तु इतो विजने सहासं रमणं कुर्व इत्यर्थः । इति एवम् इदानीं मम प्रियो भणिष्यति वि[3]जनकरणार्थं विदग्धत्वाद् इत्थं प्रतिपादयिष्यति । अथ च प्रियोप्यागतो युष्मान् वहिः प्रेषयिष्यति तस्मात् स्वयमेव गच्छतेति वैदग्ध्येन सैव सखीर्वक्ति ॥

९७. ताम्बूल पूगीफलनागवल्लीदलादिरूपं देहि मह्यं वितर । पुष्पं च । जातावेकवचनम् । कुसुमानि देहि । अहं च एवम् इति सखीं स्वपरि[5]चारिका प्रति भणिष्यामि ॥

---

१ BC पुप्प. २ D प्रिय वक्ष्यामि वक्षसि धरिष्यामि ३ BCD om वि° ४ C अथ च प्रियेप्यागतो युष्माद्वाहि प्रेषयिष्यामि तस्मात ५ BCD प्रति for °परि°

त रमसु त रमेज्जसु तुम रमेज्जे रमिज्जहि तुम पि ।
रम त पि वय रमिमो रमन्तु एआ रमह तुब्भे ॥ ९८ ॥
एआ हसन्तु तुम्हे हसह हसामो वय पि नीसङ्क ।
दइएण रमिज्ज इमा इमा रमेज्जा इमा रमइ ॥ ९९ ॥

होस्स । " मे स्स " [१६९] इति स्स वा ॥

काह । दाह । " कृदो ह " [१७०] । पक्षे काहिमि । दाहिमि ॥

गच्छ । सोच्छ । रोच्छ । वेच्छ । दच्छ । मोच्छ । छेच्छ । भेच्छ । वोच्छ । भोच्छ । " श्रुगमि० [१७१] इत्यादिना श्वादीना सोच्छमादय ॥

सोच्छिस्स । गच्छिस्स । "सोच्छादय °" [१७२] इत्यादिना श्वादीन स्थाने इजादिषु भविष्यदादेशेषु यथासख्य सोच्छादय त एव आदेशा अन्त्यस्वराद्यवयव वर्जा हिलुक् च वा ॥

हसउ । रमउ । हसासु । रमासु । हससु । रमसु । "दु सु मु विध्यादिष्वेकस्मिं स्त्रयाणाम् ' [१७३] । विध्याद्यर्थोत्पन्नानाम् एकत्वेर्थे वर्तमानाना त्रयाणामपि त्रिकाणा यथासख्य दु सु मु आदेशा ॥

देहि । देसु । " सोर्हिर्वा [१७४] इति पूर्वसूत्रविहितस्य सोर्हिर्वा ॥

९८–१०५ अष्टभि कुलकम् । पासुलाना स्वैरिणीनाम् इति एव सम्प्रति आलापो मिथो भाषणम् । कोसावित्याह । हे सखि त्व रमस्व । त्व रमस्व । त्व रमस्व । त्वमपि रमस्व । वय रेमामहे[1] । एता रमन्ताम् । यूय रमध्वम् । साप्रत स्वेच्छया रमणे प्राप्तोऽवसर[2] इत्यर्थ ॥

९९ हे हले एता हसन्तु । यूय हसत । वयमपि नि शङ्क स्वैरित्वान्निर्भय हसाम । तथा दयितेन सह इय रमते । इय रमते । इय रमते ॥

---

१ BO रमामहे २ BO प्राप्तेऽवस°

एसा रमिहिइ एसा रमिज्ज एसा वि संपइ रमेज्जा ।
एसा रमिज्ज एसा रमउ रमेज्जा य एसा वि ॥ १०० ॥
होज्जम्हाणं समओ होज्जा स-च्छन्द-गो जणो एस ।
ण हु होज्ज जइ पओसो ता एस जणो कहं होज्जा ॥१०१॥
होज्जइ अङ्ग-त्थम्भो सेओ होज्जाइ होज्ज रोमञ्चो ।
होज्जा कम्पो होइ अ वेव्वण्णं एण्हिमभिसरणे ॥ १०२ ॥

१००. हे वयस्ये संप्रति इदानीम् एषा रमिष्यते स्वेच्छया क्रीडां करिष्यति । एषा रमिष्यते । एषापि रमिष्यते । तथा एषा रमताम् । [एषा रमताम् ।] एषापि रमतां च ॥

१०१. हे आलि अस्माकं समयः स्वेच्छया विचरणावसरः अभवत् । अभूत् बभूव । जज्ञे । अतः एष जनो मल्लक्षणः स्वच्छन्दगः स्वेच्छाचारी भवति भवेत् भवतु भूयात् भविता भविष्यति । तथा हु निश्चितं यदि प्रदोषो रजनीमुखं नाभविष्यत् तदा एष जनः अस्मल्लक्षणः कथम् अभविष्यत् । प्रदोषाभावे प्रियविरहवह्निना भस्मसात समपत्स्यतेत्यर्थः ॥

१०२. हे सध्रीचि इदानीम् अभिसरणे प्रियसमीपगमने अङ्गस्तम्भः हर्षादिवशाद् यत्नेपि अङ्गाक्रिया भवति संपद्यते । स्वेदः श्रमादिना रोमजलस्रावो भवति । रोमाञ्चः प्रियदर्शनादे रोमहर्षः । कम्पः मा मां कश्चिद् अभिसरन्तीं द्राक्षीद् इति भयादिना गात्रस्पन्दो भवति । वैवर्ण्यं सपत्न्यादिक्षेपादिना छायाविकारश्च भवति । इदानीम् अस्माकम् अभिसरणं कुर्वतीनाम् अङ्गस्तम्भादि वर्तत इत्यर्थः ॥

---

१ C होज्जो. २ BC एम्हि° ३ C यथा ४ BC तथा. ५ C मल्लक्षण .

होज्जाहिइ इट्ठ-गोट्ठी होज्जा पिअ-मेलओ दिही होज्ज ।
होहिइ परमाणन्दो होज्जाहिइ चित्त-वीसामो ॥ १०३ ॥
होज्ज किलकिंचिअ विव्वोओ होज्जाउ विब्भमो होउ ।
मोट्टाइअ च होज्जउ होज्जा ललिअ च अम्हाण ॥ १०४ ॥
होज्ज न सझा होज्जा न निसा तिमिर पि जइ न होमाण ।
ता होन्ता कह अम्हे इअ सपइ पसुलालावो ॥ १०५ ॥

१०३ हे सखि इष्टगोष्ठी प्रेमवैस्रब्धगर्भपरस्परालापपूर्व प्रियेण सह एकत्र अवस्थान भविष्यति । प्रियेण सह मेलक सबन्ध । अन्योन्याश्लेष इत्यर्थ । भविष्यति । धृति सतोषो भविष्यति । परमानन्द हर्षातिरेको भविष्यति । चित्तविश्राम निपक्षाभावाच्चेतोनाम्र्य च भविष्यति ॥

१०४ हञ्जे अस्माक किलिकिंचित भवतु भवेद् वा सपन्नताम् । विव्वोको भवतु । विभ्रमो भवतु । मोट्टायित भवतु । ललित च भवतु । किलिकिंचितादिलक्षणानि च अमूनि । स्मितहसितरुन्दितभयरोषदु ख गर्वश्रमाभिलापसकर किलिकिंचितम् । इष्टेप्यवज्ञा विव्वोक । वागङ्ग भूषणाना व्यत्यासो विभ्रम । प्रियकथादौ तद्भावभावनोत्था चेष्टा मोट्टायितम् । मसृणोङ्गन्यासो ललितम ॥

१०५ हे सखि सध्या यदि नाभविष्यत् निशा यदि नाभविष्यत् तिमिरमपि यदि नाभविष्यत् तदा कथ वयमभविष्याम । अभीष्टमेलक सध्यादिसद्भाव एवास्माक जीवितप्रद सपन्न इति भाव ॥

रमेज्जसु । रमेज्जे । रमिज्जहि । रम । 'अत इज्जस्विज्जहीज्जे लुको वा [१७५] । पक्षे रमसु ॥

---

१ BCD किलि   २ C हञ्जे°

विहसन्त-पहा-हसन्तओ अह उइओ चन्दो कुणन्तओ।
उवहसमाणिं सरोरुहं विहसन्तिं हसइं व कुमुइणिं ॥१०६॥

रमिमो। रमन्तु। रमह। हसन्तु। हसह। हसामो। "बहुषु न्तु ह मो" [१७६]॥

रमिज्ज २। रमेज्जा २। "वर्तमाना-भविष्यन्त्योश्च ज्ज ज्जा वा" [१७७] पक्षे रमइ। रमिहिइ। रमउ॥ अन्ये त्वन्यासामपीच्छन्ति। होज्ज। होज्जा॥

होज्जइ। होज्जाइ। होज्ज। होज्जा। होज्जाहिइ। होज्जा। होज्ज। होज्जाहिइ। होज्ज। होज्जाउ। होज्जउ। होज्जा। "मध्ये च स्वरान्ताद् वा" [१७८] इति स्वरान्ताद्धातो. प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकाराद् वर्तमानाभविष्यन्तीविध्यादिप्रत्ययाना च ज्ज ज्जा वा। पक्षे होइ। होहिइ। होउ॥

होज्ज। होज्जा। "क्रियातिपत्तेः" [१७९]॥

होमाण। होन्ता। "न्त-माणौ" [१८०] इति क्रियातिपत्तेः न्तमाणौ॥

१०६. अथ तिमिरविलसनानन्तर सरोरुहं कमलम् उपहसन्तीम्। सश्रीकत्वात् तद् विप्लवयन्तीम् इत्यर्थ॰। विहसन्तीं विकासम् आसादयन्तीं हसन्तीमिव विकसद्विशददलत्वात् स्मयमानामिव कुमुदिनी कैरविणीं कुर्वन्। विहसन्ती चासौ प्रभा च तया समुच्छलच्चन्द्रिकया कृत्वा हसन्निव हसन् हास्यं कुर्वाणश्चन्द्र उदित उदयाचलचूलावलम्बिबिम्ब॰ सवृत्त। अनेन उत्तरसर्गार्थसूचनम्॥ मागधी छन्दः। तल्लक्षणं चेदम्। ओजे चौ युजि पचौ लदलदन्तौ मागधी॥ विषमे चौ चतुर्मात्रौ द्वौ गणौ लदलदन्तौ। समे पचौ षण्मात्रचतुर्मात्रौ च लदलदन्तौ मागधी॥

विहसन्त। हसन्तओ। कुणन्तओ। "शत्रानशः" [१८१] इति प्रत्येकं न्तमाणौ॥

---

१ D विकसन्तीं २ BC शत्रानश

उवहसमाणिं । विहसन्ति । हसइ । " ई च स्त्रियाम् " [१८२]इति ई ।
चकारात् न्तमाणौ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रप्राकृतद्व्याश्रये अष्टमाध्यायस्य उदाहरणप्रति
पादनद्वारेण तृतीय पाद सपूर्ण ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रय
महाकाव्यवृत्तौ पञ्चम सर्ग समाप्त ॥

वज्जर थक्को सि कहिं पज्जर कत्तो अ एण्हिमाओ सि।
जम्पसु विम्हरिआ हं सीससु अणुसासणिज्जो सि ॥ १ ॥
साहसु कीए रत्तो ओल्लसु अन्ना वि किं पिआ तुज्झं[1]।
सङ्घसु किमहं मुक्का चवसु मए किं कयं विलिअं ॥ २ ॥
पिसुणसु किं जुत्तमिणं उप्पालसु किं चिराउ दिट्ठो सि।
इअ भमर-गुञ्जिएहिं ससिणं पुच्छीअ कइरविणी ॥ ३ ॥

१ अथैकविंशत्या गाथाभिश्चन्द्रोदयं वर्णयति। त्रिभिर्विशेषकम्। भ्रमराणां गुञ्जितानि झंकाररवास्तैः कृत्वा शशिनम् इति एवम् कैरविणी अपृच्छत्। अत्र उत्प्रेक्षार्थे इवशब्दो ज्ञेयः। ततश्चावार्तयदिव। पृच्छामेवाह। हे प्रिय कथय प्रतिपादय कस्मिन् कुत्र प्रदेशे असि त्वं स्थित उपितः। कथय कस्माच्च कुतः प्रदेशाद् इदानीम् आगतोसि। कथय विस्मृता एतावन्तं कालं स्मृतिपथं न गताहम्। येन चिरम् अन्यत्रावस्थितोसीति भावः। एतत् सर्वं कथय। येन[2] अनुशासनीयः इयच्चिरम् अन्यत्रावस्थानेन शिक्षणीयोसि ॥

२ कथय कस्यां कान्तायां रक्तः सानुरागः। किं क्षेपे। कथय किम् अन्यापि मद्व्यतिरिक्तापि तव प्रिया वल्लभा। कथय किम् अहं मुक्ता परित्यक्ता। कथय किं मया व्यलीकम् अपराधः कृतम् ॥

३. कथय किमिदं भवदनुष्ठितं युक्तम्। कथय किं चिरात् प्रभूतकालाद् दृष्टो वीक्षितोसि ॥

---

१ C तुब्भ. २ C यत

णिव्वरही चक्क-वहू दूरत्थ-पिए जुगुच्छिअत्ताणा ।
झुणिअ-रवेहिं अदुगुच्छिअ पि भिमिणि दुगुञ्छन्ती ॥४॥
न वुहुक्खिओ वि चक्को निय-छाहिं निअंनि णीरवीअ निम ।
निअ-पक्ख-वीजणेहिं वोजन्तो घरणि मङ्काए ॥ ५ ॥

" इदितो वा " [१] इत्यधिकारसूत्रेण अग्रेतनसूत्रेषु ये इदितो धातवस्तेषां वक्ष्यमाणा आदेशा वा भवन्ति इति एतदुदाहरणानि तत्तत्प्रकरणे एव ॥

वज्जरपजरेत्यादय आदेशा " कथेर्वज्जर " [२] इत्यादिसूत्रेण भवन्ति ॥

४ जुगुप्सित प्रियविप्रयोगेपि अवस्थानाद् निन्दित आत्मा यया सा । तथा जुगुप्सिता दैन्यसूचनाद् अप्रशस्यास्ते च ते रवाश्च तै कृत्वा अजुगुप्सितामपि स्वस्य लीलागृहत्वेन अनिन्द्यामपि रिसिनीं पद्मिनीं जुगुप्समाना विकत्थमाना चक्रवधूश्चक्रवाकवल्लभा दूरस्थ अनिकटवर्ती स चासौ प्रियश्च रथाङ्गस्तस्मिन् दु ख कथ यामास ॥

णिव्वरही । " दु खे णिव्वर [३] दु खविषयस्य कथेर्णिव्वरो वा ॥

झुणिअ । अदुगुच्छिअ । दुगुञ्छन्ती । जुगुप्सेर्झुण-दुगुच्छ दुगुञ्छा [४] । पक्षे जुगुच्छिअ ॥

५ निजच्छाया दृष्ट्वा निजच्छायामव गृहिणीशङ्कया प्रियाभ्रमण निजपक्षावेव व्यजने सतापापहरणात् तालवृन्ते ताभ्या कृत्वा वीजयन सन् बुभुक्षितोपि बुभुक्षाक्रान्तोपि चक्र कोक न बिस मृणालम् अबुभुक्षत प्रियासगमसुखनिमग्नतया न भोक्तुम् इच्छत् । न कवलीचकारेति भाव ॥

वुहुक्खिओ । णीरवीअ ॥ वीजणेहिं । वोजन्तो । " बुभुक्षि-वीज्योर्णीरव वोज्जौ " [५] ॥

---

१ B नियवि २ B om ते रवाश्च ३ B वह C वहु

गायन्ता सज्झायं झायन्ता धम्म-झाणमकलङ्कं ।
जाणन्ता मुणिअव्वं मुणिणो आवस्सए लग्गा ॥ ६ ॥
दिण-ताव-उद्धमाओ सद्दहिउं दाह-पसमिणिं जुण्हं ।
को अमय-पिज्जणिज्जं अच्छीहि न घोट्टिउं लग्गो ॥ ७ ॥
पट्टीअ चन्दिम-रसं चन्दिम-रस-डल्लिरं चओर-कुलं ।
पिअइ म्ह अलि-कुलमणोरुम्मिअ-सेहालिअ-परायं ॥ ८ ॥

६. स्वाध्यायं गायन्त मधुरध्वनिना पूर्वपठितस्वाध्यायपरावर्तनं कुर्वन्त । अकलङ्कम् आर्तरौद्रपरिणामपरिहारान्निर्दोषं धर्मध्यानं शुभाध्यवसायविशेषं ध्यायन्त अभ्यस्यन्त । ज्ञातव्यं जीवाजीवादि-तत्त्वनवक बोद्धव्यं जानन्तः अर्हत्प्रणीतप्रकारेण अवगच्छन्त. आवश्यकम् अवश्यकृत्यं सामायिकादिधर्मानुष्ठानं तस्मिन् मुनयः साधवो लग्ना व्यापृता ॥

गायन्ता । झायन्ता । " ध्या-गोर्झा-गौ " [६] ॥
जाणन्ता । मुणिअव्व । " ज्ञो जाण-मुणौ " [७] ॥

७. दाहप्रशमिनीं[2] वपु संतापनिर्वापजननीम् अमृतवत् पानीयां पातव्या ज्योत्स्नां श्रद्धाय निश्चित्य । ताप देदीप्यमानमार्तण्डमण्डलो-ष्मा । तेन उद्ध्मात. संतापित सन् क. अक्षिभ्यां कृत्वा न पातुं लग्न' अपि तु सर्वोपि संतापिताङ्ग[3]. सन् चन्द्रिकां सतर्पम् ईक्षितुं प्रवृत्त इति भाव. ॥

उद्धमाओ । " उदो ध्मो धुमा [८] ॥
सद्दहिउ । ' श्रदो धो दहः ॥ [९] ॥

८. चन्द्रिकारसं पिबतीत्येवंशीलं चन्द्रिकारसपातृ ज्योत्स्नाद्रव-पानशीलं चकोरा ज्योत्स्नाप्रियास्तेषा कुलं निकुरम्बं कर्तृ चन्द्रिका-

१ BC °पसमिण २ C °शमनीं ३ D संतप्ताङ्ग. ४ B drops from here upto दह in the next line

पवणेणोव्वाय-विलेवणाउ वसुअन्त-सम-जला कुलडा ।
उव्वेन्ते ससुर-जणे ओहीरन्ते पिए य गया ॥ ९ ॥
निद्दायन्त कमल भमरो नाइग्घिउ पि ओच्छरिओ ।
अग्घायन्तो कुमुअ अव्भुत्तन्तो व्व मयरन्दे ॥ १० ॥
न्हाउ उदय ट्ठिअ ससि-सच्छायाथक्क जुण्ह-जल रम्मि ।
निअ ठाणे चिट्ठन्तो वि को न मुहिओ निरप्पीअ ॥ ११ ॥

रसम अपिनन् । तथा अलिकुल कर्तृ । अनुद्वान सरसो य नेफा लिकापराग निर्गुण्डीपुष्परज त पिबति स्म ॥

पिजणिअ । घोट्टिड । पट्टीअ । डल्लिर । पिअइ । "पिबे पिअ ल्ल-पट्ट घोट्टा ।" [१०] ॥

९ पवनेन उद्वान शुष्क विलेपन यासा तास्तथा । उद्वात् शुष्यत् श्रमजल माऽङ्कगमनखेदोद्भवघर्माम्बु यासा तास्तथा कुलटा स्वै रिण्य श्वशुरजने पतिपित्रादिके निद्राति स्वपति सति प्रिये च निद्राति सति गता विटपार्श्वं प्राप्ता ॥

अणोवम्मिअ । उव्वाय । वसुअन्त । "उद्वाकेरोव्वा वसुआ [११] ॥

१० निद्रान् मुकुलीभयत् कमलम् आघ्रातुमपि आघ्रा घ्रातु शिङ्घितुमपि भ्रमरो नावस्तृत उपस्थित । अत्रोत्प्रेक्ष्यते । आजिघ्रन कुमुद मकरन्दे तद्रसे स्नान् इव स्नानव्यापृत इव ॥

उव्वेन्ते । ओहीरन्ते । निद्दायन्त । " निद्रातेरोहीरोङ्घौ [१२] ॥

आइग्घिउ । अग्घायन्तो । " आघ्रेराइग्घ [१३] ॥

११ उदयस्थित उदयगिरिशिखरारूढ स यासौ शशी च तस्य सच्छायाना सान्द्रा अस्थिता सर्वत्रप्रसरणशीला यासौ ज्योत्स्ना चन्द्रिका सैव सतापापहरणाज्जल तस्य घर्षा निरन्तर निपान

---

१ C कुडला २ B उपने C ओपते ३ BC उपने ४ B °गिगर

उदयुट्ठिअस्स ससिणो सम्मुहोकुकुरिअ-किंनरीहि कओ ।
अमिलाण-पारिजायापव्वाइअ-कप्प-कुसुमग्घो ॥ १२ ॥
वाय-मुह-विहिअ-कमलो निम्मविआझिज्जमाण-कुमुअ-सिरी।
निम्माणिअ-हरिसमणिज्झरन्त-रुइ-णुमिअ-सव्व-दिसो ॥१३

स्तस्मिन् स्नात्वा अङ्ग धौत्वा निजस्थाने स्वावासे स्थितोपि सुखसाधन-विपयप्रयत्नरहितोपि को न सुखितस्तस्थौ । अपि तु सर्वोपि निर्वृतो जात इति भाव॰ ॥

अब्भुत्तन्तो । न्हाउ । स्नाकेरब्भुत्तः " [१४]

सखाय । " सम स्त्यः खा " [१५] ॥

अयक्क । ठाणे । चिट्ठन्तो । निरप्पीअ । "स्था-थक्क-चिट्ठ-निरप्पाः "[१६]।
बाहुलकात् क्वचिन्न । त्थिअ ॥

१२ उदयोत्थितस्य उदयाचले प्राप्तोद्गमस्य शशिनः अम्लानानि विकसितानि यानि पारिजातानि पारिजातप्रसूनानि अम्लानानि कल्पस्य कल्पद्रुमस्य कुसुमानि च । तेपाम् अर्घ अञ्जलिना क्षेपः संमुखोत्थिता भक्तिवशाद् अभिमुखीभूता या किंनर्य किंपुरुपाङ्गनास्ताभि॰ कृतः ॥

उट्ठिअस्स । उकुकुरिअ । " उदष्ठ-कुकुरौ [१७] ॥

१३–२१. नवभि॰ कुलकम । खं गगनतलं शशी आरूढ' अध्यासीन । कथभूत इत्याह । म्लानमुखानि विच्छायाग्राणि विहितानि कमलानि येन स तथा । निर्मिता क्लृप्ता अक्षीयमाणा अभ्रश्यमाना कुमुदश्रीर्येन स तथा । निर्मित हर्पो यत्रेति छादनक्रियाविशेपणम । अक्षयन्ती ह्रासम अनुपगच्छन्ती या रुचिर्ज्योत्स्ना तया छादिता व्याप्ता दिशो येन स तथा ॥

---

१ BC उदय° २ C °रइ. ३ B om पारिजातानि. ४ BCD om. उ°.

णूमिअ-गयणो सच्छुमिअ-महि-अलो ढक्किओडु-पह-पसरो ।
ओम्थालिअ-दीव-रुई पच्चालिअ-माणिणी-माणो ॥ १४ ॥
ढाइअ-जणच्छि-पसर तम-पुञ्ज मव्वओ णिहोडन्तो ।
अणिवारिअ पह-पसरो पाडिअ-दूमिअ-पउत्थ-कुलो ॥१५॥
किरणेहिँ ख दुमन्तो धवलण कुचय सिरिं तुलन्तेहि ।
ओहामन्तो अमओलुण्डिर-नव रुप्पमय-कुम्भ ॥ १६ ॥
जलमुच्छुण्डावन्तो ससि कन्ताउ अमय विरेअन्तो ।
पल्हत्थाविअ-गुज्झो रइ-वावड-मिहुण-हिअआओ ॥ १७ ॥

१४ छादित कान्त्या व्याप्त गगन येन स तथा । छादितमही तल रोचिरावृतपृथ्वीपृष्ठ । छादितोडुप्रभाप्रसर तिरोहितनक्षत्रद्युति विस्तार छादितदीपरुचि अपह्नुतप्रदीपप्रभ । छादित रणरणकजन-नाद् गोपित मानिनीमानो येन स तथा ॥

१५ छादितजनाक्षिप्रसर निरुद्धलोकलोचनव्यापार तम पुञ्ज ध्वान्त स्तोम सर्वत समन्तात् निवारयन् निषेधन निपातयन् विनाशयन् वा यतोऽनिवारित मेघादिभिरनिरुद्ध प्रभाप्रसरो यस्य स तथा । पातित मूर्छाजननाद् अध क्षिप्त दावित विरहानलोद्दीपनात् तापित धवलित वा पाण्डुवर्णे कृत प्रोषितकुल पान्थसार्थो येन स तथा ॥

१६ धवलनाय अभ्रकादिना प्रासादश्वेतीकरणाय कूचको मुञ्जादि मेय धवलोपकरणम । तस्य श्रिय सोल्यद्धि अनुकुर्वाण किरणै कृत्वा नभ व्योमाङ्गण धवलयन् मण्डयन । अमृत विरचयतीत्येवशील अमृतविरेचयिता नवस्तत्कालोद्भवा रूप्यमयो दुवर्णनिर्मितो यामौ कुम्भस्त सादृयन अनुविदधत् ॥

१७ शशिकान्तात जल विरेचयन क्षारयन् अमृत निरेचयन्

१ B उमालिअ° C ओमालिअ ° २ BC घ° ३ D °मानो कामिन्य भिमाना येन ४ BC °मयधव ५ BC कानान्.

आहोडिअ-धणुह-गुणे सर-ताडिअ-तिहुअणम्मि रइ-नाहे ।
दूर-विहोडिअ-सज्झस-असईणं दइअ-मेलवणो ॥ १८ ॥
नीहार-मीसिआहि व छुह-रस-वीसालिआहि व पहाहि ।
तिमिरोद्धूलिअ-भुवणं गुण्ठन्तो भामिआहि नहे ॥ १९ ॥
कामि-मण-तालिअण्टिर-वम्मह-आणं जगे तमाडन्तो ।
नासविअ-भओ अहिसारिआण हारविअ-लज्जाण ॥ २० ॥

स्रवन् । रतौ संभोगे व्यापृतानि यानि मिथुनानि तेषां हृदयेभ्य. विरेचितगुह्य' बहिःकृतान्तरङ्गाभिप्रायः । सर्वत्र रिचिर्बहिर्निःसारणमात्रे । ततश्च णिग्यपि विरेचनार्थ एव भवति । विरेचनं बहिर्निःसारणम् ॥

१८. ताडित' आस्फालित. धनुर्गुणः कोदण्डप्रत्यञ्चा येन स तथा तस्मिन् । शरै' मदनोन्मादनमोहनतापनशोपणाख्यबाणैस्ताडितं निधुवनोन्मादादिभावजननाद् उपद्रुतं त्रिभुवनं त्रैलोक्यं येन स तथा तस्मिन् रतिनाथे सति दूरादेव ताडितम् अपास्तं साध्वसं पतिपित्रादिभयं यासा तास्तथा ताश्च ता असत्यश्च कुलटास्तासा दयिता नटविटादिका वल्लभास्तेषां मिश्रण संपर्कजनकः । त्रिभुवनास्खलिताज्ञे मन्मथे गृहीतधनुपि पित्रादीन् अवगणय्य स्ववल्लभान् अभिसस्रुरित्यर्थः । राजभये पित्रादिभयं न किंचिद् इत्युक्तिलेशः ॥

१९. नीहारमिश्रिताभिरिव श्वैत्यशैत्याभ्या प्रालेययुक्ताभिरिव सुधारसमिश्रिताभिरिव अमन्दानन्दजननात् पीयूपद्रवसंपृक्ताभिरिव नभसि भ्रमिताभि व्योमाङ्गणे प्रसारिताभि प्रभाभि· कृत्वा तिमिरोद्धूलितभुवनं ध्वान्तावगुण्डितविश्वम् उद्धूलयन् व्याप्नुवन् ॥

२०. कामिमनो भ्रमयति चालयति इत्येवंशील कामिमनोभ्रमयिता स चासौ मन्मथश्च तस्य आज्ञा जगति भ्रमयन् विस्तारयन् ।

---

१ ° BCD °धनुपगु°.

विडडिअ-चओर-तण्हो जुण्हाए विप्पगालिअ-दिणोम्हो ।
नासिअ-चक्को विरहिणि पलावणो स ससी चडिओ ॥२१॥

नाशिता कामार्तत्वात् त्यक्ता लज्जा यकाभिस्तास्तथा तासाम् अभिसारिकाणा स्वैरिणीना नाशित लज्जापनोदाद् अपनीत भय येन स तथा ॥

२१ [ज्योत्स्नया] नाशितचकोरतृष्ण अपनीतज्योत्स्नाप्रिय पिपास । तथैव च नाशितो विद्रावितो दिनोष्मा वासरसतापो येन स तथा । नाशित प्रियतमाया विघटितश्चक्रो येन स तथा । विरहिणीना प्रोपितप्रियाणा नाशन कथाोपताकारी ॥

अमिलाण । पम्याइअ । पाय । " म्लेर्वा-पम्वायौ " [१८]

निम्मविआ । निम्माणिअ । " निर्मो निम्माण निम्मवौ " [१९]

झिज्जमाण । अणि झरन्त । " क्षेर्णिज्झरो वा ' [२०] ॥

णुमिअ । नूमिअ । सन्नुमिअ । ढक्किओ । ओम्वालिअ । पव्वालिअ । छाइअ । " छदेर्णेणुम-नूम सन्नुम-ढक्कोम्बाल-पव्वाला " [२१] ॥

णिहोडन्तो । अणिवारिअ । पाडिअ । " निवि पत्योर्णिहोड " [२२] ॥

दूमिअ । ' दूङो दूम [२३] ॥

दुमन्तो । धवलण । "धवलेर्दुम [२४] ॥ "स्वराणा स्वरा "[४ २३८] बहुलम् इति दीर्घत्वमपि । दूमिअ ॥

तुल-तेहि । ओहामन्तो । " तुलेरोहाम [२५] ॥

ओलुण्डिर । उल्लुण्डावन्तो । विरेअन्तो । पल्हत्याविअ । " विरिचेरोलुण्डोल्लुण्ड-पल्हत्था ' [२६] ॥

आहोडिअ । विहोडिअ । [ताडिअ] । " तडेराहोड विहोडौ " [२७] ॥

मेलवणा । मीसिआहि । वीसालआहि । "मिश्रेर्वीसाल-मेलवौ ' [२८] ॥

---

१ BOD वक्कोम्बाल°

अह दोवारिअ-दाविअ-नरवइ-दंसिअ-अणेग-पाहुडओ ।
आभरण-कन्ति-दक्खविअ-सुरधणू दरिसिएभ-गई ॥ २२ ॥
उदउग्गिअ-रवि-तेओ उग्घाडिअ-ससिह-जण-मणाणन्दो ।
संभाविओ उविन्दो इन्दो आसंघिओ अह वा ॥ २३ ॥
उल्लालिअ-णेवत्थणमुत्थंघिअ-कर-पुडं नमन्त-निवे ।
गुलुगुन्छिअच्छि उप्पेलिअच्छिणो सणिअमिक्खन्तो ॥ २४

उद्धूलिअ । गुण्ठन्तो । " उद्धूलेर्गुण्ठः " [२९] ॥

भामिआहि । तालिअण्टिर । तमाडन्तो। "भ्रमेस्तालिअण्ट-तमाडौ"[३०]॥

नासविअ । हाराविअ । विउडिअ । विप्पगालिअ । नासिअ । पलावणो ।
" नशेर्विउड-नासव-हारव-विप्पगाल-पलावाः " [३१] ॥

२२-२६. पञ्चभिः कुलकम् । [अथ] नृपः कुमारपालनरपतिः कनकमण्डपिकां सुवर्णनिर्मितह्रस्वमण्डपम् अधिष्ठित अध्यासीनः । कथंभूतोसौ इत्याह । दौवारिकेण दर्शिता निवेदिता ये नरपतयस्तैर्दर्शितानि पुरो धरणात् प्रत्यक्षीकारितानि [अनेकानि] प्राभृतानि सुवर्णरत्नादिढौकनानि यस्य स तथा । आभरणानाम् उत्तमाङ्गश्रवणभुजादिदेशसंस्थकोटीरकुण्डलकेयूराद्यलकाराणां कान्त्या दर्शितं जनानां प्रत्यक्षं विधापितं सुरधनुर्येन स तथा । दर्शिता साक्षात्कारिता इभगतिः गजपदन्यासो येन स तथा । हस्तिलीलया गच्छन्नित्यर्थः ॥

२३. उदये उद्घटितं निःशेषागिष्टवैरिवारशिक्षणात् सर्वत्र उल्लासितं रविवत् तेजो येन स तथा । उद्घटितो विस्तारितः सस्पृहा धनाभिलाषुका ये जनास्तेषां मनांसि तेषाम् आनन्दः समीहितवसुदानात् प्रमोदो येन स तथा । एवंविधः सन् उपेन्द्रः कृष्णः संभावितः ऊहितः । वेति पक्षान्तरे । इन्द्रो वा संभावितः ॥

२४ उन्नमितम् ऊर्ध्वीकृत्य एकपार्श्वाद् अपरपार्श्वं नीतम् ।

उन्नामिअ-श्रुमयाए चण्डारे पाहुडाइँ पेण्डविरो ।
नरवइ-पङ्कविआइ देवय-पट्ठाविआइ च ॥ ७५ ॥
नाक्कन्त महामच्चो निवा अक्कन्त-पणइ मण्डलिओ ।
रिणक्ति ढिन्न-क्कण्णो अहिहिओ कणय-मण्डनिअ ॥ ७६ ॥

उत्तानिम इति यावत् । नेत्रत्यणामिति नेत्रय । निर्लुञ्छन यत्र नमने तत्तथा । मन्त्रादुस्यान्तनोपाय विहितोत्तरीयचलस्फोरणम इति यावत् । उन्नमितकरपुटम ऊर्ध्वीकृत्य योनितपाणिसपुट च यथा भवति एवम् उन्नमिताक्षान् भयान्तरपरीतचतस्वात् निम्फारितेक्षणान् नमतो नृपान् उन्नमिताक्ष तद्भक्त्या प्रसन्नतया कीदृगायम् इति ज्ञातु विस्मारिननेत्र शनैर्मन्दम । लीलयेति यावत् । इक्षमाण ॥ गुप्तगुप्तिप्रच्छीत्यत्र समासान्तविधेरनित्यत्वाद् न समासान्त ॥

७५ नरपतिभि शुल्कुणमाल्यकदेशादिदेशभूपतिभि प्रस्थापितानि मन प्रसादनाय मुलक्षितानि देवताप्रस्थापितानि मन्त्रान्तिनाकृतैव प्रेषितानि च प्राभृतानि ढौकनानि उन्नमितभ्रुवा । भ्रूक्षेपेण कृत्वा नव । भाण्डागार प्रस्थापयिता न्यमनशील ॥

७६ निक्षपयन्न क्षाय निरन्यन्ना [illegible] । विक्षपयन्न प्रणयिन प्रीतियुक्ता [illegible] यस्य स तथा । निम्रा [illegible] फर्णा यत स तथा ॥

पणमिर-पणइ-पणामिअ-दिट्ठी सो तत्थ अल्लिविअ हरिसो ।
अणचच्चुप्पिअ-हिअओ अप्पिअ-निव-खोहमासीणो ॥ २७ ॥
जाविअ मुहुत्तमेगं पुरोहिओ जविअ-दुट्ठ-कलि-ललिओ ।
दन्त-रुई-ओम्वालिअ-गयणो उच्चारही मन्तं ॥ २८ ॥

उल्लालिअ । उत्थङ्घिअ । गुलगुञ्छिअ । उप्पेलिअ । उन्नामिअ । उन्नमेरुत्थङ्घोल्लाल-गुलुगुञ्छोप्पेलाः " [३६] ॥

पेण्डविरो । पट्ठविआइ । पट्ठाविआइ । " प्रस्थापेः पट्ठव-पेण्डवौ "[३७]॥

वोक्कन्त । अवुक्कन्त । विण्णत्ति । " विज्ञपेर्वोक्कावुक्कौ " [३८] ॥

२७. प्रणम्रप्रणतौ सेवार्थसमागतवन्दारुसकलभूपालकृतपादपतने प्रणम्रप्रणयिषु प्रह्वप्रार्थकलोकेषु वा अर्पिता प्रसन्नतासूचनाय मनाग् न्यस्ता दृष्टि चक्षुर्विन्यासो येन स तथा । अर्पितहर्षः स्वदर्शनप्रदानसंपादितसभाजनसंतोष । अनर्पितहृदय गम्भीरत्वाद् अनवतीर्णस्वाभिप्राय. स कुमारपालावनिप । अर्पितनृपक्षोभं किम् एषोधुना नो विधास्यतीति उत्पादितप्रत्यर्थिनृपतिततिचित्तसंभ्रमं यथा भवति एवं तत्र कनकमण्डपिकायाम् आसीन उपविष्ट ॥

पणामिअ । अल्लिविअ । अणचच्चुप्पिअ । अप्पिअ । " अर्पेरल्लिव-चच्चुप्प-पणामाः [३९] ॥

२८. एकं मुहूर्तं यापयित्वा उपवेशानन्तरं स्वावसरप्राप्त्यर्थं नृपस्य सावधानार्थं च क्षणमात्रं प्रतीक्ष्य यापितं स्वमहिम्ना गमितं दुष्टस्य लोकदुःखदायित्वाद् अप्रियस्य कले कलिकालस्य ललितं विलासो येन स तथा । दन्तरुचिभि शशधरकरकल्पदशनरश्मिभिः प्लावितं व्याप्तं गगन येन स तथा । पुरोहित· पृथ्वीशश्रेयोर्थं मन्त्रम् उदचारीद् अभणत ॥

जाविअ । जविअ । " यापेर्जवः " [४०] ॥

---

१ B उम्बा॰, C उच्चा॰.

हार प्पह-पव्वालिअ हिओ निवो पाविओ व्व अमएण ।
पक्खोडिअ-चमराहिं विकोसिअच्छीहि उवसरिओ ॥ २९ ॥
ओग्गालिर-वसहाण वग्गोलिर-करहयाण वारम्मि ।
रोमन्थ भङ्ग जणणो अहासि गम्भीर तूर रवो ॥ ३० ॥
णुव्वन्तो सिरि-णिहुवय सिरिमुम-कामय-सिरिं पयासन्तो ।
विच्छोलिअ भुमयाहिं राया विलयाहि परिअरिओ ॥३१॥

२९ हाराणा नानाविधमुक्ताकलापाना प्रभाभि प्लावित हृदय वक्ष स्थल यस्य स तथा । अत उत्प्रेक्ष्यते । अमृतेन प्लावित इव व्याप्त इव । विकोशितानि वारंवार चालनेन स्फारीकृतानि चामराणि यकाभिस्तास्तथा ताभि । विकोशिताक्षीभि विकसितनेत्राभि नृप उपसृत चामरव्यग्रकरवनिताभि शोभार्थं पार्श्वत सेवित इत्यर्थ ॥

ओग्गालिअ । पव्वालिअ । पाविओ । "प्लावेरोग्गाल पव्वालौ" [४१] ॥
पक्खोडिअ । विकोसिअ । " विकोशे पक्खोड ' [४२] ॥

३० रोमन्थ कुर्वन्ति "णिज् बहुल नाम " [हे० ३ ४] इति णिजि रोमन्थयन्ति इत्येवशीला रोमन्थयितार उद्गीर्य चर्वणकारिणावो ये वृषभा बलीवर्दास्तेषा रोम थयितृकरभाणा च वारे समूहे । रोमन्थयन भावे घञि रोमन्थस्तस्य भङ्ग प्रतिरवसवलिततारध्वानश्रवणेन सजात-क्षोभत्वाद् विच्छेदस्तस्य जनकस्तूर्यरवो नान्दीनिनाद अथ स्वर्णमण्ड-पिकाया सिंहासनोपविष्टे नृपे पुरोहितमन्त्रोच्चारणचामरिकीचामर ग्रहणानन्तरम् आसीत् ॥

ओग्गालिर । वग्गोलिर । रोम थ । "रोम थेरोग्गाल वग्गोलौ" [४३] ॥

३१ श्रिय कामयते "चौलिकामि"[हे० ५ १] इति णे श्रीकाम स एव

---

१ BD भुमयाए २ उपभित ३ B रोमथयम ४ B स च for स एव

पणमिर-पणइ-पणामिअ-दिट्ठी सो तत्थ अल्लिविअ हरिसो ।
अणच्चुप्पिअ-हिअओ अप्पिअ-निव-खोहमासीणो ॥ २७ ॥
जाविअ मुहुत्तमेगं पुरोहिओ जविअ-दुट्ठ-कलि-ललिओ ।
दन्त-रुई-ओम्वालिअ-गयणो उच्चारही मन्तं ॥ २८ ॥

उल्लालिअ । उत्थङ्घिअ । गुलगुञ्छिअ । उप्पेलिअ । उन्नामिअ । उन्न-मेरुत्थङ्घोल्लाल-गुलुगुञ्छोप्पेलाः " [३६] ॥

पेण्डविरो । पट्ठविआइ । पट्ठाविआइ । "प्रस्थापेः पट्ठव-पेण्डवौ "[३७]॥

वोक्कन्त । अवुकन्त । विण्णात्ति । " विज्ञपेर्वोक्कावुक्कौ " [३८] ॥

२७. प्रणम्रप्रणतौ सेवार्थसमागतवन्दारुसकलभूपालकृतपादपतने प्रणम्रप्रणयिषु प्रह्वप्रार्थकलोकेषु वा अर्पिता प्रसन्नतासूचनाय मनाग् न्यस्ता दृष्टिः चक्षुर्विन्यासो येन स तथा । अर्पितहर्षः स्वदर्शनप्रदान-संपादितसभाजनसंतोषः । अनर्पितहृदयः गम्भीरत्वाद् अनवतीर्ण-स्वाभिप्रायः स कुमारपालावनिपः । अर्पितनृपक्षोभं किम् एषोधुना नो विधास्यतीति उत्पादितप्रत्यर्थिनृपतितितिचित्तसंभ्रमं यथा भवति एवं तत्र कनकमण्डपिकायाम् आसीनः उपविष्टः ॥

पणामिअ । अल्लिविअ । अणच्चुप्पिअ । अप्पिअ । " अर्पेरल्लिव-चच्चुप्प-पणामाः [३९] ॥

२८. एकं मुहूर्तं यापयित्वा उपवेशानन्तरं स्वावसरप्राप्त्यर्थं नृपस्य सावधानार्थं च क्षणमात्रं प्रतीक्ष्य यापितं स्वमहिम्ना गमितं दुष्टस्य लोकदुःखदायित्वाद् अप्रियस्य कलेः कलिकालस्य ललितं विलासो येन स तथा । दन्तरुचिभिः शशधरकरकल्पदशनरश्मिभिः प्लावितं व्याप्तं गगनं येन स तथा । पुरोहितः पृथ्वीशश्रेयोर्थं मन्त्रम् उदचारीद् अभणत् ॥

जाविअ । जविअ । " यापेर्जवः " [४०] ॥

---

१ B उव्वा°, C उघा°.

कणय-परिआलिएहिं रयणाहरणेहि वेढिअङ्गुलिआ ।
विकिणण-किणण-छइल्ला पुरो निविट्ठा महाजणिआ ॥ ३४ ॥
विक्केन्तोद्धरिआ इव भायन्ता अवि अबीहिरा निच्च ।
भीएहि सहचरेहिं निव दूआ दूरमल्लीणा ॥ ३५ ॥

३४ कनकेन वेष्टितैर्नियमितै रत्नाभरणैर्मरकतपद्मरागादिमुद्रिकाभि कृत्वा वेष्टिताङ्गुलय व्यामानामिकाद्यङ्गुर्य । विक्रयणक्रयणयोश्छेका महार्घप्रवालमौक्तिकमाणिक्यादिवस्तुनो मूल्येन प्रदानोपादानयोर्विचक्षणा महाजनिका श्रेष्ठिसार्थवाहप्रमुखपौरलोका पुर युष्मत्प्रसादाद् वय सुखिन इत्यादिनिजवार्ताप्रतिपादनाय राज्ञोऽग्रे निविष्टा आसीना ॥

परिआलिएहिं । वेढिअ । " वेष्टे परिआल " [५१] ॥

३५ नृपदूता प्रत्यर्थिपृथ्वीशसदेशहारिणो भीता अपि प्रतापपराभूततपनमण्डलश्रीकुमारपालभूपालालङ्कृततथाविधसभादर्शनात् चकिता अपि अभीता स्वप्रभुसामर्थ्यचिन्तनात् सावष्टम्भा भीतै सहचरै सभादर्शनादेव क्षुब्धै स्वानुचरै सह दूरम् आलीना । प्रस्तावे सति सदेशान्य विज्ञपयिष्याम इति सभाया दूरदेशे स्थिता । एवविधा सन्तो विज्ञायन्ते विक्रीणदुद्धरिता इव विक्रीणस्तु सत्सु उद्धरिता केनापि अगृहीतास्त इव । यत् किल विक्रीणताम् उद्धरति तत् पृथग् भवति ॥

विकिणण । किणण । विक्केन्तो । " क्रिय किणो वेस्तु क्के च " [५२] इति क्रीणाते किणो वा वे परस्य तु द्विरुक्त क्के । चकारात् किणश्च । णेरिति निवृत्तम् ॥
भायन्ता । अबीहिरा । "भियो भा बीहौ [५३]॥ बाहुलकात् क्वचित्र । भीएहि॥
अल्लीणा । " आलीङोऽल्ली " [५४]

१ BC विकिणिण　२ BC विक्कतो°　३ C विक्रयक्रयण°　४ B भक्न
५ B एव　६ BC विकिणिण　७ BC किणिण　८ BC विक्कतो　९ BC णे इति
१ BC भाअंता

भत्ति-णिरिग्घिअ-हिअआ मउलि-णिलीअन्त-पाणि-संपुडया
निव-पय-कमले-णिलुक्कन्त-लोअणा सा सहा आसि ॥ ३६ ॥
आसि मणि-वेइआसुं लुक्कन्तो मणि-महीएँ लिक्कन्तो ।
ल्हिक्कन्तो मणि-थम्भेसु सय-गुणो पडिकिदीइ जणो ॥ ३७ ॥
निवइ-निलीइर-नयणा अविराय-सिरी विलीइर-जुआणा ।
अलि-रुञ्जिअ-जइ-रुण्टिअ-किङ्किणि-नीवीउ आसीणा ॥ ३८ ॥

३६. भक्तौ नृपाराधने निलीनम् आसक्तं हृदयं यस्याः सा तथा । मौलौ मस्तके निलीयमानम् आश्लिष्यत् पाणिसंपुटं यस्याः सा तथा । राजानम् उद्दिश्य योजितहस्तेत्यर्थः । नृपपदकमले निलीयमानलोचना संश्लिष्यन्नयना सा सर्वोत्कृष्टा सभा आसीत् । अपरव्यापारं परित्यज्य सेवैकताना संवृत्तेति भावः ॥

३७. मणिवेदिकासु रत्ननिर्मितवितर्दिपु निलीयमानः । मणिमह्यां निलीयमान मणिस्तम्भेपु च निलीयमानः । प्रतिकृत्या प्रतिबिम्बेन तत्र तत्र संक्रामन् शतगुणः प्रभूतो जनः आसीत् संपन्नः ॥

३८. नृपतौ निलेतृ सञ्जनशीलम् । वीक्षणपरम् इति यावत् । नयनं यासा तास्तथा । अविलीनश्रिय अभ्रष्टशरीरशोभाः विलेतारः धैर्य-ध्वंसाद् द्रवणशीला युवानो यकाभ्यस्तास्तथा । अलिरुतजयि रुतं यासा तास्तथा एवंविधाः किङ्किण्य क्षुद्रघण्टिका यासु तथाभूता नीवयो यासां तास्तथा नार्यः आसीना[1] आरत्रिकादि कृत्वा वारवनिता- कुमारपालनृपपार्श्वे उपविष्टाः ॥

णिरिग्घिअ । णिलीअन्त । णिलुक्कन्त । लुक्कन्तो । लिक्कन्तो । ल्हिक्कन्तो । निलीइर । "निलीङेर्णिलीअ-णिलुक्क-णिरिग्घ-लुक्क-लिक्क-ल्हिक्का." [५५] ॥

अविराय । विलीइर । "विलीङेर्विरा" [५६] ॥

रुञ्जिअ । रुण्टिअ । "रुके रुञ्ज-रुण्टौ" [५७] ॥

---

१ BC कमलि° २ BC °रुञ्जिय°.

सग्गे वि हुणिअ विहवा असुणिअ-दोसा तिलोअ सिरि-धुवणी ।
कुमर-नरिन्द-सहा सा धुणिआरि-मणोरहा हूआ ॥ ३९ ॥
हुन्ताणन्दो अहुवन्त-ससओ निवइमुव्भुअन्त-मई ।
पहवन्तो अपरिहवो विण्णविही सधिविग्गहिओ ॥ ४० ॥
देव विवक्खीहुन्तो णिव्वडिअ-बलेण सो पहुप्पन्तो ।
हूओ कुङ्कुण-नाहो जहा तहा कुणसु अवहाण ॥ ४१ ॥

३९ स्वर्गेपि । आस्ता मर्त्यलोके । श्रुतविभवा विख्यातसमृद्धि अश्रुतदोपा स्वपरदेशानाकर्णितास्थिति । त्रैलोक्यश्रीर्धूयते स्ववैभवेन अभिभूयते अनयेति करणे अनटि त्रैलोक्यश्रीधवनी सा प्राग्व्यावर्णित स्वरूपा "ते लुग् वा " [हे० ३ २] इति कुमारपालेत्यत्र उत्तरपदलोपे कुमार । स चासौ नरेन्द्रश्च तस्य सभा धुतारिमनोरथा विष्वगवस्थितप्रास निस्त्रिंशशक्तिशूलचक्राद्यलंकलितानेकसुभटविसकटत्वात् परास्तप्रत्यर्थि सार्थविरूपकाभिप्राया भूता सजाता ॥

हुणिअ । असुणिअ । " श्रुटेर्हण " [५८] ॥
धुवणी । धुणिअ । " धूगेर्धुव " [५९] ॥

४० भवदानन्द नृपाग्रतोऽभिप्रेतनिवेदनात् सपद्यमानप्रमोद । अभवत्सशय विज्ञातस्वपरसैन्यवृत्तान्तत्वाद् अविद्यमानप्रतिपाद्य विषयसदेह । उद्भवन्मति सप्रतिभत्वाद् उल्लसद्बुद्धि । प्रभवन् स्व वचनचातुर्येण इतरविक्षपकेभ्य समर्थ सजायमान । अपरिभव कुत्रापि असपन्नतिरस्कार । साधिविग्रहिक सधानविग्रहविनियुक्त प्रधानपुरुष व्यजिज्ञपत् वक्ष्यमाण न्यवीविदत् ॥
हूआ । होन्त । अहुवन्त । अपरिहवो । " भुवेर्हो हुव हवा " [६०] ॥ क्वचिद् अन्यदपि । उब्भुअन्त ॥

४१ विज्ञप्तिकामेव गाथापद्पष्ट्या आह । ह देव महाराज

दूर-ट्ठिआहि करिउं णिआरिअं सुर-वहूहि दीसन्ता ।
संदाणन्ता अइनिट्ठुहावणा वेरि-सुहडाण ॥ ४२ ॥
वावम्फिरा कलासुं अमोघ-णिव्वोलणं पयासन्ता ।
अपयल्लिर-असि-फलया णीलुञ्छन्ता रिउ-दलम्मि ॥ ४३ ॥

पृथग्भूतम् इतरोर्वीशसैन्यतो विशिष्टं स्पष्टभूतं सर्वत्र प्रकटं वा यद् बलं चतुरङ्गवाहनं तेन कृत्वा विपक्षीभवन् बलावलेपेन संपद्यमान प्रभवन् शत्रुतिरस्कारेण समर्थः संजायमानः स लोगाविख्यातः कुङ्कुणानां नाथ कुङ्कुणदेशाधीश. यथा यादृशो भूतः संपन्नस्तथा अवधानं कुरु । तद्वृत्तान्तनिशमनपरो भवेति भावः ॥

हुन्तो । "अविति हुः" [६१] ॥

[णिव्वडिअ । "पृथक्स्पष्टे णिव्वडः" [६२] ॥]

पहुप्पन्तो । "प्रभौ हुप्पो वा" [६३] । पक्षे पहवन्तो ॥

हूओ । "क्ते हू" [६४] ॥

४२ पङ्क्ति कुलकम् । हे महाराज तव योधा. कुङ्कुणं प्राप्ता' । कीदृशा. । काणेक्षितकृतम् अर्धाक्षनिरीक्षणकरणं कृत्वा दूरस्थिताभि. गगनाङ्गणगताभि' सुरवधूभि अप्सरोभिर्दृश्यमाना. एते रणाजिरे वैरिभिरदृष्टपृष्ठा वैकुण्ठस्वर्गम् आसाद्य न. पतयो भविष्यन्तीति सस्पृहं विलोक्यमाना अवष्टम्भं कुर्वन्त. चित्तधैर्यम् आदधाना वैरिसुभटानां च अतिविष्टम्भकरणा "बहुलम् एतन्निदर्शनम्" इति चुरादिवचनाद् रामो राज्यम् अकारयद् इतिवत् स्वार्थे णिचि निश्चेष्टताजनका ॥

४३. कलासु शस्त्रादिशिक्षासु श्रमं करिष्णव अभ्यासं विधातार । अमोघ वैरिविजयेन सफलं मन्युना ओष्ठमालिन्यकरणं तत् प्रकाशयन्त. दर्शयन्त. । अशिथिलीभवनम् अलम्बनं च करिष्णव. । सप्रयत्न' निश्च[illegible] - सुस्थानस्थाश्चेत्यर्थ. । एवंभूता असयश्च

[illegible]

कम्मन्तमेत्तं मनिअ रिउणो गुललन्त-सामिणो विजये ।
दाउ वसुमझरन्ता पहु-आदेस च झूरन्ता ॥ ४४ ॥
जुद्धेण भेरावन्ता राम-कह भारह भलावन्ता ।
निअ-कुल-कम लन्ता सुमरन्ता खत्तिआचार ॥ ४५ ॥
वीर-वरण सरन्ता पयरन्ता सामिणो पसाय च ।
घावणा वीर कह-विम्हरावणा वइर-पम्हुहणा ॥ ४६ ॥

फलका खेटकाश्च येषा ते तथा । दल इति देश्य सैन्यार्थे । रिपुसैन्ये नि पतनम् आच्छोटन वा कुर्वन्त ॥

४४ क्षुर कुर्वाणा एव क्षुरकुर्वाणमात्राणि । अत्र च क्षुरशब्देन क्षुरविधेय शिरस्तुण्डमुण्डनादि कर्मोच्यते । अतो नापितमात्राणि मनिता रिपवो यैस्ते तथा । स्वामिन स्वप्रभोर्विजये विजयनिमित्त स्वकुलदेवतादि प्रति चाटु कुर्वाणा । वसु विभूतिं दत्त्वा वर्णनापर-बन्दिजनाय वितीर्य अस्मरन्त दानशौण्डत्वाद् अजानाना प्रभ्वादेश स्वामिप्रदत्तशिक्षा च स्मरन्त मनसि धारयन्त ॥

४५ युद्धेन तादृक्संग्रामेण कृत्वा रामकथा रामरावणयुद्धवृत्तान्त स्मरयन्तो ज्ञापयन्त । भारत च कौरवपाण्डवयुद्धप्रतिपादकग्रन्थ-विशेषम् । कौरवपाण्डवयुद्धमित्यर्थ । स्मरयन्त निजकुलक्रम रणाङ्गण भङ्गपराङ्मुखस्वपूर्वपुरुषसमाचार स्मरन्त । क्षत्रियाचार नष्टपृष्ठानुसरण पतितप्रहारपरिहाररूप वीरव्रत स्मरन्त ॥

४६ वीरवरणम् अनेन सह मया योद्धव्यमिति प्राकृतप्रतिसुभट युद्धाङ्गीकार स्मरन्तः अवबुध्यमाना स्वामिन प्रसाद च स्मरन्त । द्विपञ्चाशद्वीरकथाया शूद्रकादिवीरचरित्रस्य विस्मरणा तत्कथा विस्म रतो लोकान् प्रयुञ्जाना । वैरस्य स्मरणा एतै सह अस्मत्कर्तुर्विरोध इति स्मर्तार ॥

---

१ BD °भंत ° २ B सरा ° ३ BC शूद्रकावी[ा]दिवीरि°

पम्हुसिअ-अन्न-कज्जा विम्हारिअ-वाणरिन्द-बल-ललिआ ।
वीसारिअ-रिउ-मन्ता तुह जोहा कुङ्कुणं पत्ता ॥ ४७ ॥
सीह-रव-पोक्कणा ते कोकन्ता किं पि सच्च-वाहरणा ।
उव्वेल्लिर-तुरय-पयल्लिरेभ-चडिआ पसरिआ अ ॥ ४८ ॥

४७. विस्मृतान्यकार्या । रणरसिकतया त्यक्तापरप्रयोजना इति भाव. । विस्मारितं निजानुपमपराक्रमेण लोकानां स्मृतिपथम् अवतरत् निषिद्ध वानरेन्द्रबलस्य सुग्रीवशौण्डीर्यस्य ललितं स्फूर्तिर्यैस्ते तथा । विस्मारित. विस्मरन् स्मृतिपथाद् उत्तरन् प्रमुक्त. रिपुमन्त्रः अस्माभिरेवमेव योद्धव्यम् इत्यादिशत्रुपर्यालोचो यैस्ते तथा । अस्मद्भटारब्धाना प्रतिभटानां सर्वं युद्धकरणं विस्मृतम् इति भावः ॥

कुणसु । करिउ । "कृगेः कुणः" [६५] । कृगेरित्यधिकारः उत्तरसूत्राष्टके ज्ञेयः॥

णिआरिअ । " काणेक्षिते णिआरः " [६६] ॥

संदाणन्ता । अइनिट्टुहावणा । " निष्टम्भावष्टम्भे णिट्टुह-संदाणं " [६७]"

वावम्फिरा । " श्रमे वावम्फः " [६८] ॥

णिव्वोलण । " मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोलः " [६९] ॥

अपयल्लिर । शैथिल्यलम्बने पयल्लः " [७०] ॥

णीलुञ्छन्ता । " निष्पाताच्छोटे णीलुञ्छ " [७१] ॥

कम्मन्त । " क्षुरे कम्म " [७२] ॥

गुललन्त । " चाटौ गुलल." [७३] ॥

अझरन्ता । झूरन्ता । भरन्ता । भलावन्ता । लढन्ता । सुमरन्ता । सरन्ता । पयरन्ता । विम्हरावणा । पम्हुहणा । " स्मरेर्झर-झूर-भर-भल-लढ-विम्हर-सुमर-पयर पम्हुहा " [७४] ॥

पम्हुसिअ । विम्हारिअ । वीसारिअ । "विस्मु. पम्हुस-विम्हर-वीसरा" [७५]॥

४८ सिंहरवस्य व्याहरणा प्रतिभटान् प्रति सिंहनादान्

अह महमहन्त-णीहरिअ-मद-जले सिन्धुरम्मि चडिऊण ।
ठाणाओ नीलिओ कुङ्कुणाहिवो नीसरन्त-बलो ॥ ४९ ॥
वरहाडिआ गढाओ रण-धाडिअ-रक्खणा भडा तस्स ।
जग्गिअ-खग्गा रण-जागरा य आअड्डिआ तत्तो ॥ ५० ॥

मुञ्चन्त । किम् अपरे मृता इदानीम् इत्यादि व्याहरन्तो जल्पन्त । सत्यव्याहरणा स्ववचनप्रतिपन्नार्थनिर्वाहकत्वाद् अवितथभाषका । प्रसृत्वरा सत्वर गमनशीला ये तुरगमा प्रसृमराश्च य इभा कुञ्जरा स्तेषु आरूढा स्थिता । प्रसृता परबलमनु प्रचलिताश्च ॥

पोक्कणा । कोक्कन्ता । वाहरणा । " व्याहृगे कोक्क-पोक्को " [७६] ॥
उव्वेल्लिर । पयल्लिर । पसरिआ । " प्रसरे पयल्लोवेल्लौ " [७७] ॥

४९ अथ युष्मद्घोषप्रसरणानन्तर प्रसरद्गन्ध नि सृत गण्डादि स्थानसमकाद् निर्गत मदजल यस्य स तथा तस्मिन् सिन्धुरे कुञ्जरे आरुह्य स्थानात् स्वपत्तनमध्याद् नि सरत् पृष्ठतो निर्गच्छद् बल सैन्य यस्य स तथा कुङ्कुणाधिपो मल्लिकार्जुनाख्यनृप निसृत ॥

महमहन्त । " महमहो गन्धे " [७८] ॥

५० गढेति देश्यो दुर्गे । तस्माद् निसृता । रणाभि सृताना कातर तथा सङ्ग्रामाङ्गणान्निर्गताना रक्षणा तद्व्याघातपरापरसुभटनिवारकत्वेन त्रायका । जागरिता शत्रुप्रहाराय कोशेभ्यो नि काशिता इत्यर्थ । खङ्गा यैस्ते तथा । जाग्रतीत्यचि जागरा रणाय जागरा सावधानाश्च तस्य कुङ्कुणाधीशस्य भटास्तत दुर्गनिर्गमानन्तर व्यापृता परस्पर युद्धाय प्रवृत्ता ॥

णीहरिअ । नीलिओ । नीसरन्त । वरहाडिआ । धाडिअ । " नि सरे णीहर-नील धाड-वरहाडा " [७९] ॥
जग्गिअ । जागरा । " जागेर्जग्ग " [८०] ॥

---

१ BO पयल्लोवेल्लौ

समरम्मि वावरन्ता साहट्टिअ-पर-बला असंवरिआ ।
अणसाहरिअ-प्पेम्मामरीहि सन्नामिआ वरिउं ॥ ५१ ॥
आदरिअ-वीर-वरणा मारन्ते पहरिउं पयट्टा व ।
अणओहिअ-भड-माणा ओरसिआ इव सिवस्स गणा ॥५२॥
ओअरिअ दीहिआओ अचयन्तीकय-तरन्त-सुहडेहिं ।
तीरन्ताण वि पारन्तएहिं तेहिं कयं जुज्झं ॥ ५३ ॥

५१ समरे व्याप्रियमाणा प्रवर्तमाना॰ संवृतं युगपद् अभिघात-प्रवृत्तत्वेन भयजननात् पिण्डीकृतं परबलं यैस्ते तथा । असंवृता भयाभावाद् यथेच्छ विचरिता । असंवृतम् उच्छलत् प्रेम यासां ता असवृतप्रेमाणस्ताश्च ता अमर्यश्च ताभिर्वरितुं वरण कर्तुम् आदृता अङ्गीकृता ॥

आअड्डिआ । वावरन्ता । "व्याप्रेराअड्ड॰" [८१] ॥

साहट्टिअ । असवरिआ । अणसाहरिअ । "संवृगेः साहर-साहट्टौ"[८२]॥

५२ आदृतवीरवरणा । अनेन परबलवीरेण सह मया योद्धव्यम् इति कृतप्रतिज्ञा इत्यर्थ । अनवतीर्ण अभ्रष्टः भटमानः सुभटाभिमानो येषा ते तथा । प्रहृत्त प्रहारान् ददत॰ प्रहर्तुं प्रवृत्ता॰ । एव च मर्त्यासंभाव्यतथाविधयुद्धविधानाद् मन्यन्ते शिवस्य गणा इव अवतीर्णा स्वर्गलोकाद् आयाता ॥

सन्नामिआ । आदरिअ । "आदृगे सन्नाम" [८३] ॥

मारन्ते । पहरिउ । ' प्रहृगे मार " [८४] ॥

५३. अशक्नुवत्कृता असमर्थीकृता शक्नुवत्सुभटा यैस्ते तथा तै॰ शक्नुवतामपि मध्ये शक्नुवद्भिस्तैः कुङ्कुणाधिपभटैः दीर्घिकात

सक्कन्तो अणथक्किअ सलहिअ सर-वरिसणो निवो ताण ।
मणि-रचिअ कणय-वेअडिअ-माण्ओ पहरिउ लग्गो ॥ ५४

दिन्नमसोल्लिअ-मसासणाण अणपउलिअ तओ मस ।
अरि-पयण पयावेण तेण सर-मिल्लिरेण रणे ॥ ५५ ॥

अवतीर्य युद्ध कृतम् । समेरतूर्यनिर्घोषश्रवणप्रवृद्धोत्साहत्वेन तदैव स्नानाद्यपहाय समाम प्रारब्ध इति भाव ॥

अणओहिअ । ओरसिआ । ओअरिअ । "अवतरेरोह ओरसौ" [८५]॥

५४ शक्नुवन् इतरसुभटापेक्षया समर्थ । अफक्कितम् अनीचै र्गतम् । सर्वोत्कृष्टमित्यर्थ । अत एव श्लाघित शरवर्षण यस्य स तथा । मणिभि रचित कनकेन खचितो माठियस्य स तथा । मणिस्वर्ण निर्मितसनाह इत्यर्थ । [नृप] ताण इति द्वितीयाया षष्ठी [३ १३४] इति तान् गूर्जरसुभटान् प्रहर्तु लग्न ॥

अचयन्तीकय । तरन्त । तीरन्ताण । पारन्तएहिं । सक्कन्तो । "शकेश्चय तर तीर पारा [८६] ॥

अणथक्किअ । "फक्कस्थक्क [८७] ॥

सलहिअ । "श्लाघ सलह [८८] ॥

रचिअ । वेअडिअ । "खचेर्वेअड ' [८९] ॥

५५ अरीणा पचनो दाहक प्रतापो यस्य स तथा तेन शरमोक्षण शीलेन रणे तेन नृपेण अपक्वमासस्य अशनाना भक्षकाणा गृध्रादीनाम् अपक्व मास तत शरमोक्षणानन्तर दत्तम् । अनेके सुभटास्तेन व्यापा दिता सन्तो गृध्रादिभक्ष्या अभूवन्निति भाव ॥

असोल्लिअ । अणपउलिअ । पयण । "पच सोल्ल-पउलौ ' [९०] ॥

---

१ B सरसतूर्यनिघो　C समतूर्यनिर्घो°　२ BC पच्ञ

उस्सिक्किअ-सङ्केणं पच्छा अवहेडिउं निअं पि दलं ।
अणछड्डिअ-कुल-धम्मं सीह-झुणी तेण रेअविओ ॥ ५६ ॥
णिल्लुञ्छिअ-भय-पसरो धंसाडिअ-भयमिभं समारूढो ।
मुञ्चन्तो वाणे णिच्चलीअ सो कोह-दुहिअप्पा ॥ ५७ ॥
जूरवणेहि उमच्छन्तेसुं जय-सिरि-अवाञ्चिओ समरे ।
नाह अवेहविरेहिं पाईक्केहिं न वेलविओ ॥ ५८ ॥

५६. मुक्तशङ्केन अवगणितपरपक्षभयेन तेन नृपेण अमुक्तकुल-धर्मम् अत्यक्तक्षत्रियाचारं निजमपि । दलेति देश्य. सैन्ये । तत् पश्चाद् मुक्त्वा । अतिवीर्यात् स्वबलस्य अग्रे भूत्वेत्यर्थ. । सिंहध्वनिर्मुक्त. । अयम् अहं युष्माकं कृतान्त इह आगत इति अस्मद्बलस्य निकटीभूय रणे जगर्जेत्यर्थः ॥

५७ मुक्तभयप्रसर मुक्तभयं तथाविधानेकास्त्रपातेपि निर्भीकम् इभं समारूढ क्रोधदु खितात्मा रोषाग्निसंतप्तगात्र स नृप. बाणान् मुञ्चन् दु खम् अमुञ्चत् ॥

मिल्लिरेण । उस्सिक्किअ । अवहेडिउ । अणछड्डिअ । रेअविओ । णिल्लुञ्छिअ । धसाडिअ । मुञ्चन्तो । "मुचेश्छड्डावहेड-मेल्लोस्सिक्क-रेअव-णिल्लुञ्छ-धसाडा." [९१] ॥

णिच्चलीअ । "दु खे णिच्चलः" [९२] ॥

५८. त्रिभिर्विशेषकम् । हे नाथ कुमारपाल नृप कुङ्कणाधीश रचितव्यूहे विहितरचनाविशेषे गूर्जरसैन्ये प्रदेशम् अरचयत् । प्रति-भटपरासनेन आत्मसैन्यस्य अवकाश चकारेत्यर्थ. । तथा निजां यशोलक्ष्मीं समारचयत् । कीदृश । वञ्चयत्सु विप्रतारकेषु वञ्चकैः । अतिच्छलयुद्धकुशलैरित्यर्थ । तैः सह समरे सति जयश्रिया

१ B निलुछिअ २ C पायये° ३ CD add नन् ४ B निलुछिअ
५ D °पाल म कु°

उग्गहिअ-जय पइन्नो अवगहिअ-वूहम्मि गुज्जर-दलम्मि ।
विडविड्डीअ पएस तक्काल रइअ-रोमञ्चो ॥ ५९ ॥
सारविए रण-छेत्ते उवहत्थिअ-आउहेहिँ जुज्झन्तो ।
केलाइआउहो सो निअ समारीअ जस लच्छि ॥ ६०
पहु-कज्ज समारंचणेण सिञ्चिओ तुह बलेण वाणेहिं ।
सीभर सिम्पिअ-वसुहो मय-सेअणओ इभो तस्स ॥ ६१ ॥

अवञ्चित । अवञ्चयितृभि अवञ्चनाशीलै पदातिभि न वञ्चित न विप्रलब्ध । छलयुद्धे प्रकटयुद्धे च अस्यैव जयोभूदित्यर्थ ॥

५९ रचितजयप्रतिज्ञ कृतपरबलभङ्गाङ्गीकार । तत्काल युद्धावसरे रचितरोमाञ्च विहितपुलक ॥

६० रणक्षेत्रे समारचिते काष्ठकण्टकपाषाणाद्यपनयनेन समीकृते समारचितायुधै उत्तेजितास्त्रै सह समारचितायुधो युध्यमान सम्प्रहरन् ॥

वूरवणेहि । उमच्छन्तेसु । अवञ्चिओ । अवेहविरेहिँ । वेलविआ । " वञ्चे वेहव-वेलव-जूरवोम च्छा [९३] ॥

उग्गहिअ । अवहिअ । विडविड्डीअ । रइअ । " रचेरुग्गहावह विडविड्डा " [९४] ॥

६१ हे महाराज प्रभुकार्यसमारचनेन स्वामिकार्यविधायकेन तव बलेन वाणै कृत्वा तस्य कुङ्कुणाधीशस्य शीकरैर्नासाप्रमुक्तपृषत्कै सिक्ता वसुधा येन स तथा मदेन समस्थानक्षरन्मदनलेन सेचक भूतलस्य उक्षक इभ सिक्त । प्रोत इति भाव ॥

सारविए । उवहत्थिअ । केलाइअ । समारीअ । समारन्चणेण । "समारचेरुवहत्थ सारव समार केलाया [९५] ॥

सिञ्चिओ । सिम्पिअ । सेअणओ । " सिचे सिञ्च सिम्पौ [९६] ॥

१ BC समाचरणेण २ BD add सति ३ BC समाचरणेण

पहु-नामापुसणो धम्माहुलणो वेरि-नाम-मज्जणओ ।
तं मूरीअ गइन्दं गुज्जर-लोओ अवेमइओ ॥ ६८ ॥
खुडिअ-सुहडो खूरिअ-तुरंगमो विरिअ-बाण-पसरो य ।
मुसुंमूरिअ-सिरताणो करञ्जिओ कुङ्कुणाहिवई ॥ ६९ ॥
पविरञ्जिआतवत्तो नीरञ्जिअ-विजय-वेजयन्तीओ ।
सो लूण-सीस-कमलो कओ तुहाभञ्जिअ-भडेहि ॥ ७० ॥

जेष्यत्यधुनास्मान् असाविति विच्छायवदनत्वाद् उत्प्रेक्ष्यन्ते । कज्जलमृष्टमुखा इव अञ्जनलिप्तानना इव । मृष्टयशसः अपासितकीर्तयो भटाः परतेजोमार्जनेन शत्रुप्रतापविध्वंसकेन तेन मल्लिकार्जुननृपेण निषिद्धाः अग्रतो विचरन्तः सिंहनादेन निरस्ताः ॥

६८. प्रभुनाम्न' अमार्जन. तादृश्यपि संग्रामे संमुखीनत्वाद् अनुत्पुंसकः । प्रकटीकारक इत्यर्थः । धर्मामार्जनः क्षत्रधर्मोनपासक. । वैरिनाममार्जक. वैरिविनाशेन तन्नाम्नोपि ध्वंसक । अभग्नो गूर्जरलोकः अस्मद्बलवीरजन तं प्राग्व्यावर्णितस्वरूपं गजेन्द्रं मल्लिकार्जुननृपहस्तिनम् अभाङ्क्षीत् शस्त्रैरभैत्सीत् ॥

लुहण । उग्घुसिअ । रोसाणिअ । लुञ्छन्ता । पुञ्छिअ । पुसणेण । फुसिअ । अपुसणो । अहुलणो । मज्जणओ । " मृजेरुग्घुस-लुञ्छ-पुञ्छ-पुस-फुस-पुस-लुह-हुल-रोसाणा' " [१०५] ॥

६९. भग्नसुभट. रणाङ्गणनष्टपदातिवर्गो भग्नतुरंगः ध्वस्तहयो भग्नबाणप्रसरः खण्डितशरप्रपञ्चो भग्नशिरस्त्राणः लूनशिरस्कश्च कुङ्कुणाधिपतिर्भग्नः शस्त्रैर्भिन्नः ॥

७०. भग्नातपत्रः छिन्नच्छत्रो भग्नविजयवैजयन्तीकः छिन्नविजयसूवातोर्ध्वीकृतपताक स मल्लिकार्जुननृपः लूनशीर्षकमलः तव

---

१ BC °पुसुणो though they have °पुसणो in the commentary.
२ B मुसमू° ३ BD °सूचार्थो, C °सूवातो°

नय-पडिअग्गिर अणुवच्चिंओ सि दाहिण-दिसाइ तुममिण्हिं ।
विढविअ-कुङ्कुण-सत्तङ्ग-सपओ अजिअ-जसोह ॥ ७१ ॥
पहु सिरि-नयर-सिरीए जुञ्जसि जुप्पसि तिलङ्ग-लच्छीए ।
जुञ्जसि कञ्चि-सिरीए भुञ्जन्तो दाहिणिं इण्हिं ॥ ७२ ॥
सिन्धु-वई तुह चमढण-वेलिल्लो तुमइ दिन्न-चड्डणओ ।
न जिमइ दिवसे जेमइ निसाइ पच्छिम-दिसाइ तह ॥७३॥

अभमभटे महासंग्रामविमर्देपि अपराङ्मुखैर्वीरै कृत विहित । व्यापादित इत्यर्थ ॥

मूरीअ । अयेमइओ । सूडिअ । सूरिअ । विरिअ । मुसुमूरिअ । कराञ्जिओ । पविराञ्जिअ । नीराञ्जिअ । अभञ्जिअ । "भञ्जेर्वेमय-मुसुमूर-मूर-सूर-सूड विर-पविरञ्ज-करञ्ज नीरञ्जा" [१०६] ॥

७१ हे नयानुव्रनित नीत्यनुगमनशील अर्जिता आत्मसात्कृता कुङ्कुणाना सप्ताङ्गसपत् स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलरूपलक्ष्मीर्येन स तथा । अत एव अर्जितयशओघ, असि त्व दक्षिणदिशा अनुव्रजित अनुगत । दक्षिणदिक्स्वामी संवृत्त इत्यर्थ ॥

पडिअग्गिर । अणुवच्चिंओ । "अनुव्रजे पडिअग्ग" [१०७] ॥
विढविअ । अजिअ । "अर्जेर्विढव" [१०८] ॥

७२ हे प्रभो कुमारपालनृप दक्षिणाम् अवाचीं दिशम् इदानीं भुञ्जान उपभोगयन् श्रीनगरश्रिया युनक्षि युक्तो वर्तसे । तिलङ्गलक्ष्म्या युनक्षि । काञ्चीश्रिया च युनक्षि । दक्षिणदिग्विजयात् तदन्तर्वर्तिदेश-स्वामित्वम् आप्तोसीति भाव ॥

जुञ्जसि । जुप्पसि । जुञ्जसि । "युजो जुञ्ज-जुज्ज-जुप्पा" [१०९] ॥

७३ तया तव भोजनस्य वेला विद्यते यस्य स भोजनवेलावान् ।

१ B °वच्चिओ २ So BC A has मुसमू° ३ B om this example

तम्बोलं न समाणइ कम्मण-काले वि नण्हए जवणो ।
विसए अ नोवभुञ्जइ भएण तुह वसुह-कम्मवण ॥ ७४ ॥
मणि-गढिअ-कणय-घडिआहरणे उव्वेसरो वर-तुरङ्गे ।
संगलिअ लक्ख-सङ्खे पेसइ तुह रिउ-असंघडिओ ॥७५ ॥
हरिस-मुरिआणणो सो महि-मण्डण कासि-रीडणो राया ।
टिविडिकइ तुह वारं हय-चिञ्चिअ-हत्थि-चिञ्चइअं ॥ ७६॥

भवतो वेलाधर इत्यर्थ. । त्वया दत्तभोजन' जीवत्वसौ वराक इत्यनु-कम्पया वितीर्णग्रासमात्रजनकदेशः पश्चिमादिशः सिन्धुपतिः प्रतीची-दिक्संबन्धिस्वामी दिवसे न भुङ्क्ते निशायां भुङ्क्ते । स्वाम्यसाक्षात्कारे वेलाधरा रात्रौ भुञ्जत इति स्थिति ॥

७४. हे वसुधोपभोजक पृथ्वीपालक तव भयेन हेतुना जवनः जवनदेशाधीश ताम्बूलं न भुङ्क्ते । भोजनकालेपि न भुङ्क्ते । विषयांश्च शब्दादीन् देशान् वा नोपभुङ्क्ते । सर्वं ताम्बूलास्वादनादि मुक्त्वा केवल-त्वदाराधनोपायान् अधीत इत्यर्थ ॥

भुञ्जन्तो । चमढण । चड्डुणओ । जिमइ । जेमइ । समाणइ । कम्मण । अण्हए । "भुजो भुञ्ज-जिम-जेम-कम्माण्ह-समाण-चमढ-चड्डा" [११०] ॥

उवभुञ्जइ । कम्मवण । "वोपेन कम्मवः" [१११] ॥

७५. रिपुभिः असंघटितः भवद्विपक्षपृथग्भूतः सन् उव्वेईश्वरः मणिघटितकनकघटिताभरणानि संघट्य मेलयित्वा लक्षसंख्यान् । प्रभूतान् इत्यर्थः । वरतुरंगमांश्च तव प्रेषयति भवन्निमित्तम् उपढौकयति ॥

गढिअ । घडिअ । "घटेर्गढ." [११२] ॥

सगलिअ । असघडिओ । "समो गलः" [११३] ॥

७६. हे महीमण्डन धरित्रीभूपक हर्षेण प्रसन्नो मयि महाराज

१ C उव्वेसरो २ B om °क° ३ B om. from भुक्ते to रात्रौ ४ C °त्कारे वेला° ५ C °विपक्षे ६ C उव्वेश्वरः ७ B °घट्टित°.

चिञ्चिल्लिओ अतुट्टिअ-भत्तीइ तुमम्मि मगह देस निवो ।
उक्खुडिअ-पुव्व गव्वो अतुट्टिअ पाहुड देइ ॥ ७७ ॥
अखुडिअ गमणमतोडिअ मदमतुडिअ लक्खण महेभ-कुल ।
अणिलुक्कन्त सिणेहो गउडो पेसीअ तुज्झ कए ॥ ७८ ॥
लुक्किअ-जसमुम्मूरिअ पयावमुल्लुक्किअ-मेइणिं काही ।
घोलन्ती तुह सेणा भय घुलिअ कन्नउज्जेम ॥ ७९ ॥

इति प्रमोदेन स्फुटितानन विकसितमुख काशेर्मण्डन शोभाजनक । धाराणसीस्वामीत्यर्थ । स सर्वप्रसिद्ध तव हयैर्मण्डित शोभित तत्तथा तव तद्धस्तिमण्डित च तत्तथाभूत द्वार मण्डयति । मध्यम आविशन् प्रत्यह दौवारिकेण निषिद्ध प्राय सिंहद्वारमेव अलकरोतीत्यर्थ ॥

सुरिअ । " हासेन स्फुरेर्सुर " [११४] ॥

७७ त्वयि अतुडितभक्त्या अखण्डितबहुमानेन मण्डितो भूषित तुडितपूर्वगर्व गलितप्राच्याभिमानो मगधदेशनृप अतुडित निरन्तर प्राभृत रत्नादिढौकन ददाति तुभ्य प्रयच्छति ॥

मण्डण । रीडणो । टिविडिक्कइ । चिञ्चिअ । चिञ्चइअ । चिञ्चिल्लिओ । " मण्डेश्चिञ्च चिञ्चअ चिञ्चिल्ल रीड टिविडिक्का [११५] ॥

७८ अतुडितस्नेह अनपगतप्रीति गौड गौडदेशाधिपतिस्तव कृते अतुडितगमनम अखण्डितपादन्यासम अतुडितमद निरन्तरा निवृत्तदानमथाहम् अतुडितलक्षण सपूर्णलक्षणोपेत महेभकुल प्रैषीत प्राहिणोत् ॥

७९ हे नृप तव सेना घूर्णमाना चलन्ती मर्ता तुडितयशस विगलितकीर्तिं तुडितप्रताप गततेजस तुडितमेदिनीक भग्नायनिम ।

तुज्झ पहल्लिर-सिविरे घुम्माविअ-ढंसमाण-कुम्मम्मि ।
दिट्ठे वि दसण्ण-वई विवट्टमाणो भए मरही ॥ ८० ॥
अणकढिअ-दुद्ध-सुइ-जस पयाव-घम्मट्टिआरि-जस-कुसुम ।
तुह गण्ठिअ-वूहेणं विरोलिओ तस्स पुर-जलही ॥ ८१ ॥

बाहुलकाद् अत्र कप्रत्ययाभावः । भयघूर्णितं साध्वसचकितं कन्यकुब्जेशम् अकार्षीत् ॥

अखुट्टिअ । उक्खुडिअ । अतुट्टिअ । अखुडिअ । अतोडिअ । अतुडिअ। अणिलुक्कन्त । लुक्किअ । उल्लूरिअ । उल्लुकिअ । "तुडेस्तोड-तुट्ट-खुट्ट-खुडो-क्खुडोल्लुक-णिलुक्क-लुक्कोल्लूराः" [११६] ॥

८०. हे भूपते तव घूर्णितश्चलितो विवर्तमानः धराधस्तिष्ठन् कूर्मो येन स तथा तस्मिन् घूर्णयितृ विचरणशीलं यच्छिबिरं स्कन्धावारस्तास्मिन् दृष्टेपि । आस्तां युध्यमाने । दशार्णपतिः भये विवर्तमानः सन् अम्रियत प्राणान् अमुचत् ॥

घोलन्ती । घुलिअ । पहल्लिर। घुम्माविअ। "घूर्णो घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः" [११७]॥

ढसमाण । विवट्टमाणो । "विवृतेर्ढंसः" [११८] ॥

८१. हे अकथितदुग्धशुचियशः अगन्यनावर्तितक्षीरनिर्मलकीर्ते प्रतापघर्मक्वथितारियशःकुसुम तेजस्तापग्लापितारिपुकीर्तिपुष्प तव ग्रथितव्यूहेन दृब्धेन सेनानिवेशेन कर्त्रा तस्य दशार्णपतेः पुरमेव अतिविस्तीर्णत्वात् जलधिः मथितः रत्नाश्वगजादिलिप्सया विलोडितः । तन्नगरं विलुण्टितम्[1] इत्यर्थः ॥

अणकढिअ । अट्टिअ । "क्वथेरट्टः" [११९]॥

गण्ठिअ । "ग्रन्थो गण्ठः" [१२०] ॥

---

1 D लुण्टितम्

मन्थिअ-?हिणो तुप्प व घुसलिआ तस्स नयरओ कणय ।
गिण्हन्तेहिँ तुह सेणिएहिँ अवअच्छिआ अम्हे ॥ ८२ ॥
तस्स चमूवा समरे णुमज्जिआ तुह भडेहि णिव्वरिआ ।
णिज्झोडणेहि णिच्छूरणा ?ि अणल्लूरिअ पयावा ॥ ८३ ॥
छिन्दिअ-छत्त दुहाविअ सिरेक्क-णिच्छल्लिउत्तमङ्गाण ।
उद्दालिआ दसण्णाण सिरी चालुक्क-सुहडेहिँ ॥ ८४ ॥

८२ हे धराधीश मथितदध्नः तुप्प इति देश्यत्वाद् नवनीत तदिव तस्य दशार्णपते मथिताद् नगरात् कनकं तव सैनिकैस्तै प्रसिद्धैर्गृह्णद्भि आददानैर्वय ह्रादिता हर्षिता ॥

विरोलिओ । म?थिअ । घुसलिओ । "म?थेर्घुसल विरोलौ" [१२१] ॥
अवअच्छिओ । "ह्रादेरवअच्छ [१२२] ॥

८३ हे महाराज तस्य दशार्णपते छेदना ?म्नै प्रतिभटाना विदा रका अत एव अच्छिन्नप्रतापा अखण्डिततजसोपि । चमूपा सैनिका स्तव छेदनैर्विदारकैर्भटैश्छिन्ना सन्त समरे निषण्णा स्थिता । मृता इत्यर्थ । ये छेदना अच्छिन्नप्रतापाश्च ते कथ छिन्ना इति विरोधाभास अपिशब्दार्थ ॥

णुमज्जिआ । "ने सदो मज्ज [१२३] ॥

८४ छिन्नानि विदारितानि छत्राणि येषा ते च छिन्ना ?िरस्का येषा ते च छिन्नानि उत्तमाङ्गानि येषा ते च तथा । तेषा ?ार्णानां दशार्णदेशक्षत्रियाणा श्री ममाङ्गसपत् चौलुक्यसुभटै आच्छिन्ना गृहीता ॥

णिव्वरिआ । णि?ज्झोडणेहि । णि?रणा । अणल्लरिअ । ?ि?अ । दुहाविअ । णिच्छलिअ । "छिदेर्दुहाव णि?छल णि?ज्झो? णिव्वर णिल्लूर-?ूरा [१२४] ॥

१ C गिण्णिएहिं २ BCD णिच्छो° ३ BC छदिअ° ४ BCD °सिरि
५ BC घुसलिअं ६ BCD अवअच्छ६

तिहुअण-जस-ओअन्दण-रिउ-अच्छेदण-चमूइ पहु तुज्झ ।
मलिऊण बलं तिउरीसरस्स परिहट्टिओ माणो ॥ ८५ ॥
चड्डिअ-नक्का मड्डिअ-महा-तडा खड्डिआखिलारामा ।
पन्नाडिअ-द्रह-पङ्का तुज्झ चमूए कया रेवा ॥ ८६ ॥
पय-मढिअ-पंसु-मसिणे चुलुचुलेमाणाणिलेण कय-फन्दे ।
रेवा-तड-लय-गहणे निव्वलिओ तुह बल-निवेसो ॥ ८७ ॥

८५. हे प्रभो तव । त्रिभुवनयशस आच्छेदना शत्रुभ्यो हठाद् ग्राहिका अत एव रिपूणाम् आच्छेदना ध्वंसिका या चमूः सेना तया त्रिपुरीश्वरस्य चेदिनगरीशस्य बलं सैन्यं मृदित्वा मानो मृदितः भग्नः ॥

उद्दालिआ । ओअन्दण । अच्छेदण । "आडा ओअन्दोद्दालौ" [१२५]॥

८६. मृदितनक्रा पिष्टजलचरजीवविशेषा मृदितमहातटा विदारित-बृहत्कूला मृदिताखिलारामा भग्नानेकोद्याना मृदितह्रदपङ्का विलोडितान्त-स्थितनदकर्दमा रेवा नर्मदा तव चम्वा कृता ॥

८७. पादाभ्यां मृदितो यः पांसुस्तद्वद् मसृणे कोमले स्पन्दमाना-निलेन किंचिद्वहद्वातेन कृत्वा कृतस्पन्दे विहितमनाक्कम्पे रेवातट-लतागहने तव बलनिवेशः स्कन्धावारो निष्पन्नः संजातः ॥

मलिऊण । परिहट्टिओ । चड्डिअ । मड्डिअ । खड्डिअ । पन्नाडिअ । मढिअ ।
" मृदो मल-मढ-परिहट्ट-खड्ड चड्ड-मड्ड-पन्नाडाः " [१२६] ॥

चुलुचुलेमाण । फन्दे । " स्पन्देश्चुलुचुलः " [१२७] ॥

---

१ BC दल २ BC चुलुचुलु° ३ C °वारोपि. ४ B खडिअ ५ B चुलुचुलु°, C चुलुचलु°

नीपाइअ-जयं-कज्ज अनिअट्टिअ निक्कम नल तुज्झ ।
अविलोट्टिअ-जय-महुराहिनस्स फसावेंही विजय ॥ ८८ ॥
अविसयाड-परिक्खा तणु पक्खोडण-झडन्त पसु कणा ।
णीहरिअ-नक्क-चक्क तुह तुरया जँउणंमुत्तिन्ना ॥ ८९ ॥
रिउ अक्कन्दावणय अरिज्जमाणं-हयमजूरिएभकुल ।
अविसूरन्त-चमून पत्त महुराइ तुह मेन्न ॥ ९० ॥

८८ निष्पादितनयकार्यं प्रमाधितप्रत्यर्थिभङ्गप्रयोजनम् । अविस वदित समरसमर्देपि निर्व्यूढो विक्रम शौर्यं यस्य तत् तथा [तव] बलम् । अविसंवदित अतिपराक्रमित्वाद् निश्चितो जयो यस्य स तथा । स चासौ मथुराधिपश्च तस्य विजय विसमवादयत् । त्वत्सैन्य त जिगायेत्यर्थ ॥

निव्वलिओ । नीपाइअ । " निरः पर्य्येल ' [१२८] ॥

८९ हे नृप तव अविसंवादिनी अविघटनशीला परीक्षा एते शस्त्रैर्भिन्ना अपि सुभटान् रणाङ्गणे न पातयन्तीति विचारो येषा ते तथा । तनुगादनेन वपुर्धूननेन शीयमाना पतन्त पांसुकणा येभ्यस्ते तथा तुरगा । आक्रन्दितम् उपरिगत् तुरगगमनेन सकरुण नान्दित नक्राणा चक्र समूहो यस्या सा तथा यमुना कालिन्दीम् उत्तीर्णा पर पार प्राप्ता ॥

अविअट्टिअ । अविलोट्टिअ । फसावेंही । अविसंवाइ । " विसंवदेर्विअट्ट विलोट्टफसा [१२९] ॥

पक्खोडण । झडन्त । " शदो झड-पक्खोडो [१३०] ॥

९० हे क्षोणीपते तव रिपूणाम आक्रन्दनकम आक्रन्दविधायकम्

१ BD °जइ° २ BC फंसाविही ३ BC चउण ४ B अरिज्झमाइय मजूरि C अरिज्झमणेहयमजूरि° it would be admissible to read अरिज्झमाणहयजूरि° (= अरिज्झमाणहय + अजूरि°) ५ C निव्वूढो ६ B मधुरा° ७ BCD फसाविही

उत्थङ्घिअ-वारेहिं रुन्धिअ-मग्गेहि हक्कमाणेहिं ।
कुज्झन्तेहिं तुह सेणिएहिँ जूराविआ रिउणो ॥ ९१ ॥
तुह जायन्त-पवेसे सिन्ने जम्मन्त-परिहवो तत्तो ।
ताडिअ-भओ महुरेसो न तड्डवीआजि-संरम्भं ॥ ९२ ॥
तड्डिअ-कणय-च्चएणं विराळिअं थिप्पिऊण तुह सेन्नं ।
महुरेसो तणिअ-दिही रक्खीअ निअं पुरिं महुरं ॥ ९३ ॥

अखिद्यमानहयम् अखिन्नेभकुलम् अखिद्यमानचमूपं सैन्यं मथुरायां प्राप्तम् । सुखसुखेन तत् तस्यां गतम् इत्यर्थः ॥

णीहरिअ । अक्कन्दावणय । " आक्रन्देर्णीहरः । [१३१] ॥

अखिज्जमाण[2] । अजूरिए । अविसूरन्त । " खिदेर्जूर-विसूरौ " [१३२]॥

९१. हे नरेन्द्र तव रुद्धद्वारै वेष्टितप्रतोल्यादिनगरमुखै अत एव रुद्धमार्गै निषिद्धवर्त्मभि । निवारितलोकप्रचारैरित्यर्थः । निषेधद्भिः प्रतिभटान् निवारयद्भि क्रुध्यद्भि सकोपैः सैनिकै रिपवः क्रोधिताः क्रोधं प्रापिता ॥

उत्थङ्घिअ । रुन्धिअ । " रुधेरुत्थङ्घः " [१३३] ॥

हक्कमाणेहिं । " निषेधेर्हक्कः " [१३४] ॥

कुज्झन्तेहिं । जूराविआँ । ' क्रुधेर्जूरः [१३५] ॥

९२ हे महीपाल तव जायमानप्रवेशे सैन्ये सति ततः सैन्यात् जायमानपरिभव अल्पसैनिकत्वाद् उत्पद्यमानतिरस्कारः । अत एव ततभय प्रभूतसाध्वस मथुरेश आजिसंरम्भं समराटोपं नातनिष्ट न चकार ॥

जायन्त । जम्मन्त । " जनो जा जम्मौ " [१३६] ॥

९३ तर्हि किं चकारेत्याह । हे नरेन्द्र ततकनकचयेन कृत्वा

---

१ BD आक्कदेणीहर २ B om this example ३ BC जूराविअ B मधु°

सग्गल्लिअन्त-जस-भर जङ्गल-वइणोवसप्पिउ दिण्णा ।
तुह रिउ-झङ्खावण घण पयाव-सतप्पिण्ण गया ॥ ९४ ॥
जस ओअग्गिअ तिहुअण तेण कया भत्ति वारिअ-मणेण ।
असमाणिअ-गुण वइर समाविउ तुज्झ विन्नत्ती ॥ ९५ ॥

तेत तव सैन्य दृष्ट्वा सतोष्य मथुरेशस्ततधृति विहितचित्तसौख्य सन् निजा पुरीं मथुराम् अरक्षत् ॥

तडिअ । तड्डविअ । तड्डिअ । विरल्लिअ । तणिअ । "तनेस्तड-तड्ड-तड्डव विरल्ला" [१३७]॥
थिप्पिऊण । "तृपस्थिप्प" [१३८]॥

९४ हे स्वर्गोपसर्पयशोभर त्रिदिवोल्लसत्कीर्तिनिकर उपसर्पितु त्वाम् आश्रयितु जङ्गलपतिना सपादलक्षाधिपेन रिपूणा सतापको यो घन प्रताप प्राज्य त्वदाज्ञानङ्गीकारेण विरोधक यत् तेनस्तेन सतप्तेन सता तव गजा दत्ता ॥

अल्लिअन्त । उवसप्पिड । "उपसर्पेरल्लिअ" [१३९]
झङ्खावण । सतप्पिण्ण । "सतपेर्झङ्ख" [१४०]॥

९५ हे यशोव्याप्तत्रिभुवन असमाप्ता अनिष्ठिता । असख्याता इत्यर्थ । गुणा यस्य स तथा तस्य सबोधनम् । तव वैर समाप्य त्वदाज्ञाङ्गीकारेण विरोध निष्ठा नीत्वा वैर समाप्तु निष्ठा नेतु वा भक्ति व्याप्तमनसा तेन जङ्गलपतिना विज्ञप्ति कृता ॥

ओअग्गिअ । वारिअ । "व्याप्तेरोअग्ग" [१४१]॥
असमाणिअ । समाविउ । "समापे समाण" [१४२]॥

१ BCD ते for तते २ B मधु° ३ BCD om व ४ BC विरोधे
५ So emended from वेग्गे सउ of B and गग्गे देग्ग of C A वेगावेग्स See *Pischel foot-note ad loc*

तइ पेल्लिओ तुरुक्को ढिल्ली-नाहो गलत्थिओ तह य ।
अड्डुक्खिओ अ कासी रिउ-घत्तण छुह महाएसं ॥ ९६ ॥
सोल्लिज्जइ जह लुद्धो तह मं णोल्लेसु रिउ-हुलेण-कज्जे ।
कं कं परीसि न तुमं किणा नि खिविआ न तुज्झाणा ॥९७॥
गुलगुञ्छिऊण हत्थं उत्थङ्घिअ तज्जणिं भणामि इमं ।
हक्खुविअं तुमए चिअ मह दुग्गं वेरि-उक्खिवण ॥ ९८ ॥

९६ एकादशभिर्गाथाभिर्विज्ञप्तिकामेवाह । हे रिपुक्षेपण वैरिनिरासक त्वया तुरुष्को म्लेच्छाधिपतिः क्षिप्तः । तथा ढिल्लीनाथः योगिनीपुरेश्वरश्च क्षिप्तः । काशि वाराणसीशश्च क्षिप्तः । यः कश्चिद् आत्ममानी नृपः स सर्वस्त्वया तिरस्कृत इत्यर्थः । मम जङ्गलपतेरादेशं क्षिप विसृज । मम निरोपं ददस्वेत्यर्थः ॥

९७. हे क्षोणीपते यथा लुब्ध· स्वसेवकः क्षिप्यते सर्वस्मिन् कार्ये नियुज्यते तथा रिपुक्षेपणकार्ये स्वशत्रुतिरस्कारप्रयोजने मां क्षिप नियुङ्क्ष्व । तथा कं कं त्वं न क्षिपसि । अपि तु सर्वमपि शत्रुवर्गं निरस्यसि । अत एव केनापि तवाज्ञा न क्षिप्ता । सर्वोपि त्वन्निरोपपरः संवृत्त इत्यर्थ ॥

पेल्लिओ । गलत्थिओ । अड्डुक्खिओ । घत्तण । छुह । सोल्लिज्जइ । णोल्लेसु । हुलण । परीसि । खिविआ । " क्षिपेर्गलत्थाड्डुक्ख-सोल्ल-पेल्ल-णोल्ल-छुह-हुल परी-घत्ता. " [१४३] ॥

९८. हे वैर्युत्क्षेपण अरातिनिरासक त्वयैव मम दुर्गं कोट्ट· उत्क्षिप्तम् उत्पाटितम् । नान्योस्य समुखमपि निरीक्षितुं क्षम इत्यर्थः । इदम् एतत् हस्तम् उत्क्षिप्य ऊर्ध्वीकृत्य तर्जनी प्रदेशिन्यङ्गुरीं च उत्क्षिप्य भणामि सकलभूपालमण्डलीप्रत्यक्ष प्रतिपादयामि ॥

---

१ B ठि° २ B°लुणु° ३ BD गुलु°.

अल्लत्थिअ निनय धआ उंम्भुत्तिअ-गुरु करा तुह करिणो ।
उस्सिक्कन्ति गिरिं पि हु णिउ-णीरव कं न अक्खिवमि ॥९८॥
कमवसइ जुण्ण कोलो लुट्टइ ममा सुअन्ति दिग्घरिणो ।
कुम्मो नि लिसइ अणवनिग्गम्मि तइ पट्टु मही-धरणे ॥१००॥
आयम्बमाण हिअया आयज्झन्तीउ विलनिगा रणे ।
झम्पन्त मिम्र तुह णिउ-वहुउ न्डण रडवडन्ति ॥ १०१ ॥

९९ रिपून् आक्षिपति तिरस्करोति । "कमगो-गृ' [५] इत्यपि रिप्वाक्षेपस्तत्समाधनम । तव उत्क्षिप्तविनयध्वजा ऊर्ध्वीकृत विजयरनयन्तीका । उत्क्षिप्तगुरुकरा उत्पालितगृहच्छुण्डादण्डा करिण । हु इति सभावयामि । गिरिमपि उत्क्षिपन्ति उत्पाटयन्ति । अतस्त्व क नाक्षिपसि । यस्य तव एवविधा दन्तिन स त्व सवमपि निनयसे इत्यर्थ ॥

गुलेगुञ्छ्-कुण । उत्थल्लिअ । हक्खुविअ । उक्खिवण । अल्लत्थिअ । उम्भुत्तिअ । उस्सिक्कन्ति । उत्क्षेगुल्गु न थल्लाद्स्योभुत्तोस्सिक हक्खुवा [१४४] ॥

णीरव । अक्खिवसि । ' आक्षिपेर्णीरव [१४५] ॥

१०० हे प्रभो अवनिनाथ अवश्य निश्चल महीधरणे पृथ्वीप्राग्भार धारण त्वयि सति नागराज आत्मगाह स्वपिति । नाग फणिपति स्वपिति । दिग्घरिणो दिग्गजा स्वपन्ति । कूर्म कमठ स्वपिति । एतत्कायस्य भवता करणाद् एत निश्चिन्ता सुप्ता इत्यर्थ ॥

कमवसइ । लिसइ । लुट्टइ । सुअन्ति । णिसण । ' स्वपे कमवस लिस लोट्ट [१४६] ॥

१०१ हे नरेन्द्र तव यपमानहृदया साध्वसवशात् कम्पमानमानसा ।

---

१ BCD अब्भु　२ B णीवर　३ B लसइ　४ B गजु　BC अब्भु

मय-लिम्पिअ-वसुहा तुह न णडन्ति गया विरन्ति न य तुरया
अणगुप्पन्त-परक्कम अवहावसु को तुह दुइज्जो ॥ १०२ ॥
संदुमइ घरं संधुक्कइ पुरमब्भुत्तए नहोज्जाणं ।
तुज्झ पयावग्गि-पलीविआण सव्वं पि तेअविअं ॥ १०३ ॥

वेपमाना. कायेपि वेपथुभृतः । विलपिञ्यो विलपनशीलाः । विलपच्छिशवो रुदद्बालका रिपुवध्वः अरण्ये दयिते विलपन्ति । हा नाथा युष्मान् विना कथं वय प्राणान् धरिष्याम इति दयितविषयान् विलापान् कुर्वन्तीत्यर्थः ॥

अणवेविरम्मि । आयम्बमाण । आयज्झन्तीउ । "वेपेरायम्बायज्झौ"[1] [१४७]॥

विलविरा । झङ्खन्त[2] । वडवडन्ति । "विलपेर्झङ्ख[3]-वडवडौ" [१४८]॥

१०२. हे अगुप्यत्पराक्रम स्थिरशौण्डीर्य[4] तव मदलिप्तवसुधाः दानसिक्तभूमयो गजा न गुप्यन्ति प्रधानत्वाद् रणसंमर्देपि न व्याकुलीभवन्ति । तुरगाश्च न गुप्यन्ति अत. कृपस्व । मयि प्रसीदेत्यर्थः । यस्मात् कस्तव द्वितीय । न कश्चित् तव प्रतिपक्षभूतोस्तीति भावः ॥

लिम्पिअ । "लिपो लिम्प" [१४९]

णडन्ति । विरन्ति । अणगुप्पन्त । "गुप्येर्विर-णडौ" [१५०]

अवहावसु । "कृपोऽवहो णि." [१५१]

१०३. हे महीश तव प्रतापाग्निना प्रदीप्ताना प्रज्वलिताना गृहं प्रदीप्यते तथा पुरं प्रदीप्यते[5] तथा उद्यानं प्रदीप्यते । किं बहुना । सर्वमपि प्रदीप्तम् । त्वच्छत्रूणां[6] चन्दनविलेपनचन्द्रिकाद्यपि संतापहेतु. संवृत्तम इत्यर्थ ॥

---

१ B °रायम्बावज्झो, C °रायम्बायज्झो २ C झखत ३ C °झंख°. ४ B °शोडीर्य ५ B om तथा पुर प्रदीप्यते ६ C तच्छ°

जइ सभावमि मग्गे लुब्भसि अह वा अहिन्द-लोगम्मि ।
खउरइ इन्दो पहुहइ वासुगी ता खु अक्खोह ॥ १०४ ॥
आरभिअ मए भत्ति आरम्भिअ पहु तुमम्मि दासत्त ।
आरम्भिअ खु निव्वाहिस्स कत्तो उवालम्भो ॥ १०५ ॥
पञ्चारन्ति न गरुआ झडुण लोग्गो वि माणिसम्मि जणे ।
जड कह वि अभत्तो ह वेलवणिज्जो तुह अह ता ॥ १०६ ॥

सद्दुमइ । सधुक्कइ । अब्भुत्तए । पलीविआण । तेअविअ । "प्रदीप स्तेअव-सद्दुम सधुक्का भुत्ता" [१५२] ॥

१०४ हे अक्षोभ नि प्रकम्प यदि त्व स्वर्ग स्वर्गनिमित्त लुभ्यसि गार्ध्य करोषि । अथवा अहीन्द्रलोके नागलोकनिमित्त लुभ्यसि तदा । खु इति सभावयामि । इन्द्र क्षुभ्यति । वासुकि शेष क्षुभ्यति । विस्मयम् अत्रापि न स्थास्तु दास्यतीत्यभावसौ क्षोभ वहतात्यर्थ ॥

सभावसि । लुब्भसि । 'लुभे सभाव [१५३] ॥
खउरइ । पहुहइ । अक्खोह । 'क्षुभे खउर पहुहौ [१५४] ॥

१०५ हे प्रभो भक्ति मया आरभ्य त्वयि दासत्वम् आरब्धम् । तु आरब्धमपि नै निर्वाहयिष्यमित्याह । आरब्धम् अङ्गीकृत न दास त्वम । खु इति निश्चितम । निर्वाहयिष्यामि । तत्र कुत उपालम्भ । न कथमपि एष मम वर्तनीयता भविष्यतानि भाव ॥

आरभिअ । आढविअ । आरम्भिअ । आढ रभ रभ-आढवौ [१५५]

१०६ किं त्व इह नगरेऽपि गुरुका युष्मसदृशा महीयास उपालम्भ

१ C सो २ B न । स्मा CD न स्मा ३ C um न

इअ विन्नत्तिं सोउं राया जम्भायन्त-जणम्मि निसीहे ।
लच्छि-विअम्भिअ-णिसुढिर-सयणे णिव्वाओ लोअण-वीसामे ॥

योग्येपि निर्भर्त्सनार्हेपि मादृशे जने नोपालभन्ते न विरूपकं प्रतिपादयन्ति । परं यद्यहं तव कथमपि अभक्तः अवज्ञापरस्तदा उपालम्भनीय. शिक्षणीय. ॥

उवालम्भो । पच्चारन्ति । झङ्खण । वेलवणिज्जो । " उपालम्भेर्झङ्ख पच्चारवेलवाः " [१५६] ॥

१०७. इति पूर्वोक्तप्रकारेण विज्ञप्तिं सांधिविग्रहिकोक्तविज्ञपनं श्रुत्वा निशम्य जृम्भमाणः निद्रातुंकामत्वात् जृम्भां गृह्णन् जनो यत्र तस्मिन् निशीथे अर्धरात्रे लक्ष्म्या विजृम्भितं यत्र तत्तथा । महार्घम् इत्यर्थ. । तच्च तन्नम्रं च निम्नमध्यं यच्छयनं शय्या तस्मिन् राजा कुमारपालभूपो लोचनयोर्विश्रामे खेदापनोदनिमित्तं विश्रान्त । सुष्वापेत्यर्थः । पादाकुलकं छन्द ॥

जम्भायन्त । " अवेर्जृम्भो जम्भा " [१५७] ॥ अवेरिति किम् । विअम्भिअ ।

णिसुढिर । " भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढः " [१५८] ॥

णिव्वाओ । वीसामे । " विश्रमेर्णिव्वा " [१५९] ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ षष्ठः सर्ग. समाप्तः ॥

---

१ C °विअभणिअ° २ BC °वीसामो ३ BC °ल° ४ BC शिष्य°. ५ C निद्रानुकारित्वात्. ६ C °र्थं°, D महर्घ्यं

ओहाविअ-सयल-बलो उत्थारिअ-अन्तरङ्ग-रिउ वग्गो ।
थुंन्दिअ-करणो राया निद्दन्ते चिन्तमिअ काही ॥ १ ॥
अक्कमिआ विसएहिं टिरिटिल्लन्ता पुरन्धि-सेवाए ।
ही दुण्डुल्लन्ति भवे चक्कम्माविआ कुकम्मेहिं ॥ २ ॥

१ अथ प्रबोधकाले परमश्रावकसमुचिता स्त्रीविरक्तन्यासक्तगुण दोषस्त्रीजुगुप्सास्थूलभद्रादिमहर्षिजिनवचनतदुक्तानुष्ठाननिरतप्रशसापञ्च-परमेष्ठिस्तवश्रुतदेवताप्रभावव्यावर्णनरूपा चिन्तामेव चतुरशीत्या गाथा भिराह । आक्रान्तानि स्वबलेन पराभूतानि सकलबलानि समस्तप्रत्य-र्थिपार्थिवसैन्यानि येन स तथा । आक्रान्तान्तरङ्गरिपुवर्ग विजितमद मानमनोभवसमदक्रोधलोभरूपान्तरारातिसमूह । आक्रान्तकरण वशी-कृतेन्द्रियो राजा कुमारपालभूपो निद्रान्ते स्वापविरामे इति वक्ष्यमाणा चिन्ताम् अकार्षीत् ॥

२ कथकथ चिन्ताम् अकरोद् इत्याह । विषयै शब्दरूपरसगन्ध-स्पर्शैराक्रान्ता वशीकृता पुरन्ध्रीसेवया सीमन्तिनीसंभोगेन हेतुना भ्राम्यन्त पर्यटन्त कुकर्मभि ज्ञानावरणीयादिभिर्भ्रमिता भ्रम प्रापिता जीवा । हीति खेदे । भवे चातुर्गतिकससारे भ्रमन्ति विचरन्ति ॥

ओहाविअ । उत्थारिअ । थुंन्दिअ । अक्कमिआ । " आक्रमेरोहावोत्थार च्छुंन्दा " [१६] ॥

---

१ BO छिंदि° २ O °तिल्लिंता ३ BO छुंदिअ ४ BO °च्छंदा or °च्छुंदा

न भवे पच्चागच्छइ अपलोइअ-माणसो जुवइ-मङ्गे ।
पडिसाय-मणो परिमामिएहिं कहिओ नमम मग्गो ॥ १२ ॥
सरसुङ्गुण-कुसलाण उन्भानन्तीण के वि रमणीण ।
किलेकिंचिअ-मोट्टाइअ-कोट्टमिएहिं न खेड्डन्ति ॥ १३ ॥

ढौकमानाना महिलाना यो न सगच्छते न मयुक्तो भवति । महिलासु न रज्यतीत्यर्थः । तस्य ज्ञानश्री अभ्यागच्छति मसुगम् आलिङ्गते । विवेकश्च अभ्यागच्छति । मकलममीहितपदविज्ञानप्रेक्षापूर्वकारिता पात्रम् असौ सजायत इत्यर्थ ॥

अहिपच्चुइआ । आगच्छन्तीण । "आङा अहिपच्चुअ " [१६३] ॥

सगय । अभिडइ । "समा अभिड [१६४]

उब्भत्थइ । अभ्भागच्छइ । "अभ्याङोम्भ थ ' [१६५] ॥

१२ युवतिसङ्गे अप्रत्यागतमानम प्रतिनिवृत्तचित्त शान्तमना कषायानुपसृतस्यान्त शान्तै शमयुतैश्च रथितोपशममार्ग उपदिष्ट प्रशमयत्मा न भवे प्रत्यागच्छति । रागद्वेषाद्यनर्थहेतुकामाभिष्वङ्ग निवृत्तत्वाज्जरामरणाविपर्ययपरमपदम आसाद्यतीत्यर्थः ॥

पच्चागच्छइ । अपलोइअ । 'प्रत्याङा पल्हट्ट [१६६] ॥

पडिसाय । परिसामिएहिं । उवसम । शम पडिसा परिसामो [१६७]॥

१३ रमणकुशलाना सुरतक्रीडानिपुणाना रममाणाना कामिभि सह क्रीडन्तीना रमणीनाम "निर्विशेष न गामास्म इति कश्चि क्रीडामार्गेप्सुको विशेषक्रीडने यति । अतो ललनार्गेनि । प्राय । किलि किंचितमोट्टायितकुट्टमितै कृत्वा यापि नीगाणा कपटन मदा

---

१ BC किलि° २ C कोड ३ BD अ ४ D निर्वर्त परम BC किलि°

15 [कुमारपालचरित]

रममाणीओ रामा णीसरणिज्जं अवेल्लणिज्जं च ।
अग्घविअ-वम्महाओ को अग्घाडइ सिणेहेण ॥ १४ ॥
मायाइ उद्धुमाया अहिरेमिअ-तुच्छयाइ अङ्गुमिआ ।
चवलत्त-पूरिआओ को तुवरइ दट्ठुमित्थीओ ॥ १५ ॥

रमानो न रमन्ते । नानाकामचेष्टाविशिष्टास्ता न सेवन्त इत्यर्थः । तत्र स्मितहसितरुदितभयरोषगर्वदुःखश्रमाभिलाषसंकरः किलकिंचितम् । प्रियकथादौ तद्भावभावनोत्था चेष्टा मोट्टायितम् । अधरादिग्रहाद् दुःखेपि हर्षः कुट्टमितम् । संस्कृतैरेव किलकिंचितादिशब्दैः किलकिंचेत्यादिसिद्धौ रमेरेतदादेशविधानम् अनेकधा शब्दव्युत्पत्तिरिति न्यायप्रदर्शनार्थम् । प्राकृते रमणमात्रेपि च एते प्रयुज्यन्त इति ज्ञापनार्थं वेति ॥

१४ रमयतीति "प्रवचनीयादयः" इति [हे० ५.१] कर्तरि अनीये रमणीयं कमनीयरूपपुरुषम् अरमणीयं जराकुष्ठाद्यभिभूतपुरुषं च रममाणाः सेवमानाः पूर्णमन्मथाः आङ्गिकसात्त्विकविकारकरणविचक्षणत्वाद् अन्यूनमनसिजा रामाः कः स्नेहेन पूरयति । गम्यागम्यविचारविकलासु तासु न कोपि विचक्षणोऽनुरागम् आधत्त इति भावः ॥

सखुड्डुण । उब्भावन्तीण । किलिकिंचिअ । मोट्टाइअ । कोट्टुमिएहिं । खेड्डन्ति । रममाणीओ । णीसरणिज्ज । अवेल्लणिज्ज । "रमे सखुड्डु-खेड्डोब्भाव-किलकिंच-कोट्टुम-मोट्टाय-णीसर-वेल्लाः" [१६८] ॥

१५. मायया पूर्णा भृता । पूर्णतुच्छतया समग्रागाम्भीर्येण पूर्णाः । चपलत्वपूर्णा अस्थैर्यव्याप्ताः स्त्रीर्द्रष्टुं कस्त्वरते । न कोपि विद्वान् सस्पृहम् अवलोकितुम् उद्यच्छत इत्यर्थः ॥

---

१ BC अहरे° २ BC किलि°. ३ BC °कुट्टि°

तूरन्ति अतूरन्त पि हु जअडावन्ति तुरिअ मयणाओ ।
अहह हालिद्दी-राया थिरन्त-सेएहिं अङ्गेहिं ॥ १६ ॥
पचडमाण-सरीरा झरन्त-साल व्व पज्झरिअ-रमणा ।
धीरा अणिहुअन्ते वि णिच्चलारेइ ही महिला ॥ १७ ॥

अग्घविअ । अग्घाडइ । उद्धुमाया । अहिरामिअ । अङ्गुमिआ । पूरिआओ ।
" पूरेरग्घाडाग्घवोद्धुमाङ्गुमाहिरेमा " [१६९] ॥

१६ त्वरितमदना उल्लसितमनोभवा हरिद्रावत् रागो यासां तास्तथा । अस्थिरप्रेमानुबन्धा । अहहेति खेदे । तादृश्योऽपि कष्टं क्षरत्स्वेदैः सात्त्विकविकारवशात् स्थिरैरङ्गैः कृत्वा त्वरन्ते स्वयं भागि संभोगाय उत्सहन्ते । अत्वरमाणं संभोगानुरतं पुमांसं त्वरयन्ति तथा विधविलासकरणेन प्रेरयन्ति ॥

तुवरइ । जअडावन्ति । " त्वरस्तुवर जअडौ " [१७०] ॥

तूरन्ति । अतूरन्त । " त्यादिशत्रोस्तूरः " [१७१] ॥

तुरिअ । " तुरोऽत्यादौ " [१७२] ॥

१७ क्षरच्छरीरा निर्गच्छत्स्वेदोदबिन्दुप्रवाहतनुः । भरन् वहद् यत् । सालेति देश्यं । अशुचिजलनिर्गमस्थानम् तद्वत् क्षरित रमणं स्मरकूपिका यस्याः सा तथा । महिला अक्षरत अनाग्रहवानां धीरान् । हीति खेदे । क्षारयति आग्रहवान् करोति । मन्दयत्यतीति यावत् ॥

णिरन्त । पचडमाण । झरन्त । पज्झरिअ । अ[illegible] । [illegible] ।
" क्षर खिर-झर-पज्झर-पचड णिच्चल-णिट्टुआः " [१७३]

1 BC अहरे 2 C °होय° 3 BC [illegible] 4 BC [illegible]

उत्थल्लिअ-परिफाडिअ-भेगोवम-रमणि-रमण-रमिराण ।
सत्ती विअलइ थिप्पइ कन्ती बुद्धी अ णिट्टुहइ ॥ १८ ॥
तस्स विसट्टउ हिअयं सयहुत्तं दलउ बुद्धि-कोसल्लं ।
जो लिहइ वलिअ-भत्तं व वम्फि-लालं रमणि-अहरं ॥१९॥

१८. पूर्वम् उच्छलितः परिवृत्तः पश्चात् परिस्फाटितः । विदारितोदरदेश इत्यर्थः । यो भेको मण्डूकस्तेन उपमा सादृश्यं यस्य तत् तथा । एवंविधं यद् रमणीरमणं तद्रन्तारो रमणशीलास्तेषाम् । तादृशवराङ्गसक्तानाम् इत्यर्थः । शक्तिर्बलं विलगति भ्रश्यति । कान्तिर्विगलति बुद्धिश्च विगलति । उपलक्षणमात्रम् एतत् । अन्यदपि कम्पादि स्त्र्यादिसक्तानां संजायते । यदुक्तम् ।

कम्पः स्वेदः श्रमो मूर्छा भ्रमिर्ग्लानिर्बलक्षयः ।
राजयक्ष्मादिरोगाश्च भवेयुर्मैथुनोत्थिताः ॥

उत्थल्लिअ । " उच्छल उत्थल्लः " [१७४] ॥

विअलइ । थिप्पइ । णिट्टुहइ । " विगलेस् थिप्प-णिट्टुहौ " [१७५] ॥

१९. वलितभक्तमिव वान्तभोजनमिव । वलिन्यः अधःपतनशीला लाला यत्र तत् तथाविधं रमण्यधरं सुन्दरीदशनच्छदं यो लेढि पिबति । तस्य पुरुषस्य शतकृत्वः शत वारान् हृदयं दलतु भेदम् आप्नोतु । बुद्धिकौशलं च दलतु । तथाविधाकार्यनिरतस्य चैतन्यपाण्डित्यादि विफलम् इत्यर्थः ॥

विसट्टउ । दलउ । वम्फि । वलिअ । " दलि-वल्योर्विसट्ट वम्फौ "[१७६]॥

---

१ C णिड्डहइ. २ D तादृशवराङ्गनावराङ्ग°.

अणफुडिअ-इन्दवारुण-रम्मा रामा अफिट्ट-कडुअत्ता ।
रे हिअय फुट्ट चुक्कसि किं मग्गा ताहि भुल्लविअ ॥ २० ॥
अ भंसि-दूमिअच्छ अफिडिअ रेहमाणण महेलाण ।
रंजइ तत्थ वि मूढो नमिअ मई णिवहिअ विवेओ ॥ २१ ॥
मेहइ सील पडिसन्ति धी-गुणा सजमो वि अवहरइ ।
णिरणासइ सुअमनमेहइ सत्त जुनइ सत्ताण ॥ २२ ॥

२० अभ्रष्टम् अविदीर्णं यद् इन्द्रवारुण विशालाफल तद्वद् रम्या बहिर्मनोहरा । अभ्रष्ट कटुकत्वम् अन्तरमधुरपरिणामो यासा तास्तया रामा । तस्मात् हे हृदय भ्रष्ट दुःशीलस्वभाव ताभिर्भ्रंशित मत् किं मार्गाद् भ्रश्यसि । तथाभूतासु तासु अनुरागम् उत्सृज्य धर्मध्यानैक तान हे मनो भवेत्यर्थ ।

२१ अभ्रष्टदूषिकाक्षम् अनपगतमलनेत्रम् अभ्रष्टकफम् अप्रच्युत श्लेष्म महेलानाम् आननम् । पर तत्रापि तादृशेऽपि आनने नष्टमतिर्नष्ट-विवेको मूढो रजति । तदवलोकनचुम्बने रागम् आधत्त इत्यर्थ ॥

अणफुडिअ । अफिट्ट । फुट्ट । चुक्कसि । भुल्लविअ । अंभसि । अफिडिअ ।
' भ्रशे फिड फिट्ट फुड-फुट्ट-चुक्क भुल्ला ' [१७७] ॥

२२ युवतिसत्त्वाना स्त्रीलम्पटाना शील सदाचारो नश्यति प्रयाति ।
शुश्रूषा श्रवण चैव ग्रहण धारण तथा ।
ऊहापोहार्थविज्ञान तत्त्वज्ञान च धीगुणा ॥ इति ।

---

१ CD °वदु २ C रयइ ३ C °तीर्ण° ४ C °दु ५ B °नि ६ BC तुर्न ७ B om this example ८ BC om फुट्ट ९ B भुमा १० D ऊहोरोहो

ओव्वासइ न विवेओ थी-सङ्गे इअ गुरूहि संदिसिअं ।
अप्पाहामो ता तत्त-पिच्छिरो ताउ को निअइ ॥ २३ ॥
जे भावि-पुलेअणा भूअ-देक्खणा वट्टमाण-सच्चवणा ।
तेहि निअच्छिअ भणिअं मा इत्थीओ पुलोएह ॥ २४ ॥

ते नश्यन्ति । सयम शुभानुष्ठानमपि नश्यति । श्रुतं सिद्धान्तो नश्यति । सत्य च नश्यति । न किंचिदपि परत्र परित्राणहेतुः शुभं तेषां संभवतीति भाव. ॥

नसिअ । णिवहिअ । सेहइ । पडिसन्ति । अवहरइ । णिरणासइ । अवसेहइ ।
" नशेर्णिरणास-णिवहावसेह-पडिसा-सेहावहराः " [१७८] ॥

२३. स्त्रीसङ्गे योपित्संपर्के विवेकः युक्तायुक्तविचारो नावकाशते नावकाशं लभते इति गुरुभि अस्मत्पूर्वाचार्यैः संदिष्टम् अस्माकं पुरः प्रतिपादितम् । तस्मात् तत्त्वद्रष्टा विज्ञातपरमार्थ. कस्ताः स्त्रीः पश्यतीति वयमपि संदिशाम मुक्त्यर्थिनं प्रतिपादयामः ॥

ओवासइ । " अवात् काशो वास. " [१७९] ॥

संदिसिअ । अप्पाहामो । " संदिशेरप्पाह " [१८०] ॥

२४ भाविनो भविष्यदर्थस्य दर्शना द्रष्टार । भूतदर्शना अतीतार्थवीक्षका । वर्तमानदर्शना विद्यमानार्थविलोकयितार त्रिकालवेदिन इत्यर्थ । एतैर्महात्मभिर्दृष्ट्वा सकलाकुशलकारणं स्त्रिय इति विज्ञाय भणितम् । किम् । स्त्रीर्मा पश्यत । यदि स्वस्य क्षेमम् अभिलषेत्[3] तदा स्त्रीणा विलोकनमपि मा कुरुतेत्यर्थ ॥

---

१ B पुण° २ BC दक्खणा ३ BC °लपत.

अनयच्छन्तो वि जणो णोअक्खइ कामिणिं अवस्सन्तो ।
न गुरुं चअइ नन्न पासइ ज तीइ पासत्थो ॥ ७५ ॥
असरीरिणमवअक्खइ अवआसइ सील-नाइ गहिअं पि ।
अनयज्झिऊण तं पि हु जो इत्थिं छिवइ तस्स नमो ॥७६॥

७५ कामिनीं पश्यन् सम्यक् वीक्षमाणो न पश्यन्नपि
यकृच्छकृन्मलश्लेष्ममज्जास्थिपरिपूरिता ।
स्नायुस्यूता बहीरम्या स्त्रियश्चमप्रसेविका ॥

इत्यादिकामिनीस्वरूपं जानन्नपि न पश्यति न मनस्यवधारयति । यस्मात् तस्याः कामिन्याः पार्श्वस्थः संभोगाय समीपवर्ती न गुरुं पश्यति । नान्यं मातापित्रादिकं पश्यति । तदेकतानो न गुर्वादिकं गुर्वादिना मन्यत इत्यर्थः । यदुक्तम्

न देवान् न गुरून् नापि

इत्यादि ॥

७६ अशरीरिणं गलिताङ्गोपाङ्गं पश्यति सानुरागदृष्ट्या विलोकते । शीलनातिगर्हितमपि पश्यति । तदपि पश्यथितमपि यदि स्मरणेन हु इति निःसंदेहम् दृष्ट्वा यः स्त्रियं स्पृशति आलिङ्गति तस्मै नमः । उपहासपरोऽयं नमस्कारः । तेन निर्विवेकत्वमणमस्य विपरीतेऽस्त्वित्यर्थः ॥

पिच्छिरो । निअइ । पुलअणा । दस्सणा । गमणा । निअच्छिऊण । पुलोएइ । अवयच्छन्तो । उअक्खइ । अवक्खन्तो । चक्खइ । णिअइ । अवअक्खइ । अवआसइ । अवयज्झिऊण । दृशा ॥ अअनयच्छ्र्इत्यादयः पञ्च दृशः ...... देशीअक्खयस्य पुणो । पुणअ निअइ ॥ ॥ ... [१८१]॥

१ C क्षी　२ BC स्म°　३ C ख्रे°　४ B drops from पिं to दृष्ट्वा　५ BC अवगइ　६ BC पुलोइअ

फासिज्जइ कविकच्छू फंसिज्जइ अहव कुविअ-वग्घी वि ।
फरिसिज्जइ न उणेत्थी धम्म-सरीरं हणइ छिहिआ ॥ २७॥
आलिहइ नरमणालुङ्खणिज्जमवि नीअ-रच्चणी नारी ।
मूढाण रिअइ सा वि हु हिअए पविसन्त-काममम्मि ॥२८॥
नारीउ हिअय पम्हुस मा ताओ पम्हुसन्ति पर-लोअं ।
रोश्चन्ति धम्म-बीजं न य रोहइ चड्डिअं तं च ॥ २९ ॥

२७ कपिकच्छू स्पृश्यते । अथवा कुपिता व्याघ्री अपि स्पृश्यते । शरीरमात्रानर्थकारिण्योरेतयो स्पर्शो वरम् इत्यर्थ. । न पुनः स्त्री स्पृश्यते । यतो धर्मशरीरम् अत्रामुत्र अनेककल्याणप्रदसुकृततनुं स्पृष्टा सती हन्ति विनाशयति ॥

२८. नीचरञ्जनी हीनकृतप्रेमानुबन्धा सती नारी अस्पर्शनीयं न्यग्जातीयमपि नरं स्पृशति । परं मूढानाम् प्रविशन् स्थितिम् आसादयन् कामो यत्र तस्मिन् । कामोद्रेकयुक्त इत्यर्थ. । हृदये सापि अगम्यगामुकापि प्रविशति पदम् आदधाति । रच्चणीत्यत्र " व्रज-नृत-मदा च्चः " [४.२२५] इति बहुवचनाद् रञ्जेर्जस्य च्चत्वम् ॥

छिवइ । फासिज्जइ । फसिज्जइ । फरिसिज्जइ । छिहिआ । आलिहइ । अणालुङ्खणिज्ज । " स्पृश फास-फस-फरिस-छिव-छिहालुङ्खालिहाः " [१८२]।
रिअइ । पविसन्त । " प्रविशे रिअ. " [१८३] ॥

२९. रे हृदय स्वान्त नारीर्मा स्पृश मा स्प्रष्टुम् अभिलष । यतस्ता नार्य परलोक प्रमुष्णन्ति । स्पर्शमात्रेण परभवहितं पुंसां निघ्नन्तीत्यर्थ'। तथा ता धर्मबीज पिंषन्ति चूर्णयन्ति । तच्च धर्मबीजं पिष्टं सत् न प्ररोहति । न स्वर्गापवर्गफलदायि भवतीत्यर्थ ॥
पम्हुस । पम्हुसन्ति । " प्रान्मृश-मुषोर्म्हुस. " [१८४] ॥

---

१ B पा° २ BC प° ३ C उण° ४ BC रोच°. ५ C श्लिष्टा, D स्पृष्टा श्लिष्टा ६ C °रजनी ७ B च , C व . ८ BC चत्वम् ९ B °म्ह°

णिरिणासिअ मेर णिरिणज्जिअ हिरिअ च णिवहिअ-गुण च ।
पीसिअ सील नारिं भुक्किर-सुणइ व को सिहइ ॥ ३० ॥
विलयाहि अमाअड्डिअं हिअओ अणकड्डिओ अ विसएहिं ।
अञ्चिअ निव्वाण सिरी सो धन्नो थूलभद्द-मुणी ॥ ३१ ॥
कामेण करिसिअ सरेणावि अणाडञ्छिओ अणच्छेइ ।
मह मणमयञ्छिरेहिं गुणेहिं सिरि-थूलभद्द मुणी ॥ ३२ ॥

३० पिष्टमेरा ध्वस्तमर्यादा पिष्टह्रीका परास्तलज्जा च । पिष्टा गुणा गाम्भीर्यादओ यया सा तथा ताम् । पिष्टशीला विदारितसदाचारा च नारीं भपित्री भषणशीला याँ शुनकी कुर्कुरी तामिव क काङ्क्षति । न कोपे विवेकी तदङ्गसङ्गम् अभिलषतीति भाव ॥

रोञ्चन्ति । चड्डिअ । णिरिणासिअ । णिरिणज्जिअ । णिवहिअ । पीसिअ ।
" पिषेर्णिवह णिरिणास णिरिणज-रोञ्च चड्डा [१८५] ॥

भुक्किर । " भषेर्भुक्क " [१८६] ॥

३१ वनिताभिरकृष्टहृदय अनावर्जितचित्त । विषयैश्च शब्दादिभिरकृष्ट । तद्वश न गत इति यावत् । कृष्टनिर्वाणश्री समीपीकृतमोक्षलक्ष्मी स तथाविधाहारनियामयेन्यामप्राप्तावपि मथितमन्मथगोनत्वेन प्रसिद्ध स्थूलभद्रमुनिर्धन धर्मरूप लक्ष्मी धन्य ॥

३२ कृष्टशरेणापि मनोभेदाय आकर्णानीतपुणापि कामेन नाकृष्ट न वशीकृत श्रीस्थूलभद्रमुनि कर्षति कर्षणशीलै । आयनशीलैरिति यावत् । गुणै कृत्वा मम मन कर्षति आयर्नयति ॥

१ C णिरि २ B वसज्जा ३ B ड्डिअ C ढिअ ४ C °ट्ठि° ५ B om या ६ B कुक्करी ७ BC रोच° ८ BC अच्छइ ९ C ञ्चि १० C ञ्छा ११ B कामेनाकृष्ट C कामनाकृ°

अक्खोडिआसि-तिक्खं धन्नो वम्हं चरिंसु वइर-रिसी ।
ढुण्ढुल्लण-कुसला जस्स तुल्लमज्ज वि गमेसन्ति ॥ ३३ ॥
ढण्ढोलिआगमत्थं घत्तिअ तत्तं गवेसिअप्पाणं ।
एक्को च्चिअ वइर-रिसी परिअन्तिअ-परम-वम्ह-सिरी ॥३४॥
वम्ह-सिरीइ सिलिसिअं तव-सिरि-सामग्गिअं च आजम्मं ।
नाण-सिरीए अवयासिअं च वइरं नमंसामो ॥ ३५ ॥

असाअड्ढिअं[1] । अणकड्ढिओ । अञ्चिअ । करिसिअ । अणाइञ्छिओ । अणञ्छेइ । अयञ्छिरेहिं । " कृषेः कड्ढ-साअड्ढा[2]ञ्चाणञ्छायञ्छाइञ्छाः " [१८७] ॥

३३. कोशात् कृष्टासिवत् तीक्ष्णं ब्रह्मचर्यं चरितवान् अनुष्ठितवान् वज्रर्षिर्धन्यः । यस्य तुल्यं गवेपणकुशला अद्यापि गवेपयन्ति गवेपणेन अदर्शनं गम्यते । ततश्च अद्ययावत् तत्सदृशं न पश्यन्तीत्यर्थ. । चरिंसु इत्यत्र आर्पत्वात् क्तवतु स्थाने इसु. ॥

अक्खोडिअ । " असावक्खोडः " [१८८] ॥

३४ आगमार्थं गवेपयित्वा निभाल्य तत्त्वम् आगमार्थरहस्यं गवेपयित्वा आत्मान स्वस्वरूपं च गवेपयित्वा एक एव वज्रर्पि· श्लिष्टपरमब्रह्मश्री अङ्गीकृतसर्वोत्कृष्टब्रह्मचर्यलक्ष्मीक । यथा आबाल्यतो वज्रर्षि श्रामण्यं प्रपेदे तथा नान्य इत्यर्थः ॥

ढुण्ढुल्लण । गमेसन्ति । ढण्ढोलिअं[3] । घत्तिअ। गवेसिअ । " गवेषेर्ढुण्ढुल्ल-ढण्ढोल-गमेस-घत्ताः " [१८९] ॥

३५ आजन्म ब्रह्मश्रिया श्लिष्टं तप श्रिया श्लिष्टं च ज्ञानश्रिया श्लिष्टं च कैर्णाभ्यटनै[4]कादशाङ्गीपाठात् । वज्रं वज्रस्वामिनं नमस्यामः ॥

---

१ C °ड्ढिअ° २ B °ड्ढा° ३ BC ढढोलि. ४ D कर्णाभ्यटनिका°.

मक्खन्त व सुहाए चोप्पडमाण व चन्दण-रसेण ।
के मुक्ख आहन्ता गयसुकुमाल न वम्फन्ति ॥ ३६ ॥
जो अहिलङ्घइ धम्म मुक्ख अहिलङ्घए महइ सुक्ख ।
सो वच्चउ सिहणिज्ज सिरि गोअम-सामिणो मग्ग ॥ ३७ ॥
अविलुम्पिअ भव-सुक्खो जीव-दय जम्मओ वि कङ्खन्तो ।
अज्ज वि सामइअ-जसो भवाविहीरो जयइ अभओ ॥ ३८

परिअन्तिअ । सिलिसिअ । सामग्गिअ । अवयासिअ । " श्लिषे सामग्गा-वयासपरिअन्ता " [१९०] ॥

३६ सुधया म्रक्षयन्तम् इव चन्दनरसेन म्रक्षयन्तम् इव स्व चरितावदातेन परमनिर्वृतिजननात् वद्विलेपन कुर्वन्तम् इव मोक्ष काङ्क्षन्त के गजसुकुमाल न काङ्क्षन्ति अपि तु सर्वेपि तत्सदृशीभवितुम् अभिलषन्तीत्यर्थ ॥

मक्खन्त । चोप्पडमाण । " म्रक्षेश्चोप्पड " [१९१] ॥

३७ यो धर्म काङ्क्षति मोक्ष काङ्क्षति सौख्य च काङ्क्षति स धर्माधर्थी पुरुष काङ्क्षणीयम् आत्मनिस्ताराय भव्यैरभिलषणीय श्री-गौतमस्वामिनो मार्ग धर्माचार काङ्क्षतु इच्छतु । अनेनैव तल्लाभात् ।

३८ न काङ्क्षित भवसौख्य येन स यथा । अन्यतोपि जन्म-प्रभृत्यपि जीवदया दीनानाथजन्तुजातप्राणरक्षा काङ्क्षन् अद्यापि सर्वार्थसिद्धिप्राप्ते पश्चादपि । सम्प्रत्यपीति यावत् । प्रतीक्षित जगत्यवस्थित यशो यस्य स तथा । भवे न प्रतीक्षते भवाप्रतीक्ष ससारोद्विग्न इत्यर्थ । अभयकुमारमुनिर्जयति ॥

आहन्ता । वम्फन्ति । अहिलङ्घइ । अहिलङ्घए । महइ । वच्चउ । सिहणिज्ज । अविलुम्पिअ । कङ्खन्तो । " काङ्क्षेराहाहिलङ्घाहिलङ्घ वच्च-वम्फ मह-सिह विलुम्पा " [१९२] ॥

---

१ B अनेव २ BD अविभवाप्रतीक्ष C भवने प्रतीक्षते अविभावप्रतीक्ष
३ BC सिहि ४ B कांक्षेराहाहिलंघवच्चवसुमह°

विरमालिअ संसारे जेण पडिक्खाविआ समय-सत्था ।
जयइ सुधम्मो तच्छिअ-कम्मो चच्छिअ-कुतित्थि-मओ ।३९।
सिवं-रम्पण-मिच्छा-दिट्ठि-रम्फणो तक्खिऊण अवमग्गे ।
विअसाविअ सिद्धन्तो भयवं जम्बू-मुणी जयइ ॥ ४० ॥
कोआसिअ-गहिअ वओ दर-वोसट्टिअ-सरोज-हसिर-मुहो ।
अणंगुआविअ-स-कुलो भयवं पहव-प्पहू जयइ ॥ ४१ ॥

३९. संसारे प्रतीक्ष्य स्थित्वा येन समयशास्त्राणि सिद्धान्तग्रन्थाः । द्वादशाङ्गानीत्यर्थः । प्रतीक्षितानि स्थापितानि । कृतानीत्यर्थः । यत्र-दोर्निलाभिसंबन्धात् सः तष्टानि चूर्णितानि कर्माणि येन स तथा । तष्टकुतीर्थिमदः मृदितकुमताभिमान सुधर्मा सुधर्मस्वामिगणभृत जयति । सत्था इत्यत्र " वाक्यर्गनचनाणा " [१.३३] इति पुस्त्वम् ॥

सामइअ । अनिहीरो । विरमालिअ । पडिक्खाविआ । " प्रतीक्षेः सामय-विहीर विरमालाः " [१९३] ॥

४०. शिवस्य तक्षणा विनाशका ये मिथ्यादृष्टयस्तेषां तक्षणो विनाशकः अपकृष्टा मार्गाः कुमतानि तान् तक्षित्वा उपमृ[illegible] विका-शितसिद्धान्तः प्रकटितागमो भगवान् पूज्यो जम्बूमुनि जम्बू-स्वामिमहर्षिर्जयति ॥

तच्छिअ । चच्छिअ । रम्पण । रम्फणो । तक्खिऊण । " तक्षेस्तच्छ-चच्छ-रम्प-रम्फाः " [१९४] ॥

४१ विकसितो दीप्त सन् [illegible]तव्रतः अङ्गीकृतचारित्र । वि-[illegible] अनेकशिष्यकरणेन [illegible] गृहीतं [illegible] येन स तथा । दरम् ईषद् विकसितं स्फुटित [illegible] स्मेरं मुखं

१ C सि°. २ [illegible]
(= अपमार्गा) [illegible]

अणडिम्भन्त-ल्हसाविअ-कुतित्थिअ थिरमससि जिण-वयण ।
जर-मरण-वोज्जिराण भव-डरिआण हरउ तास ॥ ४२ ॥
सो वज्जइ न भवाओ गुरूहिं साहूहिं णुमिअ-सम्मत्तो ।
णिमिअ-मणो जिण-समए कया वि जो न हु पल्लोट्टेइ ॥४३॥

यस्य स तथा । अहासितस्वकुल अलज्जितनिजक्षत्रियवशस्ताद्वीरव्रतेन तत्त्व विज्ञाय प्रव्रज्याङ्गीकारात् भगवान् प्रभवप्रभु प्रभवसूरिर्जयति ॥

विअसाविअ । कोआसिअ । वोसट्टिअ । " विकसे -कोआस-वोसट्टौ " [१९५] ॥

हसिर । अंणगुम्भाविअ । " हसेर्गुञ्ज " [१९६] ॥

४२ अत्रस्ता स्वमतोद् अभ्रष्टा सन्त स्रसिता प्रशम् आपिता कुतीर्थिका येन तत् तथा । स्थिर ध्रुव महाविदेहादिक्षेत्रेषु सर्वत्र सद्भावात् अतएव अस्रसि न कथमपि स्रसते जिनवचन जरामरणत्रस्ताना भवत्रस्ताना त्रास भय हरतु ॥

अणडिम्भन्त । ल्हसाविअ । असंसि । " स्रसेर्ल्हस डिम्भौ " [१९७]॥

४३ गुरुभि धर्माचार्यै । केर्गुरुभि । साधुभि । न्यस्तसम्यक्त्व आरोपितसम्यक्त्व न्यस्तमनाश्च सन् जिनसमये हु निश्चित य कदापि न पर्यस्यति न विपरीतो भवति स भवाद् न बिभेति । परमपदप्राप्तिहेतुसम्यक्त्वार्हत्समयनिश्चलमनस्त्वाद् न भीतिं करोतीत्यर्थ ॥

वोज्जिराण । डरिआण । तास । वज्जइ । ' त्रसेडर-वोज्ज-वज्जा [१९८] ॥

णुमिअ । णिमिअ । " न्यसो णिम णुमौ [१९९] ॥

---

१ C अणु° २ B दा° ३ B om तत् ४ BCD पर्यस्यति

पेङ्गिअ-संजम-भारा निरुवारिअ-पवयणे अणुसरन्ता ॥
अहिपच्चुअन्ति मुत्तिं जोअं घेत्तूण सील-धणा ॥ ४९ ॥
गेण्हिअ वयाइँ घेत्तुं घेत्तव्वं वोत्तुमवि अ वोत्तव्वं ॥
जे उज्जुआ खु ताणं वोत्तूण गुणे कयत्थु म्हि ॥ ५० ॥

अहिऊलइ । आलुङ्खइ । डहणो । " दहेरहिऊलालुङ्खौ " [२०८] ॥

४७ गृहीतसंयमभारान् अङ्गीकृतव्रतभरान् गृहीतप्रवचनान् सूत्रतोर्थतश्च विज्ञातद्वादशाङ्गान् अनुस्मरन्त.। सफलजन्मान एत इति भावनया पूर्वमहर्षीन् ध्यायन्त इत्यर्थः । शीलं चारित्रं धनं येषा ते शीलधना मुनयो योगं परमसमाधिं गृहीत्वा आसाद्य मुक्तिं निर्वृतिं गच्छन्ति ॥

वलणिज्ज । हरण । गिण्हन्तो । पेङ्गिअ । निरुवारिअ । अहिपच्चुअन्ति ।
" ग्रहो वल-गेह्-हर-पेङ्ग-निरुवाराहिपच्चुआ " ॥ [२०९] ॥

५० व्रतानि गृहीत्वा ग्रहीतव्यम् अर्हत्प्रणीतोपादेयतत्त्वं ग्रहीतुं ज्ञातु वक्तव्यं सदुपदेशादिप्रतिपाद्यमपि च वक्तु भणितुं ये[1] निश्चितम् उद्यता । स्वपरोपकारकरणतत्परा इति यावत् । तेषां गुणान् क्षान्त्यादीन् उक्त्वा कृतार्थः कृतकृत्योस्मि ॥

घेत्तूण । घेत्तु । घेत्तव्व [illegible]मृतव्येषु घेत् " [२१०] ॥ क्वचिन भवति । गेण्हिअ ॥

वोत्तु । [illegible] वोत्तूण [illegible]

१ BC र्यि

मोत्तूण मोत्तव्व मोत्तु निव्वुइ-सुहाइँ मोत्तु मणा ।
मोत्तव्वारम्भ मोत्तूण महन्ता तवस्सन्ति ॥ ५१ ॥
सोअ-वसा रोत्तूण वि रोत्तु-मणा विम्हरन्ति रोत्तव्व ।
दट्ठूण जाण मुत्तिं अरहन्ताण नमो ताण ॥ ५२ ॥
जे दट्ठव्वे दट्ठु इन्दो काहीअ लोअण-सहस्स ।
दसण तत्थ काउ अरहन्ताण नमो ताण ॥ ५३ ॥

५१ मोक्तव्य शुभाशुभम् अनुभवनीय मुक्त्वा सवेद्य । निर्वृति सुखानि भोक्तु सवेदयितुम् । मोक्तव्यारम्भ हेयव्यापार मुक्त्वा परित्यज्य । मोक्तुमनसो निर्वेरीतुकामा महान्त महामुनयस्तपस्यन्ति । बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्न द्वादशविध तप कुर्वन्ति ॥

५२ शोकवशात् स्वबन्धुवियोगसमुद्भवदु खपरत न्त्वाद् [illegible] त्वापि रोदन कृत्वापि रोदितुमनस रोदनपरायणचेतस प्राणिन येषा मूर्तिं वपुर्दृष्ट्वा रोदितव्य विपन्नस्वबान्धवादिक विस्मरन्ति न स्मृतिपथम् आनयन्ति तेभ्योऽर्हद्भ्यो नम नमस्कारोस्तु ॥

भोत्तूण । भोत्तव्व । भोत्तु । मोत्तु । मोत्तव्वा । मोत्तूण । [illegible] । [illegible] रोत्तव्व । " रुद भुज-मुचा तोन्त्यस्य " [२१२] ॥

५३ यान् द्रष्टव्यान् लोकातीतमाया [illegible] द्रष्टु दर्शनाय लोचनसहस्रम् [illegible] । दर्शनमपि किमर्थम् इत्याह । [illegible] सतोष कर्तुम् । तेभ्योऽर्हद्भ्यो नम ।

काऊणं कायव्वं कम्मं काहिन्ति जे ण पुणरुत्तं ।
जग-बोहमिच्छिराणं अरहन्ताणं नमो ताणं ॥ ५४ ॥
जो अणुगच्छइ जच्छइ छिन्दिउमच्छइ तणुं च तेसिं पि ।
अणभिन्दिअ-भावाणं अरहन्ताणं नमो ताणं ॥ ५५ ॥
सविहे न जाण कुज्झइ जुज्झइ मुज्झइ भवे अगिज्झन्तो ।
देही वुज्झइ सिज्झइ अरहन्ताणं नमो ताणं ॥ ५६ ॥

५४. कर्तव्य सकलकर्मक्षयं कृत्वा ये पुणरुत्तम् इति भूयोपि न कर्म करिष्यन्ति कर्तारो वा । वीतरागत्वात् न मुक्तिम् अपहाय वुद्धवत् स्वदर्शनतिरस्कारनिवारणाय इह जन्म आसाद्य पुनरपि कर्म भन्त्स्यन्तीत्यर्थः । तेभ्यो जगद्बोधम् एपितृभ्यः अभिलापुकेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

काहीअ । काउ । काऊण । कायव्व। काहिन्ति । "आ कृगो भूतभविष्यतोश्च" [२१४] ॥

५५ योनुगच्छति भक्त्या पृष्ठलग्नः प्रयाति । तथा यो यच्छति सादरं स्ववस्तु ददाति । यस्तु तनुं छेत्तुम् आस्ते । तेष्वपि अभिन्नभावेभ्यो निर्विशेषमनस्केभ्यस्तेभ्यो जगत्प्रसिद्धेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

इच्छिराण । अणुगच्छइ । जच्छइ । अच्छइ । "गमिष्यमासा छः" [२१५]॥

छिन्दिउ । अणभिन्दिअ । " छिदि-भिदो न्दः " [२१६] ॥

५६. येषां सविधे समीपे भवे अगृध्यन् गार्ध्यम् अगच्छन् । संसारविरक्तो भवन्निति यावत् । देही जन्तुर्न क्रुध्यति न कोपं

---

१ B दाहिंति २ B drops छिन्दिउम् अच्छइ ३ B om. कर्म. ४ C ननु
५ B om अच्छइ ६ B om न

रुन्धिअ-करणं रुम्भिअ-पवण रुज्झिअ-मण अपडिएहिं ।
झायव्वाण मुणीहिं अरहन्ताण नमो ताण ॥ ५७ ॥
सडिअ रया कढिअ-मला वड्डिअ-तव-तेअ-वेढिअङ्गा य ।
जाणञ्ज वि वर-मुणिणो अरहन्ताण नमो ताण ॥ ५८ ॥

गच्छति । तथा न युध्यते न युद्ध करोति यतो न मुह्यति न मोहम् उपगच्छति । मोहमूलत्वात् क्रोधयुद्धयो । किंतु बुध्यते अवगततत्त्वो भवति । तथा च सति सिध्यति सिद्धो भवति । तेभ्योर्हद्भ्यो नम ॥

कुज्झइ । जुज्झइ । मुज्झइ । अगिज्झ तो । बुज्झइ । सिज्झइ । “ युध बुध गृध-क्रुध सिध-मुहा ज्झ ” [२१७] ॥

५७ रुद्धकरणम् । रुद्धपवनम् । रुद्धमन कृतेन्द्रियोच्छ्वासनिश्वासचित्तनिरोध यथा भवति एवम् अपतितै ध्यानाद् अस्खलितैर्मुनिभिर्ध्यातव्येभ्यस्तेभ्य प्रसिद्धेभ्योर्हद्भ्यो नम ॥

रुन्धिअ । रुम्भिअ । रुज्झिअ । “ रुधो न्ध म्भौ च ” [२१८] ॥

५८ सन्नरजस गलितबध्यमानकर्माण । कथितमला भस्मीकृतबद्धकर्माण । यतो वृद्ध वृद्धिं गत यत् तपस्तेजस्तेन वेष्टित व्याप्तम् अङ्ग येपा ते तथा च वरमुनय अद्यापि दुष्षमाकालेपि वर्तन्ते येपाम् अर्हताम् । यन्मतसंस्थिता इत्यर्थ । तेभ्योर्हद्भ्यो नम ॥

अपडिएहिं । सडिअ । “ सद पतोर्ड ” [२१९] ॥

कढिअ । वड्डिअ । “ क्वथ-वर्धां ढ ” [२२०] ॥

वेढिअ । “ वेष्ट ” [२२१] ॥

---

१ BD om न २ C °ति ३ B अडिअ

दुक्कड-संवेल्लिअओ भव-पासोव्वेढणोज्जओ लोओ ।
उव्वेल्लिज्जइ जेहिं अरहन्ताणं नमो ताणं ॥ ५९ ॥
जे झाउं संपज्जइ अणाखिज्जिर-खिज्जिराण सा सिद्धी ।
ते वच्चामो सरणं नच्चिर-मच्चिर-मणा सिद्धे ॥ ६० ॥
आणन्द-रोविराणं जेसु नवन्ताण होइ नोव्वेवो ।
धाइ समुहं च मुत्ती ताण नमो सव्व-सिद्धाणं ॥ ६१ ॥

५९. दुष्कृतेन अशुभकर्मणा संवेष्टितो व्याप्तः । परं भवपाशोद्वेष्टने संसारबन्धनमोक्षणे उद्यत. कृतप्रयत्नो लोको यैरुद्वेष्ट्यते बन्धनमुक्तः क्रियते तेभ्योऽर्हद्भ्यो नमः ॥ दुकड इत्यत्र आर्षत्वात् तस्य डः ॥

संवेल्लिअओ । " समो ल्लः " [२२२] ॥

उव्वेढण । उव्वेल्लिज्जइ । " वोदः " [२२३]॥

६०. यान् ध्यात्वा स्मृत्वा अखेत्तॄस्वेत्तॄणाम् अखेदनखेदनशीलानाम् खेदखेदरहितानाम् इति यावत् । अस्माकं सा सिद्धिः तत् सिद्धत्वं संपद्यते । तान् सिद्धान् नर्तितृ नर्तनशीलम् । भक्तिवशाद् उत्कलिकाकलितम् इत्यर्थः । तथा मदितृ तोपणशीलं मनो येपा ते तथाभूता वयं शरणं व्रजाम. ॥ झाउ इत्यत्र सेधनक्रियापेक्षया प्राक्काल्यम् न संपद्यते इत्यपेक्षया । तच्च भावितमेवेति ॥

संपज्जइ । अणाखिज्जिर । खिज्जिराण । " खिदा ज्जः " [२२४] ॥

वच्चामो । नच्चिर । मच्चिर । " व्रज-नृत-मदा च्चः " [२२५] ॥

६१. यान् आनन्दरोदितॄणां हर्षाश्रुमोचनशीलानां सतां नमता नमस्कुर्वता न उद्वेगो भवति । किंतु यान् नमतां मुक्तिः संमुखम्

१ B भावित्तमे°, C भविति°

कुपहे धावन्ति अंखादिम च खादन्ति तेहि वि सम जो ।
धावइ खाइ अ त पि हु बोहन्ते झामि आयरिए ॥ ६२ ॥
कम्माइँ वोसिरन्ता अतुट्टिरेण तवेण सक्कन्ता ।
अफुडिअ-अचलिअ महिमा आयरिआ दिन्तु ते बोहिं ॥६३॥

अभिमुख च धावति सत्वरम् आयाति । तेभ्य सर्वसिद्धेभ्यो नमः ॥ जेसु इति " द्वितीयातृतीययो सप्तमी " [३ १३५] इति सप्तमी ॥

रोविराण । नवन्ताण । " रुद नमोर्व " [२२६] ॥

उब्बेवो । " उद्विज " [२२७]

६२ ये कुपथे अमार्गे । अनीताविति यावत् । धावन्ति । तथा ये खाद्यते यत् तत् खाद तस्य भाव खादत्व न विद्यते खादत्व यस्य तत् तथा अखाद्य वस्तु खादन्ति । तैरपि सम यो धावति कुपथे गच्छति खादति अभक्षणीय भक्षयति च । हु इति निश्चितम् । तमपि तादृशमपि प्राणिन स्वयम् अधर्मम् अधर्मविप्रलब्ध च । अस्मादृशम् इत्यर्थ । बोधयतो धर्मदेशनया सन्मार्गे प्रवर्तयत आचार्यान् ध्यायामि सस्मरामि ॥

धाइ।खाइ। "खाद धावोर्लुक्" [२२८] ॥ बहुलाधिकाराद् वर्तमानाभविष्य द्विध्याद्येकवचन एव । तेनेह न । धावन्ति । अखादिम । खादन्ति ॥ क्वचिन्न । धावइ ॥

६३ कर्माणि व्युत्सृजन्त आत्मनो दूरीकुर्वन्त[1] । ननु अनादि-कालाळीनकर्मणा कथ व्युत्सर्ग इत्याह । अत्रोटिर्ना अच्छिद्रुरेण । सपूर्णेनेति यावत् । तपसा शक्नुवन्त सामर्थ्य बिभ्रत । अस्फुटित अन्योजसा अखण्डित अत एव अचलित अकम्पित । स्थिर इत्यर्थ । महिमा माहात्म्य येषा ते तथा । ते सर्वप्रसिद्धा आचार्या बोधिं जिनधर्मावाप्तिं ददतु प्रयच्छन्तु ॥

---

१ B drops अखादिमं च खादन्ति २ OD स्वयमधर्मविप्र° ३ BO अत्रोटिता

फुट्टिअ-मोहो लोओ चल्लइ अपमिल्लिअ-व्वओ मोक्खे ।
जेहिँ अपमीलिअच्छं पेच्छामो ते उवज्झाए ।। ६४ ।।
अणउम्मिल्लिअ-नाणोम्मीलणओ हरिस-पसविरा लोए ।
सुअ-जलमोज्झाया पवरिसन्तु वित्थरिअ-गुण-भरिआ।।६५।।

वोसिरन्ता । " सृजो रः " [२२९] ।।

अतुट्टिरेण । सक्कन्ता । " शकादीना द्वित्वम् " [२३०] ।।

६४. यै' कृत्वा स्फुटितः विदारितो मोहो येन स तथा । अपमीलितव्रतः उद्बुद्धचारित्र. लोको मोक्षे चलति गच्छति । तान् उपाध्यायान् अपमीलिताक्षं निर्निमेपनयनं यथा भवति एवं पश्यामः । उपाध्यायदर्शने वयं सतृष्णा इत्यर्थः ।।

अफुडिअ । अचलिअ । फुट्टिअ । चल्लइ । " स्फुटि-चलेः " [२३१] ।।

६५. अनुन्मीलितम् अनुद्भतं यज्ज्ञानं तस्य उन्मीलना व्यञ्जका । हर्षं प्राणिप्रमोदं प्रसवितार जननशीला । विस्तृताः सर्वत्र प्रसृता ये गुणास्तैर्भृता निचिता उपाध्याया लोके जनमध्ये श्रुतमेव निर्मलपावित्र्यहेतुत्वात् जल प्रवर्पन्तु । निर्वृतिफलोत्पत्तये अस्मभ्यं प्रयच्छन्त्वित्यर्थ ।।

अपमिल्लिअ । अपमीलिअ । अणउम्मिल्लिअ । उम्मीलणओ । "प्रादेर्मीलेः" [२३२] ।।

पसविरा । " उवर्णस्याव. " [२३३] ।।

वित्थरिअ । भरिआ । " ऋवर्णस्यार. " [२३४] ।।

पवरिसन्तु । " वृपादीनामरि " [२३५] ।।

---

१ BC °णओ २ B om this and the following example. ३ BC om this example ४ C °णओ, B उम्मील for उम्मीलणआ ५ C प्रादेर्माल .

नो रूसइ नो तूसइ जेऊण मण लयम्मि जो नेन्तो ।
मोत्तु भव विणीअ त साहु-जण नमसामि ॥ ६६ ॥
उप्पाइअ-सद्दहणो असद्दहाणे वि देइ जो बोहिं ।
ससार-नासिरो ह त साहु चिय विहेमि गुरु ॥ ६७ ॥
पञ्च वि अरहन्ताइ परमेट्ठी झाह झाअह किमन्न ।
होऊण निव्विकप्पा पसम-रया होअऊण तहा ॥ ६८ ॥

६६ यो भव मोक्तु त्यक्तु मनो जित्वा वशीकृत्य लये साम्यावस्थाया नयन् सन् नो रुष्यति अमित्रे रोष न करोति । नो तुष्यति मित्रे तोष न करोति । त विनीत जितेन्द्रिय साधुजन नमस्यामि ॥

रूसइ । तूसइ । "रुषादीना दीर्घ " [२३६] ॥

जेऊण । नेन्तो । मोत्तु । "युवर्णस्य गुण " [२३७] ॥ क्वचित्न । विणीअ ॥

६७ अश्रद्दधाने जिनप्रणीतजीवादिपदार्थे तथेति प्रत्ययरहितेपि उत्पादितश्रद्धान जनितास्तिक्यबुद्धिर्यो बोधिं ददाति । ससाराद् नशिता नशनशीलोह तमेव साधु गुरु विदधामि ॥

सद्दहणो । असद्दहाणे । "स्वराणा स्वरा [२३७] ॥ क्वचिन्नित्यम् । देइ । नासिरो । विहेमि ॥

रूसइ । तूसइ । " व्यञ्जनाद् अद् अन्ते " [२३९] ॥

६८ भो भव्या निर्विकल्पा एते ध्येया न वेति सशयरहिता भूत्वा तथा प्रशमरता उपशमपरा भूत्वा पञ्चापि अर्हदादीन् ध्यायत । किमन्य

---

१ B om असद्दहाणे॰ २ BC होइऊण ३ BC put रूसइ । तूसइ । व्यञ्जनाद् अद् अन्ते " after विणीअं । and before सद्दहणो &c, A Pischel and the Bombay edition all read स्वराणां स्वरा । व्यञ्जनाददन्ते ॥

जिणउ कलिं अघ चिणिअं धुणिअ-सिरं सुणिअ-गुण-गणा थुणिआ
इन्देहि वि जग-पुणणी[2] सुअ-देवी सयल-अघ-लुणणी ॥ ६९ ॥
सो हुणइ भप्प[3]-मज्झे ख-पुप्फमुच्चेइ पङ्कयाइँ थले ।
तह उच्चिणेइ मोत्तुं सुअ-देविं महइ जो अन्नं ॥ ७० ॥

हरिहरादिक ध्यायत । हरिहरादिध्यानम् अपहाय अर्हद्ध्यानपरा भवतेति भावः ॥

झाह । झाअह । होऊण । होअऊँण । "स्वराद् अनतो वा" [२४०]॥

६९. श्रुतगुणगणा सकलजनश्रवणगोचरप्राप्तवरप्रदानादिगुणनिचया इन्द्रैरपि आस्ताम् अन्यै धुतशिरो यथेत्येवं स्तुता श्लाघिता जगत पवनी पावित्र्यजनिका सकलाघस्य लवनी विच्छेदिका श्रुतदेवी अघेन चितं स्फीतं कलिं कलह जयतु । आश्रितम् अस्मादृशं निर्मत्सरं विदधात्वित्यर्थ. ॥

७० स पुरुषो भस्ममध्ये जुहोति हवनं करोति । खपुष्पम् उच्चिनोति । तथा पङ्कजानि स्थले उच्चिनोति । य' श्रुतदेवीं मुक्त्वा अन्यां महति पूजयति काङ्क्षति वा । श्रुतदेवीतोन्यासा देवतानाम् आराधनं भस्महुतादिकल्पम् इत्यर्थ ।

जिणउ । चिणिअ । धुणिअ । सुणिअ । थुणिआ । पुणणी । लुणणी । हुणइ । " चि-जि-श्रु-हु-स्तु-लू-पू-धूगा णो ह्रस्वश्च " [२४१] ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । उच्चेइ उच्चिणेइ ॥

---

१ B धुदिय २ BC °पुलणी. ३ C भम्भ° ४ D अर्हदादिध्यान°. ५ BC होइऊण, The *Dhundhikā* has ण्व क्त्वातुमतव्य° [III. 157]॥ अत्। इ। होऊण । होउऊण ।

लक्खेहिँ पि हुणिज्जइ हुव्वइ कोडीहिँ अहव मन्ताण ।
सुअ-देवया थुणिज्जइ न जा न ता चिव्वए नाण ॥ ७१ ॥
तेण चिणिज्जइ नाण जिव्वइ मोहो जिणिज्जए कालो ।
सुअ-देवी अन्नेहि वि थुव्वन्ता सुव्वए जेण ॥ ७२ ॥
स-जस सय सुणिज्जइ लुव्वइ कम्म लुणिज्जए पाव ।
पुव्वइ अप्पप्प-कुल पुणिज्जए महिअ सुअ-देविँ ॥ ७३ ॥
भव भय-धुव्वन्तेहिँ पवण-धुणिज्जन्त तूल तरलस्स ।
फलमाउअस्स चिम्मइ सुअ-देवीए पसाएण ॥ ७४ ॥

७१ मन्त्राणा लक्षैर्हूयते । अथ वा कोटिभिर्हूयते । कामपि देव ताम् उद्दिश्य होम क्रियते । पर न यावच्छ्रुतदेवता स्तूयते न तावत् ज्ञान चीयते वृद्धिम् उपैति । अत्र कर्मकर्तरि क्यात्मनेपदे ॥

७२ येन आस्ता यत् स्वय स्तूयते अन्यैरपि स्तूयमाना श्रुतदेवी श्रूयते तेन पुरुषेण ज्ञान चीयते स्फीतीक्रियते । मोह अज्ञान जीयते पराभूयते तथा कालो मृत्युश्च जीयते अचिराद् मोक्षप्राप्ते ॥

७३ महित्वा पूजयित्वा श्रुतदेवीम् स्वयश स्वय श्रूयते । स्वय श्रोतव्यतया श्लाघ्य यशस्तेन लभ्यत इत्यर्थ । कर्म लूयते । पाप लूयते । आत्मा पूयते । पवित्र क्रियते । आत्मकुल पूयते । अर्चक पुरुषेणेति शेष ॥

७४ भवभयेन धूयमाने कम्पमानपुरुषे पवनेन धूयमान यत् तूल रूत तद्वत् तरल चञ्चल तस्य आयुष फल श्रुतदेव्या प्रसादेन चीयते उपचित क्रियते । परमपुरुषार्थमहानन्द आप्यत इत्यर्थ ॥

---

१ C थुयइ २ B श्रूयते ३ B स्तूयते ४ BC रुत ५ C चमर° D चरम°

चिव्वइ अह न चिणिज्जइ जिव्वइ अहवा जिणिज्जए नावि ।
सुव्वइ अह न सुणिज्जइ हुव्वइ न हुणिज्जए अहवा ॥ ७५ ॥
थुव्वइ अह न थुणिज्जइ पुव्वइ पाइं पुणिज्जए अहवा ।
लुव्वइ अह न लुणिज्जइ धुव्वइ न धुणिज्जए अहवा ॥ ७६ ॥
खम्मइ अह न खणिज्जइ हम्मइ नो वा हणिज्जए जेण ।
सव्वं पि तस्स सहलं सुअ-देवि-विइण्ण-पुण्णस्स ॥ ७७ ॥

७५. त्रिभिर्विशेषकम् । येन चीयते अध्यात्मादिषु उपचितेन भूयते । अथ वा न चीयते । जीयते । इन्द्रियादिषु वशिना भूयत इत्यर्थः । अथ वा नापि जीयते । श्रूयते गुरुमुखात् सर्वशास्त्रेषु श्रवणं क्रियते । अथ न श्रूयते । हूयते हवनं क्रियते अथ वा न हूयते ।

७६. स्तूयते देवतादिषु स्तवनं क्रियते । अथ न स्तूयते । पूयते जलादिना पवित्रेण भूयते । अथ वा न पूयते । लूयते अङ्कुरलवनं क्रियते । अथ न लूयते । धूयते पापरजःप्रकम्पनपरेण भूयते । अथवा न धूयते ॥

७७. खन्यते निध्यादिनिमित्तं भूम्यादिखननं क्रियते । अथ न खन्यते । हन्यते शत्रुविनाशनं क्रियते नो वा हन्यते । परं श्रुतदेवी-वितीर्णपुण्यस्य तस्य । अपिरेवार्थे । सर्वमेव सफलम् । यत् किंचित् कुर्वतोऽपि श्रुतदेवीप्रसादात् सर्वं समीहितं तस्य संजायत इत्यर्थः ॥

दुणिज्जइ दुव्वइ । दुणिज्जइ दुव्वन्तो । चिव्वइ चिणिज्जइ । जिव्वइ जिणिज्जइ । सुव्वइ सुणिज्जइ । लुव्वइ लुणिज्जइ । पुव्वइ पुणिज्जइ । धुव्वन्ते धुणिज्जन्ते । चिव्वइ चिणिज्जइ । जिव्वइ जिणिज्जइ । सुव्वइ । सुणिज्जइ । हुव्वइ । हुणिज्जइ । थुव्वइ

१ B om. °इ जिव्वइ अहवा जिणिज्ज°. २ C हु. ३ B हुण्णइ. ४ B om. अथ न to क्रियते. ५ B om. दुणिज्जइ. ६ BC put दुव्वन्तो before दुव्वइ. ७ B om. जिव्वइ जिणिज्जइ. ८ B om. दुव्वइ.

खम्मइ कुबोह-सेलो खणिज्जए मूलओ वि पाव-तरू ।
हम्मइ कली हणिज्जइ कम्म सुअ-देवि-झाणेण ॥ ७८ ॥
सुअ-देविं झाअन्तो अव्वाहय भत्ति-निचल-मणेण ।
हम्मइ ससार-दुह मोह हन्तूण हन्तव्व ॥ ७९ ॥
दुब्भउ गाई वुब्भउ भारो लिब्भउ खड च तेण खु ।
पवयण-गाई गोहि-क्खीर न दुहिज्जए जेण ॥ ८० ॥

थुणिज्जइ । पुव्वइ । पुणिज्जए । लुव्वइ लुणिज्जइ । धुव्वइ धुणिज्जए । "न वा कर्मभावे व्व क्यस्य च लुक्" [२४२] ॥
चिम्मइ चिव्वइ चिणिज्जइ । "म्मश्चे" [२४३] ॥

७८ श्रुतदेवीध्यानेन कृत्वा पुरुषेण कुबोध एव सन्मार्गरोधकत्वात् शैल खन्यते विदार्यते । पापमेव अशुभफलदायित्वात् तरु मूलतोपि खन्यते । कलि राटिर्हन्यते क्षिप्यते । कर्म ज्ञानावरणादि हन्यते ॥

७९ अव्याहता अखण्डिता या भक्तिस्तस्या निश्चल यद् मनस्तेन कृत्वा श्रुतदेवीं ध्यायन् सन् हन्तव्यम् अपायजनकत्वाद् ध्वसनीय मोहम् अज्ञान हत्वा ससारदु ख हन्ति मोहमूलत्वात् ससारदु खस्य ॥

खम्मइ । खणिज्जइ । हम्मइ । हणिज्जए । खम्मइ । खणिज्जए । हम्मइ । हणिज्जइ । "ह खनोऽन्त्यस्य" [२४४] ॥ बाहुलकात् हन्ते कर्तर्यपि । हम्मइ ॥ क्वचिन्न । हन्तूण । हन्तव्व ॥

८० येन प्रवचनरूपा गौरेवं गौ बोधिमेव क्षीर न दुह्यते क्षार्यते । तेन पुरुषेण खु इति निश्चितम् गौर्दुह्यताम् । भार उह्यताम् । खटस्तृणानि लिह्यताम् । कर्तव्यकरणविकलस्य तस्य आभीरभारवाहकबलीवर्दभाव एव परमार्थत इति भाव ॥

---

१ B °ह　२ BC चिणिज्जए　३ BC °ह　४ B ह　५ B गौरेवेव
६ C °स्तृणेभे

जेण वहिज्जइ हिअए सुअ-देवी तेण रुब्भए कम्मं ।
रुन्धिज्जइ कलि-ललिअं लिहिज्जए अमयमाकण्ठं ॥ ८१ ॥

डज्झइ भवो डहिज्जइ पावं ताणं खु बज्झइ न धम्मो ।
बन्धिज्जइ जेहि थुई पवयण-देवीइ भावेणं ॥ ८२ ॥

भावाउ जाणुरुज्झइ अणुरुन्धिज्जइ थवाउ पूआए ।
उवरुज्झइ उवरुन्धिज्जइ तवओ सा जयउ वाणी ॥ ८३ ॥

८१. येन हृदये श्रुतदेवी उह्यते धार्यते तेन पुरुषेण कर्म रुध्यते निवार्यते । कलिललितं कलिकालविजृम्भितं रुध्यते । अमृतम् आकण्ठं लिह्यते आस्वाद्यते । निर्वृतेन भूयत इत्यर्थः ॥

दुब्भउ दुहिज्जए । वुब्भउ वहिज्जउ । रुब्भए रुन्धिज्जइ । लिब्भउ लिहिज्जए । "ब्भो दुह-लिह वह-रुधामुच्चातः" [२४५] ॥

८२. यैर्भावेन प्रवचनदेव्याः स्तुतिर्बध्यते ग्रथ्यते । खु इति निश्चितम् । तैः पुरुषैर्भवो दह्यते भस्मसात् क्रियते । विनाश्यत इति यावत् । पापं दह्यते तथा धर्मो न बध्यते कर्मान्तरेण नावष्टभ्यते ॥ ताण इति तृतीयायाः षष्ठी ॥

डज्झइ डहिज्जइ । "दहो ज्झः" [२४६] ॥
बज्झइ बन्धिज्जइ । "बन्धो न्धः" [२४७] ॥

८३. सा वाणी वाग्देवता जयतु सर्वोत्कर्षेण वर्तताम् । या भावाद् अन्तरङ्गबहुमानतः अनुरुध्यते प्रसाद्यते । सुप्रसन्ना क्रियत इति यावत् । स्तवाद् अनुरुध्यते । पूजाया अर्चनाद् उपरुध्यते अनुकूल्यते । तपसो द्वादशविधतपश्चरणाद् उपरुध्यते ॥

---

१ C थवाअ. २ B om. this example ३ B om. this example. ४ B बधो ध ; C बधो ध .

भत्ती-संरुज्झन्ता सरुन्धिज्जन्तआण मोहेण ।
न कह वि अवगम्मन्ती सुअ-देवी देउ मह बोहिं ॥ ८४ ॥
भण्णन्ती सुअ-देवि त्ति भणिज्जन्ती ति-लोअ-माअ त्ति ।
कम्मेण व भावेणाणुगम्ममाणा दिसउ कज्जं ॥ ८५ ॥
भत्तीए कीरन्तीइ अहीरन्तीइ सइ हरिज्जन्ती ।
चेडी-करिज्जमाणा तीरन्ते मोह-जलहिम्मि ॥ ८६ ॥

८४ भक्त्या संरुध्यमाना आत्मायत्तीक्रियमाणा । तथा मोहेन संरुध्यमानैर्न कथमपि अवगम्यमाना ज्ञायमाना श्रुतदेवी मह्य बोध सर्वपदार्थविषयविज्ञान ददातु ॥

अणुवज्झइ अणुरुंधिज्जइ । उवरुज्झइ उवरुंधिज्जइ । संरुज्झन्ता सरुंधिज्जन्तआण । " समनूपाद् रुधे " ॥ [२४८]

८५ श्रुतदेवतेति भण्यमाना उत्कीर्त्यमाना त्रिलोकमातेति भण्यमाना । वेति चार्थे । कर्मणा पूजादिक्रियया भावेन अन्तरङ्ग बहुमानेन अनुगम्यमाना आश्रीयमाणा भगवती सरस्वती कार्य प्रस्ता वाद् मम कुमारपालस्य विधेय दिशतु आज्ञापयतु ॥

अवगम्मन्ती । भण्णन्ती । भणिज्जन्ती । अणुगम्ममाणा । " गमादीनां द्वित्वम् " [२४९] ॥

८६ अथ कुमारपालभूपस्य कर्तव्यम् उपदिशत्विति मनोरथा नन्तरोपस्थितश्रुतदेवतादर्शन गाथाषट्केनाह । षड्भि कुलकम् । अथ प्रयोजनपृच्छानन्तर प्रशमाक्रान्तस्य उपशमव्याप्तस्य नृपोत्कृष्टस्य भूपपुंगवस्य कुमारपालस्य श्रुतदेवी प्रत्यक्षा दृष्टिगोचरासीत्

१ D भावेन च अन्त°

अजरिज्जन्त-मयं पि हु जीरन्त-मयं जयं पि पकुणन्ती ।
पतरिज्जन्त-भवोदहि-सेऊवम-चरण-रेणु-कणा ॥ ८७ ॥
जेहि विढप्पइ कित्ती विढविज्जइ जेहि उज्जलं नाणं ।
अज्जिज्जइ जेहि सिरी सव्वेहि वि तेहि झायव्वा ॥ ८८ ॥
सव्वं णव्वइ जेहिं अणज्जमाणा बुहेहि तेहिं पि ।
अमुणिज्जन्त-सरूवा [1]सिद्धेहि वि वाहरिज्जन्ती ॥ ८९ ॥

किंभूता । [2]अह्रियमाणया अन्येनानपास्यमानया । निश्चलयेति यावत् । क्रियमाणया विधीयमानया भक्त्या अन्तरङ्गबहुमानेन कृत्वा सदा ह्रियमाणा आवर्ज्यमाना । आत्मसात् क्रियमाणेत्यर्थः । मोहोऽज्ञानम् तदेव जलधिस्तास्मिंस्तीर्यमाणे लङ्घ्यमाने वेडा प्रवहणं क्रियमाणा । संसाराद् उत्तितीर्षुभिराश्रीयमाणेत्यर्थः ॥

८७ हु इति निश्चितम् । जगदपि न जनमात्रम् अजीर्यमाणमदमपि अभ्रश्यमानाभिमानमपि जीर्यमाणमदम् । विनयपरम् इत्यर्थः । प्रकुर्वती विदधाना प्रतीर्यमाणः आराधकैर्विलङ्घ्यमानो यो भवोदधिस्तत्र निस्तारकत्वात् सेतूपमाश्चरणरेणुकणा यस्याः सा तथा ॥

८८ यैः कीर्तिरर्ज्यते आसाद्यते यैरुज्ज्वलं निर्मलं ज्ञानम् अर्ज्यते यैः श्रीरर्ज्यते तैः पुरुषैः सर्वैरपि ध्यातव्या ॥

८९. यैः सर्वमपि ज्ञायते तैरपि बुधैरज्ञायमाना एवंस्वरूपेत्यबुध्यमाना । सिद्धैरपि अणिमाद्यैश्वर्यसंपन्नपुरुषैरपि अज्ञायमानस्वरूपा व्याह्रियमाणा भण्यमाना । श्रुतदेवताध्यानेनैव कीर्तिज्ञाने संपद्येते इत्यर्थः ॥

---

1 BD सव्वेहि वि, C सद्धेहि वि 2 B अह्रियमाणयाऽन्येनानपा°, C अह्रियमाणयोऽन्योनानपा°, D अपह्रिय° 3 BC °सत् 4 C °कृत्वात्.

वाहिप्पन्ताढप्पन्त-मङ्गले गिण्हणिज्ज-अभिहाणा ।
आढविअ-थुईहि सया सिप्पन्ती भत्ति-घिप्पन्ती ॥ ९० ॥
सुर-वहु-छिप्पन्त-पया छिविज्जमाणा थुईहि सुअ-देवी ।
पसमाप्फुण्णस्स निवोकुंसस्स अह आसि पच्चक्खा ॥ ९१ ॥

९० व्याह्रियमाण नैमित्तिकादिना भण्यमानम् आरभ्यमाण बन्ध्वा दिना क्रियमाण च यन्मङ्गल शुभकार्य तस्मिन् गृह्यमाणाभिधाना त्वत्प्रसादान्निर्विघ्न भवत्येति उत्कीर्त्यमाननामा । आरब्धस्तुतिभि भक्तजनकृतस्तवनै कृत्वा सदा स्निह्यमाना स्निहेरन्तर्भूतण्यर्थत्वात् स्नेहवती क्रियमाणा । सिच्यमाना स्तावकेन आत्मनि आर्द्रहृदया क्रियमाणा । भक्तया गृह्यमाणा आत्मसात् क्रियमाणा । न दुराराधेत्यर्थ ॥

९१ सुरवधूभि स्पृश्यमानौ प्रणामावसरे भालेन घृष्यमाणौ पादौ यस्या सा । तथा स्तुतिभि कविस्तोत्रैश्च स्पृश्यमाना विषयीक्रियमाणा॥

कीरन्तीह । अहीरन्तीह । हरिज्जन्ती । करिज्जमाणा । तीरन्ते । अजरिज्जन्त । जीरन्त । पतरिज्जन्त । " हृ-कृ तृ-ज्रामीर " [२५०] ॥

विढप्पइ विढविज्जइ अज्जिज्जइ । " अर्जेर्विढप्प " [२५१] ॥
णव्वइ । अणज्जमाणा । असुणिज्जन्त । " ज्ञो णव्व णज्जौ " [२५२] ॥
वाहरिज्जन्ती वाहिप्पन्त । " व्याहृगेर्वाहिप्प " [२५३] ॥
आढप्पन्त आढविअ । " आरभेराढप्पः " [२५४] ॥
सिप्पन्ती । " स्निह सिचो सिप्पः " [२५५] ॥
गेण्हणिज्ज घेप्पन्ती । " ग्रहेर्घेप्प " [२५६] ॥

---

१ B °पुण्णस्स C पुणस्स २ B °कसस्स ३ B हासि ४ BCD °दाद निर्वि ५ BC °तेनर्थत्वा° for °तण्यर्थत्वा° ६ C स्तव°

हहो मणस्सि राय ञ अव भयव ति विन्नवेदि भव ।
रक्खिज्जसु तेण तुम जिण-वइणा मेइणी मघव ॥ ९४ ॥
अय्यावत्ते सयले कद-कज्जो त खु थाम-सिरि-णाह ।
जिण नाध-सुमरणे इधमज्जिद-इह-लोअ पर-लोअ ॥ ९५ ॥

गमे। ततश्च अभ्युपगतम् एतत्। स विश्वप्रसिद्ध इन्द्रो निश्चिन्त । एतदरातीना सकलदानवाना त्वया हननाद् नि शङ्क सन् अन्त पुरे विहरतु रमताम् । तथा तुमय इति अय त्वम् । अथ वा युष्मद् ऽिना सह तुमय इति कश्चित् तदा तुमय इति त्वम् । हे महीस्वामिन् पृथ्वीपते इन्द्रस्य तावद् मित्र बान्धवो भवसि सजात । भवसीति सत्सामीप्ये [है० ५ ४] इत्यादिना वर्तमाना ॥

महन्देण। निच्चिन्दो। अन्देउरम्मि। " अध क्वचित् [२६१] ॥

दाव ताव । " वादेस्तावति । [२६२] ॥

९४ मनस्विन् अभिमानिन् हहो राजन् भवान्, अव भगवन् इति, य विज्ञपयति भक्तिपूर्वं वदति । तेन जिनपतिना मेदिनीमघवन् त्व रक्ष्यस्व त्रायस्व। तेन तव पालन क्रियताम् इति यावत् ॥

महि-सामिआ। मणस्सि। " आ आमन्त्र्ये सौ वेनो न [२६३] ॥
राय। " मो वा " [२६४] ॥

भयव। भव। " भवद्भगवतो [२६५] ॥ क्वचित् अ यत्रापि। मघव ॥

९५ स्थामश्री पराक्रमलक्ष्मी तस्या नाथ इह अस्मिन् जगति जिननाथस्मरणे सति अर्जितेहलोकपरलोक सफलीकृतेहपरभव खु निश्चित सकले आर्यावर्ते समस्तार्यजनपदेषु त्व कृतकृत्य निष्पन्नप्रयोजन ॥

१ B सत्सा° C wanting

तायध समग्ग-पुहविं तायह सग्गं पि भोदु तुह भद्दं ।
होदु जयस्सोत्तंसो तुह कित्तीए अपुरवाए ॥ ९६ ॥
सत्तीइ अपुव्वाए होदूण हरि व्व हविय सेसो व्व ।
होत्ता भरहो व्व तुमं एग-च्छत्तं कुणसु रज्जं ॥ ९७ ॥
करियावणि-उद्धारं गुरु-भावं गड्डुय कड्डुय बलि-बन्धं ।
गच्छिय लच्छिमुविन्दो भोदि भवं भोदु इन्द-समो ॥९८॥

अय्यावत्ते कय्यो । " न वा र्यो य्यः" [२६६] ॥
सिरि-णाह जिण-नाध । " थो धः" [२६७] । अपदादावित्येव[1] । थाम ॥

९६. हे नरेन्द्र समग्रपृथिवीं त्रायस्व पालय । स्वर्गं दिवमपि त्रायस्व । तथा तव भद्रं भवतु । तव अपूर्वया लोकोत्तरया कीर्त्या कृत्वा जगत उत्तंस शिर शेखरश्च भवतु ॥

इध[2] इह । तायध तायह । " इह-हचोर्हस्य " [२६८] ॥
भोदु होदु । " भुवो भः " [२६९] ॥

९७. अपूर्वया शक्त्या पराक्रमेण कृत्वा हरिः इन्द्रः कृष्णो वा स इव भूत्वा संपद्य शेषः अनन्तः स इव भूत्वा भरतः आद्यचक्री स इव भूत्वा च त्वम् एकच्छत्रं राज्यम् आधिपत्यं कुरु ॥
अपुरवाए अपुव्वाए । " पूर्वस्य पुरवः " [२७०] ॥
होदूण । हविय । होत्ता । "क्त्व इय-दूणौ" [२७१] ॥

९८. अवने. उद्धारं द्विषद्विपद्भ्यो रक्षणं कृत्वा गुरुभावं[3] गत्वा बलिनां बन्धं कृत्वा लक्ष्मीं गत्वा आसाद्य च भवान् उपेन्द्रो भवति । यतः सोपि कृतप्रलयकालसमुद्रमग्नपृथिव्युद्धारः बलिबन्धने संजात- महाप्रमाण विहितबलिदानवबन्ध. समासादितलक्ष्मीकश्चेति । तथा भवतु भवान् इन्द्रसम । परमैश्वर्येण अधुना शक्रकल्पः संजायताम् इति भावः ॥

---

१ BD °दादित्ये° २ C इध ३ D °व गौरवं ग°.

अम्हेहि तुह पससा किज्जदि अन्नेहि किज्जदे न कह ।
कित्ती रमिस्सिंदि तुहा सग्गादु रसातलादो वि ॥ ९९ ॥
दाणिं तुह तुट्ठा ता दमि वर डअ तुमम्मि जुत्तमिम ।
जुत्त णिम खु मग्गसु इह किं णेद् ति मा चिन्त ॥१००॥
भणिओ निवो किमेद् तिहुयण रज्ज पि तुमइ तुट्ठाए ।
तुज्झ य्येव पसाया सुरीओं हुज्जे त्ति भण्णान्ति ॥ १०१ ॥

करिअ । गडुअ । कडुअ । गच्छिअ । "कृ गमो टडुअ " [२७२] ॥
मोदि । " दिरिचेचो [२७३] ॥

९९ हे महाराज अस्माभि । सकललोकनमस्करणीयाभिरित्यर्थं । तव प्रशसा श्लाघा क्रियते अत कथम् अन्यैर्विबुधै न क्रियते । अपि तु विधीयत एव । तथा तव कीर्ति आ स्वर्गाद् आ रसातलादपि स्वर्गं रसातल च व्याप्य रमिष्यते विचरिष्यति ॥

किअदि । किज्जदे । " अतो देश [२७४]॥ अत इति किम् । मोदि ॥
रमिस्सिंदि । " भविष्यति स्सि [२७५] ॥
सग्गादु । रसातलादो । " अतो ङसेर्डादो डादू " [२७६] ॥

१०० हे नृप इदानीं तव तुष्टा । तस्मात् त्वयि वर ददामीति युक्तम् इदम् । युक्त भगवत्या वरवितरणम् । परम् अह कथ याच्ञा करोमी त्याह । खु इति निश्चितम् युक्तम इदम । मम पार्श्वाद् याचन समुचि तम् इति भाव । अतो मार्गय वर याचस्व । इह मयि विपथ किम् एतद् इति मा चिन्तय । अस्या सकाशात किं वरमार्गणेन इतीद मा पर्यालोचयेति भाव ॥

दाणिं । " इदानीमो दाणिं [२७७] ॥
ता । " तस्मात् ता [२७८] ॥

१०१ हे भगवति त्वया तुष्टया किम एतद् वरप्रदानमात्रम । न किंचिद् इत्यर्थ । यतस्त्रिभुवनराज्यमपि । आस्ता पृथिवीपतित्वमात्रम् इति

१ BD रमिस्सदि C रम्मिसिदि २ BD तम। ३ BD रमिस्सदि ।

हीमाणहे देवि तुमं सि दिट्ठा हीमाणहे हं चकिदो भवादो ।
णं अम्महे किं[1] पि भणोवएसं[2] हीही भणन्ता वि समन्ति जेण ॥

नृपो भणितः विज्ञपयितुम् आरब्धवान् । तथा तवैव प्रसादात् सुर्यो देव्यः हञ्जे त्ति चेटिका इति भण्यन्ते चेटिकावद् आहूयन्त इत्यर्थः ॥

जुत्तमिम जुत्त णिम । किं णेद किमेद । "मोन्त्याण्णो वेदेतोः"[२७९] ॥

तुज्झ य्येव । "एवार्थे य्येव" [२८०] ॥

हञ्जे त्ति । "हञ्जे चेट्याह्वाने" [२८१] ॥

१०२. हीमाणहे इति आश्चर्ये[3] । देवि[4] श्रुतदेवते त्वं दृष्टा विलोकिता असि भवसि । हीमाणहे इति निर्वेदे । अतः निर्विण्णत्वाद् अहं भवात् चकितस्त्रस्तः । णमिति नन्वर्थे । अम्महे इति हर्षे । ततः हे भगवति ननु सहर्षं कमपि कंचन उपदेशं भण आदिश । येन उपदेशेन कृत्वा । हीहीति विदूषकाणां हर्षद्योतने । ततो हीही भणन्तः हर्षेण हीहीशब्दं कुर्वन्तः निरन्तरं हसनशीला विदूषका अपीत्यर्थः । शाम्यन्ति उपशमिनो भवन्ति । भण उपदेशम् इत्यनेन उत्तरसर्गार्थसूचनम् । इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

हीमाणहे । हीमाणहे । "हीमाणहे विस्मय-निर्वेदे" [२८२] ॥

ण । "ण नन्वर्थे" [२८३] ॥

अम्महे । "अम्महे हर्षे" [२८४] ॥

हीही ॥ "हीही विदूषकस्य" [२८५] ॥

"शेष प्राकृतवत्[5]" [२८६] । शौरसेन्या यत् कार्यम् उक्त ततोन्यत् प्राकृतवदिति । अतः जेणेति "टा-आमोर्णः[6]" [३.६] "टा-ण-शस्येत्" [३.१४] च प्रवर्तते ॥

[इति] शौरसेनी भाषा समाप्ता ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्याश्रय-
महाकाव्यवृत्तौ सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

---

१ BD किं वि २ C भणोपदेस. ३ BD आश्चर्य. ४ D हे देवि ५ BC °वदिति, D °वदेव ६ BCD टामोर्ण .

कधिदे शुभोवदेशे शलश्शदीए तदो अपस्खलिदे ।
भव-कस्ट-गिम्ह-पदहण विघस्टणे शुस्दु मेघे च ॥ १ ॥
अदिशुस्तिद निविस्टे चदुस्त-वग्ग विवय्यिद-कशाए ।
शावय्य-योग-लहिदे शाहू शाहदि अणञ्ञ-मणे ॥ २ ॥

१ तत नृपविज्ञप्तिकानन्तर भवकष्टमेव ग्रीष्मप्रदहन निदाघ सतापस्तस्य विघट्टणे अपनयने सुष्ठुमेघ इव वर्षुकजलद इव । अप्र स्खलित अबाधित शुभोपदेश सरस्वत्या कथित प्रतिपादित ॥

कधिदे । शुभोवदेशे । " अत एत् सौ पुसि मागध्याम्   [२८७] ॥
शलश्शदीए । " र-सोर्ल शौ " [२८८] ॥
अपस्खलिदे । कस्ट । " स षो   सयोगे सोऽग्रीष्मे " [२८९] ॥
अग्रीष्म इति किम् । गिम्ह ।
विघस्टणे । शुस्दु । " ट्ट ष्ठयो स्ट   [२९   ] ॥

२ उपदेशमेव प्रकाशीत्या गाथाभिराह । अतिसुस्थितम् अति समाहित यथा भवति एव निविष्ट धर्मध्याननिरत अत एव वि वर्जितकषाय क्रोधादिरहित । सावद्ययोगरहित सपापव्यापारवर्जित । अनन्यमना मोक्षैकतानमानस साधु सयत चतुर्थवर्ग निर्वाण साधयति निष्पादयति । आत्माधीनम् आधत्त इति यावत् ॥

अदिशुस्तिद । चदुस्त । " स्थ र्थयो स्त   [२९१] ॥
विवय्यिद । शावय्य योग । " ज द्य-र्या य   [२९२] ॥

---

१ BD निविट्टे C निविट्ठे २ D विवर्जित

पुञ्ञे निशाद-पञ्ञे सुपञ्जले यदि-पधेण वञ्जन्ते ।
शयल-यय-वश्चलत्तं गश्चन्ते लहदि पलम-पदं ॥ ३ ॥
श-पल-विय़ᳲका-लहिदे पेस्कन्ते सव्वमोल्ल-दिस्टीए ।
मिद-पियमाचस्कन्ते चिष्ठदि मग्गम्मि मोᳲकस्स ॥ ४ ॥
एदस्स वधं कलिमो भत्तिं एदाह इदि मदी जाहँ ।
ताणं दोण्हं पि हगे हिदे त्ति बुद्धी पउदव्वा[2] ॥ ५ ॥

३ पुण्यः सुकृती निशातप्रज्ञ कुशाग्रीयबुद्धिः सुप्राञ्जलः कौटिल्य-रहितः यतिपथेन साधुमार्गेण व्रजन् प्रयान् सकलजगद्वत्सलत्वं त्रिजगदानुकूल्यं च गच्छन् समाचरन् सन् पुरुषः परमपदं मुक्तिं लभते प्राप्नोति ॥

अणञ्ञ-मणे । पुञ्ञे । पञ्ञे । सुपञ्जले । "न्य-ण्य-ज्ञ-ञ्जा ञ्ञः" [२९३]॥
वञ्जन्ते । " व्रजो जः " [२९४] ॥
गश्चन्ते । " छस्य श्चोनादौ " [२९५] ॥ लाक्षणिकस्यापि । वश्चलत्त ॥

४ स्वपरविवक्षारहित. शत्रौ मित्रे च समभाव. । अत एव सर्वं समस्तलोकम् आर्द्रदृष्ट्या सकरुणदृशा प्रेक्षमाणः विलोकयन् मितं प्रियं च आचक्षाणः वदन् मोक्षस्य मार्गे पदव्यां तिष्ठति ॥

विवᳲका । मोᳲकस्स । " क्षस्य ᳲकः " [२९६] ॥
पेस्कन्ते । आचस्कन्ते । " स्कः प्रेक्षाचक्षोः " [२९७] ॥
चिष्ठदि । " तिष्ठश्चिष्ठः " [२९८] ॥

५ एतस्य वध कुर्मः भक्तिम् एतस्य कुर्म इति मतिः आत्मानं प्रति एव बुद्धिर्ययो । ताण दुण्हमिति षष्ठीसप्तम्यो अर्थं प्रत्यभेदात् तयोर्द्वयोरपि विषये अह वय वा इति हिता बुद्धि. प्रयोक्तव्या ।

1 None of the three MSS have taken care to distinguish all cases of *anunāsika* by the particular concave mark 2 BD पउदव्वा

पञ्ञान राचिञा गुन-निधिना रञ्ञा अनञ्ञ-पुञ्ञेन ।
चिन्तेतव्व मतनाति-वेरिनो किळ विजेतव्वा ॥ ६ ॥
सुद्धाकसाय-हितपक जित-करन-कुतुम्ब-चेसटो योगी ।
मुक्क-कुटुम्ब-सिनेहो न वलति गन्तून मुक्खउ पत ॥ ७ ॥

अहमेवाय वयमेव एते इत्यनुकूल अभेदभाव करणीय इत्यर्थ । अत्र भक्तिकरणमतो इति उपमानार्थे । अन्यथा भक्तिं चिकीर्षौ सर्वस्यापि आत्मभावो भवत्येव । ततश्च यथा भक्तिं चिकीर्षौ आत्मभावस्तथा जिघासायापि कर्तव्य इति भाव ॥

एदस्स एदाह । " अवर्णाद्वा ङसो डाह " [२९९] ॥

जोँह । ताण । " आमो डाहँ वा " [३००] ॥

हगे । ' अह-वयमोर्हगे ' [३०१] ॥

' शेष शौरसेनीवत् ' [३ २] । मागध्या यदुक्त ततो ऽन्यत् शौरसेनीवद् द्रष्टव्यम् । अत हिदे त्ति । " तो दोऽनादौ० ' [४ २६०] इति तस्य द ॥ पयोह वा " अध क्वचिद् ' [४ २६१] इति तस्य द ॥

[इति] मागधी भाषा समाप्ता ॥

६ प्राज्ञाना राज्ञा विचक्षणाधीशेन गुणनिधिना गाम्भीर्यौदार्यधैर्या दिशेवधिना । न अन्य पुण्यो यस्मात् स तथा । तेन राज्ञा नृपेण मदनादिवैरिण आन्तरा षड् शत्रव किल इति प्रसिद्धौ विजेतव्या अभिभवनीया इति चिन्तयितव्य पर्यालोच्यम् ॥

पञ्ञा । " ञो ञ्ञ पैशाच्याम् ' [३०३] ॥

राचिञा । [रञ्ञा ।] ' राज्ञो वा चिञ् [३०४] ॥

अनञ्ञ पुञ्ञेन । " न्य ण्योर्ञ्ञ ॥ [३०५]

गुन । वेरिनो । " णो न [३ ६] ॥

मतनाति । विजेतव्वा । " त दोस्त ' [३ ७] ॥

किळ । " लो ळ [३०८] ॥

७ शुद्ध निर्मलम् अपपाय क्रोधादिरहित हृदय यस्य । अत एव

१ BCD जाणं

यन्ति कसाया नत्थून यन्ति नद्धून सव्व-कम्माइं ।
सम-सलिल-सिनातानं उज्झित-कत-कपट-भरियान ॥ ८ ॥
यति अरिह-परम-मन्तो पॅढिय्यते कीरते न जीव-वधो ।
यातिस-तातिस-जाती ततो जनो निव्वुतिं याति ॥ ९ ॥

करणानि इन्द्रियाणि तान्येव आत्मनो मोहजननात् कुटुम्बं तस्य चेष्टा स्वस्वविषये व्यापारः । जिता परास्ता करणकुटुम्बचेष्टा च येन स तथा मुक्तकुटुम्बस्नेहः परित्यक्तबन्धुवर्गानुरागः योगी शुभध्यानैकतानः संयमी मोक्षपदं गत्वा प्राप्य न वलते न संसारे समायाति ॥

सुद्धाकसाय । " श-षोः सः " [३०९] ॥

हितपक । " हृदये यस्य पः " [३१०] ॥

कुतुम्ब कुटुम्ब । " टोस्तुर्वा " [३११] ॥

गन्तून । " क्त्वस्तूनः " [३१२] ॥

८. शम एव कोपसंतापहारकत्वात् सलिलम् । तेन स्नातानाम् । निर्धूतान्तरकुवासनामलानाम् इत्यर्थे । उज्झिता त्यक्ता कृतकपटा दर्शितालीकस्नेहत्वाद् रचितनिकृतिः भार्या यैस्तेषां पुरुषाणां कषाया नष्ट्वा तान् मुक्त्वा यान्ति गच्छन्ति सर्वकर्माणि च नष्ट्वा यान्ति ॥

नत्थून । नद्धून । " द्धून-त्थूनौ ष्ट्वः " [३१३] ॥

चेसटो । सिनेहो । सिनातान । भरियान । "र्य-स्न-ष्टा रिय-सिन-सटाः क्वचित्॥ [३१४] ॥

९. यदि अर्हताम् इत्युपलक्षणम् । अर्हदादीनाम् इत्यर्थः । परममन्त्रः । पञ्चपरमेष्ठिनमस्कार इति भाव. । पठ्यते परावर्त्यते । जीववधश्च न क्रियते । ततः अर्हदादिमन्त्रगुणनात् जीववधविरतेर्वा यादृशतादृशजातिः हीनोत्तमकुलोपि जनो निर्वृतिं याति ॥

पॅढिय्यते । " क्यस्येय्य. " [३१५] ॥

---

१ BD पठि° २ BC कृतकपटपटा. ३ BC पठि°.

अच्छति रन्ने सेले वि अच्छते दढ-तप तपन्तो वि ।
ताव न लभेय्य मुक्ख याव न विसयान तूरातो ॥ १० ॥
तूरातु नेन घेप्पति मुत्ति-सिरी नाइ योग किरियाए ।
चत्तारि-मङ्गल पभुति-मन्तमुक्खोसमानेन ॥ ११ ॥

कीरते । " कृगो डीर " [३१६] ॥

यातिस । तातिस । " याद्दगादेर्दुस्ति [३१७] ॥

याति । " इचेच ' [३१८] ॥

१० अरण्य आस्ते शैलेपि आस्ते दृढ तीव्र तपस्तप्यमानोपि ऋष अपि । पर तावद् न मोक्ष लप्स्यते प्राप्स्यति यावद् विषयाणाम् । " क्वचिद् द्वितीयादे " [३ १३४] इति पञ्चम्या स्थाने षष्ठी । अत विषयेभ्य इत्यर्थ । न दूरात् । विषयेषु यावद् न विरज्यतीत्यर्थ ॥

अच्छति । अच्छते । "आत् तेश्च '[३१९]॥ आत् इति किम् । याति ॥

लभेय्य । " भविष्यत्येय्य एव [३२०] ॥

११ चत्तारिमङ्गल इति पद प्रभृति यस्य चत्तारिमङ्गल अरहन्ता मङ्गल इत्यादिदण्डकस्य स तथा । स चासौ मन्त्रश्च तम् उद्घोषता उच्चरता तेन सर्वोत्कृष्टपुरुषेण तया योगक्रियया अर्हदादिध्यानानुष्ठानेन कृत्वा दूराद् मुक्तिश्री गृह्यते । अनासन्नापि सिद्धि आत्मसात् क्रियत इति भाव ॥

तूरातो । तूरातु । " अतो ङसेर्डातो डातू [३२१] ॥

नेन । नाए । " तदिदमोष्टा नेन स्त्रियां तु नाए ' [३२२] ॥

" शेष शौरसेनीवत् [३२३]। पैशाच्या यद् उक्त ततोन्यत् शौरसेनीवद् ज्ञेयम् । तदुदाहरणानि चात्र स्वयम् अभ्यूह्यानि ॥

योग किरियाए । पभुति । " न क ग च जादि [३२४] इत्यनेन कगचजादीत्यादिपट्सूत्र्यन्तद्दत्यायन्तसूत्रैर्यदुक्त तत् न भवति ॥

[इति] पैशाची भाषा समाप्ता ॥

१ BC जोग २ BCD पभिति

वन्थू सठासठेसु वि आलम्पित-उपसमो अनालम्फो ।
सव्वञ्ञ-लाच-चलने अनुझायन्तो हवति योगी ॥ १२ ॥
झँच्छर-डमरुक-भेरी-ढक्का-जीमूत-गफिर-घोसा वि ।
बम्ह-नियोजितमप्पं जस्स न दोलिन्ति सो धँञ्ञो ॥१३॥

१२. सर्वज्ञराजचरणान् अनुध्यायन् योगी अशठेषु अमायाविषु शठेष्वपि बन्धुः हितपरत्वाद् बान्धवकल्पः आलम्बितोपशमः आश्रित-शान्तभावः । अनारम्भः विवर्जितसावद्यव्यापारः अनालम्भो वा परित्यक्त-जीववधो भवति ॥

उक्खोसमानेन । वन्थू । आलम्पित । अनालम्फो । सव्वञ्ञ-लाच । "चूलिकापैशाचिके तृतीय-तुर्ययोराद्य-द्वितीयौ " [३२५] ॥

सव्वञ्ञ-लाच-चलने । " रस्य लो वा " [३२६] ॥

१३. झँच्छरश्च अडाउजेति प्रसिद्धः । डमरुकश्च भेरी च दुन्दुभिः ढक्का च पटहः । तेषां जीमूतवद् ये गम्भीरा मन्द्रा घोषाः शब्दा अपि। आस्तां रूपादयः । ब्रह्मनियोजितम् आत्मानं यस्य न दोलयन्ति न चालयन्ति । शब्दादिविषया यदात्मानं परमतत्त्वलीनं न क्षोभयन्तीति यावत् । स धन्यः ॥

झँच्छर । डमरुक । भेरी । ढक्का । जीमूत । गफिर । घोसा । नियोजित । "नादियुज्योरन्येषाम् " [३२७] ॥

" शेषं प्राग्वदिति " [३२८]॥ धञ्ञो इत्यत्र "न्यण्योर्ञ्ञः."[४ ३०५]॥

[इति] चूलिकापैशाचिकभाषा समाप्ता ॥

---

१ CD वधू २ BC त्सच्छर ३ BC वन्नो ४ B आलविता ५ BC त्सच्छर° ६ BC त्सच्छर°

उब्भिय बाह असारउ सब्बु वि
म भमि कु-तित्थिअ पट्ठें मुहिआ ।
परिहरि तृणु जिम्वँ सब्बु वि भव-सुहु
पुत्ता तुह मइ एउ कहिआ ॥ १४ ॥
गङ्गहें जँम्मुँणहें भीतरु मेल्लइ
सरसइ-मज्झि हसु जइ झिल्लइ ।
तय सो केत्थु वि रमइ पहुत्तउ
जित्थु ठाइ सो मोक्खु निरुत्तउ ॥ १५ ॥

१४ हे पुत्र त्वं मया ऊर्ध्वबाहु यथा भवति एवमीदृक् एवंविध कथित । किं तत् तद् आह । सर्वमपि पुत्रमित्रकलत्रादिकम् असार संसारे त्राणतया तुच्छम् । तथा कुतीर्थिकपृष्ठेन मुधा मा भ्रम । परमपुरुषार्थलिप्सु पाषण्ड्याश्रितो मा भू इति भाव । तथा तृणमिव सर्वमपि भवसुखं स्रक्चन्दनवनिताविषयशर्म परिहर । मा अत्र इच्छा वृथा इत्यर्थ । वदनक छन्द ॥

बाह । पट्ठें । 'स्वराणा स्वरा प्रायोऽपभ्रंशे [३२९] ॥
पुत्ता । कहिआ । 'स्यादौ दीर्घ ह्रस्वौ [३३०] ॥
असारउ । सब्बु । तृणु । सब्बु । भव सुहु । "स्यमोरस्योत्' [३३१]॥

१५ गङ्गाया इडाया यमुनाया पिङ्गलाया भीतरु इति शीघ्रादि त्वाद् अभ्यन्तर हंस आत्मा मुञ्चति । तत सरस्वत्या सुषुम्णायाम् । मध्यमायाम् इति यावत् । हंसो यदा झिल्लइ इति तदादित्वाद् स्नाति । तदा स हंस कुत्रापि कस्मिन्नपि स्थाने प्रभूत प्राप्त सन् रमते क्रीडति। यत्र स अनाख्येय मार्ग महानन्द । निरुत्तउ इति शीघ्रादित्वाद् निश्चिन्तस्तिष्ठति । यदुक्तम्

१ C पठें; D पट्ठे २ B पुत्ता ह मइ एहउ ३ BC भित्तरु ४ D ह्राइ

केण वि जोग-पओगेँण कह वि हु
घरि रुद्धे सव्वेहिँ चि वारिहिँ ।
जोअन्तहेँ वि निहेलण नाहहु
घर-सव्व-स्सु वि निज्जइ चोरेँहिं ॥ १६ ॥

मध्यमा सुषुम्णाख्याता सिद्धिनिर्वाणकारणम् इति ।
इडापिङ्गलामध्यम् अपास्य यदा आत्मा सुषुम्णाभ्यन्तरम् आसादयति तदा सर्वत्र समभावत्वाद् मुक्तिम् आप्नोतीत्यर्थः ॥

इडा गङ्गेति विज्ञेया पिङ्गला यमुना नदी ।
मध्ये सरस्वती विद्यात् प्रयागः संगमो मतः ॥

इति वाक्याद् गङ्गादीनाम् इडादिपर्यायत्वं बोद्धव्यम ॥

हसु । सो । सो । मोक्खु । "सौ पुस्योद् वा" [३ ३ २] ॥ पुसीति किम् । भीतरु ॥

१६ केनापि अनाख्येयेन योगप्रयोगेण बाह्यविनिवृत्तिरूपसमाधि-विधानेन हेतुना कथमपि महता प्रयत्नेन सर्वैरपि आत्मनो बाह्यार्थं प्रति प्रवृत्तिहेतुत्वाद् द्वारैरिव द्वारैः । करणैरित्यर्थः । कृत्वा गृहे शरीरे रुद्धे नियन्त्रितेपि परं द्योतमानादपि जाग्रतोपि । सावधानादपीत्यर्थः । निहेलणेति[1] देश्यो गृहे । तस्य नाथः आत्मा तस्माद् गृहस्य शरीरस्य सर्वस्वमपि तस्थात्म[2]गतसमस्तज्ञानादिकमपि न तु स्तोकस्वं चौरैः रागादिभिर्नीयते गृह्यते । रागादियुक्तस्य तादृगपि ध्यानं न स्वार्थं संसिद्धये अलं भवतीति भावः । यत्र किल गृहे द्वाराणि स्थगितानि भवन्ति गृहपतिश्च जाग्रद् भवति तत्र नान्यचौरावकाशः । रागद्वेषादि-चौरास्तु एवमपि प्रभवन्तीति ज्ञानादिरक्षणाय रागद्वेषादय एव हन्तव्या इति भावार्थः ॥

केण । पओगेण । "एट्टि" [३ ३ ३] ॥
घरि । रुद्धे । "ङिनेच" [३ ३ ४] ॥

---

१ BCD निहलणेति २ D तत्स्वात्म°

करणाभासहुँ मणु उत्तारहु
करणाभासेँहिँ मुक्खु न कसु हि वि ।
आसणु सयणु वि सव्वहों करणेँहिँ
करणहुँ मुक्खु तों निरु सव्वस्सु वि ॥ १७ ॥
विसयहँ पर-वस सच्छहु मूढा
बन्धुहुँ सहिहुँ वि घट्टलि छुगा ।
दुहुँ ससि-सूरिहिँ मणु सचारहु
बन्धुहँ सहिहँ च वड विणु सारहु ॥ १८ ॥

सव्वेहिं । सरिहि । " भिस्येऽ वा [३३५] ॥
जोअन्तहे । निदेऽण नाहहु । "भेहें हू [३३६] ॥

१७ भो लोका करणाभासेभ्य यथाक्तपद्मासनादिविपरीता सनेभ्य मन उत्तारयत व्यावर्तयत । तानि मा कुरुतेत्यर्थ । हि यस्मात् कारणात् करणाभासै कृत्वा न कस्यापि मोक्ष निर्वृति भवति । तथा सर्वस्य योगिन करणै प्रत्यलपद्मासनादिभि कृत्वा आसन लगडादिभिश्च कृत्वा शयन निश्च भवति । तत तस्मात् करणेभ्य सर्वस्यापि निरु इति निश्चितम् मोक्ष । निषिद्धासनपरिहारेण कर्मक्षपणार्थं पद्मासनादीनि कुर्वन् मुक्तिम् आप्नोतीत्यर्थ ॥

करणाभासहु । " भ्यसो हु " [३३७] ॥
कसु । सव्वहों । सव्वस्सु । " ङस सु हो स्सव [३३८] ॥

१८ भो मूढा विषयाणा परवशा बन्धूना बान्धवाना सखीना मित्राणामपि । घट्टलेति आमर्दिताम् झगटके । मोहे इत्यर्थ । निपाश्च पतिता माध्वम् । तर्हि किं कुर्म इत्याह । द्वयो शशिसूर्ययो इडापिङ्गलयो मन सचारयत शुभभावाय तदन्तर्निवेशयत । तथा द्वितीयाया

1 BO °ओ D २

गिरिहें वि आणिउ पाणिउ पिज्जइ
तरुहें वि निवडिउ फलु भक्खिज्जइ ।
गिरिहुँ व तरुहुँ व पडिअउ अच्छइ
विसयहिँ तह वि विराउ न गच्छइ ॥ १९ ॥
जइ हिम-गिरिहि चडेविणु निवडइ
अह पयाय-तरुहि वि इक्क-मणु ।
निक्कइअवँ विणु समयाचारेँण
विणु मण-सुद्धिएँ लहइ न सिवु जणु ॥ २० ॥

षष्ठी [३.१३४] इति तृतीयायाः षष्ठी । अतो बन्धुभि. सखिभिश्च विना । वढेति शीघ्रादित्वात् मूढाः सारयत । धातूनाम् अनेकार्थत्वात् तिष्ठत ॥

विसयह । "आमो ह" [३३९] ॥

बन्धुहु । सहिहु । बन्धुह । सहिह । "हु चेदुद्भ्याम्" [३४०] ॥ प्रायोधिकारात् क्वचित् सुपोपि हु । दुहु ॥

१९. गिरेरपि आनीतं पानीयं पीयते तरोरपि निपतितं फलं भक्ष्यते । तथा गिरिभ्यस्तरुभ्यो वा पतित्वा आस्ते तथापि विषयेषु न विरागं गच्छति । वनवासः कालिंजरगिर्यादिप्रयागवटवृक्षादिपातोपि च सुकर. । विरागवासना पुनर्दुःकरेति भावः ॥

२०. यदि हिमगिरौ आरुह्य अथ प्रयागतरौ प्रयागवटेपि आरुह्य एकमनाः । पतने कृतनिश्चय इत्यर्थः । निपतति तथापि निष्कैतवेन समयाचारेण विना मन शुद्ध्या च विना न शिवं जनो लभते । गिरितरुभ्यः पात' केवलम् अङ्गभङ्गाय । सिद्धान्तोक्तानुष्ठानरागद्वेषराहित्ये च मुक्तये ज्ञेये इति भावार्थः ॥

गिरिहे । तरुहे गिरिहु । तरुहु । हिम-गिरिहि । पयाय-तरुहि । "ङसिभ्यस्ङीनां हे-हु-हयः" [३४१] ॥

निक्कइअवेँ । समयाचारेण । " " आट्टो णानुस्वारौ " [३४२] ॥

विणसइ माणुसु विसयासत्तिं
डज्झइ तरु-गण जिम्वँ दावग्गिण ।
विसु जिम्वँ विसय पमिछिउ दूरें
अच्छहु चित्तें जोअ विलग्गेण ॥ २१ ॥
विसय म पसरु निरङ्कुसु दिज्जउ
लोअहों विसऍहिं मणु कड्डिज्जइ ।
मणु थम्भेविणु पवणि निजोजहु
मण-पवणिहिं रुद्धहिं सिज्झिअइ ॥ २२ ॥

२१ यथा दावाग्निना तरुगणा दह्यन्ते विनाश्यन्ते तथा विषयासक्त्या मनोज्ञगन्धादिलाम्पट्येन कृत्वा मानुषो विनश्यति । तथा विष यथा विषयान् दूरेण प्रमुच्य योगविलग्नेन समाधिलीनेन चित्तेन आध्व तिष्ठत ॥

मण तुट्ठिऍ । विसयासत्तिं । दावग्गिण । " ए चेदुत ' [३४३] ॥
एयम् उतोपि इत्या ॥

माणुसु । तरु गण । विसु । विसय । "स्यम् जस्सा सुक्" [३४४] ॥

२२ भो लोका निरङ्कुश निरर्गल यथा भवत्येव विषयाणा प्रसर युष्माभि मा दायि । विषया निरुध्यन्ताम् इत्यर्थ । ननु विषयप्रसर दाने किं भविष्यति इत्याह । विषयैर्मन कृष्यत । स्वस्मिन् सतृष्ण नियत इत्यर्थ । तर्हि किं कुर्म इत्याह । मन स्तम्भित्वा नियम्य पवने इडा पिङ्गलान्तर्वहमानवायौ नियुङ्ध्वम् । मनसा पवनम् अवष्टभ्नीतेत्यर्थ । यत मन पवनयो रुद्धया मिथ अवष्टब्धया सिध्यते मुक्तीभूयत ॥

विसय । " वक्त्वा ' [३४५] ॥

लोअहो । " आम-श्च नमा हो [३४६] ॥

विसऍहिं । मण पवणिहिं । रुद्धहिं । ' भिस्सुपोर्हि [३४७] ॥

नाडिउ इड-पिङ्गल-पमुहाओ
जाणेवाओ पवणेंण रुद्धा ।
ताउ न जाणइ जो सव्वाओ
जोगिअ-चरिंअएँ चरइ सु मुद्धा ॥ २३ ॥
गयण-ढलन्त-सुधा-रस-निकहेँ
अमिअ पिअन्तिहु जोगिअ-पन्तिहु ।
ससहरु बम्भि धरन्तिहु कत्थ वि
भउ नोप्पज्जइ जर-मरणत्तिहु ॥ २४ ॥

२३. इडापिङ्गलाप्रमुखा नाड्य॰ शरीरे अनेकशिरासद्भावेपि त्रिकालज्ञानहेतुत्वेन प्रधानत्वाद् वामदक्षिणमध्यमा धमनयः पवनेन पार्थिवादिवायुपञ्चकेन रुद्धाः प्रत्येकं सार्धघटिकाद्वयं यावद् अवष्टब्धा ज्ञातव्याः । तथा चोक्तम् ।

नाडीमध्ये तथा भुक्तिः सार्धं तु घटिकाद्वयम् ।
घटिकार्धेन भवेद् भूतम् एवं वा लक्षयेद् बुधः ॥

एकैका नाडी सार्धं घटिकाद्वय संततं वहति । तत्रापि पञ्चापि पार्थिवादिवायवः स्वस्वभुक्तिं भुञ्जते । सा च कियती भवति । पञ्चानामपि प्रत्येकं घटिकार्धं भुक्तिर्भवति । भवन्ति च पञ्च घटिकार्धानि सार्धघटिकाद्वये इति अस्यार्थ । ता इडाद्या नाडीः सर्वाः समस्ता यो न जानाति स पुरुषो योगिकचर्यया योगिनाम् आचारेण मुधा निरर्थकं चरति । नाडीपवनसंयोगपरिज्ञानविकलेन बहु क्लिश्यतापि योगः साधयितुं न शक्यते इति भावः ॥

नाडिउ । पमुहाओ । जाणेवाओ । ताउ । सव्वाओ । "स्त्रिया जश्शसोरुदोत्" [३४८] ॥

जोगिअ-चरिअए । "ट ए" [३४९] ॥

२४. गगनं ब्रह्मरन्ध्रम् दशमद्वारम् इति यावत् । तस्मात् ढलन्तेति तक्षादित्वात् [४ ३९५] क्षरन् वहन् सुधारसो यस्यां सा तथा । सा चासौ

१ BD चरिए

वज्जइ वीण अदिट्ठिहि तन्तिहि
उट्ठइ रणिउ हणन्तउँ ठाइँ ।
जहि वीनामुँ लहइ त झायहु
मुणिहँ कारणि चम्चल अन्नइँ ॥ २५ ॥

नौका च इडाख्या वामनासिका । तस्याः सकाशात् तत्तशब्दं वा अनृत निवर्त्तीनाम् आत्मान्यन्तीनां नाश्वत् इडाख्या नासिका मध्यपि दक्षिणद्वारे घटन्तीनाम् अनुवशारणाद निवर्त्तयन्तीनां चापि पङ्क्तीनां कापि कल्लिमपि स्थाने उत्पनद्वारेभ्यो भय न भवति । उत्पत्या अनुवपात योगिना कुत्रापि तत्यते इति भावः ॥

निकटे । व्यु-कत्तेईँ [२००] ॥

जिन्दिहु । जोनिअन्नेहु । घरेन्हु । वरकरान्हु । "न्दनतु [१९१] ॥

२५ अभ्यासात् इन्द्रियविषयनृत्ताया तन्त्र्या नाडिका पुरे वीणा शरीरलक्षणा वज्जती वाद्यते । परमकलीनस्य योगिन स्वयमेव अभिहन्यत इति भावः । तत स्थानानि उत्कण्ठमूर्द्धानि नत् वादयत् रणितम् वचितुं मथनात् अन्तरे कुरुते । अनाहतो ध्वनिः उत्पद्यत इति यावत् । यथा यत्र रणितं तत्र नलिनं स्थान विश्रान लभते तद् ध्यायत मङ्गलं मनो निवृद्ध्यत् इत्ययः । किंनित्येव कायत इत्यादि । मुने कारणे अन्यानि तदन्तर सहनमभूतीनि कष्टानुष्ठानानि चञ्चलानि चान्यानि चञ्चलानि वचनवाक्यानि असत्यानि वाक्यानि । निष्किञ्चावके असत्यानीति भावः ॥

अदिट्ठिहि । दन्तिहिं । "कर्हि [२०२] ॥

ठाइ । अण्हइ । "ढीवे जाइनाई [१९९] ।

हणन्तउ । "कन्तलाद व स्तने [२०४] ॥

---

१ BC कष्टानि

जो जहाँ होंतउ सो तहाँ होंतउ
सत्तु वि मित्तु वि किहें वि हुं आवउ ।
जहिं वि हु तहिं वि हु मग्गे लीणा
एक्कएँ दिट्ठिहि दोन्नि वि जोअहु ॥ २६ ॥
कासु वि जासु वि तासु वि पुरिसहों
कहें वि हु जहें वि हु तहें वि हु नारिहें ।
तं हितु वयणु चविज्जइ थोवउँ ।
ध्रुं पॅरिणॅम्वॅइ समत्त-पयारेंहिं ॥ २७ ॥

२६. य· यस्मात् भवन् जायमानः स तस्मात् कस्मादपि । किंचिदपि कारणम् आश्रित्येति भावः । शत्रुरपि मित्रमपि भवन् संपद्यमान· । हीति स्फुटम् । आवतु प्रतिकूलम् अनुकूलं प्रकर्तुं समीपम् आगच्छतु । परं यस्मिन्नपि तस्मिन्नपि मार्गे लीनाः यदपि तदपि जिनशिवादिदर्शनम् आश्रिता इत्यर्थे· । एकया दृष्ट्या समभावेन द्वे अपि शत्रुमित्रे द्योतयतेति । धातूनाम् अनेकार्थत्वात् पश्यत । हुशब्दौ पादपूरणे । एवम् अग्रगाथायामपि हुशब्दाः ॥

जहा । तहा “ सर्वादेर्ङसेर्हों ” [३५५] ॥
किहे । “ किमो डिहे वा ” [३५६] ॥
जहिं । तहिं । “ ङेर्हिं ” [३५७] ॥

२७. कस्यापि यस्यापि तस्यापि पुरुषस्य अयम् आत्मीयः अयम अन्य· इत्यभिप्रायपरिहारेण मनुष्यमात्रस्य । सर्वस्येत्यर्थः । कस्या

१ The Commentator's text reads हि for हु २ CD परिणमइ The nasal mar[illegible]) is not intended to make the vowel अ nasal but [illegible] ded to affect the consonant व् and to produce t[illegible] is known in Grammar in the vārtika य [illegible] the example किँव् ह्वलयति.

तं बोल्लिअइ जु सच्चु पर इमु धम्मक्खरु जाणि ।
एँहो परमत्था एहु सिवु एँह सुह-रयणहँ खाणि ॥ २८ ॥
एइ सुसावय ओइ मुणि पिच्छह तवहिँ तवाइं ।
आयहों जम्महों एहु फलु नायइँ विसय-सुहाइं ॥ २९ ॥

अपि यस्या अपि तस्या अपि नार्यो तद् हितं वचनम् अहिंसा प्रधानो धर्मः क्रियताम् इत्युपदेशः स्तोकमित कथ्यते यत् समस्त प्रकारे करणकारणानुमितिरूपे परिणमति रोचते ॥

कासु । जासु । तासु । "यत्तत्किम्भ्यो ङसो डासुर्न वा" [३५८] ॥
कहे । जहे । तहे । "स्त्रियां डहे" [३५९] ॥

२८ यद् वचः अहिंसादिकं सत्यम् अथिसंवादि तत् परं केवलं कथ्यते । इति इदं धर्माक्षरं धर्मरहस्यं जानीहि अवगच्छ । तथा एष परमार्थः उत्तमार्थः । एतत् शिवं मङ्गलम् । एषा च सुखान्येव कान्त्वाद् रत्नानि तेषां खनिः आकरः । यत् सत्यम् उच्यते इति सर्वत्रापि संबन्धः ॥

त्रं । ध्रु । तं । त्रु । "यत्तदः स्यमोर्ध्रुं त्रं" [३६०] ॥
इमु । "इदम इमुः क्लीबे" [३६१] ॥
एहो । एहु । एह । "एतदः स्त्रीपुंक्लीबे एह एहो एहु" [३६२] ॥

२९ एतान् सुश्रावकान् अमून् मुनीन् पश्यत । किं पश्याम इत्याह । एते सुश्रावकाः अमी मुनयस्तपांसि एकासनकनिर्विकृति काचाम्लोपवासरूपाणि तप्यन्ते कुर्वन्ति । अथवा युक्तमेवैतद् यद् एते एवम् अनुतिष्ठन्ति । यतः अस्य जन्मनः परमपुरुषार्थसाधकस्य मानुषत्वस्य एतत्तपस्तपनरूपं फलं साध्यम् एतत्फलपरमपुरुषार्थहेतुत्वात् । न इमानि विषयसुखानि फलम् । परमपुरुषार्थविघातकत्वात् ॥

१ O कथ्यते इदानीम् २ BO निर्विकृति°

साहु वि लोउ तडप्फडइ सव्वु वि पण्डिउ जाणु ।
कवणु वि एहु न चिन्तवइ काइँ वि जं निव्वाणु ॥ ३० ॥
सव्वहों कासु वि उवरि तुहुँ एँहु चिन्तसु निम्मोह ।
तुम्हें म निवडहु[1] भव-गहणि तुम्हइँ सुहिआ होह ॥ ३१ ॥
तुम्हें निरिक्खिउ[2] अप्पु जिम्वँ तुम्हइँ जिम्वँ अप्पाणु ।
पइँ अणुसासउँ पसमु करि तइँ नेउं अक्खउ ठाणु ॥ ३२ ॥

एइ । "एइर्जश्शसोः" [३६३] ॥
ओइ । "अदस ओइ" [३६४] ॥
आयहो । आयइँ । "इदम आयः" [३६५] ॥

३०. सर्वोपि लोकः तडप्फडइ इति तक्षादित्वात् चपलायते मोक्ष-निमित्तं प्रयतते । तथा सर्वोपि पण्डितः विचक्षणोस्तीति त्वं हे नृप जानीहि । परं कोपि एतद् न चिन्तयति न विचारयति । यत् [3]कि-मिति किस्वरूपं निर्वाणम् ।

साहु । सव्वु । "सर्वस्य साहो वा" [३६६] ॥
कवणु । काइ । "किमः काइ-कवणौ वा" [३६७] ॥

३१. षड्भिः कुलकम् । श्रुतदेवी कुमारपालं प्रति प्राह । हे महा-राज अहं युष्माकं बान्धवः स्वजन इति भणित्वा एतद् वक्ष्यमाणं सर्वेषु कथयत यूयम् उपदिशत । किं तद् इत्याह । हे निर्मोह अज्ञान-रहित भव्यलोक त्वम् एतद् इदं सर्वस्य कस्यापि उपरि । स्वपक्षे परपक्षे चेत्यर्थः । चिन्तय परिभावय । किं तद् इत्याह । यूयं भवगहने संसार-कान्तारे मा निपतत निमज्जत । तथा यूयं सुखिताः कर्माष्टककृतकष्ट-रहिता भवत ॥

३२. तथा अहम् आत्मानं यथा युष्मान् निरीक्ष्य, युष्मान् यथा आत्मानं निरीक्ष्य । आत्मपरौ समभावेन दृष्ट्वेत्यर्थः । त्वाम् अक्षयं स्थानं परमपदं नेतुं[4] त्वामेव अनुशास्मि शिक्षयामि । किं तद् इत्याह । प्रशमं सर्वत्र समभावं कुरु ॥

---

१ BCD निवडउ. २ BC निरक्खउ ३ D किमपि. ४ D नेतुं प्रापयितु.

पइँ करिअव्वी जीव-दय तइँ बोल्लेवउ सच्चु ।
पइँ सुहु तइँ कल्लाण तउ तउ होहिसि कय-किच्चु ॥२३॥
सेवेअव्वा साहु पर तुम्हेंहिँ इह जम्मम्मि ।
तुज्झु समत्तणु तुध्र खम तउ सञ्जमु चिन्तेमि ॥ २४ ॥
कलि-मलु तुज्झु पणासिही तउ गच्छेही पावु ।
मुक्खु वि तुध्र न दूरि ठिउ करि धम्मक्खरि ढावु ॥२५॥
तुम्हहँ मुक्खु न दूरि ठिउ जइ सञ्जमु तुम्हासु ।
हउँ तुँम्ह बन्धवु इअ भणिवि एँहु जम्पहु सव्वेसु ॥ २६ ॥

२३ तथा त्वया जीवदया कर्तव्या । त्वया सत्य च कथयितव्य वक्तव्यम् । ततो जीवदयादे त्वयि सुख त्वयि कल्याण शिव भविष्यति। तत कृतकृत्य विहितपरमपुरुषार्थ भविष्यसि ॥

२४ तथा इह जन्मनि युष्माभि पर केवल साधव महर्षय सेवितव्या पर्युपास्या । तथा तव सम्यक्त्व तव क्षमा तव संयम च चिन्तयामि सुसाधुसेवया अह परिभावयामि ॥

२५ तथा धर्माक्षरे धर्मप्रतिपादके सिद्धान्ते ढावु इति शीघ्रादि त्वात् स्नेह प्रतिबन्ध च कुरु । एव च त्वत् भगवत सकाशात् कलिमलम् इहजन्मभव पाप प्रण (न ?) ङ्क्ष्यति । तथा त्वत् पापम् अनन्त पूर्वभवकृत दुष्कृत प्रजिष्यति । ततश्च त्वत् मोक्षोपि न दूरे स्थित । अपि तु समासन्न एव आस्ते । धर्मप्रभावादेव कलिमलना[illegible] [illegible] पदवीप्राप्तिश्च जायत इत्यर्थ ॥

२६ तथा यदि युष्मासु संयमश्चारित्र तदा युष्मत [illegible] मोक्षो न दूरे [स्थित] ॥

हउँ " युष्मद सो हुँइ ' [३६८] ॥

तुम्हे । तुम्हइ । तुम्हे । तुम्हइ । "[illegible] तुम्हइ' [३[illegible]]

पइ । तइ । पइ । तइ । पइ । तइ । "[illegible]' [३७०] ।

१ BC पणसिही　२ BC डाउ　३ BC हुँ

अम्हे निन्दउ को वि जणु अम्हइँ वण्णउ को वि ।
अम्हे निन्दहुँ कं वि न वि नम्हइँ वण्णहुँ कं वि ॥ ३७ ॥
मइँ मिल्लेवा भव-गहणु मइँ थिर एही बुद्धि ।
मत्था हत्थउ सु-गुरु मइँ पावउँ अप्पहों सुद्धि ॥ ३८ ॥
अम्हेंहिँ केण वि विहि-वासिण एँहु मणुअत्तणु पत्तु ।
मज्झु अदूरे होउ सिवु महु वच्चउ मिच्छत्तु ॥ ३९ ॥

तुम्हेहिं । "भिसा तुम्हेहिं" [३७१] ॥

तुज्झु । तुध्र । तउ । तुज्झु । तउ । तुध्र । "ङसि-ङस्भ्या तउ-तुज्झ-तुध्राः" [३७२] ॥

तुम्हह । "भ्यसाम्भ्या तुम्हह" [३७३] ॥

तुम्हासु । "तुम्हासु सुपा" [३७४] ॥

हउ । "सावस्मदो हउ" [३७५] ॥

३७. षड्भिः कुलकम् । हे कुमारपाल नृप इणपरीति शीघ्रादित्वात् अनया रीत्या अनेन भण्यमानप्रकारेण आत्मानं शिक्षय संबोधय । रीतिमेव आह । अस्मान् कोपि जनः निन्दतु जुगुप्सताम् । अस्मान् कोपि जनः वर्णयतु श्लाघताम् । परं वयं नापि कमपि निन्दामः नापि कमपि वर्णयाम. । निन्दितरि द्वेषं स्तोतरि रागं च न कुर्मे इत्यर्थः ॥

३८ मया भवगहन मोक्तव्यम् इत्येषा मयि स्थिरा अविनश्वरा बुद्धि । तथा सुगुरुः मां मस्तके हस्तयतु प्रसन्नमना मच्छिरसि हस्तं निदधातु । ततश्च अहम् आत्मनः शुद्धिं नैर्मल्यं प्राप्नोमि ॥

३९. अस्माभि केनापि विधिवशेन शुभकर्मयोगेन एतद् मनुजत्वं प्राप्तम् । तथा मत् मत्सकाशाद् मम वा शिवम् अदूरे निकटे एव भवतु। मत् मम वा मिथ्यात्वं व्रजतु। मिथ्यात्वविनाशेन निःश्रेयसं संजायताम् इत्यर्थ. ॥

अम्हहँ मोह-परोहु गउ सजमु हुउ अम्हासु ।
विसय न लोलिम महु करहिँ म करहि इअ वीसासु ॥४०॥
रे मण करसि कि आलडी विसया अच्छहु दूरि ।
करणइँ अच्छह रुन्धिअइँ कड्डउँ सिव फलु भूरि ॥ ४१ ॥
इणपरि अप्पउ सिक्खविसु तुह अक्खहुँ परमत्थु ।
सुमरि जिणागम धम्मु करें सजमु वचु पसत्थु ॥ ४२ ॥

४० अस्मत् अस्मत्सकाशात् अस्माक वा मोहप्ररोह अज्ञानोद्भवो गत' विनष्ट' । अस्मासु सयम भूत' सजात' । विषयाश्च न लोलत्व मम कुर्वन्तीति विश्वास विश्रम्भ मा कार्षी । विचित्रा हि कर्मणा गति इति चतुर्थपुरुषार्थे साधयिष्यता विषयाणाम् अवकाश कथचिदपि न देय इति भाव ॥

४१ रे मन किं किमर्थम् आलिं परस्त्र्यादिप्रार्थनरूपानर्थं करोषि । आलिं मा कार्षीरित्यर्थ । तथा रे विषया यूय दूरे आध्व मद्गोचरे मा आगमत । रे करणानि च रुद्धानि नियन्त्रितानि यूयम् आध्वम् । किं मित्येव नियोग इत्याह । अह भूरि प्रभूत शिवफल कर्षामि आत्मसात् करोमि ॥

४२ तथा जिनागमान् स्मर धर्म धर्मानुष्ठान कुरु कुरुष्व वा । प्रशस्त सयम च सर्वविरतिं व्रजेति च तव वय परमार्थम् आचक्ष्महे ।

अम्हे । अम्हइ । अम्हे । अम्हइ । “ जश्शसोरम्हे अम्हइ [३७६] ॥
मइ । मइ । मइ । “ टा–ङ्यमा मइ ’ [३७७] ॥
अम्हेहिं । “ अम्हेहिं भिसा ’ [३७८] ॥
मज्झु । महु । “ महु मज्झु ङसिङस्भ्याम् ’ [३७९] ॥
अम्हह । अम्हह । “ अम्हह भ्यसाम्भ्याम् ’ [३८०] ॥
अम्हासु । “ सुपा अम्हासु ” [३८१] ॥

संजम-लीणहों मोक्ख-सुहु निच्छइँ होसइ तासु ।
पिय बलि कीसु भणन्तिअउ णाइँ पहुच्चेंहिँ जासु ॥ ४३ ॥
सच्चइँ वयणइँ जो ब्रुवइ उवसमु वुब्रइ पहाणु ।
प्रस्सदि सत्तु वि मित्तु जिम्वँ सो गृण्हइ निव्वाणु ॥ ४४ ॥

करहिं । " त्यादेराद्यत्रयस्य बहुत्वे हिं न वा " [३८२] ॥
करहि । " मध्यत्रयस्याद्यस्य हिः " [३८३] । पक्षे करसि ॥
अच्छहु । " बहुत्वे हु. " [३८४] । पक्षे अच्छह ॥
कड्डउं । " अन्त्यत्रयस्याद्यस्य उ " [३८५] ॥
अक्खहुं । " बहुत्वे हु " [३८६] ॥
सुमरि । करे । वच्च । " हि-स्वयोरिदुदेत् " [३८७] ॥

४३. हे कुमारपाल नृप । इति संबोधनपदम् अग्रेपि आसर्गान्तं योजनीयम् । हे प्रिय बलिः क्रिये हे वल्लभ तव अहम् अवतारणकं विधीये इति भणन्त्य. रागवृद्धये प्रतिपादयन्त्यो वनिताः यस्य न प्रभवन्ति समाधिध्वंसनाय न समर्थाः संजायन्ते । संयमलीनस्य व्रतपरस्य तस्य निश्चयेन निःसंदेहं मोक्षसुखं भविष्यति ॥

होसइ । " वर्त्स्यति स्यस्य सः " [३८८] ॥
कीसु । " क्रिये. कीसु " [३८९] ॥
पहुच्चहिं । " भुवः पर्याप्तौ हुच्च. " [३९०] ॥

४४. सत्यानि वचनानि यो ब्रूते प्रधानम् उपशमं च यो व्रजति शत्रुमपि मित्रं यथा य. पश्यति स निर्वाणं गृह्णाति आत्मसात् करोति ॥

ब्रुवइ । " ब्रूगो ब्रुवो वा " [३९१] ॥
वुब्रइ । " व्रजेर्वुञ. " [३९२] ॥

१ C लीणस्महो २ BCD पहुच्चइ

तव छुरें छोल्लहु अप्पणा कम्म खुडुक्कन्ताइ ।
साहुहुँ पासहु सुद्धि गर सुखें गृण्हिअ वयणाइ ॥ ४५ ॥
स भला जीविदु कि न करहु मन वचह अकयत्थ ।
पुलय-पफुल्लिअ मणि धरह गुरु-अण-कधिद्-सुअत्थ ॥४६॥

प्रस्सदि । " इदो प्रस्स ' [३९३]॥
गृण्हइ । " ग्रहेर्गृण्ह " [३९४] ॥

४५　साधूना पार्श्वात । साधुभ्य इत्यर्थ । शुद्धिकराणि ।

पुव्विं दुच्चिण्णाण दुपडिक्कन्ताण कम्माण वेइत्ता ।
मुक्खो नत्थि अवेइत्ता तवसा वा झोसइत्ता वा ।

इत्यादिकर्ममलापासनोपायप्रतिपादकसदुपदेशान् सुखेन गृहीत्वा प्राप्य आत्मीयानि खुडुक्क ताइ इति अवतरन्ति स्खलन्ति शल्यायमानानि वा। आत्मनि अवस्थितिं बध्नन्ति बाधा कुर्वन्ति महाव्यथाजननाद् अन्त प्रविष्टतोमरादिकल्पानीति क्रमेण तात्पर्यार्थ । कर्माणि तप क्षुरेण यूय तक्ष्णुत तनूकुरुत । विनाशयतेति यावत् ॥

छोल्लहु । " तक्षादीना छोल्लादय " [३९५] । आदिग्रहणाद देशीषु ये क्रियावचना दृश्यन्ते ते उदाहार्या । यथा खुडुक्कन्ताइ । इत्यादि ॥

४६　यूय सफल जीवित किं न कुरुत । अपि तु विधत्तेत्यर्थ । तथा अकृतार्था असाधितधर्मार्था । मन इति देश्य निषेधार्थ । तथा च प्रयोग ॥

मन विरमउ तुह गुण-गहणि मज्झ जीह सय काल ॥

ततो मा व्रजत ससार पर्यटत । कथ जीवित सफल भवतीत्याह । पुलकै रोमाञ्चै प्रफुल्लिता सजातपुष्पोद्गमा इव गुरुजनकथितान् धर्माचार्योक्तान् श्रुतार्थान् आगमोक्तजीवाजीवादिपदार्थान् मनसि धरत वहत चित्ताद् मा विस्मारयतेति भाव ॥

गुरु-वय-अँम्वॅलइँ निवु छिवह भत्ति सिर-कमलेण ।
प्रिउ बोल्लेहु पिउ आचरहु तासु जि उवएसेण ॥ ४७ ॥
वाया-संपय व्रास जिम्वँ धरहिँ जि संपइ-लुद्ध ।
ते गुरु परिहरि विवइ-गर आवइ-डरिआ मुद्ध ॥ ४८ ॥

४७. यूयं शिरःकमलेन भक्त्या गुरुपदकमलानि नित्यं स्पृशत । प्रणामं कुरुतेत्यर्थः । तथा तस्यैव गुरोरेव उपदेशेन शिक्षया प्रियं सर्वस्यापि अनुकूलं कथयत । प्रियं च आचरत अनुतिष्ठत ॥

सुद्धि-गर । सुधें । सभला । जीविदु । कधिद । गुरु-वय । " अनादौ स्वरादसंयुक्तानां क-ख-त-थ-प-फां ग-घ-द-ध-ब-भाः " [३९६]॥ अनादाविति किम् । कि । करहा । पुलय । असंयुक्तानामिति किम् । अकयत्थ । सुअत्थ । भत्ति ॥ प्रायोधिकारात् क्वचिन्न । पफुल्लिअ ।

अँम्वॅलइ । कमलेण । " मोनुनासिको वो वा " [३९७] ॥

प्रिउ । पिउ । " वाधो रो लुक् " [३९८] ॥

४८. संपल्लुब्धो व्यासो यथा [ये] वाक्संपदं व्याख्याने वाग्मितां धरन्ति । धनलिप्सया जनरञ्जनाय व्याख्यान्तीत्यर्थः । तान् विपत्करान् असदुपदेशदानेन संसारदुःखजनकान् मुग्धान् मुक्तिप्रतिकूलाचरणान् मूर्खान् गुरून् हे आपत्त्रस्त जन्मजरामरणादिविपत्तिभीत परिहर मा अङ्गीकुरु ॥

व्रास । " अभूतोपि क्वचित् " [३९९] ॥

संपइ । विवइ । आवइ । " आपद्विपत्संपदां द इः " [४००] ॥ प्रायोधिकारात् संपय ॥

१ BC कमलइ, D कम्मलइ. २ BC बोलहु प्रिउ. ३ D कम्वलइ

जेम्वँ इ तेम्वँ इ करुण करि जिम्वँ तिम्वँ आचरि धम्मु ।
जिह वि हु तिह वि हु पसमु धरि जिध तिध तोडहि कम्मु ४९
किम्वँ जम्मणु केम्वँ य मरणु किह भवु किध निव्वाणु ।
एहउ तेँण परिजाणियइ जसु जिण-वेयण पेम्वाँणु ॥ ५० ॥
जेहउ केहउ होइ तरु तेहउ फल परिणामु ।
कइसउ जइसउ तइसउ वि मन करि मिच्छा-धम्मु ॥५१॥

४९ यथा तथा येन तेन प्रकारेण करुणा प्राणिषु दया कुरु । यथा तथा धर्मम् आचर अनुतिष्ठ । यथापि तथापि प्रशम धर । यथा तथा कर्म त्रोटय छिन्द्धि । हुशब्दो पादपूरणे ॥

५० कथ केन प्रकारेण जन्म भवति । कथ मरणम् । कथ भव श्चातुर्गतिकससार । कथ निर्वाण च ईदृक् एवविध जन्मादि तेन परि ज्ञायते यस्य जिनवचन समस्तार्थप्रतिपादक अर्हत्सिद्धान्त प्रमाण तथेति प्रतीतो भवति ॥

जेम्वँइ । तेम्वँइ । जिम्वँ । तिम्वँ । जिह । तिह । जिध । तिध । किम्वँ । केम्वँय । किह । किध । " कथ यथा-तथा थादेरेमेमेहेधा डित [४ १]॥

५१ यादृक् कीदृक् तरुर्भवति तादृक् फलपरिणाम फलनिष्पत्ति र्भवति । अत कीदृश यादृश तादृशमपि मिथ्याधर्मम् । मन इति निषेधे । मा कुरु । यथा कटुकवृक्षस्य कटुक फल मधुरवृक्षस्य मधुर फलम् तथा मिथ्याधर्मस्य दुर्गतिरूप कटुक फल सुधर्मस्य सुगतिरूप च फलम् इति मिथ्याधर्मम् अपहाय सद्धर्मम् आचरेति भाव ॥

एहउ । जेहउ । केहउ । तेहउ । " यादृक्तादृक्कीदृगीदृशा दादेर्डेह ' [४०२] ॥

१ D वयणु २ BO प्रम्वाणु ३ BCD तथायथा ४ O तत ५ D शुद्धधर्म°

अइसउ भणामि समत्तु करि थक्का जेत्थु वि तेत्थु ।
जत्तु वि तत्तु वि रइ करसु सुह-गर परइ तहेत्थु ॥ ५२ ॥
जाम्वँ न इन्दिय वासि ठवइ ताम्वँ न जिणइ कसाय ।
जाउँ कसायहँ नं किउ खउ ताउँ न कम्म-विघाय ॥५३॥
ताम्वँहिँ कम्मइँ दुद्धरइँ जाम्वँहिँ तवु न वि होइ ।
जेवड्डु फलु तविँ साहिअइ तेवड्डु मुणइ न कोइ ॥ ५४ ॥

५२. अहम् ईदृक् भणामि । किं तद् इत्याह । यत्र तत्रापि देशे काले वा स्थितः सम्यक्त्वं कुरु । तथा परस्मिन् अन्यजन्मनि तथा अत्र इह जन्मनि शुभकरां पुण्यजनिकां रतिम् । तीर्थंकरादिषु अनुरागम् इत्यर्थः । यत्र तत्रापि स्थितः कुरुष्व ॥

कइसउ । जइसउ । तइसउ । अइसउ । “ अता डइसः ” [४०३] ॥
जेत्थु । तेत्थु । जत्तु । तत्तु । “ यत्र-तत्रयोस्त्रस्य डिदेत्थ्वत्तु ”[४०४] ॥
एत्थु । “ एत्थु कुत्रात्रे ” [४०५] ॥ केत्थु । इति प्राक्पुरोप्युदाहृतम् आस्ते ॥

५३ यावद् इन्द्रियाणि वशे स्वतन्त्रतायां प्राणी न स्थापयति धरति तावत् कषायान् क्रोधादीन् न जयति पराभवति । ध्वंसयतीति यावत् । यावच्च कषायाणां क्षयो न कृतस्तावत् न कर्मविघातः । इन्द्रियजयपूर्वकः कषायजयः । तत्पूर्वकश्च कर्मक्षय इति भावः ॥

५४ तावत् कर्माणि दुर्धराणि दुर्जयानि यावत् तपो नापि नैव भवति । यावच्च यत्परिमाणं फलं तपसा साध्यते जन्यते तावत् तत्परिमाणं कोपि न जानाति । सर्वज्ञं विना न कोप्यपरस्तपःफलं सामस्त्येन ज्ञातुम् ईश इति भावः ॥

जाम्वँ । ताम्वँ । जाउ । ताउ । ताम्वँहिं । जाम्वँहिं । “यावत्तावतोर्वादेर्म उ महिं ” [४०६] ॥

जेत्तुलु मोक्खे सोक्खडा तेत्तुलु केत्थु वि णाइ ।
एत्तुलु केत्तुलु देवहँ वि अवरुप्परहु सुहाइ ॥ ५५ ॥
तसु केवडउ विवेगु भणि जसु मणि एवडु ढावु ।
न करावउँ न करउँ कमवि सुघेँ अच्छउँ नीराउ ॥ ५६ ॥
अक्खहुँ तसु नमि गुरु-जणहों तव तेऍहिँ दुसहस्सु ।
बहुहुँ वि मिच्छा-दसणहँ जो मउ दलइ अवस्सु ॥ ५७ ॥

५५ यावद् मोक्षे सौख्य तावत् कुत्रापि नास्ति । तत् किं ससारे सौख्य क्वापि नास्तीत्याह देवानामपीति । देवाना देवीना च परस्परस्य मिथ इयत् कियत् । स्तोककालम् इत्यर्थ । सुखानि । देवानामपि सुखानि परिमितकालक्षयीणि मुक्तिसुख तु शाश्वतम् इति भाव ॥

जेवडु । तेवडु । " वा यत्तदोतोर्डेवड " [४०७] ॥ पक्षे । जेत्तुलु । तेत्तुलु ॥

अवरुप्परहु । " परस्परस्यादिर " [४०८] ॥

५६ कमपि कचिदपि सावद्यव्यापार न कारयामि नान्येन विधाप यामि । न करोमि नात्मना वितनोमि । करणकारणयोरुपलक्षणत्वाद् नान्यमपि सावद्य व्यापार कुर्वन्तम् अनुजानामि । अतएव सुखेन नीराग सन् आसे वर्ते इति यस्य मनसि इयान् एतावन्मात्र ढावु इति आग्रहो निर्बन्ध तस्य पुरुषस्य भण कियान् किंपरिमाणो विवेक । न तद्विवेकस्य मितिरस्तीति भाव ॥

एत्तुलु । केत्तुलु केवडउ । एवडु । " वेद-किमोर्यादे " [४ ९] ॥

५७ बहूनामपि मिथ्यादर्शनाना बौद्धादिकुमताना मदम् अवश्य यो दलयति राजसभाया विदग्धसभ्यसमक्ष दर्पम् अपनयति । [तसु]

१ BC केत्थ वि णाइ

बम्भु अणन्नाइसु चरइ जो अणवराइस-चित्तु ।
प्राइव प्रावइ तहिँ जि भवि सो निव्वाणु पवित्तु ॥ ५८ ॥
प्राइम्व भवि सुहु दुल्लहउँ पग्गिम्व जण सुह-लुद्ध ।
तं संतोसामएँण विणु प्राउ प्रमग्गहिँ मुद्ध ॥ ५९ ॥

"द्वितीयायाः षष्ठी" (३.१३४) इति षष्ठी । अतः तं तपस्तेजसा दुस्सहम् अजय्यं गुरुजनं नम प्रणिपत इति आचक्ष्महे वयं भवन्तं प्रतिपादयामः ॥

सुधेँ । जणहोँ । "कादिस्थैदोतोरुच्चारलाघवम्" [४१०] ॥

अच्छउँ । अक्खहुँ । तेएहिँ । बहुहुँ । दसणहँ । "पदान्ते उ-हुं-हिं-हं-काराणाम्" [४११] ॥

५८. अनन्यादृशं रागाद्यकलुषितत्वाद् अनन्यसमं चित्तं यस्य स तथाभूतो य अनन्यादृशं लोकोत्तरं ब्रह्म शीलं चरति अनुतिष्ठति प्रायः बाहुल्येन स जन्तुस्तस्मिन्नेव भवे पवित्रं निर्वाणं प्राप्नोति ॥

बम्भु । "म्हो म्भो वा" [४१२] ॥
अणन्नाइसु । अणवराइस । "अन्यादृशोन्नाइसावराइसौ" [४१३] ॥

५९. प्रायः बाहुल्येन भवे सुखं दुर्लभम् । जनाश्च प्रायः सुखलुब्धाः । तच्च सुखं संतोषामृतेन विना प्रायो मुग्धाः हेयोपादेयपरिज्ञानविकला मार्गयन्ति गवेषयन्ति । अनुत्तरसुख१दुःखसुखसमानमहामुनि २संतोषा-भासमुक्त्यर्थितीर्थान्तरीय ३ व्युदासार्थं प्राय-शब्दाः ॥

प्राइव । प्राइम्व । पग्गिम्व । प्राउ ।"प्रायसः प्राउ-प्राइव-प्राइम्व-पग्गिम्वाः" [४१४] ॥

---

१ BC षष्ठीतस्त.

रयण-त्तउ फुडु अणुसरहु अन्नह मुत्ति कह वि ।
भण्डइ लब्भहिँ पउर धण अनु किं नहउ पडन्ति ॥ ६० ॥
कउ चढ भमिअइ भव-गहणि मुक्ख कहन्तिहु होइ ।
एँहु जाणेवउँ जइ मणसि तो जिण-आगम जोइ ॥ ६१ ॥
चञ्चल सपय ध्रुवु मरणु सव्वु वि एम्व भणेइ ।
मिलिवि समाणु महामुणिहिँ पर सजमु न करेइ ॥ ६२ ॥

६० रत्नत्रय ज्ञानदर्शनचारित्राणि स्फुटम् अनुसरत यूयम् आश्रयत । अन्यथा रत्नत्रय विना कथ मुक्तिरिति । इति वाक्यपरिसमाप्तौ। अत्रार्थे युक्ति दर्शयन् आह । भाण्डेन क्रयाणकेन कृत्वा प्रचुराणि धनानि क्रेतव्यकर्पूरकस्तूरिकासुवर्णादिवस्तूनि लभ्यन्ते पुसा आसाद्यन्ते । अन्यथा किं नभस पतन्ति । भाण्ड विना न तानि संपद्यन्त इति भाव ॥

अन्नह । अनु । "वाऽन्यथोनु" [४१५] ॥

६१ कुत कस्मात् कर्मण भवगहने भ्रम्यते पर्यट्यते । कुतश्च मोक्षो भवति । इति एतद् ज्ञातु वढेति धीम्रादित्वात् मूढ यदि मन्यसे ततस्तदा वा जिनागमान् द्योतय इति धातूनाम् अनेकार्थत्वाद् गवेषय । अर्हत्समय विना भवहानोपाय शिवसप्राप्त्युपायश्च न ज्ञायत इति भाव ॥

कउ । कहन्तिहु । "कुतस: कउ कहन्तिहु" [४१६] ॥

तो । "ततस्तदोस्तो [४१७] ॥

६२ संपत् चञ्चला । मरण ध्रुव निश्चितम् । एव सर्वोपि भणति । पर महामुनिभि सम मिलित्वा संबन्धम् अवाप्य संयम न करोति ॥

म करि मणाउ वि मणु विवसु मं करि दुक्कय-कम्मु ।
वायारम्भु वि मा करहि जइ किर इच्छसि सम्मु ॥६३॥
तित्थि वि अच्छउ अहव वणि अहवइ निअ-गेहे वि ।
दिवेंदिवें करइ जु जीव-दय सो सिज्झइ सव्वो वि ॥६४॥
तवँ सहुँ संजमु नाहिँ जसु एम्वइ गॅम्वइ जु दीह ।
पच्छइ-तावु न जो करइ तासु फुसिज्जइ लीह ॥ ६५ ॥

६३. मनागपि विवशं विषयलाम्पट्यपरं मनः मा कुरु । दुष्कृत-कर्म सपापव्यापारं च मा कुरु । वागारम्भमपि सावद्यवचनप्रतिपादनमपि मा कार्षीः यदि किल इति प्रसिद्धौ शर्म मुक्तिसुखम् इच्छसि ॥

ध्रुवु । एम्व । समाणु । पर । मणाउ । म । " एव-पर-समं-ध्रुव-मा-मनाक एम्व पर-समाणु-ध्रुवु-म-मणाउ " [४१८] ॥ प्रायोग्रहणात् म मा ॥

६४. तीर्थेपि आस्तां प्रयागादौ वसतु । अथवा वने सर्वसङ्गं मुक्त्वा वनस्थस्तपस्तप्यताम् । अथवा निजगेहेपि आस्ताम् । परं दिवादिवा प्रतिदिनं यो दयां करोति स सर्वोपि सिध्यति मुक्तो भवति । मुक्तिं प्रति जीवदयैव कारणं न तीर्थाद्यवस्थानम् इत्यर्थः ॥

६५ यस्य तपसा सह संयमो न हि अस्ति । तथा एवमेव संयमरहितः यो दिवसानि गमयति । तथा यः पश्चात्तापं धिङ् मां धर्मरहितम् इत्यात्मनिन्दां न करोति तस्य जन्तोः रेखा साधुमध्ये गणना मृज्यते । तादृशः साधुमध्ये न गण्यत इति भावः ॥

किर । अहवइ । दिवेदिवे । सहु । नाहिं । "किलाथवा दिवा-सह-नहेः किराहवइ-दिवे-सहु-नाहिं [४१९] ॥ प्रायोधिकारात् अहव ॥

---

१ D स तादृश

तव-परिपालणि जसु मणु वि मक्कड-घुग्घिउ देइ ।
आहर-जाहर भव-गहणि सो घइँ न हुँ प्राम्वेइ ॥ ६९ ॥
सग्गहों कैंहिँ करि जीव-दय दमु करि मोक्खहों रेसि ।
कहि कसु रेसिं तुहुँ अवर कम्मारम्भ करेसि ॥ ७० ॥
कसु तेहिं परिग्गहु अलिउ कासु तणेण कहेसु ।
जसु विणु पुणु अवसें न सिवु अवस तमिक्कसि लेसु ॥७१॥

६९. यस्य मनः तप परिपालने मर्कटस्य घुग्घिकाम् इति तच्चेष्टाम् । औत्सुक्यम् इति यावत् । ददाति वितरति । स पुरुषः । घइं इति पादपूरणे । भवगहने हु इति निश्चितम् एहि रे याहि रे इति गमनागमनक्रिया न प्राप्नोति । मुक्तो भवतीत्यर्थः ॥

हुहुरु । घुग्घिउ । "हुहुरु-घुग्घादयः शब्दचेष्टानुकरणयोः" [४२३] । आदिग्रहणात् आहर । जाहर ॥

घइ । "घइमादयोनर्थकाः" [४२४] ॥

७० स्वर्गस्यार्थे त्व जीवदया कुरु । मोक्षस्यार्थे च दमम् उपशमं कुरु । तथा त्व कस्य अर्थे किंनिमित्तम् अपरान् कर्मारम्भान् करोपीति कथय । न कोपि अन्योर्थः आत्मनः सुखायेत्यर्थः ॥

७१. कस्यार्थे परिग्रह हस्त्यश्वरथपादातधनधान्यादिरूपसंग्रहः । अलीकं कूटभापणं च कस्यार्थे इति कथय । दुर्गतिहेतुत्वात् एते सुखाय क्रियमाणे अपि आत्मनो दु खायैवेत्यर्थः । तर्हि किं गृह्णामीत्याह । जसु इति द्वितीयायाः पष्ठी [३.१३४] इति पष्ठी । अतः यं विना पुन अवश्य निश्चितं शिवं मुक्तिः न भवति । अवश्यं तं मुक्तिसाधनम् उपशमादिकम् एकशः लाहि । एकवारमपि चेत् त भवान् गृहीतवास्तदा मुक्तिः स्वाधीनेति भावः ॥

काय-कुडल्ली निरु अथिर जीवियडउ चलु एहु ।
ए जाणिवि भव-दोसडा असुहउ भावु चएहु ॥ ७२ ॥
ते धन्ना कन्नुल्लडा हिअउल्ला ति कयत्थ ।
जे खणि खणि वि नवुल्लडअ घुण्टहिँ धरहिँ सुअत्थ ॥७३॥

केहिँ । रेसि । रेसिं । तेहिँ । तणेण । "तादर्थ्ये केहिँ तेहिँ-रेसि रेसिं-तणेणा" [४२५] इति तादर्थ्ये पञ्च निपाता ॥

विणु । पुणु । "पुनर्विन स्वार्थे डु" [४२६] ॥

अवसें । अवस । "अवश्यमो डें-डौ" [४२७] ॥

एक्कसि । "एकशसो डि" [४२८] ॥

७२ कायकुटीर निरु निश्चितम् अस्थिर विनश्वरम् । जीवितकं प्राणधारण च एतत् चलम् । एते कायजीवितचापल्यरूपे भव दोषौ ज्ञात्वा अशुभ भाव त्यज । अशुभभावत्यागे न एते भविष्यत इत्यर्थ ॥

कुडुल्ली। जीवियडउ ।दोसडा । "अ डड डुल्ला स्वार्थिकलुक्च"[४२९]॥

७३ ये कर्णका क्षणे क्षणे । अपीति पादपूरणे । नवान् श्रुतार्थान् पिबन्ति सुगुरुसमीपे शृण्वन्ति । यानि च हृदयकानि धरन्ति श्रवणानन्तर स्थिरीकुर्वन्ति ते कर्णका धन्या । तानि च हृदयकानि कृतार्थानि । विधेयविधानात् ते कृतकृत्या इत्यर्थ ॥

कन्नुल्लडा । हिअउल्ला । नवुल्लडअ । "योगजाश्चैषाम्" [४३०] इति अडडडुल्लानां योगभेदेभ्यो ये स्युस्ते डडअइत्यादय स्वार्थे भवन्ति ॥

---

१ C जीविवड D जीविअडउ २ BCD कण्णुल्लडा ३ B यविअडउ C जीवियडउं D जविअडउ ४ B कण्णुल्लडा BC कन्नुल्लडा

पइंठी कन्नि जिणागमहों वत्तडिआ वि हु जासु ।
अम्हारउँ तुम्हारउँ वि एहु ममत्तु न तासु ॥ ७४ ॥
जीवु जित्तुलु जिअइ जिय-लोइ जइ तित्तुलु दमु करइ ।
गणइ विहवु एत्तुलु न केत्तुलु तो इत्तहे नाणु लहि जाइ
लोइ तेत्तहि निरुत्तउ ॥ ७५ ॥

७४. यस्य कर्णे जिनागमस्य वार्तिकापि वचनमात्रमपि प्रविष्टा श्रुता तस्य पुरुषस्य एतत् इदं वस्तु अस्मदीयम् एतद् युष्मदीयमपि । अपिः स्वार्थे । एवं न ममत्वं प्रतिबन्धो भवति ॥

पइंठी।[1]"स्त्रिया तदन्ताड्डीः"[४३१]इति प्राक्तनसूत्रद्वयोक्तप्रत्ययान्तेभ्यो डीः॥

वत्तडिआ । "आन्तान्ताड्डाः"[3] [४३२] इति डाः । "अस्येदे"[४३३]इति अस्य इः ॥

अम्हारउं । तुम्हारउं । "युष्मदादेरीयस्य डारः" [४३४] ॥

७५ जीवो यावन्तं कालं जीवति जीवलोके यदि तावन्तं कालं दमं करोति विभवं च एतावत् कियत् न गणयति । तृणायापि न मन्यत इति भावः । तदा अत्रैव ज्ञानं लब्ध्वा तत्र लोके सिद्धलोके निरुत्तउ इति निश्चितम् याति । निर्वृतो भवतीत्यर्थः । मात्रानामकं छन्दः ॥

जित्तुलु । तेत्तुलु । एत्तुलु । केत्तुलु । " अतोर्डेत्तुलः " [४३५] ॥

एत्तहे । तेत्तहे । " त्रस्य डेत्तहे " [४३६] ॥

---

१ C पइट्ठी २ BC पइट्ठी. ३ All the three MSS. read स्त्रिया तदताड्डा इति अप्रत्ययाताड्डा । तदताच । before " अस्येदे " instead of Sutra 432

भल्लत्तणु जइ महसि¹ भल्लप्पणु पसमेण ।
जइ करिएव्वउ पसमु विजउ तो करेव्वउ करणेंह ।
जइ अ करेवा करण-विजउ तो मणु निच्चलु धरहु ।
निच्चलु मणु पुणु धरहु करिउ जउ राग-दोसहँ ।
तह विजउ करहि रागाइअह अविचलु सामाइउँ करिवि ।
अविचलु सामाइउँ करहि निम्ममत्तु निम्मलु करवि ॥७६॥

७६ भल्लेति शौण्डादित्वात् भद्रम् तस्य भावो भद्रत्वम् भद्रता वा । यदि त्वं काङ्क्षसि तदा भद्रत्वं प्रशमेन लभसे । ननु स एव नास्ति अतस्तदुपायो वाच्य इत्याह । यदि प्रशम: कर्तव्यस्तदा करणानां विजय: कर्तव्य: । ननु तद्विजयेऽप्युपायं न विद्म इत्याह । यदि च करण विजय: कर्तव्यस्तदा मनो निश्चलं विषयेषु अगामुकं यूयं धरत बिभृत । ननु तत् स्थिरं कथं बिभृम इत्याह । रागद्वेषयोर्जयं कृत्वा मन: पुन: निश्चलं धरत । रागद्वेषजय एव मनोनिश्चलताकारणम् इत्यर्थ: । ननु तद्विजयमपि कथं करोमीत्याह ।तथा अविचलं सामायिकं कृत्वा रागादीनां विजयं कुरु । ननु तदपि कथं रचयामीत्याह । निर्ममत्वं निर्मलं कृत्वा अविचलं सामायिकं कुरु । एकस्मिन्नपि वृत्ते हेतुहेतुमद्भूतानि बहूनि वाक्यानि । तेषु च सबोध्यस्य सामान्यविवक्षया एकत्वं विशेष विवक्षया च बहुत्वम् इति तत्क्रियायामपि काङ्क्षसि धरतेत्यादौ एक वचनबहुवचनानि न विरुद्धानीति । वस्तुवदनककर्पूरयोर्योगो सार्धं छन्द: ॥

भल्लप्पणु । "त्व-तलो प्पण:" [४३७]॥ प्रायोधिकारात् भल्लत्तणु ॥

करिएव्वउ । करेव्वउ । करेवा । "तव्यस्य इएव्वउं-एव्वउं एवा" [४३८] ॥

लहि । करिउ । करिवि । करवि । "क्त्व इ-इउ इवि अवय:" [४३९]॥

---

१ D °महसि लहसि लहसि भल्लप्पणु २B °हउं C इउ ३D सार्धच्छंद

अन्तु करेप्पि निरानिउ कोहहों
अन्तु करेप्पिणु सव्वह माणहों ।
अन्तु करेविणु माया-जालहों
अन्तु करेवि नियत्तसु लोहहों ॥ ७७ ॥

जइ चएवं मणसि संसारु सिव-सुक्ख भुञ्जण तुरिउ ।
तो किर सङ्ग मुञ्चणहिं करि मणु ।
तह सुह गुरु सेवणहं निम्ममत्तु अइ-दढु करेविणु ॥ ७८ ॥

चित्तु करेवि अणाउलउँ वयणु करेप्पि अचप्पलउं ।
कम्मु करेप्पिणु निम्मलउँ झाणु पजुञ्जसु निच्चलउं ॥७९॥

७७ निरानिउ इति निश्चितम् क्रोधस्य अन्तं विनाशं कृत्वा सर्वस्य मानस्य अन्तं कृत्वा मायैव जालं सुगतिगमननिरोधकत्वात्[1] आनायः तस्य अन्तं कृत्वा लोभस्य अन्तं कृत्वा निवर्तस्व तिष्ठ । कषायरहितो भवेति भावः । वदनकं छन्दः ॥

करेप्पि । करेप्पिणु । करेविणु । करेवि । "एप्प्येप्पिण्वेव्येविणवः" [४४०] ॥

७८. यदि संसारं त्यक्तुं मन्यसे अभिलषसि शिवसौख्यं च भोक्तुं संवेदयितुं त्वरितः उत्सुकः तदा किल इति आप्तवादे । सङ्गं पुत्रमित्रकलत्रादिस्वजनसंबन्ध मोक्तुं तथा शुभं गुरुं सेवितुं निर्मम त्वं च कर्तुं मन अतिदृढम् अतिनिश्चलं कुरु । निर्ममत्वं वा अतिदृढम् अतिनिश्चलं कर्तुं मन कुरु । अभिलषस्वेत्यर्थः । एवं मनसि कृते ससारोच्छेदो मुक्तिप्राप्तिश्च ध्रुवं भविष्यतीति भावः । मात्रा छन्दः ॥

७९ चित्तम् अनाकुलं विषयैः अनुपप्लुतं कर्तुं वचनम् अचप्पलउं इति सत्यं कर्तुम् कर्म कायव्यापार निर्मल निष्पापं कर्तुम् ध्यानं निश्चलं

[1] C विरोधकत्वात्

जमुण गमेप्पि गमेप्पिणु जन्हवि
गम्प्पि सरस्सइ गम्प्पिणु नर्मद ।
लोउ अजाणउ ज जलि वुड्डइ
न पसु किं नीरइ सिव सर्मद ॥ ८० ॥

नाइ निवेसिउ नउ लिहिउ नावइ टङ्किकिण्णु ।
जणि पडिबिम्बिउ जणु सहजु करि निणु मणि ओइण्णु॥८[1]

प्रयुङ्क्ष्व । धर्मध्याने निश्चले सति मनोवाकायसंयमो भविष्यतीति भाव । झवटक छन्द ॥

चएर । मुञ्जण । मुञ्जणहिं । सेवणइ । करेविणु । करेवि । करेप्पि । करेप्पिणु । "तुम एवमणाणहमणहिं च [४४१] । चकाराद् एप्पि एप्पिणु-एवि एविणव ॥

८० यमुना गत्वा जाह्नवीं गत्वा सरस्वतीं गत्वा नर्मदा च गत्वा यत् अज्ञाता युक्तायुक्तविवेचनशीलो लोक पशुरिव महिषादितिर्यगिव जले बुडति निमज्जति तत् किं नीराणि शिवशर्मदानि । न तज्जलानि स्वमध्यपातिभ्य सदास्वान्त स्थितेभ्यो मत्स्यादिभ्य इव मुक्तिशर्म प्रयच्छन्तीति भाव । वदनक छन्द ॥

[गमेप्पि । गमेप्पिणु । गम्प्पि । गम्प्पिणु । "गमेरेप्पिण्वेप्प्योरेर्लुग्वा [४४२]॥ अजाणउ । "तृनोणअ [४४३] । तृ प्रत्ययस्य अणअ ॥]

८१ निवेशित स्थापित तम् इव । लिखित कुड्यादौ चित्रित तम् इव । टङ्काभि उत्कीर्ण प्रस्तरे विलिखित तम् इव । प्रतिबिम्बित दर्पणादौ लब्धप्रतिबिम्ब तम् इव । सहज स्वभाव तम् इव च निज मनसि अवतीर्ण कुरु । दोहक छन्द ॥

न । नाइ । नउ । नावइ । जणि । जणु । "इवार्थे न नउ नाइ-नावइ-जणि जणव " [४४४] ॥

---

[1] BCD नं　[2] This part of grammar is not given in BCD

लिङ्गु अतन्त्रउँ जइ नो कृवा ।
लहइ कृवालू निव्वुदि नृवा ॥ ८२ ॥
इअ सव्व-भास-विनिमय-परिहिँ
परम-तत्तु सव्वु वि कहिवि ।
निअ-कण्ठ-माल ठवि नृव-उरसि
गइअ देवि मङ्गलु भणिवि ॥ ८३ ॥

८२. हे नृप यदि कृपा प्राणिषु दया नास्ति तदा लिङ्गं दर्शनिनां वेषधारणम् अतन्त्रम् अप्रधानम् । दुर्गतौ पततः कृपां विना न तेन परित्राणं किमपि भवतीति भावः । ननु कृपापरस्यापि समीहित-सिद्धिर्न भविष्यतीत्याह । कृपालुः निर्वृतिं[1] लभते समासादयति । सु-मनोरमा छन्दः ॥

इह अपभ्रंशोदाहरणेषु क्वापि क्वापि पूर्वं लिङ्गव्यभिचारो दर्शितोस्ति अतस्त-त्सिद्ध्यर्थम् अत्र "लिङ्गम् अतन्त्रम्" [४४५] इति लक्षणं वचोभङ्ग्यन्तरेण उक्तम् ॥

निव्वुदि । "शौरसेनीवत्" [४४६] इत्यनेन अपभ्रंशे शौरसेनीवत् कार्यम् । अतः "तो दोऽनादौ शौरसेन्याम्" [४.२६०] इत्यादिना तस्य दः । एवम् अन्यदपि ऊह्यम् ॥

अपभ्रंशभाषा समाप्ता ॥

८३. अधुना श्रुतदेवताया उपदेशं समर्थयन् स्थानगमनपूर्वं च तस्या परमार्हतश्रीकुमारपालभूपतिं प्रति प्रसादातिशयं प्रकटयन् तदुदीरितमङ्गलव्याजेन च महाकाव्यपरिसमाप्तौ ग्रन्थकारो मङ्गलम् आह । इति पूर्वोक्तयुक्त्या सर्वभाषाणां प्राकृतादिभाषाणां विनिमया व्यत्यया । परिहिँ इति शीघ्रादित्वात् गीतयस्ताभिः कृत्वा सर्वमपि परम

1 C निवृर्त्तिं.

तत्त्व कथयित्वा निजकण्ठमाला च नृपोरसि श्रीकुमारपालभूपकण्ठ-कन्दले स्थापयित्वा विन्यस्य देवी श्रुतदेवता मङ्गल त्य जिनप्रवचनप्रोत्सर्पणा कुर्याश्चिर नन्द्या इत्यादि श्रेयोभिधायक वाक्य भणित्वा निजभुवन समाप्ता ॥

प्राकृतादिभाषाकार्याणाम् अन्योन्य तेषु तेषु प्रागुदाहरणेषु विनिमयो दर्शित । स च न सूत्र विना सिध्यति । अत विनिमयेतिपदेन पर्यायान्तरेण " व्यत्ययश्च ' [४४७] इति सूत्र विनिमयार्थम् उक्तम् ॥

उरसि । "शेष सस्कृतवत् सिद्धम् " [४४८] । शेष यद् अत्र प्राकृतादि भाषासु अष्टमाध्याये नोक्त तत् सप्ताध्यायीनिबद्धसस्कृतवदेव सिद्धम् । अत यथा उरस्शब्दस्य ङ्याम् उरे उरम्मि भवत तथा क्वचिद् एतदपीति । एवम् अन्योदाहरणेष्वपि रूपविशेषो ज्ञेय ॥

अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रतिपादनद्वारेण चतुर्थ पाद सपूर्ण ॥
एव च व्याकरणाष्टमाध्यायलक्ष्यभूता प्राकृतादिभाषा समर्थिता ॥

इति शुभम् ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ

अष्टम सर्ग समाप्त ॥

तत्समाप्तौ च समाप्त चेद वृत्तित प्राकृतद्याश्रयमहाकाव्यम् ॥

सतापापहदर्शन शिवकलादानोदिताशसन
विश्वार्घ्यामृतदायिपादभजन रत्नाकरानन्दनम् ।
श्रीकल्पद्रुमसोदर कुवलयामोदप्रमोदोद्धुर
चामोद्भासि कुरङ्गहारि सकल भात्यत्र चान्द्र कुलम् ॥ १ ॥
तस्मिन् सोभयदेवसूरिरभवत् कल्पाङ्कवृत्तिस्तत
सविग्नो जिनवल्लभो युगवरो विद्यालितारास्वरम् ।
तत्पट्टे जिनदत्तयोगितिलक सन्मार्गपद्मार्यमा
ख्यात श्रीजिनचन्द्रसद्गुरुरत सौभाग्यभङ्ग्येकभू ॥ २ ॥

विज्ञाः केचन लक्षणेथ कतिचित् तर्केपरेप्यागमे
काव्येन्ये च समग्रशास्त्रचतुराः प्रायेण नामून् विना ।
व्यक्तुं नूनमिदं निधिर्बहुविधैः शास्त्रैर्विजाप्यसमान्
प्राज्ञान् राजसभास्वलम्भयदतो यान् जैत्रपत्राण्यरम् ॥ ३ ॥

भृङ्गायमाणपदपुष्कपरराजहंसा
वर्णप्रतापजितपुष्कपरराजहंसाः ।
श्रीजैनचन्द्रपदपङ्कजराजहंसा-
स्ते जज्ञिरे जिनपतिप्रभवोत्थहंसाः ॥ ४ ॥

चातुर्विद्यक्रमाढ्या विजिततदमृतक्षीवेभूतीरहस्यो-
त्सर्गाख्यद्वन्द्वशृङ्गा स्तनितवरतपोभावना दानशीला ।
दु प्रापा स्वल्पपुण्यै स्थगितपरगवीस्फूर्तिकीर्तिप्रपञ्चा
येषां पादप्रसादाद्भवति सुरगवी कामितार्थाय पुंसाम् ॥ ५ ॥

विश्वग्व्यतिष्ठितजिनालयदम्भदब्ध-
प्रालेयशैलजनितोत्तरदिग्वितर्काः ।
संघोपदं दधति संप्रति जैनपत्यं
ते श्रीजिनेश्वरयुगप्रवरा मुनीशाः ॥ ६ ॥

तेषामादेशमासाद्य कामकल्पद्रुमोपमम् ।
मूर्च्छाच्छेदसुधासारं श्रेय श्रेयोद्रुनन्दनम् ॥ ७ ॥

नासिद्ध न विपक्षगामि च नवा नैकान्तिक साधनं
येषां सत्प्रतिपक्षक न विपर्येसौवेपि नो बाधितम् ।
जात्युद्भावननिग्रहच्छलपरव्याघातविश्राणकं
दृष्ट्वा यानपरे श्रयन्ति समितौ धीरा वताज्ञापरा ॥ ८ ॥

दत्तो मुदा तैर्जिनरत्नसूरि-
क्षमाधिपैर्बोधमणिप्रदीपः ।
श्रीप्राकृतव्याश्रयगेहगर्भे-
स्थित यैदादर्शयदर्थजातम् ॥ ९ ॥

---

१ CD क्षीर २ D सेधे पद ३ य आद°।

श्रीमज्जिनेश्वरयतीश्वरदत्तदीक्षा
शिक्षोत्र पूर्णकलशो गणिरल्पबुद्धि ।
अन्योपकारिपु पद परिलब्धुकामो
वृत्त्यानया किमपि तत् प्रकटीचकार ॥१० ॥

साहित्यतर्कागमशब्दविद्या
शाणानिशातीकृतबुद्धिधार ।
चिच्छेद लक्ष्मीतिलको गणिर्मे
सब्रह्मचारी स्खलितोक्तिवल्ली ॥ ११ ॥

यदत्र वितथ किंचित् बुद्धिमान्द्यात् प्रजल्पितम् ।
प्राज्ञैर्मयि कृपा कृत्वा तच्छोध्य शुद्धमानसै ॥ १२ ॥

नीराज्यार्केण पूर्व मरकतघटिते भाजने व्योम्नि धृत्वा
पुष्पाण्यृक्षाणि सार्वि कुमुदवनसुहृन्माङ्गलिक्यप्रदीपम् ।
धाता शान्त्यै विधत्ते सकलदिगधिपानत्वल यावदेपा
स्तात्तावन्मौक्तिकस्रग् बुधहृदि विवृति प्राकृतद्याश्रयस्य ॥ १३ ॥

समर्थिता विक्रमराजवर्षे
ह्यान्तरिक्षज्वलनेन्दुसख्ये ।
पुष्यार्कशस्यामलफाल्गुनैका
दशीतिथौ द्याश्रयवृत्तिरेपा ॥ १४ ॥

मान त्रिंशदधिकद्विचत्वारिंशच्छतान्यभूत् ।
प्रत्यक्षर गणनयामुष्या वृत्तेरनुष्टुभाम् ॥ १५ ॥

॥ ग्र० ५२१ ॥ निखिलग्रन्थाग्र ४२३० ॥

---

१ सार्चि कु°। २ पानामल ?

अक्षरानुक्रमविशिष्टा शब्दसूची ।

अखीण (अक्षीण) २ ८४
अखुज्ज (अकुब्ज) २. २७
अखुट्टिअ (अत्रुटित) ६. ७७
अखुडिअ (अखण्डित) १ ३८, ६ ७८
अगणन्त (अगणयत्) १ ५२
अगणि (अग्नि) ३. ४८
अगणिअ (अगणयित्वा) ३ ३६, ४ ४२.
अगरु (SK) २ २१,४५,५ १३
अगिज्झन्त (अगृध्यत्) ७ ५६.
अगुम्मिअ (असोहित) ७ ४७.
अगेज्झा (अगृह्या) ३ ५७.
अग्ग (अग्र) २. ४७, ८७.
अग्गओ (अग्रत) १ ३८.
अग्गि (अग्नि) ३ ४८, ५१, ४ ३४, ३५, ५. ५६, ६ १०३.
१ √ अग्घ P (राज्)
अग्घिअ (राजित) ६. ६३.
२ अग्घ (अर्घ) १ ४९,६५,६. १२.
√अग्घव P (पॄ)
अग्घविअ (पूर्ण) ७ १४.
अग्घाड (पॄ)
अग्घाडइ (पूरयति) ७ १४.
अघ (SK) ७ ६९
अघिसिअ (अग्रस्त) ७ ४६
√अङ्क
अङ्किअ (अङ्कित) २ ५१
१ अङ्क (SK =उत्सङ्ग) १ ५५
२ अङ्क (SK =चिह्न) १ ५५,४ ७०.
अङ्कुर (SK)२ ४६, ७७,५ १८
अङ्कुस (अङ्कुश)२ ३८
अङ्कोल्ल (अङ्कोठ=वृक्षविशेष)२ ३७
अङ्कोल्लतेल्ल (अङ्कोठतैल) ३. ७९.
१ अङ्ग (SK) १. ६०, २. ११, ३४, ५९, ८५, ४ १६, ५. १०२, ७ १६, ५८.
२ अङ्ग (SK=देश) ४. ६१
अङ्गण (SK.) ६. ६३.
१ अङ्गय (अङ्ग) ४ २७
२ अङ्गय (अङ्गद) १ ७६.
अङ्गार (SK) १ ३५.
अङ्गुअ (इङ्गुद) १ ६०.
√अङ्गुम P (पॄ)
अङ्गुमिअ (पूर्ण) ७ १५
अङ्गुलि (SK) ६ ३४.
अचप्पलअ (सत्य) ८ ७९.
अचयन्तीकिय (अशक्नुवत्कृत) ६. ५३.
अचल (SK) ३. ११.
अचलिअ (अचलित) ७. ६३.
अचुच्छ (अतुच्छ) २. ३८
१ अच्छ (SK) २ २७.
२°अच्छ (अच्छि=अक्षि) २ ८६, ७ २१, ६४
अच्छअर (आश्चर्य) ३. २५।
अच्छर°(अप्सरस्) १.१०,४ ४३.
अच्छरस (अप्सरस्) १. १०.
अच्छरा (अप्सरस्) ४. १३.
अच्छरिअ (आश्चर्य) १ २४.
अच्छरिज्ज (आश्चर्य) ३. २५
अच्छरीअ (आश्चर्य) ३ २५.
अच्छि (आक्षि) १ २४, २. ७१, ९०, ३ ४१, ७४, ८३, ४. ३०, ४९, ७८, ५ ७६, ८६, ६ ७, १५, २४, २९.

अलक्ख (अलक्ष्य) २ ५
अलचपुर (अचलपुर) ३ ६०
अलसि° (अतसी) २ ४१
अलाउ° (अलावू) १ ४६
अलाहि (निवारणे) ४ ८
अलि (SK) २ २९ ३ २, ५, ३१, ३८, ४१, ४५ ५५, ५९, ६८, ४ ७२, ५ ७, ५२, ६०, ७४, ७६, ६ ८, ३८
अलिअ (अलीक) ३ ७५ ५ १३, ८ ७१
अलिणी (अलिनी) ३ ९०
अलीवहू (अलिवधू) ५ ४९
अल्ल (आर्द्र) १ ५५
√अल्लत्थ P (उद्-क्षिप्)
अल्लत्थिअ (उत्क्षिप्त) ६ १९
√अल्लिअ P (उप-सृप्)
अल्लिअन्त (उपसर्पत्) ६ १४
√अल्लिव P (अर्पय्)
अल्लिविअ (अर्पित) ६ २७
√अल्ली P (आ-ली)
अल्लीण (आलीन) ६ ३५
√अव्
अव (रक्ष) ७ ९४
+आ आवउ (आगच्छतु) ८ २६
√अवअक्ख P (दृश्)
अवअक्खइ (पश्यति) ७ २६
√अवअच्छ P (ह्लाद्)
अवअच्छिअ (ह्लादित) ६ ८२
√अवआस P (दृश्)
अवआसइ (पश्यति) ७ २६
अवचणिज्ज (अवचनीय) १ १७
अवंछणिज्ज (अवाञ्छनीय) १ १७
√अवक्ख P. (दृश्)
अवक्खन्त (पश्यत्) ७ २५
अवगम (SK) २. ६९
अवचअ (अवचय) ५. ३०.
अवचय (SK) ३ ४९
अवज्ज (अवद्य) ३ २.
√अवज्जस P (गम्)
अवज्जसन्त (गच्छत्) ७ ७
अवञ्चिअ (अवाञ्चित) ६. ५८
अवड (अवट) २. ८१.
अवणि (अवनि) २. ८५, ७ ९८
अवतंसिअ (अवतंसित) २. ७
अवत्था (अवस्था) २ ३१.
अवमग्ग (अपमार्ग) ७. ४०
अवमच्चु (अपमृत्यु) १. ८२
अवयंस (अवतंस) १. ३, ४.
√अवयच्छ P (दृश्)
अवयच्छन्त (पश्यत्) ७. २५
√अवयज्झ P (दृश्)
अवयज्झिऊण (दृष्ट्वा) ७. २६
अवयार (अपकार) २. १८
१ √अवयास P (श्लिष्)
अवयासिअ (श्लिष्ट) ७ ३५
२ अवयास (अवकाश) २ १८.
अवर (अपर) २. ५, ६३, ८. ७०
अवरण्ह (अपराह्ण) ३. ३१.
अवरिं (उपरि) १. १३, ६८
अवरिल्ल (उत्तरीय) ३ ८८.
अवरुप्पर (परस्पर) ८. ५५
°अवॅल (कमल) ८. ४७
अवस (अवश्य) ८. ७१
अवसद्द (अपशब्द) २. १८.
अवसे (अवश्य) ८. ७१

२ ७, ११, ३४, ७४, ७५, ३ ३, ४, १६, २८, ३१, ३८, ४२, ४५, ४७, ४ ७६, ७८, ५ ८८, ६ ३०, ३६, ३७, ६४, ७ ९१.
आसि (आसन्) ३.४७, ४. ३५.
अहेसि (अभूत्) ५ ८८.

२ √अस्
+परि.पल्लत्थ (पर्यस्त) ३ १५, २५.
असई (असती) ६ १८
असंक (अशङ्क) १ ११
असंघडिअ (असघटित) ६ ७५
असंवरिअ (असवृत) ६. ५१
असंसि (अशसिन्) ७ ४२.
असङ्क (अशङ्क) २. ५
असङ्कल (अशृङ्खल) २ ३२
असज्झ (असह्य) ३ ३
असठ (अशठ) ८ १२
असड्ढ (अश्रद्ध) ३ १२
असढ (अशठ) २. ३७
असढिल (अशिथिल) २ ४३
असण (अमन) ५ ६१
असद्दहाण (अश्रद्दधान) ७ ८७
असमाणिअ (असमाप्त) ६ ९५
असरण (अशरण) ५ ८९
असरिच्छअ (असदृक्ष) १ ९०
असरीरि (अशरीरिन्) ७ ७८
असह (sh) १ १९
असाअड्डिअ (अकृष्ट) ७ ३१
असारअ (असार) ८ १४
असि (SK) १ ३९, ६ ४३, ६६, ७. ३३
असिर (अशिरस्) २ ५७
असिलिम्ह (अश्लेष्मन्) ३. २०.
असुक्क (अशुष्क) २ ८५
असुणिअ (अश्रुत) ६ ३९
असुहअ (अशुभ) ८. ७२.
असूरिस (असुपुरुष) १ ५.
असेस (अशेष) २. १०.
असोअ (अशोक) २. ७५, ३.१८, २४, २९, ६४.
असोल्लिअ (अपक्व) ६ ५५

अस्मद्
अम्मि (अहम्) ५ ३७.
अम्हि ,, ५ ३७
अह ,, ३ ७६, ४ ५३, ५. ३७, ७३, ९६, ६ २, १०६
अहय ,, ५ ३७.
म्मि ,, ३ ८०, ५. ३७
ह ,, ३ ७५, ७८, ५ ३७, ६. १, १०६, ७ ६७, १०२.
हउ ,, ८ ३६.
हगे (अहं वयं वा) ८. ५.
अम्ह (वयम्) ५. ३७, ७२
अम्हइ ,, ८. ३७
अम्हे ,, १ २९, ५. ३७, १०५; ६. ८२, ८. ३७.
अम्हो ,, ५ ३७
भे ,, ५ ३७
मो ,, ५ ३७.
वय (वयम्) ४ १९, ५ ?, ३७, ९८, ९९
अम्मि (माम्) ५ ३८.

णे (अस्माकम्) ५ ४१
णो ,, ५ ४१.
मज्झाण ,, ५ ४२
मज्झाण ,, ५. ४२
ममाण , ५ ४२
ममाण ,, ५ ४२
महाण ,, ५ ४२
महाण , ५ ४२
अम्हम्मि (मयि) ५. ४३
मइ ,, ५ ४३
मए ,, ८ ३८
मए ,, ५. ४३.
मज्झम्मि ,, ५ ४३.
ममम्मि ,, ५. ४३.
महम्मि ,, ५. ४३
ममाइ ,, ५. ४३.
मि ,, ५ ४३
मे ,, ५ ४३
अम्हासु (अस्मासु) ५.४४ ८ ४०
अम्हेसु ,, ५ ४४
मज्झेसु ,, ५. ४४
ममेसु ५ ४४.
महेसु ,, ५ ४४.
अह (अथ) १ १, ३७ ४८ ७१, ८१. २. १०. २१, ३२ ५२. ८०, ८२. ३ २०. ४६. ४ १२, ३५. ५ ६, ३३. ८८. १०. ६. २२. २३. ३०, ४९, ६२, १०४, ७ २७, ७१, ७५, ७६, ७७, ९१. ८ २०, ६४
अह S अदस्.
अहक्खाय (यथाख्यात) २.५९.
अहजाअ (यथाजात) २. ५९.
अहर (अधर) २. ४७, ७. १९
अहरिअ (अधरित) १. ४१, २. ५८, ३.६०.
अहरेम P (पृ)
अहरेमिरा (पूर्ण) ७. १५.
अहलिद्दा (अहरिद्रा) १. ५९.
अहवइ (अथवा) ८. ६४.
अहसिअव्व (अहसितव्य) ५.८३.
अहह Inter (अह) ७. १६
अहि (अहि) १. ६२, २. ४५. ४ ४५, ६०.
अहिअ (अधिक) २. ७५; ३. ३; ४ ४५, ७६
अहिअयर (अधिकतर) ५ १३.
अहिऊल P (दह्)
अहिऊलइ (दहति) ७. ४८
अहिणव (अभिनव) ५. २२.
अहिण्णु (अभिज्ञ) १. ३९.
अहिन्द (अहीन्द्र) ६ १०४
१ √अहिपच्चुअ P (ग्रह्)
अहिपच्चुअन्ति (गृह्णन्ति) ७.४९.
२ √अहिपच्चुअ P (आ-गम्)
अहिपच्चुइअ (आगत) ७ १०
अहिमज्जु (अभिमन्यु) ३. ३.
अहिमञ्जु ,, ३ ३.
अहिमन्नु ,, २ ५८; ३ ३
अहिलङ्घ P. (काङ्क्ष्)
अहिलङ्घए (काङ्क्षति) ७. ३७
अहिलङ्घ P. (काङ्क्ष्)
अहिलङ्घइ (काङ्क्षति) ७ ३७.

ऐ

ओ

कमलच्छी (कमलाक्षी) ५ ८०
कमलिणी (कमलिनी) ५, १९
√कमवस P (स्वप्)
कमवसइ(स्वपिति) ६ १००
√कम्प्
कम्पिअ(कम्पित) १ २०,३ १३
कम्प (SK) ५. १०२
कम्भारजम्म (कश्मीरजन्मन्) ३. २२
कम्म (कर्म) ५ ४४,८७, ७ १०, ३९, ४८, ५४, ६३, ७३, ७८, ८१, ८५, ८ ८, ४५,४९,५३, ५४, ६३, ७०, ७९
कम्मण (भोजन) ६ ७४
कम्मन्तमत्त (नापितमात्र) ६ ४४
कम्मवण (उपभोजक) ६ ७४
कम्हार (कश्मीर) १ ६५,३ २२
कम्हारज (कश्मीरज) ३ २९
१कय s कृ
२कय (कच) २ २७
कय-जुग (कृतयुग) १ १५
कयल (कदल) २ १३
कयलि° (कदली) २ ४८,४ १,५०
कया (कदा) ७ ४३
१कर (SK=किरण) १ ५८, ५९, ६०, ६३
२कर (SK=हस्त) १ ७३, ८६,२ ३, ७, १९, २९, ३ २२, २८, ६ २४, ३२, ६३
३कर (SK=राजग्राह्य) १ ३४
४कर (SK=शुण्डा) २ २५, २६, ६ ९९
करअ (करक) ४ ३१
√करञ्ज P (भञ्ज्)
करञ्जिअ (भग्न) ६ ६९
१करण (SK=कर्तृ) २ ४१, ३ ७.
२करण (SK=अधिकरण) २ ८७
३करण (SK=इन्द्रिय) ७. १, ५७, ८ ४१, ७६.
४करण (SK=पद्मासनादि) ८ १७.
करणिज्ज (करणीय) २. ६०.
करन (करण=इन्द्रिय) ८ ७
करलिहूअ (कदलीभूत) २. ४८.
करहय (करभक) ६. ३०.
करि (करिन्) २ ४८,६.६४,९९.
करिअव्वी (कर्तव्या) ८ ३३.
करिएव्वउं (कर्तव्य) ८ ७६
करुण (करुणा) ८. ४९.
करुणा (SK) २. ६५.
करेवा (कर्तव्य) ८ ७६.
करेव्वउं ,, ८. ७६.
√कल्
कलिअ (कलित) २ ७७, ३.२.
कलङ्क (SK) १ ६०
कलम (SK) ५ १८
कलयण्ठ (कलकण्ठ) ५ ६७.
कलस (कलश) २ ६३, ६४.
कलह (SK) ४ १३
कला (SK) १ ३३,३९, २. १८, २०, २३, ३७, ४१, ३. २६, ४९, ६ ४३
कलाव (कलाप) १ ३९.
१कलि (SK=कलियुग) १ १५,८३; २ ४३, ५२, ८३, ६. २८, ७. ७८, ८१; ८. ३५.

काहावण (कार्षापण) ३ २७
कि s किम्
किंसुअ (किंशुक) १ ५७, ३ ६६ ९०, ४ २८
किङ्किणी (SK) ५ ७, ६ ३८
किच्च (कृत्य) ८ ३३.
किंत्ति (कृत्ति) २ ८७
किंत्ती-पाउरण (कृत्तिप्रावरण = शकर) २ २०
किडि (किरि) २ ६२, ३ ७१
किणण (क्रयण) ६ ३४
किणो (प्रश्ने) ४ २०
कित्तणय (कीर्तन) २ ५१
कित्ति (कीर्ति) १ ३०, २ २०, ७ ८८, ९६, ९९
किध (कथम्) ८ ५०
किंनर (SK) ४ ४५, ७२
किंनरी (SK) ६ १२

किम्

को (कः) २ १०, ७३, ३ ५६, ७९, ८६, ४ २३, ८२, ५५, ६६, ५ ७, १७, ७९ ६ ७, ११, १०२, ७ ३, १८, १५, २३, ३०, ८ ३७, ५८
के ४ ५९, ६ ६६, ६७, ७ १३, ३६
का ३. ५१, ५३, ५७, ४ ८२, ८७, ९१, ९२, ९८, ५ ७३
किं (किम्) १ २४, ३०, ८१, २ ७६, ८०, ४ २, १३, १४, १५, २४, ३३, ५१, ५३, ५६, ५७, ५ १२, २३, २४, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ६५, ६९, ६ २, ३, ४८, ७. २०, ६८, १०१, १०२. ८. ६०, ८०
कि ८. ४१, ४६.
क (कम्) ५. ७८, ६. ९७, ९९; ८. ३७, ५६.
क (काम्) ४. ४९.
किणा (केन) ५. ३, ६. ९७.
केण " १. १७, ३. ५१, ५५, ५७, ७५, ७६, ७७, ७८, ८०, ५. ४, ८. १६, ३९.
केहि (कै) ५. ८६.
केहिं " ३. ७२.
काइ (कया) ४. ४७.
कीइ " ३. ५२, ५४, ८१, ८२, ८३, ८५, ८७, ८९; ४ ८७.
कीए " ३. ५८, ८४, ४. ५३, ५८.
काहिं (काभि) ४ ५५.
कम्हा (कस्मात्) ५ १, २.
काओ " ५. १.
किणो " ५. २.
किह " ८. २६.
कीस " ४. १४; ५. २, ७१
कस्स (कस्य) ४. ७३, ७ ४५
कसु " ८. १७, ७०, ७१.
कास " १. ३३.

ग

१ घण (घन=मेघ) ९ ८६ २ ३०
२ घण (घन=सान्द्र) २ ६१ ४
६ ५४
घण्ट° (घण्टा) २ ३५, ६
√घत्त P (गवेष)
घत्तिअ (गवेषयित्वा) ७ ३६
घत्तण (क्षेपण) ९ ९६
घम्म (घर्म) २ १ ३ ४६ १
६७, ८१
घर (गृह) १ ८, ४०, ६८ ३
७३ ४ १६ ६ १०३ ८ १६
°हर १ ३, ४६, ९ २ ६
हरअ १ १, हरय १
२, ८४
घरट्ट (१K) २ २१
घरणी (गृहिणी) ८
घरिणी ,, ३ ७४
घरिल्ला ,, ३ ६८
घिण्ण (घेण्ण) ५ प्रा
घुग्घिअ (घुग्घिका=मर्कट?)
६९
√घुण्ट P (पा)
घुण्टहि (पिबन्ति) ८ ७३
√घुम्म P (घूर्ण्)
घुम्मिअ (घूर्णित) ६ ८
घुम्मण (घूर्णन) ३ ६
√घुल P (घूर्ण्)
घुलिअ (घूर्णित) ६ ७५
√घुर
+उद् उग्घोरमान (उद्घोर?)
८ ११
—उद्घुसिअ (उद्घुषित) ४ ४६

घुसण (घुसृण) २ ४१
√घुसल P (मथ्)
घुसलिअ (मथित) ६ ८
घुसिणल्ल (घुसृणवत्) ४ ३८
घेत्तव्व (ग्रहीतव्य) ७
√घोट्ट P (पा)
घोट्टिउ (पातुम्) ७
√घोल P (घूर्ण्)
घोलन्ती (घूर्णमाना) ७९
घोस (घोष) ८ १३
√घ्रा
+आ अग्घायन्त (आजिघ्रन्त)
६ १

च

च (१K) ९ १० ८ २
[illegible]

१०२, ६. १, ४८, ६३, ७४, ९६, ७. १८, ३१, ४४, ५०, ६२, ८. ७६, ८३. य १ २५, २९, ३४, ३९, ४१, ७५,९०, २ २४, ३५, ५८, ३ ५७, ७७, ८२, ८६, ४. २४, ६०, ६२, ७०, ७२, ७४, ५ ५,८, १०, १३, १४, २५,२७, २८, ३०, ३१, ३६, ३८, ४२,४४, ४६, ४७, ५८, ६९, ८०,८५, ९२, १००, ६. ९, ५०, ५२, ६९, ९६, १०२, ७ २९,५८, ८. ५०

चअ (चय) ६. ९३

चइत्त (चैत्य) २ ८७

चउ-कट्ठ (चतु काष्ठ) ३ ८०

चउग्गुणअ (चतुर्गुण) २. १५

चउट्ठ (चतुर्थ) ३ ७

चउत्थ ,, ३. ७.

चउत्थअ,, २ १५.

चउद्दहय (चतुर्दशक) २ १५

चउ-वार (चतुर्द्वार) १. ५३.

चउ-वीस (चतुर्विंशति) ५ ६२.

चउव्वार (चतुर्वार) २. १६.

चओर (चकोर) ६. ८, २१.

चंदुज्ज (कुमुद) १ ७०

चंकिद (चकित) ७ १०२

१ चक्क (चक्र=रथाङ्ग) ६ ६४.

२ चक्क (चक्र=आयुधविशेष) २.१६.

३ चक्क (चक्र=चक्रवाक)६.४,५,२१,

४ चक्क (चक्र=समूह) ६. ८९.

√चक्कम्म P (भ्रम्)

चक्कम्मविअ (भ्रमित) ७. २.

चक्कवट्टि (चक्रवर्तिन्) २. १७.

√चक्ष्

+आ. अक्खहु (आचक्ष्महे) ८ ४२, ५७.

–आचक्कन्त (आचक्षाण) ८ ४.

चड्डिम (SK=प्रधानत्व) ४. ३९

चच्चर (चत्वर) २. ८७.

√ चच्छ P (तक्ष्)

चच्छिअ (तष्ट) ७. ३९.

√ चज्ज P (दृश्)

चज्जइ (पश्यति) ७. २५.

चञ्चल (SK) ८. ६२.

√ चड् P (आ-रुह्)

चडइ (आरोहति) ७. ४७

चडिअ (आरूढ) ६. २१. ४८.

चडिऊण (आरुह्य) ६. ४९.

चडेविणु ,, ८. २०.

चडय (चटक) ५ ५३

१ √चड्ड P (मृद्)

चड्डिय (मृदित) ६. ८६.

२ √चड्ड P (पिष्)

चड्डिअ (पिष्ट) ७. २९.

चड्डण (भोजन) ६. ७३.

चणअ (चणक) ५. ७०.

चण्ड (SK) १. ३८.

चण्डार (भाण्डागार) ६. २५.

चतुर्

चउरो (चत्वार) ५. ४८.

चत्तारि ,, ५. ४८,८.११

चत्तारो ,, ५. ४८.

चउहि (चतुर्भिः) ४. ३१.

चऊहि ,, ४. ३१

छुह° (सुधा=अमृत) ६ १९.
छुह° (सुधा=मक्कोल) २ ७०
छुहा (क्षुधा) १ ९.
छूढ ९ क्षिप
१ छेत्त (क्षेत्र=भूमि) ६ ६०
२ छेत्त (क्षेत्र=शरीर) २ ८९
√छोल्ल P (तक्ष्)
छोल्लिउ (तक्ष्णुत) ८ ४५

ज

ज (यत्)
जो (य)१.२९, ३१, ३३, ३९, ४२, ४४, २. ७५, ३ ५०, ४ ७, ७. ६, ११, १९, २६, ३७, ४३, ५५, ६२, ६६, ६७, ७०, ८ २३, २६, ४४, ५७, ५८, ६५, ६६
जु ,, ८ ६४, ६५
जे (ये)२ ५६, ६०, ७ १०, २४, ५०, ५४, ८ ७३
जि ,, ८ ६८
जा (या) ४ ६, ८९, ७३ ७ ८३
जाओ (या) ४ ८८
जीओ ,, ४ ८८
ज (यत्) १ २३, ४ १६ २१, ५ ५९, ७७, ७ २१ ८ ३०, ८०
जु ,, ८ २८
जं ,, ८ २७
जाइ (यानि) ५ ८६
[illegible] (यम) ७ ८, [illegible]
ज (यान्) ७ ५

ज (याम्) ४. ४९
जिणा (येन) ५ ४
जेण ,, १. ४७, २. ५८, ५. ३, ७ ३९, ७२, ७७, ८०, ८१, १०२.
जेहि (ये)४ ३४, ७ ८२, ८८.
जेहिं ,, ७ ५९, ६४, ८९
जीए (यया) ५ ७६.
जम्हा (यस्मात्) ५. १.
जह्मा ,, ८. २६.
जाओ ,, ५ १
जस्स (यस्य) १ ५, ३०, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६ ३७, ३८, ४०, ४१, ४३, ४५, ४६; २. २४, २८, ४. ७४, ७ ३३, ८. १३
जसु ,, ८ ५०, ५६, ६५, ६९, ७१.
जास ,, ४. ७४.
जासु ,, ८.२७, ४३, ७४
जाण (येषाम्)१ २४, ७ ५२, ५६, ५८
जाह ,, ८. ५
जिस्मा (यस्या)४ ७४
जीए ,, ४. ७५
जीसे ,, ४ ७५
जहे ,, ८ ७७
जाण (यासाम)४ ८८, ५७.
जम्मि (यस्मिन) ५ ६०
जंसि ,, १ ३, ८, ६, १६, १७, १९, २०, २५

जम्बु° (जम्बू) ५. २, ८, ३६
जम्बू-मुणि (जम्बूमुनि) ७ ४०
√जम्भा P (जृम्भ)
जम्भायन्त (जृम्भमाण) ६ १०७
१ √जम्म (जन)
जम्मन्त (जायमान) ६ १२
२ जम्म (जन्मन) १ २२ २ ७६, ८ २९,३४,६६
जम्मण ,, ८ ५०
जम्मओ (जन्मत) ७ ३८
१ जय s जग
२ जय (SK) ३ २, ११, २३, ४ ३९,५ ७६, ६ ५८, ५९, ८८
१जर (ज्वर) २ ८५
२जर (जरत्) ३ ६६
जर° (जरा) ७ ४२ ८ २४
जरई (जरती) १ ८७
जरढ (जरठ) १ ६३
जल (SK) २ ३, २५, ८१, ५४, ८६,८९, ३ ३१, ६१. ४ २६, २८, २९, ३२, ३३, ३४,३५, ३६, ३८, ३९, ४१, ४२, ४३, ४४, ४८, ५०, ५१, ५२, ६२, ६४, ६६, ६७, ६८, ७०, ७६, ७७, ७८ ५ २९, ३१, ३२, ५८, ६ ९, ११, १४, ४९, ८७ ७ ५, ६५. ८ ८०
जल-केलि (SK) ४ ४१
जल-जन्त (जलयन्त्र) ४ ७२
ज्जलण (ज्वलन) ७ १९
...गर (जलनर) ... २८
(SK) ३२
जलहि (जलधि) ६ ८१, ७ ८६.
१ √जव (यापय्)
जविअ (यापित) ६ २८
२ जव (SK) ४. २६.
३ जव (यव) ५. २९, ७५.
जव° (जपा) ३. ५३
जवण (जवन) ६ ७४
जवा (जपा) ३ ७०, ४ ६.
जवॅुण (यमुना) ८ १५.
जस (यशस्) १. २२, ३१, ३७, ८१, ५०, २ ८०,६ ६०, ६७, ७१, ७९, ८१, ८५, ९४, ९५, ७ ३८, ७३
जह (यथा) १ ८६,६२,२ ३५, ५८,५ ८६, ६. ९७.
जहण (जघन) २ ३१,३.६२,७८
जहा (यथा) १. ९, २९,६. ४१, ७ ४८.
जहिट्ठिल (युधिष्ठिर) १. ६४
जहुट्ठिल ,, १. ६३.
१ √जा P. (जन्)
जाअ (जात) ३ ५, ४८, ८०, ४ ७८.
जाय ,, १.३४,२ ३, ३ ८६, ८८, ४. ३६, ३८.
जायन्त (जायमान) ६. ९२.
२ जा (यावत्) २. ७८, ७. ७१
१ जाइ (जाति=पुष्पविशेष) १. २३
२ जाइ (जाति=जात) ७. २६.
जाउं (यावत्) ८ ५३.
जागर (SK) ६ ५०
√जाण P (ज्ञा)
जाणइ (जानाति) ८. २३.

+उद्. उज्जीविअ (उज्जीवित) ३. १२.
जीव (SK) २ ८३, ७ ३८, ८. ९, ३३, ६४, ७०, ७५
जीवाउ (जीवातु) २ ८३, ३ १६
जीवियड्डउ (जीवितक) ८ ७२
√जीह P. (लस्ज्)
जीहाविअ (लज्जित) ६ ६५
जीहा (जिह्वा) ३ २१
जुअ (युवन्) ४ ६६, ७०, ७१
जुव ३. २, ३८, ४८, ६६, ५ ७८
जुअइ (युवति) ४ ७०, ७१, ७३, ७५. जुवइ १ २, ७८, ३ ५३, ६०, ४ ७४, ७ ६, १२, २२
जुआण (युवन्) ३ १८, ४. ७३. ६ ३८, जुवाणय ३ ५२.
जुग (युग) २ १५
√जुगुप्स
जुगुच्छिअ (जुगुप्सित) ६ ८.
जुग्ग (योग्य) २ ८५, ३ ४४, ४६, ६८ ४ ११
जुग्गय (युग्म) ३ २२
√जुज्ज P. (युज्)
जुज्जसि (युनक्षि) ६ ७२
जुज्झ (युद्ध) ६ ७३
√जुञ्ज P. (युज्)
जुञ्जसि (युनक्षि) ६ ७२
+प्र पजुञ्जसु (प्रयुङ्क्ष्व) ८ ७९
जुण्हा (ज्योत्स्ना) ३ ३१, ५२ ६ ७, ११, २१.
जुत्तं णिमं (युक्तमिदम्) ७. १००
जुद्ध (युद्ध) ६ ४५
√जुप्प P (युज्)
जुप्पसि (युनक्षि) ६. ७२.
जुम्म (युग्म) ३. २२
जुव S जुअ
जुवइ S जुअइ
जुवाणय S जुआण.
१ √जूर P (खिद्)
जूर (खिद्यस्व) २. ८०.
२ √जूर P (क्रुध्)
जूराविअ (क्रोधित) ६. ९१.
जूरवण (वञ्चक) ६. ५८
जूहि° (यूथी) ५ ३४.
जूहिआ (यूथिका) ५. १७.
जूही (यूथी) ५ १०, १६.
√जृम्भ्
+वि विअम्भन्ति (विजृम्भन्ते) १ ५८
–विअम्भिअ (विजृम्भित) ६ १०७
√जॄ
जिण्ण (जीर्ण) १. ३६
जुण्ण ,, ५. ८७, ६ १००.
जीरन्त (जीर्यमाण) ७. ८७
जे (पादपूरणे) ४. ७१
जेण (लक्षणे) ४ ५.
जेत्तिअ (यावत्) ३. ८१
जेत्तिल ,, ३. ८१
जेत्तुलु ,, ८ ५५
जेत्थु (यत्र) ८ ५२
जेद्दह (यावत्) ३ ८१
√जेम P (भुज्)
जेमउ (भुङ्क्ते) ६. ७२

ट

टङ्क (SK) ८ ८१
टयर (तगर) २ ३९
टसर (त्रसर) २ ३९
√टिरिटिल्ल P. (भ्रम्)
टिरिटिल्लन्त (भ्राम्यत्) ७ २
√टिविडिक्क P (मण्ड्)
टिविडिक्कइ (मण्डयति) ६ ७६
टूवर (तूवर) २ ३९
°ट्ठाण S ठाण

ठ

ठग (ठक) ३ ५९
ठा S स्था
ठाण (स्थान) १ ५, ५६, ४ ४३, ७०, ५ १५, ६ ११, ४९, ७ ८७, ८ ३२ °ट्ठाण ८ ७५
ठीण S स्त्यै

ड

डण्ड (दण्ड) २ ८८
डब्भ (दर्भ) २ ८६
डमरुक्क (SK) ८. १३
डम्भिअ (दाम्भिक) २ ८८
√डर P (त्रस्)
डरिअ (त्रस्त) ७ ८२, ८ ९
डल्लिर (पानशील) ६ ८
डसण (दशन) २ ८५
डहण (दहन) ७ ८८
डाह (दाह) २ ८६
√डी
+उद् उड्डुन्ति (उड्डीयन्ते) १ ६८
–उड्डुन्ते (उड्डीयन्ते) ५ ८८
डोल्लिर (दोलायत्) २ ८७
डोहल्य (दोहद) २ ८६

ढ

√ढंस P (वि-वृत्)
ढसमाण (विवर्तमान) ६ ८०
√ढक्क P (छद्)
ढक्किअ (छादित) ६ १८
ढक्का (SK) ८ १३
√ढण्ढल्ल P (भ्रम्)
ढण्ढल्लिअ (भ्रान्त) ७ ८
√ढण्ढोल्ल P (गवेष)
ढण्ढोल्लिअ (गवेषयित्वा) ७. ३४
√ढल P (क्षर्)
ढलन्त (क्षरत्) ८ २८
√ढव P (आ रभ्)
+आ आढविअ (आरब्ध) ६ १०५, ७ ९०
ढाबु (आग्रह) ८ ३५, ५६
√ढिक्क P (गर्ज्)
ढिक्कमाण (गर्जत्) ६ ६२
ढिल्ली-नाह (ढिल्लीनाथ) ६ ९६
√ढुण्ढुल्ल P (भ्रम)
ढुण्ढुल्लन्ति (भ्रमन्ति) ७. ७
ढुण्ढुल्लण (गवेषण) ७ ३३
√ढुम P (भ्रम)
ढुमइ (भ्राम्यति) ७ ५
√ढुस्म P (भ्रम)
ढुमइ (भ्राम्यति) ७ ५
ढोवण (ढौकन) ५ ७७

ण

ण (न) ५ १०१, ७ ५८
णइ (अनवधारणे) ४ ५
ण (नन्वर्थे) ७ १०७
णङ्गलि (लाङ्गलिन्) २ ३८
णङ्गुलि (लाङ्गुलिन्) २ ३८

१ √णिव्वर P. (दु खे कथ्)
णिव्वराही (दु ख कथयामास) ६. ४.

[२ √णिव्वर P (छिद्)
णिव्वारिअ (छिन्न) ६. ८३

√णिव्वा P (वि श्रम्)
णिव्वाअ (विश्रान्त) ६ १०७

णिव्वेअ (निर्वेद) २. ८८.

णिव्वोलण (मन्युना ओष्ठमालिन्य-करण) ६ ४३

णिसीहिणी-नाह (निशीथिनीनाथ) २ ४४

णिसुढिर (नम्र) ६ १०७.

णिह (निभ) ३ ४८

√णिहोड P (नि-वारय्)
णिहोडन्त (निवारयत्) ६. १५

√णी P (गम्)
णीइ (गच्छति) ७ ५

√णीण P (गम्)
णीणन्ति (गच्छन्ति)७ ८

१ √णीरव P (बुभुक्ष)
णीरवीअ (अबुभुक्षत) ६ ५

२णीरव (आक्षेपक) ६ ९९

√णीलुक्क P (गम्)
णीलुक्कान्त (गच्छन्ति) ७ ८

√णीलुञ्छ P (निष्पताच्छोटे कृ)
णीलुञ्छन्त (नि पतन आच्छोटन वा कुर्वत्) ६ ४३

णीसगणिज्ज (रमणीय) ७ १४

१ √णीहर P (निस्-सृ)
णीहरिअ (नि सत) ४ ७७, ६ ४९

२ √णीहर P (आ क्रन्द्)
णीहरिअ (आक्रान्दित) ६. ८९

१ √णुम P. (छादय्)
णुमिअ (छादित) ६ १८

२ √णुम P (नि-अस्)
णुमिअ (न्यस्त) ७ ४३

√णुव्व P (प्र-काशय्)
णुव्वन्त (प्रकाशयत्) ६ ३१

णेगया (अनेकदा) ३. ८६

णेवत्थण (निरुञ्छन) ६ २८

णेह (स्नेह) ३. ४८

णेहालु P (स्नेहवती)३ ८३

√णोल्ल P (क्षिप्)
णोल्लिसु(क्षिप) ६ ९७

ण्हवण (स्नपन) २ ४१

ण्हाण (स्नान) ५. २९, ९०

ण्हाविअ (नापित) २. ५२

त

त (तत्)
स (सः) २. ४, १५, ५०, ६३, ४. १५, २२
सु ,, ८ २३
सो ,, १ ७३, ८७, ८८, ९०, २ १, २, ९, १०, ११ २०, २२, २४, २६, ३२, ५१, ५३, ६२, ७५, ३ १९, ५० ४ ११. १५, २२, ७८, ५ १७ ६ २७, ४१, ४७, ६२, ६६, ७०, ७८; ७ ८, ६, ३१,

१ √णिव्वर P. (दु खे कथ्)
णिव्वराही (दु ख कथयामास) ६. ४.

२ √णिव्वर P (छिद्)
णिव्वारिअ (छिन्न) ६ ८३

√णिव्वा P (वि श्रम्)
णिव्वाअ (विश्रान्त) ६ १०७

णिव्वेअ (निर्वेद) २. ८८

णिव्वोलण (मन्युना ओष्ठमालिन्य-करण) ६ ४३

णिसीहिणी-नाह (निशीथिनीनाथ) २ ४४

णिसुढिर (नम्र) ६ १०७

णिह (निभ) ३ ४८

√णिहोड P (नि-वारय्)
णिहोडन्त (निवारयन्) ६ १०

√णी P (गम्)
णीइ (गच्छति) ७ ८

√णीण P (गम्)
णीणन्ति (गच्छन्ति) ७ ८

१ √णीरव P (बुभुक्ष)
णीरवीअ (अबुभुक्षत) ६ ५

२ णीरव (आक्षेपक) ६ ९९

√णीलुक्क P (गम्)
णीलुक्कान्त (गच्छन्ति) ७ ८

√णीलुञ्छ P (निष्पताच्छोटे कृ)
णीलुञ्छन्त (नि पतन आच्छोटन वा कुर्वत्) ६ ४३

णीसरणिज्ज (रमणीय) ७ १४

१ √णीहर P (निस्-सृ)
णीहरिअ (नि मत) ४ ७० ६ ८९

२ √णीहर P (आ क्रन्द्)
णीहरिअ (आक्रान्दित) ६. ८९

१ √णुम P (छादय्)
णुमिअ (छादित) ६ १०

२ √णुम P (नि-अस्)
णुमिअ (न्यस्त) ७ ४३

√णुव्व P (प्र-काशय्)
णुव्वन्त (प्रकाशयत्) ६ ३१

णेगया (अनेकदा) ३. ८६

णेवत्थण (निरुञ्छन) ६ २४

णेह (स्नेह) ३ ४८

णेहालु P (स्नेहवती) ३ ८३

√णोल्ल P (क्षिप्)
णोल्लेसु (क्षिप) ६ ९७

ण्हवण (स्नपन) २ ४१.

ण्हाण (स्नान) ५. २९, ९०

ण्हाविअ (नापित) २. ५२

त

त (तत्)
स (सः) २ ४, १५, ५०, ६३, ४. १७, २२.
सु ,, ८ २३
सो ,, १ ७३, ८७, ८८, ९०, २ १, २, ९, १०, ११ २०, २२, २४, २६, ३२, ५१, ५२, ६२, ७५, ३ १९. ५०. ५ ११. १५, ३३, ३४ ६, १७ ६. २७, ४१, ४७. ६०. ६६, ७०, ७६: ७ ८, ६, ३१,

√घुल्
   जोइ (घोलय) ८ ६१.
   जोआ (घोलयत) ८. ४६.
   जोअन्त (घोलयमान) ८ १६.
√घुस्रण
   वरिआ (घुसित) २. ४७
घुस (घुस) २. ६१; ६. ५६८.६८.
√घ्रा
   +नि निद्दाअन्त (निद्रात) ६. १०.
√घ्रु
   +नि निद्दाअ (निद्रुत) १. ५८.
ग
   पूणि (ग्नौ) ५ ४६.
   गोणि ,, ८ २५
   गुणे ,, ५ ४६
   गो ,, ५. ४०
   गे ,, ५ ४७.
   गोणि ,, ५ ४६.
   गोणि (गोभ्याम्) ५ ४५, ५०
   गोहिं ,, ५ ४५.
   गउ (गवा) ५ ४८
   गउव ,, ५ ४८
   गोउ ,, ८ ५
   गउ ,, ८ १८
भ
√भक्खा (भक्ष)
   भक्खि (भक्ष) ६ ५०
भउा (भय) ६. ८६
भज्ज (भग्न) ८ १४
भट्ट जाय (भट्टजाय) ५ ४२
भण (भण) १ ५१ ७ ५१ ८
   ५०
भणु (भणत) २. ८१ ७ ८.
भणुत ,, २. ९. ६. १८
भणुत-भाव (भणति) १ ११.
भणुत रोआ (भणति) १ ८०
भत्ती (भक्ति) २. ३५.
भत्तु (भर्तृ) १. ३०.
भद्द (भद्र) ४ ५७. ७. ८. ५.
   ३१. ३३. ४६ ८ ७२
भम्म (भर्मन्) १. २०, ५ ८ २. ३३.
   ४८, ५०, ५२ ६. ५, ५५,
   ५६, ५८ ७. २७, २९, ३०,
   ८२ ८ ३८, ३५, ४३, ४५,
   ५१, ६६.
भरणा (भरण) ६. १००.
भरणि (भरणि) १. ८७. ३. २६.
भरा (भरा) १. २८.
भाग (भाग) ५. ४३.
भगत (भगत) २. ६१, ७०.
भगत गोइ (भगत) २. ६१.
भगतण (भगतत्व) ६. १५.
√भा
   +आ आहिअ (आहित) ३ २३.
   +अभि. णिहि (निहित) २. ५१
   +नि. णिहिअ (निहित) ३ ८८.
   –णिहिअ ,, ४ ६०
   –णिहित्ता (निहिता) २. १
   +नि. णिहिमि (निदधामि) ७ ५०
   –णिहिअ (निहित) ६. १२.
भाइं (भाति) ५ ३५
भाउ (भातु) २. ४१. ६०,
√भाज (भिद-भ)
   भाजिअ (भिन्न) ६. ५०

√पलोट्ट P (परि-अस्)
+परि. पलोट्टइ(पर्यस्यति)७.४३.
पलोट्ट (पर्यस्त) ४. २६.
-पलोट्टिअ ,, २ ६४,
४. ३१
-पलुट्टिअ ,, ४. ७५
√पलट्ट P (परि-अस्)
पल्लट्टिअ (पर्यस्त) ७. ४४.
पल्लत्थ S अस्.
पल्लल (पल्वल) ५. २३, २९,३१,
५७.
पल्लव (SK) ३ ४, ४८, ५. ३७.
१ √पल्हत्थ P (परि-अस्)
पल्हात्थिअ (पर्यस्त) ७ ४४.
२ √पल्हत्थ P (वि-रिच्)
पल्हत्थाविअ (विरेचित) ६ १७
पल्हाय (प्रह्लाद) ३. ३१.
पव (प्लव) ३ ५२
पवङ्ग (प्लवङ्ग) २. ८९.
पवट्ठ (प्रकोष्ठ) २ ६
पवण (पवन) १ ३३, ३ ५,
५ १८, २०, ५४,६. ९, ७
५७, ७४, ८ २२, २३, ६७.
पवयण (प्रवचन) ७.४९,८०,८२.
पवह (प्रवाह) १. ६४. °प्पवह ४.
३४.
पवॉण (प्रमाण) ८. ५०.
पवाह (प्रवाह) ४ ३६
पवि (SK) २ १९
पवित्त (पवि- ८
√पविरञ्ज P
पविराञ्जिअ
पवेस (प्रवेश) ६ ९२.
पव्व (पर्व) १. १४.
१ √पव्वाल P (छादय्)
पव्वालिअ (छादित) ६. १४.
२ √पव्वाल P (प्लावय्)
पव्वालिअ (प्लावित) ६. २९
पसंसा (प्रशसा) ७. ९९.
पसत्थ (प्रशस्त) ३. ४२, ८.४२
पसम (प्रशम) ७. ५,६, ७, ६८,
९१, ८. ३२, ४९, ७६.
पसमणी (प्रशमनी) ६. ७
पसर (प्रसर) १. ३१, ३८, ४९,
७१, ५. ५४, ६. १४, १५,
५७, ६९, ८. २२.
पसव (प्रसव) ५. ४२.
पसाविर (प्रसावितृ) ७. ६५.
पसाअ (प्रसाद) ७. ७४. पसाय
६. ४६, ७. १०१.
पसु (पशु) ८ ८०.
पसूण (प्रसुन) ३ ३०, ५. ४०.
पह (पथिन्) १ ५७,६६,३ ७८.
पहल्लिर (घूर्णयितृ) ६ ८०.
पहव-प्पहु (प्रभवप्रभु) ७ ४१.
पहा (प्रभा) २ ४९, ५. १०६,
६.१४, १५, १९. °प्पहा २
३०, ६. २९.
पहाण (प्रधान) ८. ४४
पहिअ (पान्थ) ३ १७, ३९, ४३,
६८, ७८, ४. २, ८, २२, ५.
४, ५, ५०, ६१, ८४.
पहु (प्रभु) २ ५९, ४ ४०, ६१,
५ ८५, ६ ४४, ६१, ६५,
६८, ७२, ८५, १००, १०५.

बम्भचेर (ब्रह्मचर्य) ३ २३
बम्ह (ब्रह्मन्) ७ ३३, ३४, ३५, ८ १३
बम्ह-तरु (ब्रह्मतरु) ३ ३०
१ बल (SK=सामर्थ्य) १ ७४, २ २, ६ ४७.
२ बल (SK=सैन्य) १ ३४, ६. ४१, ४९, ५१, ६१, ८७, ८८, ७ १.
बलि (SK) ७. ९८
बले (निश्चये) ४ ६, (निर्धारणे) ४. ६.
बहप्फइ (बृहस्पति) १ ८८, ३. २६.
बहल (SK) ३ ७१, ५ ६, १९, २०
बहस्सइ (बृहस्पति) ३ २६, ६८
बहिणी (भगिनी) ३ ६३
बहु (SK) १ ६९, ४ ३७, ५ ६६, ८ ५७
बहुअ (बहु) २. १२
बहुअरय (बहुतरक) २ २३
बहुतर (SK) २ २३
१बहुल (SK=बहु) १ १
२बहुल (SK=कृष्णवर्ण) २ २५
बहु-विहा (बहुविधा) ४ ४३
बहेडय (बिभीतक) १ ५८, ६७.
१बाण (SK=शर) ३. १७, ४. ६, ५ ५८, ६. ५७, ६१, ६९
२बाण (SK=वृक्षविशेष) ५. ५२
बारह (द्वादश) २ ४८
बाल (SK) २ २३, ६०
बाला (SK) ३ ३६
बावण्ण (द्विपञ्चाशत्) ६. ४६
बाह (बाष्प) ३ २७
बाहत्तरि (द्विसप्तति) २. ४९.
बाहा (SK) १. २८, ८ १४.
बाहिं (बहि,) ३ ७२.
बाहु (SK) १ १९, ७०.
बाहुल्ल (बाष्पवत्) ३ ८३
१बिन्दु (SK) २ २६, ३. ८
बिम्ब (SK=प्रतिमा) २ ४४.
२बिम्ब (SK=बिम्बाख्यफल) ५. ६३.
बिम्बी (SK) ५ १०
बिम्बोट्ठी (बिम्बोष्ठी) ३ ६३
बिस (SK) ६. ५
बिहप्फइ (बृहस्पति) १ ८७
बीज (SK) ७. २९.
√बीह P (भी)
बीहन्त (बिभ्यत्) ५ ६१
√बुक्क P (गर्ज्)
बुक्किअ (गर्जित) ६ ६२
बुड्ड P (मस्ज्)
बुड्डइ (मज्जति) ८ ८०
बुड्डन्त (मज्जत्) ६ ६४
+नि निबुड्ड (निमग्न) ३. ९
बुद्धि (SK) ७ ४, १८, १९, ४८, ८. ५, ३८
बुध्
बुज्झइ (बुध्यते) ७ ५६.
बोहन्त (बोधयत्) ७ ६२
बुज्झा (बुद्ध्वा) २ ८८
√बुभुक्ष
बुहुक्खिअ (बुभुक्षित) ६. ५
बुह (बुध) १ ४, २५, ३८, २ ६, ७ ८९.

म

मसाण (स्मशान) ३ ३९.
मसिण (मसृण) १. ८१, ६ ८७
√मस्ज्
+नि. णुमन्न (निमग्न) १. ६२.
√मह्
महइ (पूजयति) ७. ७०.
महिअ (महित) २. ३, १३, ४. ५७.
महिअ (महित्वा) ७ ७३.
√मह P (काङ्क्ष्)
महइ (काङ्क्षति) ७. ३७.
महासि (काङ्क्षसि) ८. ७६.
महड्ढि (महर्द्धि) ३ ४१
महन्त (महत्) ७ ५१
महन्द ,, ७ ९२
√महमह P (प्रसृ)
महमहेइ (प्रसरति) ५. १७
महमहिअ (प्रसृत) २ ३९, ५ १, ३
महमहन्त (प्रसरत्) ६. ४९.
महमहिअ (प्रसृत्य) ४. २४.
महव (मघवत्) ७ ९४
महाजणिअ (महाजनिक) ६ ३४
महातड (महातट) ६ ८६.
महापरसु (महापरशु) २ १९.
महामच्च (महामात्य) ६ २६.
महामुणि (महामुनि) ८ ६२
महाविल (महाविल) १ ५८
महि° (मही) ३ ५, ६. ७६
महि-अल (महीतल) १ ३२, २ ५, ७६, ६ १४
महिमा (महत्त्व) १. २६, ७ ६३
महिला (SK) ४. ४१, ७ ९, ११, १७.
महि-वट्ठ (महीपृष्ठ) १ ८०.
महि-सामिअ (महीस्वामिन्) ७ ९३
मही (SK) १. ६८; २. ५४, ६ ३७, १००.
१ महु (मधु=वसन्त) ३ ७, ८, ११, १४, ३०, ३४, ३८, ४७, ५२, ७०
२ महु (मधु=क्षौद्र) २. २७; ३ ८, ४. ३, ३३, ३८, ४०.
३ महु (मधु=मधूक) ४ २२
महुअ (मधूक) १. ७५; ३ २८.
महुर (मधुर) १ ९, ७५, ९०, २ ७२.
महुरा (मथुरा) ४. ६०; ६ ९०. ९३
महुराहिव (मथुराधिप) ६ ८८.
महुरेस (मथुरेश) ६. ९२, ९३.
महूअ (मधूक) १ ७५
महेभ (SK) ६. ७८
महेला (SK) ७ २१
१ √मा
माइ (माति) ५. १४.
मिद (मित) ८ ४
+विनिर्. विणिम्मिअ (विनिर्मित) २ ४२
२ मा (SK) २. ८०, ८१; ३ ७५, ७९, ४ २०, ५१, ५६, ७ २४, २९, १००, ८. ६३.
माअरा (मातृ) ४. ५७.
माआ ,, ४ ५७, ७. ८५.
माइ° ,, १. ८४, ८५.

मिल्लिर (मोचनशील) ६. ५५
मिल्लेवा (मोक्तव्य) ८. ३८
मिव (इवार्थे) ४. ४.

√मिश्र्

मीसिअ (मिश्रित) ६ १९

मिस (मिष) ३. ४, ४ ७, २९.
मिहुण (मिथुन) ३. ७३, ४. ३, ४०, ५. ४६, ६ १७

√मिल्

+अप अपमिल्लिअ (अपमीलित) ७. ६४.
–अपमीलिअ " ७ ६४.

मीलण (मीलन) १ ५६
मीसा (मिश्रा) ३. ८९
मीसालिअ (मिश्र) ३ ८९
मुइङ्गि (मृदङ्गिन्) १ ८६.
मु?क (मोक्ष) ८ १०
१ मुक्ख (मूर्ख) ३. ५६
२ मुक्ख (मोक्ष) ७ ३६, ३७, ४७, ८. १५, १७, ३५, ३६, ६१
मुक्ख-पत (मोक्षपद) ८. ७

√मुच्

मुच्चसि ३ ८७.
मोच्छ (मोक्ष्यामि) ५ ९४
मुञ्च ४ ५२.
मुच्चइ (मुच्यते) ४ १७
मुञ्चन्त (मुञ्चत्) ६. ५७
मुक्क (मुक्त) २ ८२ ३. १७, ४०, ४. २, २८, ५ १८, ९१, ६. २, ८ ७
मोत्तु (मोक्तुम्) ७ ६६
मुञ्चणहिं ,, ८ ७८.
मोत्तुं (मुक्त्वा) २. ७६, ३. ७४, ७ ७०.
मोत्तूण ,, ७. ५१.
+परि परिमुक्क (परिमुक्त) ५.४
+प्र पमुक्क (प्रमुक्त) ३. ४५

मुचुकुन्द (SK) ५. ७३.
१ मुच्छिर(मूर्छित=वर्धनशील)३ ४०.
२ मुच्छिर (मूर्छावत्) ३. ८९
मुड्ढ (मूर्धन्) ३. १३.

√मुण P (ज्ञा)

मुणइ (जानाति) ८. ५४
मुणन्ति (जानन्ति) २. ६०.
मुणिमो (जानीम) ४ १६.
मुणिअ (ज्ञात) ४ १९

१ मुणि (मुणि=साधु) १. १४, २४, ५ ९२, ६ ६, ७ ३१, ३२, ५७, ५८, ८. २९.
२ मुणि (मुनि=वृक्षविशेष) ५ ५५, ५६.
मुणिअव्व (ज्ञातव्य) ६ ६.
मुत्ता (मुक्ता) ४. ४२.
मुत्ताहल (मुक्ताफल) २ ५५.
१ मुत्ति (मूर्ति) २. ३५, ७ ५२.
२ मुत्ति (मुक्ति) १. २३, ७ ४९, ६१, ८. ११, २५, ६०.
मुत्तिअ (मौक्तिक) १ २, ४३
मुत्था (मुस्ता) ५ २८

√मुद्

मुइअ (मुदित) ३. ७४

मुद्ध (मुग्ध) ८ ४८, ५९.
मुद्धन्न (मूर्धन्य) २. ५५, ३. १३.
मुद्धय (मुग्धक) ३ ३३.

१ √म्हुस P (मुष्)
+प्र पम्हुसन्ति (प्रमुष्णन्ति) ७ २९

२ √म्हुस P (मृश्)
+प्र पम्हुस (मृश) ७ २९

य

य s च
यति (यदि) ८ ९
यदि (यति) ८ ३

√यम्
जच्छइ (यच्छति) ७ ५५.
+उद् उज्जअ (उद्यत) ७. ५०, ५९

यय (जगत्) ८ ३

√या
याति ८ ९.
जाइ (याति) ८ ७५.
जन्ति (यान्ति) ४. ६४
यन्ति ,, ८. ८
जासि (यासि) ३ ८५, ४ १०.
जन्त (यात्) ५ ९०
जन्ती (यान्ती) ५ ५१
जाविअ (यापयित्वा) ६ २८

यातिस (यादृश) ८ ९
याव (यावत्) ८ १०

√यु
जुअ (युत) ५ ७०

√युज
जुत्त (युक्त) ६ ३ ७ १००
जोडिअ (योजित) २ ५३
+नि निजोजहु (नियुङ्ग्ध्वम् २२
–नियोजित ८. १३.
+प्र. पउत्त (प्रयुक्त) २. ७४.

√युध्
जुज्झइ (युध्यते) ७. ५६
जुज्झन्त (युध्यमान) ६. ६०

युष्मद्
त (त्वम्) १ ४९, ४. ११, ५६, ५ २१ ७२, ९६, ९८, ७ ९५.
तु ,, ५. २१, ७ ९३
तुम ,, २ ८०, ४ ५६, ५ २१, ७३, ९८, ६. ७१, ९७, ७. ९४, ९७, १०२.
तुमय ,, ४ ११, ७. ९३
तुव , ५. २१
तुह ,, ५ २१, ८ १४.
तुहु ,, ८ ३१, ७०.
उय्हे (यूयम्) ५. २१.
तुज्झ ,, ५ २१
तुज्झे ,, ५ २२
तुब्भे ,, ५ २१, ९८
तुम्ह ,, ५. २१
तुम्हइ ,, ८ ३१.
तुम्हे ,, ५ २२, ९९, ८ ३१
तुय्हे ,, ५ २१.
भे ,, ५ २१.
त (त्वाम्) १ ६६, २ ५६, ५ २०, ८०, ८१
२२
२२.

रञ्चणी (रञ्जनी) ७ २८
रञ्चिर (रागपर) ३. ८७
रज (रजस्) २ ८५, ३ ५ रय
५ ५६, ७. ५८.
रज्ज (राज्य) १ ११, ३२, ७ ५,
९७, १०१
√रञ्ज्
रञ्चइ (रज्यते) ७. २१
रञ्च (रज्यस्व) ३ ८०
रञ्जिअ (रञ्जित) २ ७०, ३ ४४
रग्ग (रक्त) २. ८७
रत्त ,, १ ५८, ५९, २
८७, ३. ८०, ६. २
+वि विरत्त (विरक्त) ३ ३५
रञ्जण (रञ्जन) ६ ३३.
√रण्
रणिअ (रणित) ८ २५
रण (SK) ४ ४८, ६ ५०, ५७,
६०, ६३, ६४
रण्ण (अरण्य) १ ४२, ४६, ६
१०१
रत्ति (रात्रि) ३ ३९, ५ ६२, ८
६८
रन्न (अरण्य) ८ १०
√रभ्
+आ आढत्त (आरब्ध) ३ ७०
–आरद्ध ,, ३ ७१
–आराभिअ (आरभ्य) ६ १०५
√रम्
रमइ (रमते) १ १३, ४ ६९
५ ९९, ८. १५
रमए ,, ४ ५३.
रमिज्ज (रमते) ५. ९९.
रमेज्जा ,, ५. ९९.
रमन्ते ४ ५५, ५९, ६१
रमसे ४ ४७
रमामु (रमे) ५ ९६.
रमिमो (रमामहे) ५ ९८
रमिज्जइ (रम्यते) ५ ८.
रमिज्ज (रमिष्यते) ५ १००
रमिस्सदि ,, ७ ९९.
रमिहिइ ,, ५ १००
रमेज्जा ,, ५. १००
रमउ (रमताम्) ५ ९६, १००
रमन्तु (रमन्ताम्) ५. ९८
रम (रमस्व) ४ १०, ५ ९८
रमसु ,, ५ ९६, ९८.
रमिज्जहि,, ५ ९८
रमेज्जसु ,, ५ ९८.
रमेज्जे ,, ५ ९८.
रमह (रमध्वम्) ५ ९८
रमेसु (अरंसिषत) १ ५४.
रअ (रत) २. ३२, ४ ११, ५.
७८
रय ,, ३. १०, ४६, ७ ६८
रमिअ,, ३ ७३, ४. ५०.
रमिअ (रमित) ३ ८९
रममाणा (क्रीडन्ती) ४. ८७, ५
४९
रममाणी ,, ४ ४६, ७.
१८
१ रमण (SK=कान्त) १ १६, ३.
८७, ४ १२, २०.
२ रमण (SK=क्रीडन) ५ ३३

√ली
लीण (लीन) ४. २२; ८ २६, ४३.
लीला (SK) १ १०, ३. १९, ४ ३९, ८३, ५ १८, १९ ७४
लीह (रेखा) ८. ६५
लुंटाय (लुण्टाक) १. १८
१ √लुक्क P (नि ली)
लुक्कन्त (निलीयमान) ६. ३८
२ √लुक्क P (त्रुट्)
लुक्किअ (त्रुटित) ६ ७९
√लुञ्छ S (मृज्)
लुञ्छन्त (मृजत्) ६ ६७
लुणणी (लवनी) ७ ६१.
लुण्टण (लुण्टन) १ १८
√लुभ
लुब्भमि (लुभ्यामि) ६. १०४
लुद्ध (लुब्ध) ६ ५८, ८ ८८, ५९.
लुम्बि° (लुम्बी) १ २१.
√लुल
लुलिआ (लुलिता) ४. ४४.
+वि. विलुलिआ (विलुलिता) ४. ४२.
लुहण (मार्जन) ६. ६६.
√लू
लुणिज्जइ (लूयते) ७ ७६
लुणिज्जए ,, ७. ७३.
लुव्वइ , ७. ७३, ७६
लुण (लून) ६ ७०
लोअ (लोक) १ ५, १२, १५, १८, ३६, ४२, ५१, ६२, २ ९०, ३. २, १०, ४ १२, २२, ३३, ४५, ६७, ७६, ५. १४, ८४, ६ ६८, ७. ५९, ६४, ६५; ८. २२, ३०, ७५. ८०. लोग ४ ७६. ६ १०४.
लोअण (लोचन) ५ ८४, ६. ३६, १०७; ७. ५३.
लोअ-माआ (लोकमातृ) ७. ८५.
√लोक्
+प्र पुलोइय (प्रलोकित) २.३३
लोग S लोअ.
√लोट्ट P (स्वप्)
लुट्टइ (स्वपिति) ६. १००
लोद्दय (लोध्र) ५. ८२.
लोद्ध ,, ५ ५७.
°लोयणीकय (°लोचनीकृत) ३. २७
लोलिम (लोलत्व) ८ ४०
१ लोह (SK) २. १६
२ लोह (लोभ) ८ ७७
√लोहिताय
लोहिआइ (लोहितायति) ५. ६३.
लोहिआअइ (लोहिआयते) ५. ६२
√ल्हस P (स्रस्)
ल्हसाविअ (स्रसित) ७ ४२
√ल्हिक्क P (नि-ली)
ल्हिक्कन्त (निलीयमान) ६. ३७.

व

१ व (इव) १ १५, २०, २१, २३, ३८, ६१, ४९, ६०, ६२, ६६; २ ३, १२, २७, ३२, ३६, ४३, ६८, ७७, ८७, ३. ९, १७, ३४, ३९. ४. ८, ४०, ५०, ६ ७, ६१, १०६; ६.

वणे (निश्चये) ४. १६, (संभावने) ४. १६, (विकल्पे) ४. १६, (अनुकम्प्ये) ४. १७.
वत्तडिआ (वार्तिका) ८. ७४
वत्ता (वार्ता) ३ ६, ५ ७२
वत्थ (वस्त्र) २. ३९: ३. ४७,५८.

√वद्

वज्जइ (वाद्यति) ८ २५
वाइअ (वादित) २. ८,६९,७०.
वजन्त (वदन्) १ ७५.

वद्धमाण (वर्धमान) १. १.
वध (SK) ८. ५, ९
वन (SK) ५ ७९, ९२
वन्धु (बन्धु) ८ १७

√वन्द्

वन्दे ५ ६०.

वन्दारय (वृन्दारक) १. ८३.
वन्द्र (वृन्द) ३ ३८.
वन्नय (वर्णक) ३. ६१
वमालण (पुञ्जन) ६ ६७
√वम्फ P (काङ्क्ष्)

वम्फए (काङ्क्षन्ति) १ २०
वम्फन्ति (काङ्क्षित) १. २०
वम्फिअ (काङ्क्षित) १. २०

वम्फि (वलिन्) ७ १९.
वम्भचेर (ब्रह्मचर्य) १ ४२,३ २३.
वम्म (वर्मन्) ६ ६३.
वम्मह (मन्मथ) २ ५८, ३ १, ६, ८, ४३, ८९, ६. ३०, ७. १०, १४.
वम्हाण (ब्राह्मण) १. ६४
१. °वय (पयस्) १ ४९.
२ वय s वअ.
३ वय (वयस्) १. २३.
वयंसा (वयस्या) ४ ९, ५३
वयंसी " ४ १८; ५ ४८.
१ वयण (वदन) १. ७८; ३ २७
२ वयण (वचन) १ २५, ७ ४२, ४५, ४७, ४८; ८. २७, ४४, ४५, ५०, ७९.
१ वर (SK=देवादिकाद् वृत) २ ९१, ३. १, ७. १००.
२ वर (SK=श्रेष्ठ) २. ७१, ३. ६०, ६२, ६४; ४. ५४, ६. ७५, ७ ५८.
वरण (SK) ६. ४६, ५२
वर-विलया (वारवनिता) ६ ३२.
√वरहाड P (निस्-सृ)

वरहाडिअ (नि-सृत) ६. ५०

१ वरिस (वर्ष=संवत्सर) ३ ५०.
२ वरिस (वर्ष=वृष्टि) ६. ११.
वरिसण (वर्षण) ६. ५४.

√वर्ण्

वण्णेमि (वर्णयामि) ५. ६५.
वण्णहुं (वर्णयाम.) ८. ३७
वण्णउ (वर्णयतु) ८. ३७.
वण्णिअ (वर्णित) २. ८८.
वण्णिउ (वर्णयितुम्) ५. ६६,७९.

√वर्ध

वड्ढिअ (वृद्ध) ७ ५८.

√वल्

वलति (वलते) ८. ७.
वलिअ (वालित) २. ७, ९; ७ १९

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

√[illegible]

[illegible]

सरूव (स्वरूप) ५ ४६; ७ ८९.
सरोज (SK) ७ ४१
सरोमञ्च (सरोमाञ्च) ४ ७३
सरोरुह (SK) २ ७, ५ १०६
सर्मद (शर्मद) ८ ८०
√सलह P (श्लाघ)
सलहिअ (श्लाघित) ६ ५४
सलहिज्ज (श्लाघ्य) १ ८
सलाह° (श्लाघा) ३ ४७
सलिल (SK) २ ३१, ६५, ३. १०, ४६, ८ ८.
सलोण (सलावण्य) २ १४, ४ ३६.
सल्लई (सल्लकी) ५ २०, ४४
सवल (शवल) २ ५६
सविसेस (सविशेष) २. ६८
सविह (सविध) ४ ६५, ७ ५६
सवेण्ट (सवृन्त) ५. २७
सवोण्ट ,, १ ८८
सव्व (सर्व) १. २२, २३, २ ११, ७९, ८१, ३ ३५, ४ ६७, ६८, ७०, ७१, ५ ३, ५४, ८७, ६. १३, १०३, ७ ६१, ७७, ८८, ८९, ८ ४, ८, १४, १६, १७, २२, ३०, ३१, ३६, ६२, ६४, ७७, ८३
सव्वओ (सर्वत) १ २८, ४ ५९ ६ १५
सव्वङ्गिअ (सर्वाङ्गीण) ३ ७३
सव्वञ्ज (सर्वज्ञ) ८ १२.
सव्वण्णु ,, १ ३९, ७२.
ससहर (शशधर) ८ २४
ससा (स्वसृ) ४ ५०
ससि (शशिन्) १ ६०, २ ६६, ३ ३१, ५ ८८, ६ ३, ११, १२, २१, ८ १८
ससि-कन्त (शशिकान्त) ६ १७
ससिह (सस्पृह) ६ २३
ससुर (श्वशुर) ६ ९.
√सस्ज
सज्जेइ (सज्जाति) ५ ९७.
सज्जिअ (सज्जित) ४ २५
√सह
सहइ (सहते) ५ ८९
सहन्ति (सहन्ते) ३ ८४
१ √सह P (राज्)
सहइ (राजते) १ ३, ६३, २ ५४, ४ ३
सहिअ (राजित) ४ ३९, ६ ६३
२ सह (Sh) १ ५०, ८८, ८९ ४ ६६
सह° (सभा) १ ४
सहचर (SK) ६ ३५.
सहज (SK) ८ ८१
सहल (सफल) २ ५६, ७९; ७ ७७
सहस्स (सहस्र) ७ ५३
सहा (सभा) १ ४३, ६ ३६, ३९
सहाव (स्वभाव) ४. २०
सहिअ (सहित) १ ८७
सहि-अण (सखीजन) ५ ९६.
सही (सखी) ४ ८, १०, १२, १५, १७, २१, २५, ८७, ४९, ५०, ९३ ८ १८

√स्तम्भ्

ठड्ढ (स्तब्ध) ३ ११.

ठम्भिअ (स्तम्भित) २. ८६.

थम्भिअ " २. ८६.

थम्भेविणु (स्तम्भित्वा) ८ ७७.

+प्रति.पडिखम्भिअ(प्रतिस्तम्भित) २ ८६

√स्तु

थुणइ (स्तौति) १. ६.

थुणन्ति (स्तुवन्ति) १ ६६.

थुणिज्जइ (स्तूयते) ७. ७१,७६

थुव्वइ " ७. ७६

थविअ (स्तुत) ३ ८१.

थुणिअ " २ ७३, ७ ६९

थुव्वन्त (स्तूयमान) ७. ७२

थुणिय (स्तुत्वा) १ ७२

√स्तृ

+अव. आच्छरिअ (अवस्तृत) ३. १९, ६ १०.

-ओच्छरिय (अवस्तृत)२ ७६

+वि. वित्थरिअ(विस्तृत)७.६५.

√स्त्यै

ठीण (स्त्यान) ३ ८.

थीण " १. ७५, ३ ८

√स्था

ठाइ (तिष्ठति) ८. १५.

ठवइ (स्थापयति) ८. ७३

ठिअ (स्थित) १ ७५, २ ८७, ३. ७२, ७४, ८ ३५, ३६, ६७.

°ट्ठिअ " ३. ९, ६ ८२

°त्थिअ " ६. ११.

ठवि (स्थापयित्वा) ८. ८३

+ अधि. अहिट्ठिअ (अधिष्ठित) ६ २६.

+उद्. उट्ठइ (उत्तिष्ठते) ८ ७५

-उट्ठन्ति (उत्तिष्ठन्ति) १. ५२.

-उट्ठिअ (उत्थित) १ ५२, ४ ९, ६. १२.

-ओट्ठिअ " १ ७१.

+सम् सठविअ (संस्थापित) १. ४७.

-सठाविय " १ ४७

√स्ना

ण्हाएह (स्नात) ५ ७३

ण्हायह " ५ ७७

ण्हाय (कृतस्नान) ५ १०

सिनात " ८ ८

ण्हाऊण (स्नात्वा) १. ६४.

न्हाउ " ६. ११.

√स्निह्

णिद्ध (स्निग्ध) २. ३७, ३ ५४

सणिद्ध " ३ ५४

सिणिद्ध " ३. ५४

√स्फाटय्

+परि परिफाडिअ(परिस्फाटित) ७. १८

√स्फुट्

फुट्टिअ (स्फुटित) ७ ६८

फुडिअ " ३ ३२

√स्फुर्

फुरन्ति (स्फुरन्ति) [illegible] ५६

+वि. वि[illegible]

[illegible] ६७.

-विप्फुरन्ते

√हृ

हरइ (हरति) ५. ६
हरउ (हरतु) ७ ८३
हरिअ (हृत) ९ २६
हरिज्जन्ती (ह्रियमाणा) ७ ८६
+ अप अवहरमाण (अपहरमाण) ६ १
+ उद उद्धरिअ (उद्धरित) ६ ३५
+ परि परिहरि (परिहर) ८ १४, १८.
+ प्र पहरिउ (प्रहर्तुम्) ६ २३, ५४
+ वि विहरउ (विहरतु) ७ ९३.
+ व्या वाहरिज्जन्ती (व्याह्रियमाणा) ७ ८९.
+ सम् संहर ४. ५८

हट्ट (अध स्थल) ३ ७२, ५ ५१
हेमन्त (SK) ५. ६६.
हो s भू

√ह्वल

+ वि. विब्भलिआ (विह्वला) ३. ७१.
–विहलिअ (विह्वलित) ३ ६३.

√हृ

हरइ (हरति) ५ ६
हरउ (हरतु) ७ ४२
हरिअ (हृत) ९ २६
हरिज्जन्ती (ह्रियमाणा) ७ ८६
– अप अवहरमाण (अपहरमाण) ६ १
+ उद उद्धरिअ(उद्धरित)६ ३५
+ परि परिहरि (परिहर) ८ १८, ४८
+ प्र. पहरिउ (प्रहर्तुम्) ८ ४२, ५४
+ वि विहरउ (विहरतु)७ ९३.
+ व्या वाहरिज्जन्ती (व्याह्रियमाणा) ७ ८९.
+ सम् संहर ४. ५८

हेट्ठ (अध स्थल) ३ ७२, ५ ५१
हेमन्त (SK) ५. ६६
हो ऽ भू

√ह्वल

+ वि. विब्भलिआ (विह्वला) ३. २१.
–विहलिअ (विह्वलित) ३ ८०.